

ઇતિહાસના વિશાળક્ષેત્ર તરફ નજર કરતા પૂર્વ પુરૂષોના જીવન સ્મરણોમાં
 અમરસ્થાન ભોગવતી તીર્થ કર શ્રૂમિકાનો અપ્રકટ ઇતિહાસ શોધીને અને
 તેનો ગુર્જર ભાષામાં અનુવાદ કરીને શ્રી સુપાર્થનાથ સ્વામીના ચરિ-
 ત્રને અંગે જેમણે વિરલ અને વિશાલ સાહિત્ય પ્રકાશમાં આણ્યું
 છે, એટલું જ નહિ પણ સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં જેમની કાવ્યકૃતિના
 ઓજસલયાં ભાવ વહેવગવતી શ્રી 'અજીત કાવ્યકિરણા-
 વલી' તથા 'ગીતગતનાવળી' આદિ કાવ્ય દીપમાલાઓ
 પ્રકાશી રહી છે. તેમજ દ્રવ્યાનુયોગના વિષયમાં મવેધ
 છત્રીશી અને જૈન સાહિત્યના સખધમાં પ્રસ્રુ
 સુખસિદ્ધુ ભાગ પહેલો તથા બીજો ઘેર ઘેર
 સપ્રેમ વચાય છે, એવા સાહિત્યગમિ—

❀ આચાર્યશ્રી અજીતસાગર સૂરિ ❀

ના ઇતિહાસિક વિશાળ અનુભવનો હાલ આ અથમાં અનુભોદનીય
 હોઈને અથ આદર્યનો યશ તેમને ઘટે છે

ઉપોદ્ધાત.

જૈન ધર્મ એ ક્ષાત્રધર્મ છે, કેમકે જૈનોની અહિંસામા નામદી નથી, પણ ક્ષત્રીયોની ક્ષમા અને શરતાની મૂલ્યક ભાવના છે અને તેથીજ વીન્નો ધર્મ ક્ષાત્રતેજ તેમજ ક્ષત્રતેજનું મુદર સગમરથાન છે, એ વાત જુદી અને હૃદયથી મન્નનય તેવી છે, પરંતુ તેની ઉપર જમાનાના એટલા બધા આવરણ ચડી ગયા છે કે તે બધા થઈ બેઠીને ઐતિહાસિક મત્યો જગત મન્મુખ ધન્વા એ બહુજ શ્રમમાધ્ય છે પીત્તળ અને સુવર્ણ ધાતુએ તો મગ્ગા જ છે, પરંતુ પીત્તળ જેટલી મહેલાઈથી મેળવી શકાય છે, તેટલીજ રહેલાઈથી સુવર્ણ નથી મેળવી શકાતું સુવર્ણની એક બારીકમા બારીક રજ મેળવવા માટે ઘણા બળ અને ગમાયણિક પ્રયોગો કરવા પડે છે આપણા જૈન ઇતિહાસના પ્રયોગોમા પણ એવીજ શોધખોળ ચીવટ અને અનુગામી પગલે પગલે જરૂર પડે છે અને તેથીજ જૈન ઇતિહાસિક પ્રયોગો આપણા ઇતિહાસમા અનેક રચાન ભાગવી રહ્યા છે

બારમી મદી મુધીનો શુજગતનો ઇતિહાસ અનેક જૈન ગજદ્વારી પુસ્તકો, જૈન મુમદીઓ અને જૈન પ્રધાનોની નાર્યભરી કથાઓથી ગળાઈ ગયો છે શુજગતના ઇતિહાસમાથી મુજલ વસ્તુપાળ, તેજપાળ અને શ્રી હંમચદ્રાચાર્ય જેવા પુસ્તકોને બાદ કરે, તો એ ઇતિહાસ સાંવ નિન્તેજ અને નિપ્પ્રલ જણાય

આજે શુજગતના ઇતિહાસનો કોઈ એવા ગબ્યાસી નહી હોય કે જે વસ્તુપાળ તેજપાળના બળ વીર્ય અને ધર્મભાવથી પન્નિચિત નહી થયો હોય તેણે ઘોળકામા નહીને શુજગતની ગજલગામ પોતાના કાથમા ગાળી અને પાટણની પડની મહેલાતને પોતાના બાહુબળ અને ક્ષુદ્ધિબળથી ટકાવી ગાળી, એટલુંજ નહી પણ શુજગતનું ગૌરવ જેકે માળવાની ગીમ મુધી ફેલાયુ

કુટુંબનો કોઈ એક જલ્લ અને પ્રભાવનાળી પુરુષ એકાએક આવ્યો જાય અને કુટુંબના અનેક સ્ત્રી-પુરુષોના નામ તથા મન્નન-કાન્તી આપીને આકરો દીલો પડી જાય, તેમ પાટણના-વસ્તુત શુજગતના ગજમન્નનમા પણ બન્ન વસ્તુપાળ તેજપાળે પોતાના ક્ષુદ્ધિ આમર્ણથી બાહુમગ્ધી અને ધર્મભાવથી જે ગજતત્ર ટકાવી ગાળુ હતું તે તેના જગાથી કી

આજે આપણે એ કર્મયોગીપણું, એ નિર્ભયપણું અને એ નિરપેક્ષપણું ગુમાવી બેઠા છીએ અને તેથીજ સમાજ, રાજ્ય અને ધર્મના ક્ષેત્રોમાંથી પણ બાહ્યે જનશક્તિ ઉડી ગઈ હોય એમ લાગે છે. મમાજ સુધારણાના ન્હાના શા ક્ષેત્રમાં પૂર વેગથી વીર્ય સ્ફુરાવનાર પુરુષોના જ્યાં સાસા હોય ત્યાં રાજદ્વારી જીવનની તો વાત જ ક્યા કરવી ? પણ અમને આશા છે કે આવા ઐતિહાસિક ચરિત્રો અમારા જન વાચકોના હૃદયમાં નવો પ્રકાશ અને દીલમાં નવું કૌવત પ્રકટાવશે. જન દતિહાસના ઉપકરણ તો અસખ્ય છે. પણ એ ઉપકરણો એકબીજા કરવા, તેમાંથી ઐતિહાસિક ઘટનાઓ તારવવી અને તેમાં રસ પૂરવો એ કામ એટલું બધું સરળ નથી અમે અમારા સજ્જન મિત્રો અને પૂજ્ય ગુરુવર્યોની સલાહ, સૂચના તથા અનુમોદનના પ્રતાપે એ દિશામાં યથા-શક્તિ શ્રાવણો આપી રહ્યા છીએ તેનો તમામ જશ તેમનેજ અર્પી અમે જ્ઞાતૃત્વ યદ્યપે છીએ. તેમજ ભાષા જગજીવન માવજી કૃપાસીએ અનેક અવમાયો અને રોષાણોમાંથી અવકાશ મેળવીને સાહિત્યપ્રેમથી આવી નવલકથા લખવામાં મુખ્ય ભાગ લીધો છે તેમ જણાવતા આનંદ થાય છે.

જેમ જેમ વધુ ઐતિહાસિક સાહિત્ય મળતું જશે, દતિહાસરસિક ગૃહસ્થો તથા મુનિવરોની અણુમોલી સદ્ભાવ મળતી જશે, તેમ તેમ પ્રાચીન રાસાઓ, પદ્યપ્રબંધો તથા શીલાલેખો ઉપગમી છેક નવોજ પ્રકાશ તથા નવો રસ, ગુજરાતી જન માહિત્યમાં આમેજ કરવાની અત્યારે તો ભાવના રાખી વિરમીએ છીએ અને દમ્ભીએ છીએ કે જન પ્રજા આવા પૂર્વ પુરુષોના ક્ષાત્રતેજને પોતાના જીવનમાં પચાવી જન રાખ્ખ પાછળ આજકાલ ધૂસી ગયેલું 'લિરતા'નું કલક ધોષ નાખવા જોટલા ઓજસ પ્રકટાવે !

સમાજસેવક.

શેઠ દેવચંદ દામજી—કુંડલાકર.

પર્યુગણુ ક્ષમાપના પત્રો

મોંદે અને કોટીગો.

૧૦ મર્ગિ અને ૧૦ મર્ગ
 ૨૦ મર્ગ અને ૨૦ મર્ગ
 ૩૦ મર્ગ અને ૩૦ મર્ગ
 ૪૦ મર્ગ અને ૪૦ મર્ગ
 ૫૦ મર્ગ અને ૫૦ મર્ગ
 ૬૦ મર્ગ અને ૬૦ મર્ગ
 ૭૦ મર્ગ અને ૭૦ મર્ગ
 ૮૦ મર્ગ અને ૮૦ મર્ગ
 ૯૦ મર્ગ અને ૯૦ મર્ગ
 ૧૦૦ મર્ગ અને ૧૦૦ મર્ગ

૧૦૦

૧૦ મર્ગ અને ૧૦ મર્ગ
 ૨૦ મર્ગ અને ૨૦ મર્ગ
 ૩૦ મર્ગ અને ૩૦ મર્ગ
 ૪૦ મર્ગ અને ૪૦ મર્ગ
 ૫૦ મર્ગ અને ૫૦ મર્ગ
 ૬૦ મર્ગ અને ૬૦ મર્ગ
 ૭૦ મર્ગ અને ૭૦ મર્ગ
 ૮૦ મર્ગ અને ૮૦ મર્ગ
 ૯૦ મર્ગ અને ૯૦ મર્ગ
 ૧૦૦ મર્ગ અને ૧૦૦ મર્ગ

૧૦ મર્ગ અને ૧૦ મર્ગ

૧૦ મર્ગ અને ૧૦ મર્ગ

અનુક્રમણિકા.

પ્રકરણ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧ જી	જીવનનો આદર્શ	૧
૨ જી	અમરદેવી	૭
૩ જી	વીર શિરામણિ	૧૩
૪ થું	વિજય	૧૯
૫ મું	રાજકીય ચર્ચા	૨૪
૬ હું.	મૂરીશ્વરનો ઉપદેશ	૩૧
૭ મુ	હાય વૈધવ્ય	૩૮
૮ મુ	પુનર્નગ્ન કે પુનર્મિલન	૪૪
૯ મુ	રૂપલુપ્ધ	૫૫
૧૦ મુ	વીરમ પાટણ ગયો	૬૨
૧૧ મુ.	શત્રુજયની યાત્રા....	૬૯
૧૨ મુ.	ધર્મનો પ્રભાવ	૭૫
૧૩ મુ.	પ્રથમ પરિચય	૮૩
૧૪ મું	અણહિલપુરમા	૯૩
૧૫ મુ.	મરસ્વતીના તીરે	૧૦૦
૧૬ મુ.	પ્રાણીરક્ષક શાળા	૧૦૮
૧૭ મુ	પ્રલોભન	૧૧૪
૧૮ મુ.	સુખારક્તી મુંઝવણ	૧૨૨
૧૯ મુ	સુદતાના રમીયા	૧૨૭
૨૦ મુ.	નાગડ મહેતાની નિગાશ	૧૪૦
૨૧ મું	મામો અને ભાણેજ	૧૪૯
૨૨ મું	પ્રેમનો વિજય	૧૫૬
૨૩ મુ	સુખેદાગની મગ્તો	૧૬૬
૨૪ મું.	પલાયન	૧૮૪

૨૫ મુ	સાચની માતી
૨૬ મુ	ફેમા ખુસાર
૨૭ મુ	ખેડે પડેતો ડગ.		..	.
૨૮ મુ	મલ્લ ૧૧૧ નાજતો પગાડ્ય.	.	.	.
૨૯ મુ	પગાડ્ય
૩૦ મુ	લખપાળ (નંદીમા)		.	..
૩૧ મુ	મલિની		.	.
૩૨ મુ	મલ ૧૧૧ નાજતો પગાડ્ય.	.		.
૩૩ મુ	મલ ૧૧૧	
૩૪ મુ	મલ ૧૧૧ નાજતો પગાડ્ય.		.	..
૩૫ મુ	મલ ૧૧૧ નાજતો પગાડ્ય.		.	..
૩૬ મુ	મલ ૧૧૧ નાજતો પગાડ્ય.		.	..
૩૭ મુ	મલ ૧૧૧ નાજતો પગાડ્ય.		.	..
૩૮ મુ	મલ ૧૧૧ નાજતો પગાડ્ય.		.	..
૩૯ મુ	મલ ૧૧૧ નાજતો પગાડ્ય.		.	..
૪૦ મુ	મલ ૧૧૧ નાજતો પગાડ્ય.		.	..

છપાવનારાઓને—

ખાસ સગવડ.

કોઈ પણ જાતનું સંસ્કૃત ગુજ-
રાતી વા અંગ્રેજી પુસ્તક, અગર પોથી
પાનાની સાધજમાં સ્વચ્છ અને સુંદર
ટાઇપોથી અમારા પ્રેસમાં છાપવાનું
કામ કરી આપવામાં આવે છે. કાગળો
તેમજ બાઇન્ડીંગની સગવડતા પણ
સાથેજ છે. તો પોથી, બુકો, રીપોર્ટો,
માસિકો કે કાર્ડ, કંઠાત્રી, હુડી, ચેક-
બુક, ભરતીયાબુક વિગેરે નાનું મોટું
કોઇ પણ કામ છપાવવાનો વિચાર થતાં
નીચેના શિરનામે પ્રુછ-પરછ કરવા તરફી
લેશો તો અવશ્ય લાભ થશે.

લી૦ રોડ દેવચંદ દામજી

અને ગુલાબચંદ લલ્લુભાઈની કું.

માલિકો આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

સ્ટેશન રોડ-ભાવનગર.

જૈન યગની ભેટો.

- ૧ સીમા ન ગરિત
- ૨૦ મતી આદર્શ છુત્ત માળા
- ૨ બદ્ધ સિધિ
- ૨૧ નેપ મઝદ, (મરિય)
- ૩ નિવિત
- ૨૨ મન્દગતનુ ગોરવ પાને રિ
- ૪ ૧૧ મહાભય
- ૨૩ મળમરિતો રિજ્ય.
- ૫ ૧૨ મહાભય
- ૨૪ મેસાનો ખુનરદાર મિસા
- ૬ ૧૩ મહાભય
- ૨૫ મિસાપપ આગાથા
- ૭ ૧૪ મહાભય
- ૨૬ મિસાપપ અપુત્ર અતે
- ૮ ૧૫ મહાભય
- ૨૭ મિસાપપ મિસાપપ
- ૯ ૧૬ મહાભય
- ૨૮ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૦ ૧૭ મહાભય
- ૨૯ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૧ ૧૮ મહાભય
- ૩૦ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૨ ૧૯ મહાભય
- ૩૧ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૩ ૨૦ મહાભય
- ૩૨ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૪ ૨૧ મહાભય
- ૩૩ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૫ ૨૨ મહાભય
- ૩૪ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૬ ૨૩ મહાભય
- ૩૫ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૭ ૨૪ મહાભય
- ૩૬ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૮ ૨૫ મહાભય
- ૩૭ મિસાપપ મિસાપપ
- ૧૯ ૨૬ મહાભય
- ૩૮ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૦ ૨૭ મહાભય
- ૩૯ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૧ ૨૮ મહાભય
- ૪૦ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૨ ૨૯ મહાભય
- ૪૧ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૩ ૩૦ મહાભય
- ૪૨ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૪ ૩૧ મહાભય
- ૪૩ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૫ ૩૨ મહાભય
- ૪૪ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૬ ૩૩ મહાભય
- ૪૫ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૭ ૩૪ મહાભય
- ૪૬ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૮ ૩૫ મહાભય
- ૪૭ મિસાપપ મિસાપપ
- ૨૯ ૩૬ મહાભય
- ૪૮ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૦ ૩૭ મહાભય
- ૪૯ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૧ ૩૮ મહાભય
- ૫૦ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૨ ૩૯ મહાભય
- ૫૧ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૩ ૪૦ મહાભય
- ૫૨ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૪ ૪૧ મહાભય
- ૫૩ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૫ ૪૨ મહાભય
- ૫૪ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૬ ૪૩ મહાભય
- ૫૫ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૭ ૪૪ મહાભય
- ૫૬ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૮ ૪૫ મહાભય
- ૫૭ મિસાપપ મિસાપપ
- ૩૯ ૪૬ મહાભય
- ૫૮ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૦ ૪૭ મહાભય
- ૫૯ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૧ ૪૮ મહાભય
- ૬૦ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૨ ૪૯ મહાભય
- ૬૧ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૩ ૫૦ મહાભય
- ૬૨ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૪ ૫૧ મહાભય
- ૬૩ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૫ ૫૨ મહાભય
- ૬૪ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૬ ૫૩ મહાભય
- ૬૫ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૭ ૫૪ મહાભય
- ૬૬ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૮ ૫૫ મહાભય
- ૬૭ મિસાપપ મિસાપપ
- ૪૯ ૫૬ મહાભય
- ૬૮ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૦ ૫૭ મહાભય
- ૬૯ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૧ ૫૮ મહાભય
- ૭૦ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૨ ૫૯ મહાભય
- ૭૧ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૩ ૬૦ મહાભય
- ૭૨ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૪ ૬૧ મહાભય
- ૭૩ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૫ ૬૨ મહાભય
- ૭૪ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૬ ૬૩ મહાભય
- ૭૫ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૭ ૬૪ મહાભય
- ૭૬ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૮ ૬૫ મહાભય
- ૭૭ મિસાપપ મિસાપપ
- ૫૯ ૬૬ મહાભય
- ૭૮ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૦ ૬૭ મહાભય
- ૭૯ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૧ ૬૮ મહાભય
- ૮૦ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૨ ૬૯ મહાભય
- ૮૧ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૩ ૭૦ મહાભય
- ૮૨ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૪ ૭૧ મહાભય
- ૮૩ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૫ ૭૨ મહાભય
- ૮૪ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૬ ૭૩ મહાભય
- ૮૫ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૭ ૭૪ મહાભય
- ૮૬ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૮ ૭૫ મહાભય
- ૮૭ મિસાપપ મિસાપપ
- ૬૯ ૭૬ મહાભય
- ૮૮ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૦ ૭૭ મહાભય
- ૮૯ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૧ ૭૮ મહાભય
- ૯૦ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૨ ૭૯ મહાભય
- ૯૧ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૩ ૮૦ મહાભય
- ૯૨ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૪ ૮૧ મહાભય
- ૯૩ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૫ ૮૨ મહાભય
- ૯૪ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૬ ૮૩ મહાભય
- ૯૫ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૭ ૮૪ મહાભય
- ૯૬ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૮ ૮૫ મહાભય
- ૯૭ મિસાપપ મિસાપપ
- ૭૯ ૮૬ મહાભય
- ૯૮ મિસાપપ મિસાપપ
- ૮૦ ૮૭ મહાભય
- ૯૯ મિસાપપ મિસાપપ
- ૮૧ ૮૮ મહાભય
- ૧૦૦ મિસાપપ મિસાપપ

અણહિલપુરનો

આથમતો સૂર્ય.

વીર શિરોમણિ વસ્તુપાળ કિંવા પાટણની ચડતી
પડતીના બીજા ભાગનું અનુસંધાન.

પ્રકરણ ૧ હું.

જીવનનો આદર્શ.

મનુષ્યના જીવનમા ઉત્સાહ અને ચેતન ભરનારો પ્રભાતનો સમય હતો, રાત્રિનો અધધાર પલાયન થઈ ગયો હતો અને પૂર્વ દિશામા સવિ-
તાનારાયણનો ઉદય પણ થઈ ચૂક્યો હતો. મીઠા, સુશીતળ અને મદપવ-
નની લહેરોથી ભગૃત થઈ ઉત્સાહી જનો કર્તવ્યમા ગુચાતા હતા, ન્યારે
પ્રમાદી જનો નિદ્રાના પાશમા વધારેને વધારે મપડાતા જતા હતા
ભૃગુકન્હના શેઠ રાજ્યદ્રના એકની એક પુત્રો યશોમતી વહેલી ઉડી,
સ્નાનાદિ ક્રિયાથી પરવારી ગૃહમંદિરમા પ્રભુની પૂજામા આ સમયે ગેદા-
ચેલી હતી વાચક મહાશયો યશોમતીના પરિચયમા આવેલા છે, તેઓ
તેના વિચારોને પણ જાણે છે યશોમતીએ જગતની જ જાળ અને સસા-
રના સાકડા બંધનને જુગ માન્યા હતા તે પરમાત્માની પૂજા અને
તેમના ભજનને જીવનનું કર્તવ્ય તથા પગપકાર અને લોક-લ્પાણને જીવ-
નનો આદર્શ માનતી હતી. તેનું વય પંદર કે સોળ વર્ષનું હતું, યૌવનના
મુલબ્ધ અને સ્વાભાવિક લક્ષણોથી તેનું શરીર વિદ્યાર્ને પામ્યું હતું;
પરંતુ તેનું મન તો નિર્વિદ્યારજ હતું. પ્રમાત્રમાં પ્રભુની પૂજા, મધ્યાન્હે
ઉત્તમ મથિાનું વાચન અને રાત્રે નત્વનું ચિંતન, એ એનું નિત્યનું

તે લજ્જાશીલા મુઝાએ કહ્યું “ તમે મારા ખોટા વખાણ કરો છો. મારો ગગ કાઢ એટલો બધો સારો નથી રાગ તો પદ્મા બહેનનો. બાણે સ્વર્ગ લોકની કિલ્લી ! ”

“ મીઠો કહ એ સ્ત્રીઓને માટે ઉત્તમ બક્ષીસ છે, કારણકે તેના પ્રયોગથી પોતાના સ્વામીને પ્રસન્ન કરી શકાય છે. ” અનુપમાએ ધીમેથી પણ અર્થસૂચક ભાવથી કહ્યું.

યશોમતીના મુખ ઉપરથી હાસ્યની છટા ચાલી ગઈ અને તે ઉપર ગભીરતા છવાઈ ગઈ ગભીરતાથી તેનું મુખ વિશેષ તેજસ્વી બન્યું

અનુપમાને કાઠ યાદ આવ્યું હોય, એવો ભાવ દર્શાવીને તેણે પૂછ્યું, “ યશોમતી ! પદ્મા બહેને કહેલી એક વાત મને અત્યારે યાદ આવી છે તે હું તને કહું ? ”

“ કહેને ” યશોમતીએ ઉત્સુકતા દર્શાવીને કહ્યું “ એવી તે વળી શી વાત અચાનક યાદ આવી છે ? ”

“ પણ એથી તને ખોટું તો નહિ લાગે ને ? ” અનુપમાએ ભાર દઈને પૂછ્યું,

“ ખોટું અને તે તમારા માટે ? ” યશોમતીએ કહ્યું. “ એ શું કહો છો, કાકી ! તમે તો મારા મનથી મારી માતા સમાન છો. ”

“ ત્યારે સાબળ ” અનુપમાએ સહજ વિચાર કરીને કહ્યું. “ તારી સખીએ મને એક વખત કહ્યું હતું કે તું જીવનભર કુમારી અવસ્થામાં રહેવાને ઇચ્છે છે શું આ વાત ખરી છે ? ”

યશોમતીએ એક વાર પદ્માની સામે જોયું તેની વિશાળ આખોમાં રૂપકાનો ભાવ રૂપક જણાતો હતો, પરંતુ પદ્મા તો મૌનજ રહી

યશોમતીએ થોડી વાર વિચાર કર્યો અને પછી દૃઢતાથી જવાબ આપ્યો “ એ વાત તદ્દન ખરી છે. ”

“ આ વાત તારી માતા અને તારા પિતા બંને છે ? ” અનુપમાએ આગળ ચલાવ્યું.

“ કેટલીક વાત એવી છે કે જે માતાપિતાને પ્રમગ વિના કહી શકાતી નથી અને સખીને કહેવાય છે ” યશોમતીએ જવાબ આપ્યો

“ એ હું બાળ હતું પરંતુ મેં તારા માતાપિતાએ તને તારા

“એ તારો દુરાગ્રહ છે, યશોમતી ! ” અનુપમાએ કહ્યું. “ સ્ત્રીને માટે દૌમારવ્રત પાળવું ઘણું મુશ્કેલ અને અત્યંત દુઃખિન છે. પુરૂષ જેટલી સરલતાથી બ્રહ્મચર્યને પાળી શકે છે, તેટલી સરલતાથી સ્ત્રી બ્રહ્મચર્યને સર્વદા પાળી શકતી નથી. પુરૂષની આકર્ષક રીતભાત તથા તેની ઝેરી નજરથી બચવું અને ચચળ મનને સમમમા રાખવું, એ કાંઈ નાના છોકરાની રમત નથી ”

“એ ગમે તેમ હોય, અને તમને એવો અનુભવ હોય તો તમે જાણો. બાકી મેં જે નિશ્ચય કર્યો છે એથી હું કંઈવાની નથી ” યશોમતીએ દૃઢતાથી કહ્યું. “બ્રમ્મભૂલક કલ્પનાના તરંગે નાચતા બ્રમિત જગતને હું બતાવવા માગુ છું કે સ્ત્રી પણ કુમારી રહી જનસેવા અને લોક-કલ્યાણ કરી શકે છે અને પુરૂષની પેઠે સસારના સર્વ કાર્યોમાં લાગ લઈ સ્વપગ્નુ હિત સાધી શકે છે ”

“યશોમતી ! તું આખા જગતને બ્રમિત ગણે છે, એ તારી ભૂલ છે. ખરી રીતે તો તું જ બ્રમિત બની ગઈ છે. સ્ત્રીનું ખરું કર્તવ્ય શું છે અને તેણે આ સસારમાં રહી પોતાના જીવનને શી રીતે વ્યતિત કરવાનું છે, તે તું જાણતી નહિ હોવાથીજ અનુચિત નિશ્ચયને બાધી બેઠી છું ” અનુપમાએ કહ્યું.

અનુપમા યશોમતીને જેમ જેમ દસોટીએ ચડાવતી હતી, તેમ તેમ યશોમતી વધારેને વધારે દીપ્તિ નીકળતી હતી. તેણે કાંઈક અભિમાનથી અને કાંઈક જીરવસાથી પૂછ્યું. “ તમે સ્ત્રીના કર્તવ્યની વાત કરો છો, એ હીંદુ છે, પરંતુ સ્ત્રીનું કર્તવ્ય કયું ગણો છો ? મનમોહ, દોષ, પ્રેમદિન અને સ્વાર્થી એવા પુરૂષની માથે પરણીને જીવનને પરતવ્રતમાં મૂકવું એ શું સ્ત્રીનું કર્તવ્ય છે, કાંઈ ? ”

“જો સ્ત્રીને મસારમાં રહેવું હોય, તો એજ તેનું કર્તવ્ય છે ” અનુપમાએ શાંતિથી ઉત્તર આપ્યો.

“મને સસારની દરકાર નથી. હું મસારમાં રહેવા માગતી નથી ” યશોમતીએ કહ્યું.

“ તો પછી શા માટે દીક્ષા લેતી નથી ? ” અનુપમાએ પૂછ્યું.

“દીક્ષા લેવી હશે તો લક્ષ્મી અને નહિ લેવી ઘટે તો નહિ લઉં, પરંતુ જીવનને પરતવ્રત તો નહિજ ચલાવઉં. ” યશોમતીએ દૃઢતાથી જવાબ આપ્યો અને ઉત્તેજક સ્વગથી કહ્યું. “ અનુપમા કાંઈ ! તમે મને આ વિષયમાં આટલો બધો અનુગ્રહ શા કારણથી કરી ગયા ? ”

પદ્માએ કટાણીને કહ્યું. “ બાબી ! ચાલો હવે જઈએ. ”

“ હા, ચાલો. ” અનુપમાએ યશોમતી સામે નોંધતે કહ્યું.
“ અમે હવે જઈશું ”

યશોમતી વિચારઅસ્ત હતી; તે કાંઈ ખોલી નહિ

પદ્માએ યશોમતીના આવાસના દારમાંથી નીકળતાં કહ્યું
“ બાબી ! આવા દઢ નિશ્ચયવાળા બાળાને શું તમે પુત્રવધુ બનાવી શકશો
ખરા ? હું નથી માનતી કે તમે તેમા વિજય મેળવો. ”

અનુપમાએ પ્રત્યુત્તરમાં માત્ર હાસ્યજ કર્યું.

પ્રકરણ ૨ જી.

અમરદેવી.

વીરમનુ ચિત્ત બહુજ અસ્વસ્થ રહેતુ હતુ. તેના દિલમાં શાંતિ
કે આરામ ન હતા તેના પિતા વીરધવળની અવકૃપા, વસ્તુપાળ
અને તેજપાળનુ પ્રાપ્ત્ય, વીસળની લોકપ્રિયતા અને પાટણુ તથા
ધોળકાના ગજકારસ્થાનીઓની ખટપટ ઇત્યાદિ તેની માનસિક અસ્વ
સ્થતાના કારણે હતા વીરમને મિત્રો હતા, પરંતુ તેઓ માત્ર સ્વાર્થ
પૂરતો સ્નેહ રાખતા હતા. વીરમને સ્ત્રી હતી પરંતુ તેનો પ્રેમ તે
શુભાવી બેઠો હતો. તેને આધાર માત્ર બેજ મનુષ્યોનો હતો. એક તેના
દાદા લવણપ્રસાદનો અને બીજો તેની પ્રેમપાત્રી મધુરીનો.

રાત્રિનો પ્રથમ પ્રહર ચાલતો હતો પ્રભાતમાં વીરમને અગ-
ત્યના કામે વીરમગામ છોડીને જવાનુ હતુ તે તેની સ્ત્રીને મળવાને
રાણીવાસમાં ગયો. જખલપુરના ગજા ઉદ્યોગિની પુત્રી અને વીર-
મની પત્ની અમરદેવી ઓરડામાં એક આસન ઉપર બેસી હતી તેના
મસ્તક ઉપરથી વસ્ત્ર ખસી ગયુ હતુ અને તેના વાળ અવ્યવસ્થિત હતા
ગાલે હાથ ટેકાવી નીચી નજરે વિચારઅસ્ત અવગ્યામાં તે બેસી હતી
અને તેની દાગી પ ખાધી તેને પવન નાખતી પછવાડે ઊભી હતી
વીરમે એ ઓરડામાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે અમરે માથાના વાળને અને
વસ્ત્રને ઠીકઠીક કર્યા તેણે તેના પતિ તરફ એકવાગ નજર નાખી અને
ત્યારબાદ પુનઃ તે વિચારનિદ્રામાં પડી. અમર વધારે સુદર હતી કે

અમરના હૃદયનો ઉલ્લસો હવે દાખ્યો રહી શક્યો નહિ તેના મુખ ઉપર ક્રોધના ચિન્હો પ્રમરી ગયા તેની સુડોળ અને સરલ નાસિકાના મુદ્ર રઘો પ્રફુલ્લિત થયા અને તેની વિશાળ આંખો વિશેષ વિશાળ થઈ તો પણ અમરે ક્રોધને કાળુમા રાખતા કહ્યું “ મને બળેલીને શા માટે બાળો છો ? વિના કારણ મારી મશ્કરી શા માટે કરો છો ? ”

વીરમે કાંઈક ખુલ્લા દિલથી કહ્યું “ અમર ! હું તને બાળતો નથી, તેમ તારી મશ્કરી પણ કરતો નથી, હું ખગ દિલથી તારી રંગ લેવાને જ આવ્યો છું ”

“ તો હું પણ તમને ખરા દિલથી કહું છું કે હું તમને રંગ આપી શકતી નથી અમરે ગર્વથી કહ્યું

“ એનું કારણ ? ” વીરમે પૂછ્યું

“ એનું કારણ એ કે મારી રંગ માગવાનો તમને જો અધિકાર છે ? ” અમરે જવાબ આપતા મામો પ્રશ્ન કર્યો

“ શું તારી રંગ માગવાનો મને અધિકાર નથી ? શું તું મારી પત્ની અને હું તારો પતિ નથી ? ” વીરમે આશ્ચર્ય દર્શાવતા પૂછ્યું

અમરે જરા પણ ગલરાયા સિવાય ઉત્તર આપ્યો. “ તમે મારા પતિ છો-માયાના મુગટ છો-જીવનના દેવતા છો. પરંતુ હું તમારી પત્ની નથી તમે મને તમારી પત્ની ક્યારે ગણી છે કે આજે આવો પ્રશ્ન પૂછો છો ? ”

“ તું મારી પત્ની નથી, ત્યારે કાણ છો ? ” વીરમે પુનઃ પૂછ્યું

“ હલકામા હલકી દામી, ” અમરે જવાબ આપ્યો અને કહ્યું “ અને દામીની રંગ લેવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી ”

“ અમર ! ક્રોધના આવેશમાં તું માગમારનું ભાન ભૂલી ગઈ જશ્યાય છે તું મારી દાસી નહિ, પરંતુ પત્નીજ છે અને તે પ્રમાણે તારી સાથે વર્તવાને હું તૈયાર છું પણ તું જ મને તારો પતિ માનીને મારી સાથે એ પ્રમાણે વર્તવાને તૈયાર નથી ” વીરમે મલાઈ બનીને કહ્યું

અમરનો ક્રોધ ધીમે ધીમે રૂધો જતો હતો તેણે ભુમ્મસારી કહ્યું “ કાણ દેહે છે કે તમે મારા પતિ નથી ? મમસ્ત જગત જાણે છે કે શુજરાતના રાજા વીરધવળના યુવરાજ વીરમહુમાર જન્મલપુત્રના ગંગા ઉદયસિંહની કુંવરી અમરના પતિ છે, ભગવાન સૂર્યનાગચંદ્ર અને અગ્નિ

રાખવો હોય અને તે તમારા ગળે વળગી હોય, તો ચાલ્યા જાઓ મારા આવાસમાથી અને જ્યાં સુધી તમારે એ દુષ્ટ વ્યવહાર રાખવો હોય, ત્યાં સુધી કદિ પણ મારા આવાસમા આવશે નહિ ”

પતિ પત્નીનો ઝઘડો જોઈને દાસી ક્યારની ચાલી ગઈ હતી.

વીરમે અમરના અપમાનકારક વચનો સાંભળીને પૂછ્યું “આ શબ્દો તુ કાને સંભળાવી રહી છે, તેનું તને જ્ઞાન છે ?”

“હા, મને તેનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન છે. ગુજરાતના યુવરાજ અને જળ-પુરનો રાજકુવરી અમરના પતિને એ શબ્દો હું સંભળાવી રહી છું.” અમરે ઉત્તર આપ્યો.

“અને તેનું શું પરિણામ આવશે, એનું તને જ્ઞાન છે ?” વીરમે પુનઃ પૂછ્યું.

“હા, એક સ્વાર્થી અને અધમ નારીના મોહની ખાતર તમે તમારી ધર્મપત્નીનો ત્યાગ કરશો.” અમરે ઉત્તર આપીને કહ્યું “પણ મને પરિણામની દરકાર નથી તમે મારો ત્યાગ કરવાના હો, તો આજ-થીજ અત્યારથીજ કરો. વિરહની વ્યથાને સહન કરવાની માગમા શક્તિ છે અને કદાચ નહિ સહન થાગ, તો તેની આગમા હું બળીશ-મરીશ પરંતુ માગ પતિને અન્ય સ્ત્રીના મોહમા પડેલા જોઈ શકીશ નહિ.”

‘પણ આવા કટુ વચનો મને કહેવાનો અને આહીથી ચાલ્યા જવાની આજ્ઞા કરવાનો તને શો અધિકાર છે ?’ વીરમનો ધુધવાદ રહેલો ક્રોધ ધીમે ધીમે બહાર નીકળવા લાગ્યો.

“અમર અમર મનુષ્યોની મેદના વચ્ચે તમે મારું પાણિગૃહણ કર્યું છે અને અગ્નિદેવની સાક્ષીએ લગ્નની પવિત્ર પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી છે, એ આધારે એવા કટુ વચનો કહેવાનો અને તમને એવી અપમાનકારક આજ્ઞા કરવાનો મને અધિકાર છે.” અમરે ગર્વથી ઉત્તર આપતા કહ્યું.

“હીક છે, અભિમાની નારી ! તારા અભિમાનને ઉતારવા અને તારા ગર્વને ગાળવા માટે તને ઉચિત શિક્ષા કરવી પડશે અમર ! હું આજથી તારો ત્યાગ કરું છું.” વીરમ એમ કહીને તથા અમર તરફ ક્રોધભરી નજર નાખીને ચાલતો થયો.

અમરે જગ આગળ આવીને આજ્ઞાસ્પર્શક સ્વરે કહ્યું “ઉભા રહો.”

વીરમ તુરંત ઉભો રહ્યો તેણે પાછા ફરી પૂછ્યું “કેમ ? શું કહે છે ?”

તમને તમાગા અધમ વર્તનનો પશ્ચાત્તાપ થાય અને તમારા માયા કર્ત-
વ્યનુ ભાન થાય તો આહી ખુશીથી આવજો એ વખતે હું તમારી
ક્ષમા માગીશ તમને આલિંગીશ અને મારા ઉત્તત વક્ષ મ્થળ ઉપર
તમાગ મસ્તકને અત્યત પ્રેમપૂર્વક મ્થાન આપીશ પરંતુ તે પહેલા
તમને મારા આચારમા આવવાનો અધિકાર નથી જમ ! જાઓ, ચાલ્યા
જાઓ યુવગજ !

વીરમે અમર તરફ એકવાર તીવ્ર દષ્ટિથી જોયું અને ત્યારપછી
ત્વગથી ચાલ્યો ગયો

વીરમ ગયા પછી અમરનો ક્રોધ જ્યારે રાત થયો ત્યારે તે
હતાશ થઈને પલંગમા પડી એ અભિમાની અને ક્રોધપૂર્ણ યુવતીની
વિરાજ આખો અશ્રુગોથી છલાછલ ભગાઈ ગઈ હતી.

પ્રકરણ ૩ જી.

વીરશિરોમણિ.

જે સમયની આ નવલકથા લખાય છે, તે સમયે વીર વનગજે
સ્થાપેલા પ્રમિદ્ધ પાટણની અને ગૌરવલયો ગુજરાતની કેવી મિથિતિ
હતી, તે ઇતિહાસપ્રિય વાચક મહાશયોની જાણ જલા નથી આ
વખતે મમર ગુજરાતમા મોટી રાજકીય અને ધાર્મિક ખટપટ ચાલતી
હતી પાટણનો પતિ જોજો લીમ્હેવ એકાત વામમા ગ્હી લગલગ
સંન્યાસી જીવન ગાળતો હતો તેનો ઉત્તગાધિકારી અને પાટણનો મહા-
મામત ત્રિભુવનપાળ ગાંધ્યગાદી મેળવવાને અનેકવિધ કાવત્રા કરી
ગ્હો હતો વાધેલાજો ધોળકાના નવા ગજતત્રને વધારવાને અને
સુદૃઢ કરવાને જીવતોડ પ્રયત્નો કરતા હતા જોનો તથા શેવો ગુજરાતમા
ગોતાના ધર્મની મહત્તા મ્થાપવાને પગપગ લડી ગ્હા હતા અને
માળવાના પગમાને ફેવગિગિના ચાવો તથા પગેશી મુસ્લમાનો
ગુજરાતની ગજમત્તાને તોટી પાડવાને ટાપી ગ્હા હતા હુકામા ક્હીએ
તો ગુજરાતના પાટનગર પાટણમા અને આખા ગુજરાત દેશમા
ગજકીય આમાડન, ધાર્મિક અને કોટુમિક કલેશનો અમિ મગગી
ગ્હો હતો પાટણનો ગજચિતાકારી મહામહેવઃ કવણુપ્રમાદ
ધોળકાનો ગજ વીરધવળ અને મહામાન્ય વન્નુપાળ આ કલેશના

તેણે સૈનિકનો પોશાક પહેરેલો હતો અને તેથીજ રામેશ્વર તેની તરફ આશ્ચર્યથી જોઈ ગયો હતો તખ્તમા એક તરફ અગ્નિ દીપકના આછા પ્રકાશમા રામેશ્વરે આવનાર પુરૂષના સર્વાંગનું અવલોકન કરીને પછયુ.

‘ તુ...તમે કોણ છો ’ રામેશ્વરના મુખમાથી આભાવિત રીતેજ ‘ તુ ને બદલે તમે શબ્દ નીકળ્યો

એ પુરૂષે ઉત્તર આપ્યો ‘ સૈનિક-પહેરેગીર ’

‘ કેવળ અમન્ય તમે પાંડેગીર નથી ’ રામેશ્વરે કહ્યું

‘ ત્યારે હું કોણ છું ’ એ પુરૂષે પશ્ચ કહ્યો

“ હું નથી જાણતો કે તમે કોણ છો ’ પણ તમારો પહેરવેશ આમાન્ય સૈનિકનો છે તમારો દેખાવ કોઈ ઉચ્ચ પદવીધારી પુરૂષનો છે ’ રામેશ્વરે જવાબ આપ્યો

‘ ત્યારે માલગો મેનાપતિ ’ હું જુલગાની સૈન્યનો એક સૈનિક છું તે પુરૂષે કહ્યું

‘ બરોબર છે ’ રામેશ્વરે એમ કહીને ગભીરતાથી પછયુ “ પણ તમે કોના આવામમા આવી રીતે પ્રવેશવાનું આદમ કર્યું છે, એ જાણો છો ’

“ હું એ બરાબર જાણુ છું આ આવામ યાદ્ય મેનાપતિ રામેશ્વરનો છે ” તેણે પણ ગભીરતાથી જવાબ આપ્યો

‘ અને આ માદમનુ—આ ધૃષ્ટતાનું પગિણામ શું આવશે, તેની તમને ખબર છે ’ રામેશ્વરે વધારે ગભીર બનીને પશ્ચ કહ્યો

“ પગિણામની દરકાર હું ગમતો નથી ” એ પુરૂષે જવાબ આપ્યો

હીક છે ’ રામેશ્વરે કહ્યું અને પછી પછયુ સ્વન્યાને મધ્ય ગતિએ આવી આવવાનું નું પ્રયોજન છે ’

પ્રયોજન એટલુંજ કે તમે જુલગાનીએ માથે હથેલી ગિના પાછા જાઓ ’ તેણે જવાબ આપ્યો

સા માટે ’ એનું કાનળ શું ’ રામેશ્વરે અધીર થઈને પૂછ્યું.

એનું કાનળ એટલુંજ કે સૈનિકનો નિર્ધાર અનુપાન થતાં અટકે ’ તે પુરૂષે તુરંતજ ઉત્તર આપ્યો

ત્યારે તમે શું જુલગાનીએ તમ્મથી મંથિતો મંથો લઈને આવ્યા છો ’ રામેશ્વરે પુનઃ પૂછ્યું

અહિમાધર્મના પરિપાલક આવડતુ કામ નથી ? ” રામેશ્વરે કંઈક ગર્વથી અને કંઈક હારયથી પૂછ્યું

“ ત્યારે તમારૂં કહેવું એવું છે કે લડાઈમાં ભોજન ઉપર સારી રીતે હાથ મારનાર પાહાણુનું કામ છે ખરું ને ? ” રામેશ્વર પાહાણુ હતો અને તેથીજ તે પુરૂષે ઉત્તર આપવાને બદલે સામો પ્રશ્ન કર્યો.

આ સાલળી રામેશ્વરનો ક્રોધ વધ્યો તેણે ગુસ્સાપૂર્વક કહ્યું “ લડાઈના મેદાનમાં ભોજન ઉપર હાથ મારનાર પાહાણુનું કામ છે કે ગાદી-તકીએ આડા પડ્યા પડ્યા કલમ ચલાવનાર વણિકનું કામ છે ? એનું નિગાહણુ પ્રભાત પછીજ થયે ”

“ ત્યારે તમે અમારી સાથે મધિ કરવાને તૈયાર નથી ? ” ગુજરાતી સૈનિકે પ્રશ્ન કર્યો

“ જરા પણ નહિ ” યુવાન મેનાપતિએ અભિમાનથી ઉત્તર આપ્યો

“ જેવી તમારી ઇચ્છા પણ સેનાપતિજી ! ગુજરાતના વણિકો જેમ કલમને ચલાવી જાણે છે, તેમ તલવારને પણ ચલાવી જાણે છે, એ તમારા મમજવામાં હોય, એમ જણાતું નથી ” સૈનિકે રામેશ્વર તરફ નજર નાખીને કહ્યું

“ અને દક્ષિણના પાહાણુ જેમ ભોજન ઉપર હાથ મારી જાણે છે તેમ અત્રુઓ ઉપર પણ હાથ મારી જાણે છે, એ પણ તમારા જાણવામાં હોય એમ લાગતું નથી ” રામેશ્વરે તુરંતજ કહ્યું

“ હીક છે, મેનાપતિજી ! જ્યારે તમે અમારી સાથે મધિ કરવાને રાહ નથી, ત્યારે હું રજા લઉં છું પણ યાદ રાખજો કે ગુજરાત જેવા મમર્થ રાજ્યની સાથે મધિ કરવાનો આવા અમૃત્ય અવગર ફરીને મળવાનો નથી અને આ વખતે તેને વ્યર્થ જ્યાં ફેવાને માટે તમારે અવશ્ય પડતાવળ પડશે તમે એમ માનતા લાગો છો કે ગુજરાતમાં વણિકોનું જોર અને અહિમાધર્મનો પ્રચાર હોવાથી ગુજરાતીઓ ઉપર વિજય મેળવવાનું અતિ મઘ્ગ છે, પરંતુ મારે તમને સ્પષ્ટ સંજ્ઞામાં કહી નાખવું જોઈએ કે આવી માન્યતા ધન્યવામાં તમે ગભીર ભૂલ કરો છો ગુજરાતમાં કલમધારી વણિકોનું જોર છે એ માન્યું છે તેમ અહિમાધર્મનો પ્રચાર વિશેષ છે એ પણ તેટલુંજ માન્યું છે પરંતુ એથી ગુજરાત દેશ નિર્મળ જાતી ગયો છે, એમ જો તમે માનતા હો, તો તે તમારી કલ્પના મૂર્ખતા મુચ્ચં છે ઉદય અને અસ્તના પ્રકૃતિના સાક્ષ્ય નિયમાનુસાર અતિ ગૌરવશાળી ગુજરાતમાં કદાચ નિર્મળતા પેની ગઈ હશે પરંતુ તેના કારણે અનેક છે અને નિર્મળતાનો આગ્રહ

“ ત્યાં મેનાપતિ છ । મારી અને તમારી મનિમા આટલોજ
 છે હું વસ્તુપાળજ છું અને તમારી ચોટીને થાપ આપી
 થા તમારા ખામ પહેરેગીરોને બધનમા નાખી અત્રે આવ્યો
 છું એ સૈનિક-વસ્તુપાળે એમ કહીને પુછ્યું ” કહો, તમે અમારી
 સાથે સધિ કરવાને ખુશી છો કે નહિ ? ”

ગુજગતના મહામાત્ય અને ગુજગતી મૈન્યના સેનાનાયક વસ્તુ-
 પાળને પોતાની સમક્ષ નિડગતાથી ઉભેલો જોઈને યુવાન રામેશ્વ-
 રની આખોના ડોળા પહોળા થઈ ગયા તેણે તલવાર ઉપર હાથ
 મૂકીને જવાબ આપ્યો વસ્તુપાળ મહેતા । સધિ એ શું વસ્તુ
 છે તે હું જાણતો નથી હું માત્ર જાણ છું મરવું અને મા-
 રવું પણ તમે મારી છાવણીમા આવી રીતે આવ્યા છો, એ હીક
 કર્યું નથી એનું પરિણામ સાડ આવશે નહિ

વસ્તુપાળે તુરતજ કહ્યું “ તમે શું મને કદ કરવા માગો છો ?
 તમારી જીલ્લ થાય છે રામેશ્વર । મને કદ પડડવા જેટલી તમારામા
 શક્તિ નથી અને તેમ છતાં તમારે તમારી શક્તિની અજમાયશ
 કરવી હોય તો ચાલ્યા આવો મારી પાછળ ’

જેટલું કહીને ગુજગતનો મહામાત્ય વસ્તુપાળ શાંતિ અને
 શાંતિગતાથી પગલા ભગ્તો તથામાથી બહાર નીકળ્યો અને મેનાપતિ
 રામેશ્વર એ નગ્રેષ્ટ તરફ ફરવળ મત્રમુખ્ય ખનીને જોઈ રહ્યો

પ્રકરણ ૪ થું.

—•—
 વિજય.

ચાલવાની છાવણીમાથી વસ્તુપાળ પોતાની છાવણીમા આવ્યો
 ત્યાં પ્રાંત કાળ થવાને બહુ વાર ન હતી ત્રિ થોડીજ ગેલેલી જાણીને
 સેનાનીઓ પ્રભાંત થનારા યુદ્ધની તૈયારીમા પડ્યા હતા વસ્તુપાળ તેના
 તથામા જાણને પોતે ધાગણ કરેલાં મૈનિકના રૂપક બદલતો હતો, ત્યારે
 પહેરેગીરે તથામા પ્રવેશ કરી નમન કરીને કહ્યું “ મહામાત્ય સામ ઉપર
 ગમેલા આપણા ત્રણ ઘોડેચાને આવી પહોંચ્યા છે
 આજા માગે છે ”

ત્યાં મેનાપતિજી ! મારી અને તમારી મનિમા આટલોજ ફરક છે હું વસ્તુપાળજી છું અને તમારી ચોટીને થાપ આપી તથા તમારા ખામ પહેરેગીંગેને બધનમા નાખી અત્રે આગ્યો છું. એ સૈનિક-વસ્તુપાળે એમ કહીને પુછ્યું ' કહો, તમે અમારી સાથે મધિ કરવાને ખુશી છો કે નહિ ? '

ગુજરાતના મહામાત્ય અને ગુજરાતી મૈન્યના સેનાનાયક વસ્તુપાળને પોતાની મમક્ષ નિહતાથી ઉભેલો જોઈને યુવાન રામેશ્વરની આખોના ડોળા પહોળા થઈ ગયા તેણે તલવાર ઉપર હાથ મકીને જવાબ આપ્યો વસ્તુપાળ મહેતા ! મધિ એ શું વસ્તુ છે તે હું જાણતો નથી હું માત્ર જાણ છું મરણ અને મારણ પશ્ચ તમે મારી છાવણીમા આવી રીતે આગ્યા છો, એ હીક કર્યું નથી એનું પરિણામ સાડે આવશે નહિ

વસ્તુપાળે તુરંતજ કહ્યું ' તમે શું મને કંઈ કરવા માગો છો ? તમારી ભુલ થાય છે રામેશ્વર ! મને કંઈ પકડવા જેટલી તમાગમ શક્તિ નથી અને તેમ છતાં તમારે તમારી શક્તિની અજમાયશ કરવી હોય તો ચાલ્યા આવો મારી પાછળ '

એટલું કહીને ગુજરાતનો મહામાત્ય વસ્તુપાળ શાંતિ અને ગલાંતાથી પગલા ભરતો તણુમાંથી બહાર નીકળ્યો અને મેનાપતિ રામેશ્વર એ નગ્નશ્રેષ્ઠ તરફ દ્રવણ મત્રમુગ્ધ બનીને નોંધે રહ્યો

પ્રકરણ ૪ થું.

વિવર.

ચાંદવાની છાવણીમાંથી વસ્તુપાળ પોતાની છાવણીમા આગ્યો ત્યાં પ્રાતઃકાળ થવાને બહુ વાર ન હતી ત્રિ ઘોડીજ રહેલી વાણીને એનાનીઓ પ્રભાતે થનારા યુદ્ધનો તૈયારીમાં પડ્યા હતા વસ્તુપાળ તેના તણુમા વળીને પોતે ધાન્ય કુંડલા સૈનિકના કપડા બદલતો હતો ત્યાં પહેરેગીને તણુમા પ્રવેશ કરી નમન કરીને કહ્યું બૂદા બૂદા કામ ઉપર ગમેલા આપણા ત્રણ ઘોડેચારાં આવી પહોંચ્યા છે અને આપને મગરાની આના માગે છે '

“ એ મળધમા વધારે અપષ્ટ ખાતમી મળવાની ગોઠવણ થવી જોઈએ ” વસ્તુપાળે આજ્ઞા કરી

ત્રીજો ઘોડેચાર તુરંતજ પોતાના કામ ઉપર ચાલ્યો ગયો

હવે વસ્તુપાળે પહેલા ઘોડેચાર તરફ જોઈને કહ્યું “ તમે પણ જાઓ અને યાદવી સૈન્યની હિલચાલના વધારે ખબર એકદમ લઈ આવો ”

ત્રણે ઘોડેચારે ગયા પછી મહામાત્ય વસ્તુપાળ વિચારમાં પડી ગયો કે ગુજરાત ઉપર ઝઝુમી ગયેલા લયકર વાદળને શી રીતે દૂર કરવું ? અને આવા અતિ વિકટ પ્રમુખમાધી શી રીતે વિનય મેળવવો ? આ મમયે કોઈ જીને અમાત્ય કે મેનાનાયક હોત, તો તેની મનોદશા કેવી થાત, એ લખી ખતાવવાની અગત્ય નથી, પરંતુ વસ્તુપાળ ગમે તેવી વિપરિત દશામાં અને પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં પણ હિમ્મત હારી નય એવા ન હતો તેણે ધીગજથી બધા મયોગોનો વિચાર કર્યો અને ગુજરાતના ડગમગતા રાજમુગટને શી રીતે ચિથર કરવો, એ સખધી એક નિશ્ચય કરી લીધો ત્યાગ્યા તે ગળ વીગ્ધવળને મળવાને નણુ તરફ ચાલ્યા ગયો

ગળ વીગ્ધવલ અને મહામંડલેશ્વર લવણપ્રમાદ બન્ને તૈયાર થઈને તણુમાં બેસી હતા મહામાત્ય વસ્તુપાળે એ વખતે તણુમાં પ્રવેશ કર્યો અને પિતા-પુત્રને નમીને તે ચોગ્ય આમને બેઠો.

“ મંત્રીશ્વર ! ” લવણપ્રમાદે તુરંતજ પૂછ્યું “ મે માલખુ છે કે ગોધા અને લાટના માડલિક ગળજો આ તરફના લાલ લેવાની ખાતર આપણી ઉપર ચડી આવે છે, એ વાત શું માચી છે ? ”

“ એ વાત તદ્દન માચી છે ” વસ્તુપાળે જવાબ આપતા કહ્યું.

“ આપણા ગુપ્તચર તરફથી તેની ખાતમી મને હમણા જ મળી છે અને વિગેષમાં બીજી ખાતમી પણ મળી છે કે મહેશના ચાર ગળજો પણ ચડાઈ લઈને આવે છે ”

‘ ત્યારે તો ચાતરફથી વાદળ ઘેનાઈ ગયું લાગે છે ! ’ વીગ્ધવળે ધૈર્યતાપૂર્વક કહ્યું.

“ અવશ્ય પ્રમુખ ઘણો કટોકટીનો આસી લાગ્યો છે ’ લવણપ્રમાદે પણ તેવીજ ધીન્તાથી કહ્યું

“ અને મે પણ પ્રયામ કરી જોયો, પરંતુ યાદવા આપણી માથે અધિ કરવાને ગણ નથી ” વસ્તુપાળે એટલું કહીને માત્રિની મંધી ઘટના વિગતથી કરી દર્શાવી

હતા પરંતુ યાદવોના અતિ પ્રબળ વેગને મેટવા ગુજરાતીઓ અસમર્થ હતા અને ધીમે ધીમે પાછા હતા જતા હતા પણ વસ્તુપાળ પોતાના યુનમ ધોરેન્વાગેના મૈન્ય સાથે મેદાનમાં આવી પહોંચ્યા ત્યારે યુદ્ધની સ્થિતિ પલટાઈ ગઈ ગુજરાતીઓના મોખરેના સૈનિકો એથી હિમતમાં આવી ગયા અને પાછળ હટવાને બદલે દૃઢ પગે ઉભા રહીને યાદવોના આક્રમણને અટકાવવા લાગ્યા ગગન વીન્ધવળ અને મહામહાલેશ્વર લવણપ્રમાદ પણ પોતપોતાના મૈન્ય સાથે આવી પહોંચ્યા હતા અને તેઓ ડાબી તથા જમણી બાજુએ રહીને આગળ લડતા સૈનિકોને પ્રોત્સાહન આપતા હતા મામી બાજુથી મેનાપતિ રામેશ્વર મધ્ય ભાગમાં લડતા સૈનિકોને મદદી બીજી બાજુથી પોતાના ધોરેન્વાગે સાથે નર્મદા ઉત્તરેને આ કાંઠે આવી લાઓ હતા વસ્તુપાળને એ વાતની જાણ થતા તે તુરંતજ તેની સામે ગયો અને ઘોડીજ વાગમાં તેને આગળ વધતો અટકાવી શક્યો ગગન વીન્ધવળ અને મહામહાલેશ્વર લવણપ્રમાદ યાદવોના મુખ્ય મૈન્યને આગળ વધતો અટકાવવામાં મેટાયા હતા ત્યારે આ બાજુ વસ્તુપાળ તથા રામેશ્વર વચ્ચે પૂરેપૂરે ગણમગ્રામ મચ્યો હતો જુવાન મેનાપતિ રામેશ્વર વસ્તુપાળને મહાત્ક્રમવાને પોતાના સમન્ત બળોનો ઉપયોગ કરતો હતો પરંતુ પરમ ધીર વીર વસ્તુપાળ તેને મચક આપતો નહોતો તે રામેશ્વરની ઉપર સામેો ડહાં કરવાને બદલે તેના પ્રહારોને શીલતો હતો અને એ રીતે તેના બધા દાવને નિર્દેશ કરતો હતો આથી રામેશ્વર ધણે ક્રોધાયમાન થયો અને ઘણાજ લેગપૂર્વક વસ્તુપાળ ઉપર ભાલાનો ધા કર્યો પરંતુ તે ઘોડાની ગંદન ઉપર એકદમ નમી ગયો અને રામેશ્વરના ભાલાનો ધા ખાલી ગયો હવે વસ્તુપાળનો વાગે આવ્યો તેણે તેના ઘોડાને રામેશ્વરની બગેબગ સામે લઈ તેના તરફ ભાલાનો ધા કર્યો ભાલાના પ્રહારથી એ જુવાન મેનાપતિ ઘોડા ઉપરથી નીચે પડી ગયો અને તેનો પ્રાણ પગલોટમાં ચાલ્યો ગયો યાદવી સૈન્યમાં હાહાકાર અને કાળાદળ થઈ ગયો અને સૈનિકો યુદ્ધને પડતું મદદી પોતાનો હવે અચાવવા નામી હજ્યા દયાળુ વસ્તુપાળે પોતાના ધોરેન્વાગે અને સૈનિકોને તેમની પાછળ પડતા અટકાવ્યા અને તેમને નામી જતા દીધા દયાળુ અને હમાશીળ પુત્ર બન મમયે દયા દર્શાવવાનું ચુકતો નથી.

યાદવો ઉપર આવી રીતે એકદમ અમાધાન્ય હતું તેજસ્વાથી ગુજરાતીઓના આનંદનો અવધિ આવી ગયો હતો પરંતુ તેમને મહેલના નાજરોનો જે ભર હતો તે નિરુદ્ધ થઈ ન હતો તેમજ મોટા અને હાટના માણસો પણ કંઈ બેસી હતા તે તેઓને માટે ચિંતાજનક હતું પણ

પાગમા મપડાવુ એ તો જુવાન અને જ્ઞાનશૂન્ય માણસને માટે કેવળ અ-
ભાવમિદ્ધ છે આ ડાંગણધીજ હુ તેને નિર્દોષ માનુ છુ .

“ એ તો કીક પણ ત્યાં એને અષ્ટ ડહેવામા આવ્યુ કે ધોળકાના
ગભ્યતરનો નાકજ ડગવાનો છે. ત્યાં પણ કારસ્તાનીઓની મતલબ
તેના મમજવામા આવી નહિ એ ઘણી નવાઈની વાત છે વીરમ આટલો
અધો ભોળો અને મગ છે એ તો મે આજે જ જાણ્યુ . વીરમવળે
આશ્ચર્યથી કહ્યું

પણ તે એ નવજુવાન નાગીના મોહમા એવો તો મપડાઈ ગયો
હતો કે તેની વિવે-બુદ્ધિનો સર્વથા નાશ થઈ ગયો હતો અને તે તેના હાથમા
માત્ર નિર્જીવ ગમકડા તુલ્ય બની ગયો હતો આવી દશામા વીરમ જયત-
મિહ જેવા મહા ખટપટી અને કારસ્તાનીની જળમા મપડાઈ જાય તો
એમા નવાઈ જેવું કાઈ નથી તેમ એ માટે તેને દોષ દેવાની પણ અ-
ગત્ય નથી લવણપ્રસાદે વાતને વધારે અષ્ટ ક્રંતા કહ્યું

વસ્તુપાળ અને ખીજ મત્રીઓ પિતા-પુત્રની ચર્ચાને એકધ્યાન
સાબળતા હતા

વીરમવળે ક્ષણવાર વિચાર કરીને પૂછ્યુ . તમે કહો છો કે એ જ
નાવ બન્યા પછી તે વીરમગામ ગયો છે, પણ જયતમિહ અને મધુ-
ની તેને કરીને મપડાવો નહિ ? તેઓ બન્ને હાલમા ક્યા છે .

લવણપ્રસાદે જવાબ આપતા કહ્યું “ મારી માન્યતા મુજબ તો
વીરમ હવે કરીથી તેમની જળમા મપડાવો નહિ જયતમિહ અને મધુ-
નીની વિશેષ દિલ્લચાલની મને ખબર નથી તેઓ કદાચ વીરમગામ પણ
ગયા હોય ”

ત્યારે તેઓ વીરમને કરીને ક્યાંક વિના ગહેવાના નથી ”
વીરમવળે એમ કરીને ગ્લાનેત્ર કરી આવેળપૂર્ણ અવાજે પૂછ્યું. પણ એ
ગજકોલીઓને તમે પાટણમા શા માટે ગહેવા દો છો ? મહાગજ
ભીમદેવ તેઓને સામાટે પકડીને કેદ કરતા નથી ?

“ મહાગજ ભીમદેવ માત્ર નામના જ મહાગજ છે ’ લવણપ્રસાદે
ઉત્તર આપતા કહ્યું રાજકાળને છોડી તે ક્ષેત્ર પ્રભુભજનમાજ અધો
વખત ગાળે છે એટલે તેમને પણ મુ કહેવું .

“ ત્યારે તે મન્યામ કદા વનમા સામાટે જતા નથી . ” વીરમવળે
તેવાજ અવાજથી પુનઃ પૂછ્યું

યુદ્ધમા માધ્યમી ગુજરાતી વીરના સૌર્યની કીર્તિ ચોતરફ પ્રમરી ગઈ છે દક્ષિણની પ્રમળ યાત્રી મેનાને મહેશના ચાગે રાજ્યોને અને વિશ્વામઘાની અનેલા ગોધ્રા અને લાટના માંડલિક ગજઓને શામ દામ, દડ અને બેદથી એક માથે મહાત ડગવાયી આપના મહામડલેશ્વરના અને ગુજરાતના આહાર અમાત્ય વ તુપાળના સૌર્ય અને ચાતુર્યના ગુણુગાન ચોતરફ ગવાઈ ગયા છે અને આ વખતના અમાધાગણ વિજયથી આપણા જિનગતુઓ દેવળ મત્રમુઘ્ધ બની ગયા છે આપણે જે આશયથી ધોળકાનુ નવુ ગજ્યતત્ર આપન કર્યું છે, તે વણે અરો પ્રર્ણ થયું છે ત્રાગણુ આપણે મમન્ત ગુજરાતમા શાંતિ અને અવગ્ધા આપી ગઈયા કીર્તિ અને તેવી ધોળકાને ગુજરાતનુ પાટનગર બનાવી આપે મહાગજનના પદને ધાગણુ ડગવુ એવી મારી મલાદ છે

સોમેશ્વરનુ કથન માલળીને બધા વિચારમા પડી ગયા

પોડીવાગ રહી વસ્તુપાળે નાગડ મત્રી મામે જોધને કહ્યું- ' સોમેશ્વર દેવનુ કથન માન્યુ છે ધોળકાનુ નવુ ગજ્યતત્ર આપવાનો આપણો આશય ઘણા અગે પાગ પહો છે

નાગડે લવણપ્રમાદ મામે તજગ ગળીને કહ્યું- મને પણ સોમેશ્વર દેવનુ કથન માન્યુ લાગે છે "

વસ્તુપાળ તથા નાગડ બન્નેને સોમેશ્વરના કથનને અનુમોદન આપતા જોધ લવણપ્રમાદે ભારપૂર્વક પૂછ્યું- ' સોમેશ્વરદેવનુ કહેવુ તો તદન સાચુ છે, એ દ્રાષ્ટી ના પોડી રાણય તેમ નથી પરંતુ મહાગજન ભીમદેવ હયાત હોવા છતાં એ પ્રમાણે કરવુ એ મુ ચોગ્ય ગણાગે કે એ મળધમા તમાને બધાનો નો મત છે '

મામે મત તો તદન અપજ છે સોમેશ્વર તુન્તક કહ્યું

અને ૮ બધાના મતથી રાજ નદો પડ્યા માળનો નથી ' નાગડે મદિગ્ધભાવથી કહ્યું.

યુદ્ધમત્રી તેજપાળે અત્યાનુધીના માનનો લગ કરાવે કહ્યું- મડલેશ્વર ! નાના અભિપ્રાય સોમેશ્વરદેવના અભિપ્રાયની તદ્દો નથી ધોળકાનુ ગજ્યતત્ર આપવામા આપણે જે ઉદ્દેશ્યને પ્રધાન આન આપ્યુ હતુ તે ઉદ્દેશ ધણે અગે નહિ પરંતુ અર્વાગે પાગ પહો એ અવગત હણુ આપણે દિરાડા અને છપા તુન્નેને મહાત દડા કથના નથી પરંતુ હવે આપણને તેમનાવીડવાનુ કહ્યુ પણ ત્રાગણુ નથી ને આપણા સોમેશ્વરેડવ માન્યુ કીર્તિ છે તેમ નથી હવે સોમાતન ગુજરાતનુ પાટનગર

મહારાજનું પદ આપવાને ઈચ્છે છે, એ તમારી મારા પ્રત્યેની શુભ-
લાગણી છે અને એ મારે હું તમારો સર્વનો અત્યંત આભારી છું
તમાગ કહેવા મુજબ અક્ષત આપણે આપણા વિશુદ્ધ આશયને
સર્વાંગે નહિ તો ઘણા અંગે પાર પાડી શક્યા છીએ, પરંતુ
માગ મતાનુસાર હજી ઘણું કરવાનું બાકી રહે છે યુદ્ધમંત્રી
તેજપાળે ઉદ્ધાગ અને છુપા શત્રુઓની વાત કરી, તે ખામ વિચા-
રવા જેવી છે આપણે તેમનાથી ડગતા નથી, પરંતુ તેમનાથી
સાવધ રહેવાની ખાસ જરૂર છે ધોળકાના ગણા તરીકે પ્રજાનો,
સમસ્ત ગુજરાત દેશનો અને પાટણના ખીજા માંડલિક રાજાઓનો
માગ ઉપર જે ભાવ છે, તેમા હું જ્યારે મહારાજા સીમદેવની
ત્યાની હોવા છતાં પણ ગુજરાતનો મહારાજા બનીશ ત્યારે ઘણા
કેં પડી જશે, આપણા શત્રુઓને ખડાનું મળશે અદરોઅદર
ભયને તોડનાર થશે અને તેનો લાભ હાતમા આપણાથી મહાત
થયલા ખીજા ગણો અને કદાચ મુમક્ષુઓ પણ લાભ જશે મહા-
માય વસ્તુપાળે મને અગાઉ પણ ગુજરાતના મહારાજા બનવાની
મક્ષા આપી હતી અને અત્યાં સંતોષકારક તથા તમે બધા
પણ તેવીજ મક્ષા આપી ગયા છો હું તમારી મક્ષાની અવગણના
કરવામા ખુશી નથી પરંતુ જ્યાં મુધી ગુજરાતના બગ મહારાજા
સીમદેવ ત્યાં છે ત્યાં મુધી માન નિરૂપાને અને સર્વ મામાન્યના લાભ
ખાતર તેની અવગણના કરવી પડે છે વળી ગુજરાતનો મહારાજા થવાને
હું કાય નથી જે ગજનમા સાર્ય ક્ષમા, દયા અને દાન દત્ત્યાદિ
ગુણોનો વાત હોય તે દેશનો મહારાજા બનવાને જાય છે માગમા
તેવા કરા ગુણો છે કે જે મહારાજા બનવાની ક્ષમ્યા હોવા લાભ
ગણુ / વળી એ વાતને ખાતર ઉપર ગાંધીએ તો પણ હું જે ખરીગીતે
મહારાજા સીમદેવનો માંડલિક ગણા છું એટલે તેમની કક્ષા કર્યા વિના
તથા તેમની ક્ષમ્યા વિના સમસ્ત ગુજરાતનો મહારાજા બનવાનો
લાભ ગણુ તો માગ જેવો ખીજો કોઈ નથી કહેવાય અને જાણે છે કે
તમે બધા મારી ક્ષેત્રી રંગ છે જતા હો તો ભલે રંગ હું તમારી
ક્ષેત્રીમા પાંડુ ઉતરીના મંત્રીધન ' ધોળકાના ગણા તરીકે મને પ્રજાની
અને દેશની મેરા કરવાની જે તક મળશે તે ગુજરાતના મહારાજા બન્યા
પછી લાગેજ મળશે તે વખતે માગ ઉપર માનરક્ષની ચિંતાઓનો
અસર ભાર એટલો બધો વધી પડશે કે મહારાજાનો ગજમુદત મન્ત્ર
ધાન્ય કરવામા જે ભલજ કરી છે, એવું મને જાન છે અને મહારાજા

મહાગાનુ પા આપવાને ઈચ્છા છે, એ તમારો મારા પ્રત્યેની શુભ
લાગણી છે અને એ મારે હું તમારો મર્યાદા અત્યંત આભારી છું
તમારો કહેવા મુજબ અત્યંત આપણે આપણા વિશુદ્ધ આશયને
મર્યાદા નહિ તો પણ અમે પાઠ પાઠી શક્યા છીએ, પરંતુ
મારા મતાનુસાર હજુ ધણુ કંઈવાળું બાકી રહે છે સુદ્ધમર્ત
તેજસ્વીને ઉપાસ અને છુપા શત્રુઓની વાત કરી, તે ખામ વિચાર
ગયા જેની છે આપણે તેમનાથી ડરતા નથી, પરંતુ તેમનાથી
માવધ રહેવાની ખામ જરૂર છે ધોળકાના ગણા તરીકે પ્રજાનો
મમસ્ત શુજરાત ફેશનો અને પાટણના બીજા માંડલિક રાજાઓને
મારા ઉપર જે લાય છે, તેમા હું ત્યારે મહાગાન લીમદેવન
ત્યાની હોવા છતા પણ શુજરાતનો મહાગાન બનીશ ત્યારે ઘણે
કે પડી જશે, આપણા શત્રુઓને બંધાવું મળશે, અદરોઅદર
લયકે તોડાનો થશે અને તેનો લાલ લાલમા આપણાથી મહાન
વચસા બીજા ગાંધીઓ અને કદાચ મુમનમાનો પણ લઈ જશે મહા
માન્ય વસ્તુપાત્રે મને અગાઉ પણ શુજરાતના મહાગાન બનવાનું
મહાન આપી હતી અને અત્યાન સ્તમેશ્વરેય તથા તમે બધા
પણ તેવીજ મહાન આપી મહા છા હું તમારી મહાદત્તી અવગણના
કરવામા બુદ્ધી નથી પરંતુ ત્યા મુધી શુજરાતના બગ મહારાજ
લીમદેવ હયાત છે ત્યા મુધી માન નિરૂપાએ અને મર્વ મામાન્યના લાલ
ખાતર તેની અવગણના કરવી પડે છે વળી શુજરાતનો મહાગાન થવાને
હું કાય નથી જે ગાંધીમા સાર્ય, ક્ષમા, દયા અને દાન ઇત્યાદિ
શુણાનો વાપ હોય, તે ફેશનો મહાગાન બનવાને લાયક છે મારામ
તેવા કયા શુણ છે કે હું મહાગાન બનવાની ઇચ્છા કરે દિવા લોલ
ગામ ? વળી એ વાતને બાજુ ઉપર ગાંધીએ તો પણ હું જે ખરીરીતે
મહાગાન લીમદેવનો માંડલિક ગાન છું, એટલે તેમની દરકાર ક્યાં વિન
તથા તેમની ઇચ્છા જાણ્યા વિના સમસ્ત શુજરાતનો મહારાજ બનવાનો
લોલ રાખુ, તો મારા જેવો બીજો કયો મર્વ કહેવાય ? મને લાગે છે કે
તમે બધા મારી કમોટી કરો છો કરતા હો તો લલે કંગ હું તમારી
કમોટીમા પાઠ ઉતરીના મત્રીશ્વર ! ધોળકાના ગણા તરીકે મને પ્રજાની
અને ફેશની મેત્રા કરવાની જે નક મળશે, તે શુજરાતના મહારાજ બન્યા
પછી લાએજ મળશે તે વખતે મારા ઉપર ચોતરફની ચિતાઓનો

મનારી નવી ગાદી ઉપર બાળાઈને મહારાજનું પદ આપી ગરબાભિષેક કરવામા કાર્કષણ પ્રસંગી દરેકનું યોગ્ય અમલ માનતો નથી પાટણની ગાદી ઉપર મહારાજ ભીમદેવ હયાત છે એ વાત ધ્યાનમા લેવા જેવી છે, પરંતુ તે માત્ર નામનાજ મહારાજ નહીં પણ ગરબાના કાર્કષણ કાર્યમા ભાગ લેના નથી અને કયા મનમોહન ગાળે છે તેમજ મમરત ગુરુગતમા તથા ખીસ્ત દગોમ મમ કાર્કષણાઈનેજ મહારાજ માને છે અને ધોળકાની ગાજગાદી નીચે આ બધી સંસ્થિતિનો વિચાર કરીએ તો આપણે આમેશ્વરની મના પ્રમાણે ગરબવિષયે વર્તવું તેમજ

વેળપાળના નવદ અભિપ્રાયથી તમા પુત્ર વિચારમા પડી ગયા નાગડ તથા વિગ્ધવળનો મામો મિલ મન્ને આ ચચાચી મનુ અડગાતા હતા, પરંતુ તેમનામા ગરબના અતિ માનનીય કનાલિ આમેશ્વરદેવના અભિપ્રાય વિરુદ્ધ પોતાનો મત મારે નવ મનુ માન ન હત

આ ચચાનો તુરત નિરાશ નામના વરુણ ના માગ નાવી કાઢ્યો તેણે બધા મહામહેને ઉત્તીના ન્યુ- આપણામાથી કાઢતો અભિપ્રાય જૂદો હોય, તો તેણે પ્રગટ કરવામા મહજ પણ અડગાવાનુ નથી, કાઢણુકે આપણે બધા એક નિશ્ચય ઉપર આવીએ, તે પહેલા આ વિષયમા મહેશ્વરની તથા રાણાઈની શી ઇચ્છા છે, તે જાણવું ખામ અગત્યનું છે તેઓ પોતાની ઇચ્છા નાંદરે દરે તે પછીજ આપણે આ ચચામા આગળ વધવું, એ વધારે ઉત્તમ છે.

વનુપાળના ડ્યનથી બધા મહેશ્વર તથા વીગ્ધવળ તરફ આતુરતાથી જાણ નહીં વીગ્ધવળ પોતે આ વિષે વિચાર કરતો હતો, પરંતુ સવળપ્રમાદે તો તુરતજ કહી નાખ્યું- 'મરીશ્વર' તમે બધા ગરબના ખરા મુલમ્લક અને હિતમ્લક છો તમારો અભિપ્રાયને માન આપવું એ અમારી કુરુર છે.

૧૯

વનુપાળ નણનો હતો કે સવળપ્રમાદે તો મહેમતાનુમાર વન- આનાકાનો કરે નહિ, પરંતુ તને વીગ્ધવળનો વિચાર ન હતો.

સવળપ્રમાદે તેના પિતાએ ત્યારે વનુપાળના ડ્યનને અનુમોદન આપ્યું, ત્યાર હવે વીગ્ધવળને પોતાની ઇચ્છા કહી દગાચ્યા મિત્રાય એવે તમ ન હતુ તાજામર વિચાર કરી તથા મત મહામહેના મુલ તરફ ધ્યાન રાખે અરજાકર કરી તેણે વીગ્ધર અને ગાનિયી ક્યુ- બધા વાળકાને ગુરુગતનું પાટનગર બનાવી મને ગુરુગતના

મહાત્માજી પાંચ આપવાને ઈચ્છા છે, એ તમારો મારા પ્રત્યેની શુભ-
લાગણી છે અને એ મારે હું તમારો મર્યાદા અત્યંત આભારી છું
તમારો કહેવા મુજબ અલગત આપણે આપણા વિશુદ્ધ આશયને
મર્યાદા નહિ તો ઘણા અને પાંચ પાડી ગયા છીએ, પરંતુ
મારા મતાનુસાર હજી ઘણું કંઈવાર બાકી રહે છે યુદ્ધમંત્રી
તેજપાળે ઉપાસ અને છુપા શત્રુઓની વાત કરી, તે ખામ વિચા-
રવા જેવી છે આપણે તેમનાથી ડરતા નથી, પરંતુ તેમનાથી
માવધ રહેવાની ખામ જરૂર છે ધોળકાના ગણા તરફ પ્રગ્નનો,
મમરત ગુજરાત ફેશનો અને પાટણના ખીજ માંડલિક રાજાઓનો
મારા ઉપર જે ભાવ છે, તેમા હું ત્યારે મહારાજા ભીમદેવની
દયાની હોવા છતાં પણ ગુજરાતનો મહારાજા બનીશ ત્યારે ઘણો
કે પડી જશે આપણા શત્રુઓને ખ્દાનું મળશે અદરોઅદર
ભયર તોડાનો થો અને તેના કાલ દાનમા આપણાથી મહાત્
વંચકા ખીજ ગાંધી અને કદાચ મુમત્તમાનો પણ કદાચ જશે મહા-
માન્ય વસ્તુપાળે મને અગાઉ પણ ગુજરાતના મહારાજા બનવાની
મલાલ આપી હતી અને અન્યાર સ્ત્રીમેન્દ્રેવ તથા તમે બધા
પણ તેવીજ મલાલ આપી રહ્યા છો હું તમારી મલાલની અવગણના
કરવામા ખુશી નથી પરંતુ ત્યાં મુખી ગુજરાતના બગ મહારાજા
ભીમદેવ દયાલુ છે, ત્યાં મુખી માંડલિકા અને મર્યાદા મામાન્યના કાલ
ખાતર તેની અવગણના કરવી પડે છે વળી ગુજરાતનો મહાત્મા થવાને
હું જાય નથી જે ગાંધીમા રાધા, કામા, દયા અને દાન દત્તાદિ
ગુણોનો વાપ હોય તે ફેરનો મહારાજા બનવાને જાય છે મારામા
તેવા કામા ગુણો છે કે હું મહારાજા બનવાની ઈચ્છા કરું કિંવા લોભ
ગામ્બીર વળી એ વાતને બાજુ ઉપર ગાંધીએ તો પણ હું જે ખરીરીતે
મહારાજા ભીમદેવનો માંડલિક ગાંધી છું, એટલે તેમની દરકાર ક્યાં વિના
તથા તેમની ઈચ્છા જાણ્યા વિના મમરત ગુજરાતનો મહારાજા બનવાનો
લોભ રાખું તો મારા જેવો ખીજો કોણ મર્યાદા કરેવાય ? મને લાગે છે કે
તમે બધા મારી કોમટી કરો છો કરતા હો તો ભલે કંઈ હું તમારી
કોમટીમા પાર ઉતરીશ મંત્રીશ્રી ' ધોળકાના ગણા તરફ મને પ્રગ્નની
અને ફેશની મેવા કંઈવારો જે નહ મળશે, તે ગુજરાતના મહારાજા અન્યા
પછી ભાગ્યેજ મળશે તે વખતે મારા ઉપર ચોતરફની ચિંતાઓનો
અમલ ભાર એટલો બધો વધી પડશે કે મહારાજાનો ગાંધીમુગ્ધ મસ્તક
ધાગણુ કરવામા મેં ભૂલ જ કરી છે, એવું મને ભાન થશે અને મહારાજા

મૃત્યુ ની અવાનો સર્વનો અભિપ્રાય થાય છે, ત્યાં એ વિષયમા મારો આચાર નથી જે કામ કરવું તે મારાનુમતે કરવું જોઈએ ”

આજે બીજી વચ્ચા કુવાની નહિ હોવાથી તુરતજ ગજસલા બગ-
ખાન્ત કુવામા આવી અને એકજ થયેલા મત્રીઓ જૂદા જૂદા તર્કવિતર્ક
ક્રાંત સલાખડ છંદીને ચાચ્યા ગયા રાગ વીરધવળ તેની નવી રાણી
રતનાવળીના મહેલે ગયો અને તેનો પિતા લવણપ્રસાદ પાટણ તરફ
ગયાના થયો

પ્રકરણ ૬ ઠું.

સૂરીધરનો ઉપદેશ.

મહામાત્ય વસ્તુપાળ ગજમલામાવી નીકળ્યા પછી સીધો પૌષ્પધરા-
ળાએ ગયો તેજપાળ પણ તેની માથેજ હતો બન્ને ભાઈઓ ગમે તેવા
ગજક્રીય નય મા ગુચાયેલા હોય, તો પણ તેમાથી વખત મેળવીને
ભનેરા એકવાર દેવમંદિર અને પૌષ્પધરાળાએ જતા હતા તેમના
ભમેના નિત્યક્રમ મારેનો આ પણ એક ક્રમ હતો અને તેને તેઓ દ્રઢતાથી
પાળતા હતા વસ્તુપાળ અને તેજપાળ બન્ને બહુશ્રુત અને જ્ઞાની હતા
તેમણે અનેક નિરાનુ વાચન કર્યું હતું અને મારા મારા વિદ્વાનોને મહાત
ક એની નિદ્રતા પણ મેળવી હતી વળી વસ્તુપાળ પોતે મારો કવિ
હોતો તો પણ તેઓ નત, જપ અને તપ છત્યાદિ બાહ્યાચારને ચુસ્તપણે
પાળતા હતા અતઃ કણુની ગુદ્ધિ અને મનની પવિત્રતા એ માનવજીવનમા
આત્મસંપાદન ઉપર ચડવાને અગત્યનો વસ્તુઓ છે, પરંતુ અતઃ કણુને ગુદ્ધ
અને મનને પવિત્ર રાખવા માટે બાહ્યાચારની પણ જરૂર છે અને તે
માટેજ તેની યોજના થયેલી છે એની તેમની માન્યતા હતી

તેઓ બન્ને પૌષ્પધરાળાએ આવ્યા ત્યાં નગચંદ્રસૂરિ પૌષ્પધરા-
ળાના એક નાના બડમા બેસા હતા વસ્તુપાળના પર પગાન વર્મચુર
વિજયનનમગિ અન્યથ વિહાર કરી ગયા હતા અને આ નગચંદ્રસૂરિ
તેના માતૃપક્ષના ધર્મગુરુ હતા. વસ્તુપાળ અને તેજપાળ તેમની સન્મુખ
જઈ વદન કર્યું, ગુરુએ ધર્મલાલ આપ્યો અને તેઓ યોગ્યસ્વરૂપે તેમની
ચામ બેસા

સૂરીધર કાઈક વિપાદમા હતા એટલે કાઈ જોડ્યા નહિ વસ્તુપાળે

મૃતવી ગામવાનો સર્વનો આભિપ્રાય થાય છે, ત્યારે એ વિષયમાં મારે
પ્રાગ્દત નથી જે કામ કરવું, તે મર્વાનુમતે કરવું જોઈએ. ”

પ્રાગ્દત જીવ સર્વ કામની નહિ હોવાથી તુરંતજ ગજમલા ખગ-
વાન્ત કરવામાં આવી અને એકત્ર થયેલા મત્રીઓ નૂદા નૂદા તર્કવિતર્ક
કરતા સલાખડ છાંડીને આવ્યા ગયા રાગ વીરધવળ તેની નવી ગણી
રતનાવળીના મહેલે ગયો અને તેનો પિતા લવણપ્રસાદ પાટણ તરફ
ગયાના થયો

પ્રકરણ ૬ કું.

સૂરીશ્વરનો ઉપદેશ.

મહામાન્ય વસ્તુપાળ ગજમલામાવી નીકળ્યા પછી સીધો પૌપધશા-
ળાએ ગયો તેજપાળ પણ તેની માથેજ હતો જન્મે ભાઈઓ ગમે તેવા
ગજપ્રાય હાય મા ગુલાયેલા હોય, તો પણ તેમથી વખત મેળવીને
તમેના એકવાર દેવમંદિર અને પૌપધશાળાએ જતા હતા તેમના
તમેના નિત્યક્રમ માટેનો આ પણ એક ક્રમ હતો અને તેને તેઓ દ્રઢતાથી
પાળતા હતા વસ્તુપાળ અને તેજપાળ જન્મે બાહ્યુત અને જાની હતા
તેમણે અનેક મત્રાનું વાચન કર્યું હતું અને મારા મારા વિદ્વાનોને મહાત-
ર એવી વિદ્વાતા પણ મેળવી હતી વળી વસ્તુપાળ પોતે મારે ક્ષિ-
ત્તો તો પણ તેઓ વ્રત જપ અને નપ છત્યાદિ બાહ્યાચારને ચુસ્તપણે
પાળતા હતા અતઃ કરણની શુદ્ધિ અને મનની પવિત્રતા એ માનવજીવનમાં
આત્મસંપાદન ઉપર ચડવાને અગત્યની વસ્તુઓ છે પરંતુ અતઃ કરણને શુદ્ધ
અને મનને પવિત્ર રાખવા માટે બાહ્યાચારની પણ જરૂર છે અને તે
માટેજ તેની યાજના થયેલી છે એવી તેમની માન્યતા હતી

તેઓ જન્મે પૌપધશાળાએ આવ્યા ત્યાં નમસ્કાર કરીને
ગાના એક નાના ખડમાં બેસા હતા વસ્તુપાળના પગમાં ન
વિજયમનમઃ અન્યત્ર વિદ્યાર કરી ગયા હતા અને તે
તેના માતૃપક્ષના ધર્મશુદ્ધ હતા. વસ્તુપાળ અને તેજપાળ
જઈ વસ્તુ, ગુરુએ ધર્મલાલ આપ્યો અને તેને
મામે બેસા

સૂરીશ્વર કાર્તિક વિપાદમાં હતા એટલે કે...

સમાજમાં ધર્મ અને નીતિના અંગ જે સદનાઓ અને છે, તે જોતા આપણા ધર્મ અને સમાજના પ્રથમ તાપવી તપનો મુખ્ય ધીમે ધીમે અન્તર્યામી તન્દ્ર પ્રયાગ કરતા જણાય છે અને ક્રિષ્નામર્ચના ત્રી હેમ-ચંદ્રાચાર્ય દ્વારા મેળવેલા પાઠ્ય પાઠ્ય આપણી ધાર્મિક અને સામાજિક અવસ્થા દિન-પ્રતિદિન નફારી બનતી જાય છે. ઔદ્યોગ ઉપર મેળવેલો વિજ્ઞાન-સાધનના બાજુ પર પણ છે અને હાલ રાજાની માથે ચાલતા ખટખટ પણ બાજુ પર પડે એવા મળે છે, દાગણુ કે આપણામાં જ નવા કુનપ અને જાણના ખીલે અકુરીત વચા હોય, ત્યાં આપણે ખીજની ઉપર વિજ્ઞાન મળવામાં અનુભવ નિવરીએ તો એમાં અમલવિત શુ છે ? વળી આપણા ભવ્ય દેવમંદિર ઉપર પણ મુમલમાનોનો ભય લટકી રહ્યો છે તેઓએ ધર્માધારાવી લેવાના અને દેવલેવાના ઘણા મંદિરોને જમીન-દાન કરી નાખ્યા છે એ સપાટ જાણીએ છીએ અને તે માથેજ નૈનમંદિર ઉપર પણ તેઓનું ધર્મજનુન દાન્ય ઉતરે એવી રાકા થાય છે દુકામાં ધર્મ અને સમાજનું નાવ મધ્ય મહુદમાં આવી પહોંચ્યું છે અને હવે હવે તોફાનના અપર ચિન્હો જણાય છે હવે તોફાન સમીજ નાવ મહિમજામત પસાર થઈ જાય છે કે તોફાનનું જોર વધવાથી નાવ તેમાં સપડાઈ જાય છે એ જાણવું મહેલ છે અને પછિણામને માટે ઉડી ચિતા થાય છે.

આચાર્ય મહાત્માજી જાણીરતાથી કહે ' મંત્રીશ્રવ ' તમારે રાજ્યની મેવાના અંગે ઘણા કર્તવ્યો કરવાના હોવા છતાં પણ ધર્મ અને સમાજની ખાખતમાં ધ્યાન આપો છો, એ માગી જાણ બહારનથી અને તમારા જેવા ધર્મધુરધર પુરોનો એ ખામ કર્તવ્યજ છે, તો પણ તમારી એ કર્તવ્યનિષ્ઠાને માટે તમને ધન્યવાદ ઘટે છે તમે ઉભય બધુઓ રાજ્ય-કાર્યમાં દિન-પ્રતિદિન વિજયને વગતા જતા હોવાથી તમારા યુદ્ધઝોરાલ્ય અને શુદ્ધિઆતુયના બહુજ વખાણ થાય છે શુજગતમાં ચાલતા નિર્નાયક દાગણને કેન્દ્રથી કરી સર્વત્ર શાંતિ અને વ્યવસ્થાનું સ્થાપન કરવામાં તથા પાટણની રાજકીય પડતીમાંથી ચડતી કરવામાં તમે જે અમાધારણ વીરત્વ અને મુત્સરીગીરીનો પરિચય કરાવ્યો છે, તેથી સમસ્ત દેશમાં તમારી કીર્તિ પ્રગરી ગઈ છે વળી પૂર્વજીવનના પુણ્યના ચોગે તમે ઉત્તમ કુળમાં જન્મ્યા છો, સારું જ્ઞાન અને ઉચ્ચ પ્રકારની વિકસતા પ્રાપ્ત કરી છે, મુક્તે મુગુડ અને મુધર્મને પામ્યા છો, રાજ્ય અને સમાજના સ્થલ છો અને દુકામાં કહુ તો મર્વ પ્રકારે સુખી છો હુ ઇચ્છુ છુ કે આથી પણ તમે વધારે માન, આખર, કીર્તિ તથા ગૌરવને મેળવો

મન એ રીતે ત્રીયન ન ગણે તેની તથા ત્રીયની યાત્રા કરીને પુણ્યનો મગન કર્યા

નગરવર્ગનું વિસ્તૃત ગાંધે ઉપનૈવી બન્યું અને માલગાંધે વસ્તુપાળે અને તેજપાળે નાનું પ્રમત થઈ ગયા

વસ્તુપાળે તુરતજ કહ્યું ' આચાર્ય મહારાજ ! આપનો ઉપ-
દેશ અમે માથે ચડાવીએ છીએ અને તે પ્રમાણે વર્તવામા અમારાં
તન મન અને ધનની પણ દરદાર કરશું નહિ

' અરુ ગુણ ' તીર્થના રક્ષણની ચિતા અમારા મનમા સદાય
માળાયા કરે છે અને તેથી એ નિશ્ચય ઉપર આવી અમે એ બાબતમા
ઉચિત પ્રયત્ન કરશું, માટે આપ નિશ્ચિત મહેલો " તેજપાળે કહ્યું

એ પછી વસ્તુપાળે આચાર્યને વિનંતિ કરતા કહ્યું " મહારાજ !
શત્રુજય વગેરે તિર્થોની સઘ મહિત યાત્રા કરવાનો ઘણો વખત થયા
અમારો વિચાર છે, પરંતુ વારંવાર લડાઈઓમા જવું પડતું હોવાથી
એ વિચારને અત્યાગ મુઠ્ઠી અમે પાગ પાડી શક્યા નથી હવે ઘણે ભાગે
લડાઈનો અંત આવી ગયો છે અને દેશમા બધે બધે શાંતિ પથગઈ
ગઈ છે એટલે હવે અમે તીર્થયાત્રાએ જવાનો નિશ્ચય કર્યો છે શત્રુજય
વગેરે બધે જવાથી યાત્રાનો લાભ મળશે, અને તીર્થબૃમિની શી અવસ્થા
છે તે નજરે નિહાળી પણ શકાશે અત્યાગે આપની પામે આવવાનું
દારણું પણ એજ છે, માટે ત્યાગે આપની આજ્ઞા હોય ત્યારે તીર્થ-
યાત્રાએ જવાનો દિવસ નક્કી કરીએ અને તે બાબતની બધી તૈયારી
કરવા માડીએ "

આચાર્યે પ્રમત વદનથી કહ્યું મહાતુલાંવા ! ધર્મ અને
સમાજ પ્રત્યેની તમારી ઉત્કટ લાગણી જોઈને અને મધ મહિત તીર્થ-
યાત્રાએ જવાનો તમારો નિશ્ચય જાણીને હું અત્યંત ખુશી થયો છું.
ત્યાગ સુધી તમારા જેવા ધર્મપ્રાણ અને સમાજ મેવાલિલાંથી પુરોની
હયાતી છે, ત્યાગ સુધી ધર્મ અને સમાજની કદિપણ પડતી થવાની નથી
તીર્થયાત્રાએ જવાના મળધમા તમે મારી આજ્ઞા માગો છો, એ
તમારો વિવેક સ્તુતિપાત્ર છે, પરંતુ ખરી રીતે તમારે આચાર્યશ્રી
વિજયસેનસૂરિની આજ્ઞા લેવી જોઈએ, કારણકે તેઓશ્રી તમારા પિતૃ-
પક્ષના ગુરુ છે હું જો કે તમારી માથે સઘમા આવીશ, પરંતુ વિજય-
સેનસૂરિને અહીં તેડાવી તેમની આજ્ઞા મેળવી તેમની આગેવાની નીચે
તીર્થયાત્રાએ જવાનું ગમ્મો, એવી મારી ઈચ્છા છે "

પક્ષગ ઉપર જઈને પડી અને પક્ષગ પામની દિવાલ ઉપર ઘટનાવલા એક ચિત્ર તરફ ડોળાલરી દૃષ્ટિથી જોઈ રહી અને છેવટ પુનઃ ગાંધ પડી । બાળાનું રૂંદન એટલું બધું હૃદયભેદક હતું કે તેના પ્રતિધ્વનિ રૂંદે આખો આગરો, પક્ષગ ખાસાદિ અગમનો અને દિવાલ ઉપરના નિર્જીવ ચિત્રો પણ ગૂંતા હાલ એના બામ યતો હતો અત્યુચ્ચ, અમણીય અને વિશાળ પ્રમાણમાં હતી આ બાળાને એવું તે ગુ દુ બ આવી પડ્યું હતું કે જેને લીધે તે આવું દરેણાગતન રૂંદન કરતી હતી ।

એ બાળાનું રૂંદન ધીમે ધીમે રધતું ગયું અને છેવટ તે હેલાકાટ ગૂંવા લાગી તેનું રૂંદન માલખીતે એક પુરૂષ અને એક સ્ત્રી તે ઓગડામાં આવી પાંદાચ્યા પણ એ બાળા તેમના આગમનથી અગતણ રહી અને જેમની તેમ મોટા સ્વરે ગૂંતીજ રહી

સ્ત્રીએ તેની પામે જઈ તેના હાલ પડીને અધિગતાવી પ્રજ્યુ પ્રીતિમતી ! તને શું થયું છે ? તું ના માટે રહે છે ? ”

એ જોખનવતી બાળાનું નામ પ્રીતિમતી હતું તે તેની માતાનો અવાજ માલખીતે માવધ મનવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી પરંતુ તેનાથી સ્વન્ય વર્ધનગાયું નહિ અને પુનઃ રૂંદન કરવા લાગી

પ્રીતિમતીની માતા યગોદા પક્ષગ ઉપર બેઠી અને તેની પુત્રીને બળપૂર્વક ઉઠાડીને બાહુવાસમાં લીધી અને તેના આસુઓને લુછવા લાગી. કેટલાક વખત પછી પ્રીતિમતીનું હૈયું હંફુ બેઠું અને તે રોતી બધ વધ તેણે સ્વસ્ય બનીને આમ તેમ જોયું પક્ષગની એક બાજુ તેના પિતાને દિન વદને ઉમેલા જોતાજ લગ્ન, દુ બ અને રોકડી તેનું સુદર મુખકમળ કરમાઈ ગયું અને તે ક્વણ નીચું જ નેઈ રહી

યરોદાએ તેની પુત્રીના માથે, કપાળે, જાતીએ અને વાસે હાલ ફેરવીને તેના મનનું ગાત્રન કરવા માડ્યું થોડી વાર પછી ત્યારે તે તદ્દન શાત અને સ્વસ્ય બની, ત્યારે યગોદાએ ધીમેથી પ્રજ્યુ

“ બેટા પ્રીતિ ! તું શા માટે રૂંદન કરતી હતી ? શું તારી પ્રકૃતિ કાઈ અસ્વસ્થ છે કે તને કાઈ અચાનક વ્યાધિ થયો છે કે શું છે ? ”

પ્રીતિમતીએ તેની માતાના પ્રશ્નનો ઉત્તર દીર્ઘ નિશ્વાસમાં આપ્યો, અને તેના વિસ્તૃત નયનો અશ્રુઓથી પુનઃ છલાછલ ભરાઈ ગયા

યરોદાએ વસ્ત્રના પાસવથી તેના અશ્રુઓને લુછી નાખતા કહ્યું. “ દોડરી ! તને આજ શું થયું છે ? તું ક્યા દુ બથી રહે છે ? તારા મનોદુ બનું કારણ મને નહિ કહે તો કેને કહીશ ? ”

પણ ઉપર જઈને પડી અને પછા પામની દિવાલ ઉપર લટકાવણા એ-
વિત્ર તરફ ડોળાબરી દૃષ્ટિથી જોઈ ગઈ અને છેવટ પુનઃ ગાઈ પડી ।
બાળાનું કંઈ એટલું બધું હૃદયભરક હતું કે તેના પ્રતિધ્વનિ રૂં
આખો આગેડો, પવન પ્રત્યાદિ આગેડો અને દિવાલ ઉપરના નિર્જીવ
ચિત્રો પણ ગડતા હાથ એવા ભાગ યતો હતો અત્યુચ્ચ, અમણીય અને
વિશાળ પ્રમાણમાં હતી આ બાળાને એવું તે શુ દુઃખ આવી પડ્યું હશે
કે જેને લીધે તે આવું કૃષ્ણાન્નન કંઈ કરતી હતી ।

એ બાળાનું કંઈ ધીમે ધીમે વધતું ગયું અને છેવટ તે હયાકાટ
ગડવા લાગી તેનું કંઈ માલખીતે એક પુરૂષ અને એક સ્ત્રી તે આગેડોમાં
આવી પહોંચ્યા પણ એ બાળા તેમના આગમનથી અગત્ય રહી અને
જેમની તેમ મોટા સ્વરે ગડીજ ગઈ

સ્ત્રીએ તેની પામે જઈ તેના હાથ પકડીને અધિગતાથી પ્રજ્ય
પ્રીતિમતી ! તને શુ થયું છે ' તુ જા માટે ગે છે ' "

એ જોખનવતી બાળાનું નામ પ્રીતિમતી હતું તે તેની માતાનો
અવાજ માલખીતે આવધ મનવાનો પ્રવળ કરવા લાગી પરંતુ તેનાથી
સ્વચ્છ ધર્મ રાજાનું નહિ અને પુનઃ કંઈ કરવા લાગી

પ્રીતિમતીની માતા યગોદા પણ ઉપર ગેઈ અને તેની પુત્રીને
બળપૂર્વક ઉઠાડીને બાહુપાશમાં લીધી અને તેના આસુઓને લુછવા લાગી.
કેટલાક વખત પછી પ્રીતિમતીનું હૈયું હેઠું બેઠું અને તે રોતી બધ ધધ.
તેણે સ્વચ્છ બનીને આમ તેમ જોયું પણ ગની એક બાજુ તેના પિતાને
દિન વદને ઉમેલા જેતાજ લલ્લ, દુઃખ અને શોકથી તેનું સુદર મુખક્રમળ
કરમાઈ ગયું અને તે કેવળ નીચું જ જોઈ ગઈ

યગોદાએ તેની પુત્રીના માથે, કપાળે, છાતીએ અને વાસે હાથ
ફેરવીને તેના મનનું ગાત્રન કરવા માડ્યું થોડી વાર પછી બ્યારે તે તદ્દન
શાત અને સ્વચ્ચ બની, ત્યારે યગોદાએ ધીમેથી પ્રજ્ય

" જોડા પ્રીતિ ! તુ જા માટે કંઈ કરતી હતી ' શુ તારી પ્રકૃતિ
કાઈ અસ્વસ્થ છે કે તને કાઈ અચાનક વ્યાધિ થયો છે કે શુ છે ? "

પ્રીતિમતીએ તેની માતાના પ્રશ્નનો ઉત્તર દીર્ઘ નિશ્વાસમાં આપ્યો
અને તેના વિચારનું અનુચોથી પુનઃ છલાછલ ભગઈ ગયા

ધી તેના અશ્રુઓને લુછી નાખતા કહ્યું.
' તુ જા દુઃખથી રડે છે ? તારા
કહીશ ' "

આપનું કંઈવું સત્ય છે, અમે આપની કૃતિના મુખ્ય વનગું
વસ્તુપાળે નરચંદ્રમુનિની ઇચ્છાનો સ્વીકાર કરનાં છું. ‘ પશુ’
અમારી જે પ્રશંસા કરે છે, એ પ્રશંસાને અમે લાયક નથી, રૂં
તો માત્ર ધર્મ અને મહાત્મના નમ્ર મેવકો છીએ અને અમારી કૃતિ
અનુસાર તેની સેવા કરીએ છીએ બરી રીતે તો આપ જેવા મુર્ખ
જાની, ત્યાગી અને તપસ્વી મહાત્માઓ આ વગત ઉપર હુમલો
ત્યા સુધી જૈનધર્મ અને જૈન-સમાજની સદા ઉન્નતિ જ છે ”

વસ્તુપાળના કથનથી નરચંદ્રમુનિ ગભીર વિચારમાં પડી
હાથવારે પર્યંત ત્યા શાંતિ પથરાઈ ગઈ. તે પછી થોડીવારે વસ્તુ
તથા તેજપાળ આચાર્યશ્રીની રજા લઈ અવસ્થાનકે ચાલ્યા ગયા અને
આચાર્ય પાદશાળામાં કેવળા તેમના શિષ્યો અને શ્રદ્ધાળુઓ
ધાર્મિક અભ્યાસ કરતા હતા ત્યા જવાને રવાના થયા

પ્રકરણ ૭ મું.

હાય વૈધવ્ય !

મધ્યાહનો સમય થયો હતો કચ્છ દેશનું અતિ સમૃદ્ધિપૂર્ણ અને
ગોભાગ્યમાન નગર ભિંચર ડોહાલસથી ગાંધી રસ્તું હતું. માત્ર અંધ
હિંચર અને મુન્ડ એવા અનેક આચાર્યમા કેવળ શાંતિ હતી એ આનંદ
નના ઓગડામાં પતંગ ઉપર એક માળ વર્ષનો પૂણ્યયૌવના બાળા આ
પહેલી હતી એ ઘણી મુન્ડ અને લાવણ્યથી ભરપૂર આગાના માથા
કેટા ઊંડા હતા તેના ગુલાબી ગાંઠોથી ગોબના મુખ ઉપર વિચાર
પટ ઝાંચા જણાતી હતી, તેના વિચારો નયનો આસુથી ભીંજાયે
ના અને તેનું આખું અંગ અવ્યવ્ય દેખાતું હતું તેણે પહેલેલા વસ્ત્ર
કેવળ મંડે હતા, અને તેના નગર ઉપર એક પણ આમૃતશુ ન હતું, તે
જાણ તેનું નૈમિત્તિક મોડ્ય અને લાવણ્ય સાત્તામાં વધારે દીપ્તી નીકળતું હતું
નગર એક દાંચે કાંઈ પુનતઃ પડેલું હતું અને બીજા દાંચે મનનને દેહ
નમ્યું હતું. તેના મુખમાંથી નિશ્વાસ નીકળતો હતો અને આંખમાંથી
જ્વાળી અગ્નિવધાન વડી વડી હતી કેટલીકવાર પર્યંત તે જોમની તેમ
દા. પશુ તે પછી માનસિક વચનના અમલ થઈ પડવાથી પશુ
! કિંતુ હિંચર થઈ અને ઓગડામાં આમનેમ કરવા લાગી. તે
આમનેમ કરવાથી થોડીવાર પાંચા અમિત થઈ ગઈ અને પાંચી

પક્ષ ગ ઉપર જઈને પડી, અને પક્ષ ગ પામની દિવાલ ઉપર લટકાવેલા એક ચિત્ર તરફ દ્રશ્યભરી દૃષ્ટિથી જોઈ રહી અને છેવટ પુનઃ ગાઈ પડી । આજાનું રૂઢિ એટલું બધું દર્શનભર્યું હતું કે તેના પ્રતિધ્વનિ રૂંધે આખો આગ્રહ, પક્ષ ગ પ્રત્યાદિ આગમનો અને દિવાલ ઉપરના નિર્ણય ચિત્રો પણ રડતા હાથે એવાં ભાવ યતો હતો અત્યુચ્ચ, અમાનવીય અને વિશાળ પ્રમાણમાં હતી આ આજાને એવું તે શુ દુઃખ આવી પડ્યું હતું કે જેને લીધે તે આવું દરિદ્રાગ્રસ્ત રૂઢિ કરતી હતી ।

એ આજાનું રૂઢિ ધીમે ધીમે વધતું ગયું અને છેવટ તે હયાકાટ રડવા લાગી તેનું રૂઢિ માલખીને એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી તે આગ્રહમાં આવી પહોંચ્યા પણ એ આજા તેમના આગમનથી અગત્ય રહી અને જેમની તેમ મોટા સ્વરં રડતીજ રહી ।

સ્ત્રીએ તેની પાસે જઈ તેનો હાથ પકડીત અધિગતાથી પછડ્યું પ્રીતિમતી । તને શું થયું છે ? તું ગા માટે રડે છે ? ’

એ જોખનવતી આજાનું નામ પ્રીતિમતી હતું તે તેની માતાનો અવાજ માલખીને આવધ મનવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગી પરંતુ તેનાથી સ્વચ્છ ધર્મ નહોતો નહિ અને પુનઃ રૂઢિ કરવા લાગી ।

પ્રીતિમતીની માતા યગોદા પક્ષ ગ ઉપર બેઠી અને તેની પુત્રીને બળપૂર્વક ઉઠાડીને બાહુપાગમાં લીધી અને તેના આસુઓને લુછવા લાગી. ફેટલાક વખત પછી પ્રીતિમતીનું હૈયું હેઠું બેઠું અને તે રોતી બધ ધધ. તેણે સ્વસ્થ બનીને આમ તેમ જોયું પક્ષ ગની એક બાજુ તેના પિતાને દિન વદને ઉભેલા જોતાજ લગ્ન, દુઃખ અને શોકથી તેનું સુદર મુખકમળ કરમાઈ ગયું અને તે કેવળ નીચુંજ જોઈ રહી ।

યગોદાએ તેની પુત્રીના માથે, કપાળે, જાતીએ અને વાસે હાથ ફેરવીને તેના મનનું શાતવન કરવા માડ્યું થોડી વાર પછી ત્યારે તે તદ્દન શાત અને સ્વસ્થ બની, ત્યારે યગોદાએ ધીમેથી પછડ્યું

“ જોડા પ્રીતિ । તું ગા માટે રૂઢિ કરતી હતી ? શું તારી પ્રકૃતિ કાર્ષ્ણ્યસ્વસ્થ છે કે તને કાર્ષ્ણ્યના ક વ્યાધિ થયો છે કે શું છે ? ”

પ્રીતિમતીએ તેની માતાના પ્રશ્નનો ઉત્તર દીર્ઘ નિશ્વાસમાં આપ્યો, અને તેના વિસ્તૃત નયનો અશ્રુઓથી પુનઃ છલાછલ ભરાઈ ગયા

યગોદાએ વચ્ચના પાલવથી તેના અશ્રુઓને લુછી નાખતા કહ્યું “ દીકરી । તને આજ શું થયું છે ? તું કયા દુઃખથી રડે છે ? તારા મનોદુઃખનું કારણ મને નહિ કહે તો કોને કહીશ ? ”

પ્રીતિમતીએ પુન નિ શ્વામ મહો

“ વ્હાલી પુત્રી ! ” યગોદાએ મહત્ત ગગગળા માંથી “ તને-અમારી એટની એક પુત્રીને રૂઝી જોઈને માંડ હૃદય બેનાઈ જાય ” અને જોને આ તરફ કે તારા પિતા પાશુ કેવા નિશ્ચીર અને દુ ખી જઈ હોશ છે ? ”

પ્રીતિમતીએ તેના પિતા સામે જોયું અને તે પુ ન રૂઝી પડી તેનો પિતા જગદુનાદ નહત આવ્યો અને તેણે તેના મમ્મને દે મકીને કહ્યું

“ બેટા ! તું છાનો રાંદું અને તારા મનની વાત દીક્ષ ખાલીને અમ કહે. તને મારા મોગાન છે ”

પોતાના પગ્મ પૂજનીય પિતાના મોગન માલખીને પ્રીતિનિ તુગતજ રૂઝી ગઈ થઈ ગઈ કાણુ વાગ મહી હોડા નિ શ્વામ મકીને તે કંઈગાભર્યા અવાજથી કહ્યું “ પિતાજી ! તમારા તથા મારા મમ્મને અને મમતાપાણી આયય મ્થાનમા મને કહ્યું દુ ખ નથી તેમ માં જરીરે પાણુ કાઈ અસુખ નથી તમે મારા વાગને ગા માટે નિશ્ચી થાઓ છો ! ”

“ તો પછી તું રૂઝ છે ગા માટે ! તારા કંઈનું કારણુ તું છે ! ” યગોદાએ તુગતજ પ્રશ્ન કર્યો

“ માતૃત્રી ! મારા કંઈનું કારણુ કાઈ ખામ કે નવીન નર્થ તમને કહી જતાયું મારા માટે કંઈ નહન સ્વાભાવિક છે ” પ્રીતિમતી જવાબ આપ્યો

“ પ્રિય પુત્રી ! ” તેની માતા યગોદાએ ગભીરનાથી કહ્યું “ મમ્મન માટે હમયું કે રૂઝુ કિવા આનંદ કે ગોડ કુવો એ સ્વાભાવિક ” મમ, પંતુ આનંદ કે ગોડને માટે કાઈ કારણુ તો ઉપસ્થિત થવું જ જોઈએ મમ્મને નાગનું પિતા કાય જનનું નથી આનંદના અનિરૂદ્ધથી જેમ મમ આવે છે, તેમ ગોડના અનિરૂદ્ધથી રૂઝુ આવે છે અને તેથી તું એવાં ગોડથી વ્યાકાર રૂઝી હતી, એ તારા માતાપિતા જાણવાને નહત છે

પ્રીતિમતીએ કંઈને ઉ ડા નિ શ્વામ મહો

જગદુનાદે આગ્રહથી કહ્યું. “ બેટા ! જે કહેવાનું હોય, તે ન ન તારા દુ ન અને ગોડના કારણને જાણવા વિના અમે અમ કારવાનું નથી

પ્રીતિમતીએ પોતાની ધડકતી છાતી ઉપર દાઢ નકળા તેણે વિચાર કરીને હૃદયને દદ ખનાવ્યું અને પછી કહેણા અને ગભીરતાથી ભરેલા અવાજે કહ્યું “ પવનનીય પિતાશ્રી અને માનનીય માતૃશ્રી ! તમારી મુશીનસ ખાયામા મને ડાઘ પ્રદારનું દુખ નથી. હું તમારી એકની એક બાકી દીકરી હોવાથી તમે મારા મુખને માટે ધણી કાળજી અને મલાળ મળા છે અને મારી મરજેક ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવાને મદદ તત્પર ગંદા છો. મને તમારા જેવા માતાપિતાની પુત્રી થવાનું આભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું છે, તે માટે હું પરમ કૃપાનિધાન પરમાત્માનો જેટલો ઉપકાર માનું તેટલો ઝોઝોળ છે અને ભવાંભવમા તમેજ મારા માતાપિતા થાઓ, એમ અતઃકાળે પૂર્વક કહેલું છું. પરંતુ આટલી નાની અવસ્થામા હવે મને મારા સ્ત્રી તરીકેના સાચા મુખના શિખર ઉપરથી મ્યુત કરીને દ ખના જે અગાધ મારગમા ધકેલી દીધી છે, તેનું ત્યારે મને મમગણ થાય છે, ત્યારે હાય ! મારું હૃદય નિર્જળ થઈ ગયું છે અને ઇચ્છા નહિ છતાં પણ ગડી જવાય છે તમે મારા આ દુખને બાણો છો, પણ તેમા તમારો ગો ઉપાય / કાળે કે એ દુખ કોઈથી દૂર કરી નહાય તેવું નથી, તેને ભોગવ્યેજ છુટકયો છે ”

પ્રીતિમતીના દુખની ઘટના તેના માતાપિતાથી અજાણી ન હતી, પરંતુ ત્યારે તેમણે તેના મુખેથી તેને સાલળી, ત્યારે તેઓ પણ ધીરજ ગળી નાક્યા નહિ અને જન્મેની આખોમાથી આમુઓની ધારાઓ વહેવા લાગી

પણ નવચાવના પ્રીતિમતીના હૃદયમા હવે હિમતે વાસ કર્યો હતો તેણે કાઠકે દદતાયી કહ્યું “ માતાપિતા ! તમને તમારી પુત્રીનું દુખ જોઈ કિવા સાલળી ગોક થાય, એ મર્વથા સ્વાભાવિક છે ત્યાં માતાપિતાને તેમના મતાનના દુખથી ગોક થયો નથી ? મતલબ કે મર્વને થયો છે, થાય છે અને થયેજ, પરંતુ તેમા માતાપિતાનો ગો દોષ છે / દોષ માત્ર મારા ભાગ્યનો કિવા ડર્મનો છે, માટે તમે તા માફ કરો છો / તમારે ગડવાનું કાર્ણ કાળે નથી, કાળે કે ડર્મના કળને હમતા કે મેતા ભોગવ્યા વિના છુટકાગે થવાનો નથી કર્મનું કળ જોટલું બધું અચૂક છે કે તેને ભોગવ્યેજ માણમનો આગે છે ”

પ્રીતિમતીના દદ અને હિમતે ભર્યા વચનો સાલળીને તેનો પિતા વિચાર ગ્રન્ત અવસ્થામા મૌન ગણો, પરંતુ તેની માતાથી શાત રહી નકાયું નહિ તે દીકરીનું દુખ માલળીને મોટા સાથે રોવા લાગી.

જેમ જેમ પ્રીતિમતીના માતાપિતા તેનું દુખ માલળીને દિલગીર

હુંજે અને અમે તેને અવશ્ય અમલમાં મૂક્યું. પરંતુ મેં મારા મનથી તારા મુખને માટે એક નિશ્ચય કરી ગાળ્યો હતો અને તેને આજની તારી અવસ્યાથી ટેકા મળ્યો છે મેં આજ પર્યંત એ નિશ્ચયને કાઢતો-તારી માતાને પણ કહ્યો ન હતો, પરંતુ હવે હું તેને કહીશ અને તેની સમતિ મેળવીને તેને કાર્યમાં મૂકીશ. પુત્રી ! એ વિના તારું હું ખૂબ દુઃખ થશે નહિ.

છેવટનું વાક્ય બોલતાં બોલતાં જગદુશાહનાં મુખ ઉપર દટતાની છાયા છવાઇ ગઇ અને પ્રીતિમતીના મુખ તરફ એક વાર જોઇને તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. યજ્ઞોદ્ધા પણ પુત્રીને એક વાર બાથમાં લઇ તેના ઉજ્જવલ કપોલ-પ્રદેશ ઉપર તથા મસ્તક ઉપર પ્રેમપૂર્વક હાથ ફેરવીને તથા આશ્વાસન આપીને ધીમે ધીમે ઓગડાતો ત્યાગ કરી ગઇ. તેઓ ગયા પછી પ્રીતિમતી ગહન વિચારમાં ગરકાવ થઇ ગઇ. પલગ પાસેની દિવાલ ઉપર લટકાવેલા ચિત્રને ત્યાંથી ઉતારી લઇ તે તેને એકધ્યાને નિહાળી ગઈ તેના માતાપિતાની હાજરીમાં પ્રીતિમતીમાં જે દટતા અને હિમત આવી હતી, તે પલાયન કરી ગઈ તેની કોમળ કાયા કપવા લાગી, તેનું દિલ ધડકવા લાગ્યું અને તેની આંખે અધાર આંસુ. દુખના અતિરેકથી તેની નાણુક દેહલતા પલગમાં તુટી પડી અને તે કુસકા ભરી ભરીને ફૂંટ ફૂંટવા લાગી તેનાં મુખમાંથી કાગમી ચીમ નીકળી ગઈ. "હાય હાય !"

પ્રકરણ ૮ મું.

પુનર્જન્મ કે પુનર્મોલન ?

કુશલદેવના મુવાર્ગનગર ભદ્રેશ્વરના ગંગા ભીમદેવ પ્રતિદાગ માથે કુશલદેવના ગંગા વીરધવલને યુદ્ધ થયું હતું અને છેવટ બન્ને વચ્ચે લેના કોનકગન થયા હતા, એ વાત વાચક મહાશયો મારી રીતે જાણે પરંતુ ત્યારબાદ ભીમદેવ પ્રતિદાગનું મૃત્યુ થયું હતું અને એ નગર તથા તેને રાગતો પેનાકુ પ્રદેશ વીરધવળના અધિકારમાં આવ્યા હતા ત્યાર જ લેનાના આંતર્ય મંદિરમાં મામતપાલ, અનગપાલ અને ત્રિલોક નિહાંગદેવ ભીમનિહ પ્રતિદાગની નોકરીમાં મળ્યા હતા, તેઓ પણ દેવ વીરધવળની નેચામાં આવીને ગયા હતા. દનિદાગ પ્રમિદ કુશલ દેવના અન્તિ મંદિર અને વિશાળ નગર ભદ્રેશ્વર હાલ નાગપામ્ય છે મારા તેના કોનકગન મંદિરમાં છે કુશલ દેવ જે ભદ્રેશ્વર ગામ

છે, તે નવુ વર્ષાવંતુ છે. જુના ભદ્રેશ્વરના અવગેવાગા જગદનાલુ જ્ઞેન
મદિર, દુધનાદના શિવાનયના યાબક્ષા અને ધુમટ, તેની પામેની દુદા
વાવ, આનાપુરી માતાનુ હાળુ દેવળ, એ મગડા અને લાલનાદખા
પીગની દગ્ગાદ છે. પરંતુ જે મમયની અત્રે વાત ચાલે છે, તે મમયના ભ
દ્રેશ્વરની સુદગતા અને વિરાળતા જુના પ્રકારની હતી મોટા મોટા દેવાલ
લંગાના ધ્રુવલનિખરેથી અને ગગનરૂપી મહાલયાના ઝડખાગોથી રો
ભતા તથા દેવળોમા આગની વખતના ઘટનાથી અને પ્રામાદોમા સુવ
તીઓની ક્રિડાના લાગ્યધ્વનિથી ગાજતાએ નગરનુ ફેટલુ અને કેવુ વર્ણ
કરવુ. એવુ વણુ ન કરવાને માટે તો એક સર્વાનંદમૂર્તિ જેવા કવિ જોધએ
(શ્રી જગદ્દેવગિત દાખમા શ્રી સર્વાનંદમગિએ ભદ્રેશ્વરનુ દુડ પણુ મા
વર્ણન કરેલુ છે)

જેના પ્રાત મગણીય નામથી અને જેની અમીમ ઉદારતાથી અ
ત્યારે પણ લોટા મત્રમુન્ધ થાય છે, તે ઉદાર નર શ્રેષ્ઠ જગદુશાહ અ
નવલ ધ્યાના મમયે ભદ્રેશ્વરમા ગહેતો હતો જગદુશાહ જાતે શ્રીમાળ
વણિક અને ધર્મે જ્ઞેન હતો તેનો પિતા રેણ અને અને તેની માત
લક્ષ્મી મૂળ ક ધકોટના ગહેવાસી હતા, પરંતુ ત્યારપછી ભદ્રેશ્વરની ખ્યાત
સાલણીને તેઓ ને નગરમા આવીને વચ્ચા હતા જગદુને રાજ અને પદ
નામના એ લાઇયો હતા આ ત્રણે લાઇયો પરણેલા હતા અને તેમન
શ્રીઓના નામ યગોદા (યગોમતી), રાજલ અને પદ્મા હતા ન્યા
અને નીતિપૂર્વક વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ કરતા કરતા જગદુ મહાન મમદી
શાળી અને મોટો અપતિવાન બન્યો હતો મમમ્ત ભદ્રેશ્વરમા તેના જેવે
બીજો કોઇ ધનાઢ્ય અને શ્રીમત માણુમ ન હતો ધનના પ્રભાવથી અને
ઉત્તમ ચારિત્ર્યથી જગદુશાહની કીર્તિ ચોનરૂ પ્રમરી ગઇ હતી અને ગુજ
રાતના રાજ વીરધવલે તથા લોટાએ તેને એ પ્રદેશના નગરશેડુ પ
આપેલુ હોવાથી તેની પ્રતિષ્ઠા પણ મારી જામેલી હતી જગદુશાહને
સતાનમા માત્ર એક પુત્રી પ્રીતિમતી હતી પ્રીતિમતી સૌંદર્યશાલિન
અને લાવણ્યમયી હોવાની સાથે શુદ્ધિમતી, ચતુરા અને ગુણવતી હતી
જગદુશાહે તેને યોગ્ય વયે લગ્નનો મમય આગ્યેથી યગોદેવ નામન
એક રૂપવાન અને ગુણવાન સુવત્રની માથે પગલાવી પરંતુ તેનુ પાણિ
ગૃહણુ કર્યા પછી યગોદેવનુ આકસ્મિક ગેગથી અકાળ મૃત્યુ થયુ. અને
પ્રીતિમતી સુવાવસ્થાના આગણે પગ મૂકતાજ વિધવા થઈ પ્રીતિમતીન
મબંધમા આટલા પ્રસ્તાવથી વાચક 'પ્રધુઓ ગત પ્રકરણમા વર્ણવેલ
ઘટનાને સહજમા મમજી શકશે

એ વટના પંછી કેટલાંક ઢાળ વહી ગયો છે. ઉનાળો ઉતરી ચોમાસુ ખેડું છે. મેઘના આગમનથી વેણકુલનો પ્રદેશ હીલોહમ ખતી ગયો છે. આજના વાદળાથી હમેના ઘેરાયેલું રહે છે નૂનનાગયણનું દર્શન કવચિતજ વાય છે. કાઠે કાઠ વાર વિજળીના ચમકાગ અને મેઘગર્જના થાય છે અને મેઘ મુગળધારે વરસે છે. પ્રીતિમતી આજ પણ એજ આગડામા-એજ પક્ષગ ઉપર બેઠી હતી. તેના હાથમ તેના મૃત પતિ ચગોદેવનું ચિત્ર હતું. તે એ ચિત્રને એક ધ્યાને જોઈ રહી હતી અને વાગવાગ નિશ્વાસ મૂકતી હતી જેમ પ્રકૃતિના રાત્યમ મેઘજન્ય તોફાન મચ્યું હતું, તેમ તેના મનોગત્યમાં વિચારેલ તોફાન જન્યુ હતું. કેટલાક સમય પંછી તે પક્ષગ ઉપરથી ઉડીને આગડાના ઝરખાએ જઈને ઉભી ગઈ તેણે ત્યાં ઉભા ઉભા જોયું? વર્ષાદિ હજી પણ તેટલાજ જેવથી વર્ષતો હતો, વીજળીના ચમકાગ આખને આજી નાખતા હતા અને મેઘની ગર્જના કાનના પડને ફાડી નાખતી હતી સામેના મહાકવની જીત ઉપર મયુર અને મયુરિડ એક યુગલ અવનત મુખે મેઘની અવિગ્ન ધાગને દર્શથી જીવતું પગપગ આલિંગીને ખેડું હતું. પ્રીતિમતીની ચંકાર દષ્ટિ તેના ઉપર પડી અને તે તુરતજ હાથ પોકારતી ઝડપાથી પાછી ફરી. તેણે જમીન ઉપર લગભગ પડનાં પડતા મોટા ચ્વચી ડ્યું આ મયુર અને મયુરિડ અત્યાર જે મુખ ભોગવી રહ્યાં છે, તે મુખ ભોગવવાનો અધિકાર મને નથી, તો પંછી આ સમાગમાં છતીને શું કરવું છે? આ અભાગિનીને માટે હવે તો મૃત્યુજ આ અમલ્લ યાતનામાંથી છુટવાનો એક માર્ગ છે. હાથ ફર વિધાતા. ”

અગત્ય આજ વખતે પ્રીતિમતીના પિતા જગદુગાદે એ આગડામા પ્રવેશ કર્યો તેણે પ્રીતિમતી પાસે જઈને તેના વામામા મદુતાથી નાચ કેવળતા કેવળતા કરું. ‘ બેટા! વૈધવ્યની અતિ દુઃખદ વસ્તુ આમાથી છુટવાનો મત્યુ વિવાય બીજું માગ છે. અને એ મારું ઉપર તને અગ્રવવાનો મે હવે નિશ્ચય કર્યો છે, ”

પ્રીતિમતી જેમની તેમ જમીન ઉપર પડી ગઈ

જગદુગાદે જાણથી પૂન કરું ‘ પ્રિય પુત્રી! બેઠી વા અને જાત અશ્રમે મારી વાતને સાક્ષ્ય મે જે નિશ્ચય કર્યો છે, તેને અમલમા ન્યાયિતા નાક દુઃખ કર વચાનું નથી ”

પ્રીતિમતી ચ્વચ્વ અર્જને તેના પિતાની સામે બેઠી તેણે અશ્રમે

સ્થના પાપવડ યુદ્ધી નાખ્યા અને પછી કયું ' પિતાશ્ર ' હુ શાત થઈને બેસી છું તમારે જે વાત કહેવાની હોય, તે ખુશીથી કહેા ' "

જગદગાદે વાતની નરમ્પાત કરી " પ્રીતિમતી । મે તને તેર વર્ષની ઉંમરે યજ્ઞોદય જેવા એક અતિ કામચક્ર યુવકની માથે પરણાવી હતી અને તારા મિલાય અમારે ખીલુ કાઢ' મતાન નહિ હોવાથી તારા લક્ષ્મના મૂલ અવમગ્નેા લક્ષ્મી લેવાની ખાતર મે પુષ્કળ ધન વાવરીને મોટા ઉત્સવ કર્યો હતો આ પ્રસંગતુ તને અવશ્ય સ્મરણ હોતુ જોઈએ તારણ કે એ વખતતુ તારે વય નાતુ ગણાય નહિ પરતુ લક્ષ્મ પછી તુન્તજ થોડા સમયમા અમારા અને તારા હતલાગ્યે તારા પતિતુ અકાળ મૃત્યુ થયુ અને તુ આટલી નાની અવસ્થામા વિધવા થઈ આ વખતે તે તારે કપાળ કુટયુ અને અમે પુષ્કળ ગેયા, પણ દેવની પ્રખળ નક્ષા પામે માણુમ લાગ્યું છે અને દરેલા કર્મના ફળ ભોગવ્યા વિના ખીલે ઉપાય નથી । એમ મનન મનાવીને અમે ધીરજને ધારણ કરી એ વખતથી તને આવી પડેલા દુખતુ વિસ્મરણ થાય અને કોઈ વાતે જોઈ ન લાગે, એ માટે અમે ઘણા પ્રયામે કર્યા, પરતુ તારા કુમળા હૃદયમા એ સમયથી જે કાગી ધા પડ્યો છે, તે રૂઝવાને બદલે મોટો થતો જાય છે અમે આશા રાખતા હતા કે દુખતુ ઔપધ સમય છે અને વખત જતા તારે દુખ વિમારે પડશે પરતુ અમે એ આશામા નિષ્ફળ ચલા છીએ તને ૫૬૦ વર્ષ પૂરા ચલા છે અને જેમ જેમ વખત જાય છે, તેમ તેમ તારે દુખ ઘટવાને બદલે વધતુ જાય છે અને તેને મહન કરવાને માટે તુ નિર્ગળ ખનતી જાય છે અમારે સત્તાનમા માત્ર તુજ છે અને તે-અમારો એકની એક પુત્રી આવી દુખી હાલતમા ગઈ એ હવે માગથી અને તારી માતાથી જેવાતુ કે મહેવાતુ નથી જ્યારે તુ વિધવા થઈ, ત્યારેજ મને એક ચોક્કસ વિચાર મુજ્યો હતો, પરતુ એ વખતે મે તેને દાખી રાખ્યો હતો, જ્યારે જે વર્ષના ગાળા પછી મને જણાયુ છે કે એ વિચારને વર્તનમા મૂક્યા વિના ચાલે તેમ નથી, કારણ કે એમ કર્યા વિના તુ કે અમે મુખી થઈ શકીશુ નહિ, એ નક્કી છે "

પ્રીતિમતીએ શાત મનથી અને ધીરજથી તેના પિતાની વાત માલખી અને પર્વતુ સ્મરણ તાણુ થવાથી તેના વિશાળ લોચન આસુથી ભીંજાઈ ગયા તે એક અક્ષર પણ જોડ્યા વિના ચૂપચાપ બેસી રહી

આ વખતે યજ્ઞોદા પણ આવી પહોચી. તેણે પ્રીતિમતીને રડતી જોઈને કયું ' દીકરી ! તુ હવે રૂઝ કર તો તને માગ સમ છે "

એમ કહીને યજ્ઞોદા પ્રીતિમતીની પાસે જઈને બેઠી અને તેના આસુઓને માડીના પાસવ વતી વછવા લાગી

એ પછી જગદુશાહે કહ્યું “ તને હવે ગેવાનું કાર્ધ કારણ નથી, કારણ કે તારા રૂઢને મુકાવી નાખવાનું અમે નક્કી કર્યું છે. માત્ર તારી મમતિની વાર છે. તું અમારા નિશ્ચય સાથે સમત થઈશ ? ”

પ્રીતિમતીએ એક વખત તેની માતા તરફ અને એક વખત તેના પિતા તરફ જોયું અને પછી ક્ષણભર વિચાર કરીને કહ્યું “ પણ તેમને મને તમારા નિશ્ચયને સ્પષ્ટતાથી કેમ કહેતા નથી ? ”

જગદુશાહે તુરતજ કહ્યું “ પુત્રી ! તારૂં વૈધવ્યનું દુઃખ જે રીતે દૂર થાય, તે રીતને વર્તનમા મકી તને પુનઃ મુખી કરવી, એ અમારું નિશ્ચય છે ”

“ પરંતુ વૈધવ્ય આ જન્મનું શાશ્વત દુઃખ છે. એ દુઃખને દૂર કરી મુખી બનવાની કાર્ધ રીત હોય, એ હું જાણતી નથી. પિતાશ્રી તમારા નિશ્ચયને વધારે સ્પષ્ટ કરો ” પ્રીતિમતીએ પણ તુરતજ કહ્યું

‘ તારૂં કહેવું યોગ્ય છે, તેમ છતાં વૈધવ્યના દુઃખને દૂર કરવાને ઉપાય છે અને તે ઉપાય એ પુનર્જન્મ ” જગદુશાહે સ્પષ્ટતાથી કહ્યું ‘ અમે ત્રાસ લાગેલું યુવકની સાથે તારૂં પુનર્જન્મ કરી તને મુખી કરવાને નિશ્ચય કર્યો છે તારા વૈધવ્યનાં દુઃખને દૂર કરવાનો કગવ કર્યો છે ”

માતાના પિતાના મુખેથી પુનર્જન્મ શબ્દ સાંભળીને પ્રીતિમતીને આશ્ચર્ય થયું. તેના મુખ ઉપરની ત્રિલોચીની આંધી ગઈ, તેની આંખમાં આંસુ નીકળી ગયા, તેના શ્વાસ બેરેથી આવવા લાગ્યો અને તેના સમગ્ર શરીર પર એક પ્રકારની દ્રવ્યતાની છાયા છવાઈ ગઈ

તેણે તેની માતા તરફ અર્થમયક દૃષ્ટિથી જોઈને પ્રજ્ઞાપૂર્વક “ હા તારું વાત છે, માનુસી ! ”

તેના માટે નહિ, બેટા ! ” યજ્ઞોદાએ જવાબ આપતા કહ્યું ‘ તારી મમતિ હોય, તે એ વાત શક્ય થાય તેમ છે ”

જગદુશાહે એ વાત સી રીતે શક્ય થાય તેમ છે ? ” પ્રીતિમતીએ પુનઃ પૂછ્યું “ અમારું અધારણ અને સમાજનો તિરસ્કાર એ મને નહિ વિનંતી પુનર્જન્મની આંતરે પડેલા છે, એ તમે કેમ બૂલી જાઓ છો ? ”

“ એ વિનંતી અમે જુદી ગયા નથી, તે અમારાં ધ્યાનમાં છે. જગદુશાહે કારણથી ભરેલા અવાજે કહ્યું ‘ પરંતુ પ્રિય પુત્રી ! તારા અધારણ અને સમાજના અધારણ અને તિરસ્કારની અવગણના

કરવાને તૈયાર થયા છીએ અમાગ વ્હાણા મતાનતુ દુ ખ મીટાવવાને અમે નાત, જાત, ધર્મ ૩ મમાજ-કામની પણ દગ્ગર કરવાના નથી ”

પ્રીતિમતીના આચર્યની હવ કામ રીમા ગદા નહિ તેણે પૃષ્ઠુ
‘ પણ એવી રીતે નાત, જાત અને ધર્મની અવગણના અને તેના તિર-
સ્કારને મદન કરવા કામ યુવક તૈયાર છે—તૈયાર થશે ખરે ? ”

“ શા માટે નહિ થાય ” જગદુગાહે ઉત્તર આપતા કહ્યું.

અમે કામ નિધન અને નિગધાર પણ મુશિક્ષિત યુવકને શોધી કાઢીશું
અને તેની માથે તાર પુનર્લભ કરી તેને અમારી માથેજ ગખશું અને તેને
આપણી આ મર્મ અપત્તિનો ઉત્તરધિદારી બનાવીશું આવી લાલચને
વગ કામ યુવક નહિ થાય, એમ બનેજ નહિ ’

‘ પણ પિતાશ્રી ! જાતિ અને મધના તિરસ્કારનો તમને સંપૂર્ણ
ખ્યાલ હોય, એમ જણાતું નથી અને તમે જે માહસ કરવાને તૈયાર થયા
છો, તેનું કેવું અને કેટલું વિપત્તિ પગિણામ આવશે, એનું તમને લાન હોય,
એમ લાગતું નથી માનો કે તેવા યુવક કામ મળી આવ્યો અને તેણે
તમારી વાતનો સ્વીકાર પણ કર્યો, પરંતુ એથી જાતિ તમારો વ્યવહાર
બધ કરશે, મધ તમને બહિષ્કારની શિક્ષા કરશે અને ભદ્રેશ્વરની સમરત
જનતા તમારો તિરસ્કાર કરશે ! જાતિ, મધ અને જનતામા તમારી જે
પ્રતિષ્ઠા છે, તે નાશ પામશે આ નગરના નગરશેઠની માનનીય પદવી
ચાલી જશે અને ગજદગબાગમા તમારું જે માન મચવાય છે, તેના બદલે
અપમાન થશે, એટલુંજ નહિ પણ આપણા ગુરૂ તમને સંપ્ત
કપડા આપશે માટે પિતાશ્રી ! પ્રથમ આ બાબતોનો વિચાર કરો અને
પછી જે નિશ્ચય ઉપર આવવાનું હોય, તે ઉપર આવો ” પ્રીતિમતીએ
ગભીરતાથી કહ્યું

જગદુગાહે અવાજમા સહજ જુસ્મો લાવીને કહ્યું. “ તે કહી તે
બધી બાબતોનો મે વિચાર કર્યો છે અને તેના અંતેજ હું એક નિશ્ચય ઉપર
આવ્યો છું. જાતિ, મધ અને જનતાનો તિરસ્કાર મળતો હોય, તો ભલે
મળો, મારી પ્રતિષ્ઠા અને નગરશેઠની પદવી ચાલી જતી હોય, તો ભલે
ચાલી જાય અને આચાર્યમહારાજ કપડાં આપતા હોય, તો ભલે આપે,
પરંતુ મે જે નિશ્ચય કર્યો છે, તે પ્રમાણે વર્તીશ અને તને સુખી કરીશ.
દીકરી ! તારા સુખની આગળ મારા માન, પ્રતિષ્ઠા અને નગરશેઠનું પદ
કાંઈ વિમાતમા નથી તારું દુ ખ દર કરવાની ખાતર મને તેવા વિકટ
સંયોગો અને વિદ્વોની મામે થવાને હું તૈયાર થયો છું અને આ નગર કે
દેશનો ત્યાગ કરવો પડે, તો તેમ કરવાને પણ આતુર છું હું ડામા મારું ”

કેવાનું એટલું જ છે કે, ગમે તે ભોગે તારા વૈધવ્યનાં દુઃખને દો કી તને મુખી બનાવીશ અને ત્યારે જ મારા દિલને શાંતિ મળશે.

પોતાના પિતાની દટતા અને તેનો એક નિશ્ચય જોઈને પ્રીતિમની આખમા આમુ આવ્યા તેણે અવાજમા અનેક અને મૃદુતા આપીને કહ્યું
પત્ન્ય પિતાશ્રી ! તમારી આ દુઃખિની અને અભાગિની દીકરીના મોં તમારા હૃદયમા જે અગાધ અનેક છે તથા તેના મુખને માટે તમે જે અપૂર્વ સ્વાર્થન્યાય કરવાને તૈયાર થયા છો, તેનો વિચાર કરતા મારા હૃદય આનંદથી ઉભરાઈ જાય છે અને વર્તમાન દુઃખને બૂલી જાય છે તમારા જેવા માતાપિતાના ગૃહે મારું અવતાર થયાના મોંભાજે માટે હું ખરેખર મગર છું પરંતુ માતૃશ્રી તથા પિતાશ્રી ! તમે શું એ માનો છો કે હું પુનર્જન્ન કરવાને તૈયાર થઈશ અને એ રીતે મુર્ખ બનવાનો વિચાર કરીશ ?

“ ત્યારે શું તું તારા જીવનને વૈધવ્યના અમાપ દુઃખમાં પૂરી કરીશ ? ” જગદુશાહે કાદાંડ આશ્ચર્યનો ભાવ દર્શાવતા પછયું

“ અવશ્ય ” પ્રીતિમનીએ જવાબ આપ્યો “ એમા મારો ન્યાય આપવાનું કાંઈ ટાગણ નથી ”

“ પ્રીતિમતી ! ” જગદુશાહે કહ્યું “ મારા વિચાર ક્યાં વિચારવાળા આપ નહિ. પ્રથમ અતઃમા ઉંડા ઉતરી બેસોજો વિચાર કરી જઈ અને પછી જે ઉતર આવે તેણેય તે આપ. ઉતાવળ કરવાનું કંઈ નહીં નથી તારું અન્યારે જવાબ આપવા ન હોય અને વિચાર કરવા તો બંધ નેમ કર, પરંતુ મનમા કાંઈપણ પ્રકારની શરમ કે મરડાં મળીને જીવનને બરબાદ કરવાનું મારમ કરીશ નહિ અને પોતેજ ત્યારે તને જમી કરવાને તૈયાર થયા છીએ, ત્યારે તારું સામાનું દુઃખમાં મમડાં વાનું પગલું કંઈ જોઈએ ? ”

પ્રીતિમતીએ કહ્યું “ પિતાશ્રી ! મેં જે ઉતર આપ્યા છે, તે મારા વિચાર કરી પછીજ આપ્યો છે એટલે નવેમરથી વિચાર કરી કરીને ઉતર આવવાપણું મારું નથી આટલી નાની અવસ્થામા અને નાંચનની શરૂઆતમા વિધવા થવાથી મને બહુ લાગી આવે છે, મારા અનંદના વૈધવ્યના દુઃખનો વિચાર કરના ચિરાય છે અને ગતસ્થિતિ હોવા એજ વિચારે ક્યાં રહે છે, પરંતુ એ ઉપરથી હું પુનર્જન્ન કરવાને તૈયાર નહિ, એમ જે નેમ માનતા મેં, તે તે તમારી જાણી બૂધ છે મિત્રાશ્રી ! અમારું સંજીવન મેં જે નિષ્કામ લીધું છે, તેથી મને મારું જીવનું છે કે કરીનું બધું મારા એજ જીવન પર રહે છે, કરી કરીને તેનું

લગ્ન થઈ નહતા નથી આપણી જ્ઞાતિ અને મમાજે સ્ત્રીને પુનર્જનની છુટ આપેલી નથી એટલે માંગે તેવી છુટ લેવાનું શામાંટે પમદ કરવું જોઈએ ।”

“ પુત્રી ! હું જાણ છું કે મમાગની અવધ્યા અને મમાજના બધારણુમા સ્ત્રીને પુનર્જનની સ્વતંત્રતા આપેલી નથી, પરંતુ હું મમાજની મનાત કક્ષત તાગ મુખને માટે એક બાબુ મરવાને ત્યાગ થયા છું વિધવાને જે અમલ દુખ મહન કરવું પડે છે અને તેને જે કંડણાજનનદ સ્થિતિમા મરવું પડે છે, તેનો જો તે યથાર્થપણે વિચારે ક્યો હોત તો મારી ખાતરી છે કે તું માગ પ્રત્યાવન પુત્રીદારી પુનર્જન કરવાને ત્યાગ થયા વિના ગદેત નહિ પુરૂષોને સ્ત્રીના શાસ્ત્ર પછી—અને તેની હયાતીમા પછી એ, ત્રણે એવી વધારે સ્ત્રીઓ તે છતાં ૧૮ છ તો પછી તેવો ૧૮ સ્ત્રીઓને અને તેમા પણ તાગ જેવી ૧૮ ગાવધવાને જામાંટે હોવા બંધએ નહિ । સ્ત્રીઓને નેવા હકથી વચ્ચિત ગણવાને માટે મમાજનું બધારણુ શુ પુરૂષોનું પક્ષપાતી કરતું નથી ।”

પ્રીતિમતીની અવગ્યા જો કે પદર કે માળ વર્ષનીજ હકી, તોપણ એટલી નાની ઉમ્મરમા તેણે ધર્મ અને નીતિનું ઉત્તમ શિક્ષણ મપાવન કરેલું હતું અને તેની શુદ્ધિનો વિદ્યામ પણ સારી રીતે યચેલો હતો તેનું અત કરણ ધાર્મિક આચાર અને વિચારોથી કેવળ શુદ્ધ અનેલું હતું જેથી તેમા વિદ્યારને મહજ પણ મ્થાન ન હતું

પોતાના પિતાની પુનર્જનના પક્ષની દલીલ સાબળીને પ્રીતિમતીએ દટતા અને ગભીરતાથી કહ્યું “ પિતાશ્રી ! વૈધવ્યના અસલ દુખને મહન કરવું અને તેમા પણ માગ જેટલી નાની ઉમ્મરથી એ દુખને સહન કરતા કરતા જીવનને શુદ્ધ રાખવું, એ મહાન મુશ્કેલ કામ છે એ હું મારી રીતે જાણુ છું, પરંતુ એથી ડરી હું પુનર્જનના પદને સ્વીકારીશ કિવા તેમ કરીને મુખી થઈશ, એ તમારી માન્યતા માગ પ્રત્યેના કેવળ મનેહને લીધેજ ઉદ્ભવેલી છે વળી પિતાશ્રી ! મમાજમા પુરૂષો ક્રોધ ગેરવ્યાજબી હક ભોગવતા હોય, તો તે ઉપરથી સ્ત્રીઓને પણ તેવો હક મળવા જોઈએ, એ તમારી માન્યતા પણ, ન્યાયયુક્ત નથી મમાજનું બધારણુ પુરૂષોનું પક્ષપાતી હોય, તો ભલે હો, તે જોવાનું આર કામ નથી આર કામ કક્ષત માગ સ્ત્રીધર્મ પ્રમાણે વર્તવાનું જ છે.”

“ પ્રીતિમતી ! મનના એક પ્રકારના આવેગને વશ થઈ માગ-માગનો વિચાર કરવાના વિવેકને ભૂલી જ નહિ મમારના બધારણુને એક બાબુએ ગળી તાગ અત કરણને પછી જો કે તું વૈધવ્યના દુખને જીવનભર સહન કરી શકીશ ? અને મગણાત જીવનને શુદ્ધ અને નીતિના પથે ગળી શકીશ ? અત્યારે તારૂ મન જે દટતામા રમે છે, તે દટતા

તારા મનને કોઈ પણ આંગે, શકા કે ચિતાને વશ નહિ થવા દેનાં ધીર-
જેથી વિચાર કર અને દુ ખને દૂર કરવા તથા મુખને વરવા તૈયાર થા ।”

પ્રીતિમમતીના લાવણ્યના લગર મમાન મુખ ઉપર જે નિશ્ચય
અને દૃઢતાની છાપ પડેલી હતી, તેમા જરા પણ કેન્દ્રાર થયો નહિ.
તેણે ધીમેથી નિ શ્વાસ મૂકીને કહ્યું. “ પૂજ્ય પિતાજી ! હવે બ્રમ હો
મારી ક્ષોભી ઘણી થઈ છે અને તેમાથી હું પાર ઉતરી છું. તમે જ્ઞાતી
ધર્મી અને શાસ્ત્રના જ્ઞાણુદાર હોવા છતાં પુનર્જન્ન કરી મુખને વગવાનો
મને આગ્રહ કરો છો, તેથી માગ મનમા ઘણું આશ્ચર્ય થાય છે. પિતાશ્રી !
તમે મું એમ માનો છો કે પુનર્જન્ન કરવાથી હું મુખી થઈશ ? મારી
નાની અવગથા, માઝ બાળ—વૈધવ્ય અને માગ જોડ તથા દુ ખને જોડે
તમે જોવી માન્યતા બાધો છો, પરંતુ માગ અત કણમા પુન મુખ
થવાનો એટલે કે આ મમાનના ભોગ—વિલામને ભોગવવાનો વિચાર
મગ્ગો પામ નથી હું એ માટે જોડ કરતી નથી—એટલા માટે મું
નથી, પરંતુ માગ દુર્ભાગ્યને માટે દિવા કોડ કર્મને માટે મું છું
આટલી નાની ઉંમરમા વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થયું, એ નક્કી માગ કો
પર્યં ગચિત દુર્કર્મનું કળ છે અને તેને દમતા કે રેતા મહન કરવું.
એજ માગ માટે હવે એક ઉત્તમ માર્ગ છે એ કર્મ—કળને પુનર્વર્તે
એવી બીજી ચેટાથી દૂર કરવાનો પ્રયામ કરવો, એ કેવળ માનવીઓ
નર્મતાજ છે કામળ કે જે માગ ભાગ્યમા વૈધવ્યનું દુ ખ લખ્યું
ગેત, તે હું વિધવા શા માટે થાત ? અને પુનર્જન્ન ક્યાં પડી કરીને જ
હું વિધવા નહિ થઈ, તેની શી ખાતરી ? માટે પિતાશ્રી ! હવે તો મા
કિય કર્મકળને ભોગવવા અને તે માથે મુકત કરી મુકર્મને ઉપાર્જ
કરવા, એજ માગ માટે પિતાવદ છે ”

“ ત્યાં દીકરી ! તું પુનર્વર્તે કરવાને ખુશી નથી તારો નિશ્ચય
તરોળર દૃઢ છે ” જગદુશાહે કૃપામાન પ્રશ્ન્યું

“ હા પિતાજી ! માગ નિશ્ચય કેવળ દૃઢ છે હું પુનર્જન્ન કરવાને
જરા પામ ખુશી નથી પુરોનાની વાતને જણા દો, પરંતુ અમ આજ
માટે પુનર્વર્તેનો વિચાર કરવો એ પામ મહાન પાપ છે જે પુરુષને આથ
અને મન હજારથી અર્પણ કરા રતા, તે તેના મૃત્યુ પડી મું બીજા
અપણ અજ મરણ નહિજ, વિગેરે જે શરીરને વળવવામ
અને નિશ્ચય અને મામર્યના ઉપયોગ કરો છે, તે શરીર—જગત
પ્રાણે નિશ્ચય અનુભવામા આવે વાટ ની શરીર એ કોઈ અનુભવ
મામર્ય અનુભવ નથી કે એકને એક વાટ અર્પણ કર્યા પડી બીજાને

વાત માલગી ગ્લો હતો. તેણે વીરમના ખલા ઉપરથી પોતાનો
 તેના ઢાંની આમપાન નાખીને આગળ ચલાવ્યું. ' રાજકુમાર ! આ
 મનુષ્યો જે વિના છે અને આપના હૃદયમાં જે ગોઠ અને ધર્મના
 તેને હું જવાને માટે છું તથા મરદાંગ જયતસિદ આપને વખણ
 મહાદુ આપીએ છીએ કે, આપે આપના પદ. ગૌરવ અને વસ્ત્ર
 વિચાર કરી આપના પિતાને અપદ ગણદોષમાં રહી નાખવું ને
 વીરમજેવ તરફનો આપનો પક્ષપાન કેવળ અનુચિત છે વસ્તુના
 તેજપાળ વગેરે મત્રીઓને આપેલી અપરિમિત સત્તા ભીંમીની મુગ
 પાયમાલ રંગે અને આપની—એટલે કે યુવગજની તન્ત્ર
 મેદગારી અને તેને કોઈ પણ જાતના દાગણ વિના ધોળાકામાંથી રા
 ગ્યાની કોંસી આના કેવળ અન્યાયયુક્ત છે આપ આપના પિ
 ગજ વીરધવળને જાતે મળો તેમજ તમારા અતરની વાત કહો
 એ મહા પટેલા ગજને મમજાવો તેમ છતાં જો તે નહિ મમજે
 આપની મહાદ માન્ય નહિ હો તો આપણા માર્ગ ખુલ્લો થયો તે
 આપને ખુદ પિતા ઉપર અર્થાર્થ લઈ જવાને માટે આપના પિતા
 મહારાજ ભીમજેવ દોષ આપને નહિ અત્યાગ આ મહારાજમાં આ
 કોઈ દિવસ અને અગના માણસો દોષ, તો છું અને મરદાંગ જયત
 દોષ છે. અને અમે આપને હજે મમજે મહાદ આપવામાં તથા
 કયામાં જગા પાળ પાટા પડશે નહિ આપને—રાજ વીરધવળના
 દોષને યુવગજને ધોળાકાની તો ગુ પણ પાટાગુની રાન્યગાદી દ
 અમારવા એ મારી અને કોગુની ધચ્છા છે અને મરદાંગ જયત
 તેના છૂંના જોખમે એ મજાધમાં ખટપટ કરી ગયા છે. આપના પિ
 વંશ અધ્યાની ગજ અને વસ્તુપાળ તથા તેજપાળ જેવા દંભી રા
 જાના દોષે ન્યાય અને નીતિનું ખુન થતું જોખ અમારું હૃદય ગાંઠ
 નાંચુ નયી ભગવાન કેશમનાથ અમને જજ આપાવે. એજ
 એજ અમારી પ્રચ્છા છે '

મંડુનીનું કામ અને કાગળીવી ભગપુર કથન માલગીને વી
 રાજ મા નાખીને ચર્ચા રાંધે તેનું નાળું અને નિર્દોષ હૃદય ઉપર
 અનુરોધ અગાધ થતું તેણે પોતાનો દાથ મંડુનીના ઢાંની આમ
 નાંખીને હતું. આપણા મનુષ્યના પ્રિય એવી તે મચુરી તારા મ
 હુર અગ્રમ મ રેમ છે, તારા કામગી અને કોગુ મારા હું અને માટે
 તે અને મ મને રાંધે છે તથા તારા અને કોમાં મારા વાંતે વિના અ
 દોષની જાડી છે, એ છું મારી પે નમજી રંગો છું, ને ને માટે તાર
 હું ને મનુષ્ય છું હું ને કે માન વિનાનો વડો પુત્ર છું અને ગાંઠ

તગધિદ્રાગી યુવગજ છુ ના પાળુ પિતાથી વિના દાગે નનમેલો છુ
 અને મત્રીઓ તથા પ્રવતજનોથી વિના દોષે નિઃક્રોધને પાત્ર અનેલો છુ
 ત્રી આવી ઈચ્છિતમા તુ અને ગરદા જ્યતમિદ માગ માયા મલાદતર
 અને દિનેન્દ્ર છો, તથા તમે ઉભય મને હરેક પ્રકારે મદાય આપવાને
 માતુર છો એ મારી વાળુ બહાર નથી હુ તને ખાતરી આપુ છુ કે
 મારે મોળાકા કે પાટણની ભવ્ય ગજગાદીના પગથીયા ઉપર હુ પગ
 ડીગ ત્યાર તમાગ અનેક ઉપકારોનો અલો વ્યાગ માથે અવરય
 ળો વાળી આપીશ તને-નદારી બહાલી મધુરીને ગજગાદી અનાવીશ
 યા મરદા જ્યતમિદને મહામ હલેશ્વરના પદથી વિભુષિત કરીશ "

એટલુ બોલીને વીગમ ઠાલુવાર પળત ચુપ રવો તે પછી આવે-
 મા આવીને તેણે મહજ જૂઝૂઆપૂર્વક કહ્યું " મધુર મધુરી ! તારો માગ
 પર જે અગાધ પ્રેમ છે તે માટે મારે શુ કહેવુ અને શુ બોલવુ તથા
 મારા હૃદયમા જે લાગણીઓનુ પૂર ઉભગર્ષ જાય છે, તેને શી રીતે
 હારે દર્શાવવુ, ને હુ મમલ ગરતો નથી તારા જેવી મુદરીના
 પ તથા લાવખ્યનુ પણ શુ વર્ણન કરે ! દાગણે દુર્ભાગ્યે હુ કવિ કે
 વિત્રકાર નથી લ્યા હુ તને-માર્દવના માગને મારીચક્ષુએ નિહાળુ છુ,
 મે મારી ચિતા, મારે ગોઠ અને મારે દુઃખ કેવળ બહી જઉ છુ
 ને અહોનિરા તારા અનિન્દિત રૂપ-લાવખ્યનુ પાન કર્યાજ કરે, એવી
 લવના માગ હૃદયમા ઉત્પન્ન થાય છે મુદર નાભુદ નારી ! તારા અ-
 તિમ રૂપ અને અજોડિત લાવખ્ય આગળ અણહલપુર પાટણની રાજ-
 હી પણ કાષ્ટ વિમાતમા નથી મારા પિતા, રાજ્યના મત્રીઓ અને
 જાજનો ભલે મારો ત્યાગ કરે, ભલે આપુ જગત મને તિરસ્કારે,
 તુ લ્યા મુધી મારા ઉપર મારી પ્રેમપાત્રી મધુરીનો પ્યાર છે, ત્યામુધી
 તેમની રજમાત્ર પણ દરકાર કરવાનો નથી મારે નથી જોઈતુ યુવ-
 જપદ કે નથી જોઈતો ગજમુકુટ, મારે જોઈએ છીએ માત્ર તારા જેવી
 વાગ મુદરીનો માયા અનેક અને મુખકર મહવાસ ! "

મધુરીએ જાખ્યુ કે, વીગમને પોતાના રૂપની અતિ તીવ્ર મદિરાનો
 હદ નીમો ચઝો છે અને તેથી તે અતરમા ધણીજ ખુશી થઈ તેણે તેના
 હસર નયનો નચાવીને કહ્યું " મારા ઉપર આપની અત્યંત કૃપા છે,
 જાકુમાર ! અને તે માટે હુ મને પરમ ભાગ્યશાલિની માનુ છુ પણ
 જાણવલ્લભ ! એક વાર કહો કે મને જેમ તારૂ મર્વસ્વ મધુર લાગે છે,
 મ તારી વાત પણ મધુર લાગે છે એટલે-માગ દિલને સતોષ થશે, "

વીગમે હસીને તુગતજ કહ્યું " અરે તારી વાત મને એક વાર
 હિ પણ સો વાર મધુર લાગે છે. હવે તારા દિલને સતોષ થયો ? "

તરખિદારી સુવગળ છુ નો પાગુ પિતાથી વિના કાગળો તનમેલો છુ
 ને મનીંગો તથા પ્રબળનોથી વિના દોષે તિરંગરને પાત્ર બનેલો છુ
 રી આવી મિથિમા તુ અને મરદાર જયતસિદ મારા સાચા મહાદાર
 ને દિનેન્દ્ર છે તથા તમે ઉભય મને હરેક પ્રકારે મદાય આપવાને
 માનુ છે, એ મારી વાણી મદાર નથી હું તને ખાતરી આપુ છુ કે
 મારે દોષગણ કે પાટણની ભવ્ય ગજગાદીના પગથીયા ઉપર હું પગ
 ની ન ત્યાં તમાગ અનેક ઉપકારોનો બદલો વ્યાજ માથે અવશ્ય
 હું વાળી આપીશ તને-મદારી બદલી મધુરીને ગજગણી બનાવીશ
 ના મરદાર જયતમિદને મદામ હલેશ્વરના પદથી વિભૂષિત કરીશ "

એટલું બોલીને વીરમ ઘણવાર પગત ચુપ રહ્યો તે પછી આવ-
 મા આવીને તેણે મહાર જૂઝ્યાપૂર્વક કહ્યું " મધુર મધુરી ! તારા માગ
 ઉપર જે અગાધ પ્રેમ છે તે માટે મારે શું કરેલું અને શું બોલ્યું તથા
 માગ હૃદયમા જે લાગણીઓનું પર ઉભર્યું જાય છે, તેને શી રીતે
 મદાર જાણવું, તે હું અમલ નહોતો નથી તારા જેવી મુદરીના
 રૂપ તથા લાવણ્યનું પણ શું વર્ણન કરું ! કાગળો કે દુર્ભાગ્યે હું કવિ કે
 ચેત્રદાર નથી જ્યાં હું તને-મદારના સાગરને મારી ચક્ષુએ નિહાળુ છુ,
 મારે મારી ચિંતા, મારો ગોદ અને મારું દુઃખ કેવળ ભૂલી જઈ છુ
 અને અહોનિદ તારા અનિદ્રિત રૂપ-લાવણ્યનું પાન કર્યાજ કરું, એવી
 લાવના માગ હૃદયમા ઉત્પન્ન થાય છે મુદર નાભુકે નારી ! તારા અ-
 પ્રતિમ રૂપ અને અદોષિત લાવણ્ય આગળ અણહલપુર પાટણની રાજ-
 ગાદી પણ કાંઈ વિચિત્રતા નથી માગ પિતા, રાજ્યના મંત્રીઓ અને
 પ્રબળનો ભલે મારે ત્યાગ કરે, ભલે આખું જગત મને તિરસ્કરે,
 પરંતુ ત્યાં મુધી માગ ઉપર મારી પ્રેમપાત્રી મધુરીનો ખ્યાલ છે, ત્યાં મુધી
 હું તેમની રજમાત્ર પણ દરકાર કરવાનો નથી મારે નથી જોઈતું યુવ-
 ગજપદ કે નથી જોઈતો ગજમુકુટ, મારે જોઈએ છીએ માત્ર તારા જેવી
 મર્વાંગ મુદરીનો સાચો અનેક અને મુખકર સહવાસ ! "

મધુરીએ જાણ્યું કે, વીરમને પોતાના રૂપની અતિ તીવ્ર મદિગનો
 બેહદ નીમા ચક્ષુ છે અને તેથી તે અતરંગી ધણીજ ખુશી થઈ તેણે તેના
 મદભર નયનો નચાવીને કહ્યું. " મારા ઉપર આપની અત્યંત કૃપા છે,
 રાજકુમાર ! અને તે માટે હું મને પરમ ભાગ્યશાલિની માનુ છુ પણ
 પ્રાણુવલ્લભ ! એક વાર કહો કે મને જેમ તારું મર્વચ મધુર લાગે છે,
 તેમ તારી વાત પણ મધુર લાગે છે એટલે-માગ દિલને મતોપ થયો, "

વીરમે હસીને તુલતજ કહ્યું " અરે તારી વાત મને એક વાર
 નહિ પણ ચો વાર મધુર લાગે છે હવે તારા દિલને સંતોષ થયો ? "

‘ બાલી મધુની ’ તાના ગદયાગમાં પડ્યા પડી મને લુખ દુખ થોડ અને નિદ્રા દુઝાનું બાન મોંતુ નથી બળે તાના મનુષ્ય બેમી તાના અમીમ માન્દર્યને એક દષ્ટિએ જોયા કર અને મુખચક્રમાથી ઝગતા અમૃતનું પાન કર્યા કર જગતમા અર્થથી એક જો કોઈ વસ્તુ હોય, તો તે લલિત લલનાજ છે અને તેને પામ્યા પડી પુરૂષ અર્થ પ્રકારના દુખ અને ચિતાને બલી જાય છે એવો ‘ નાલુક નારી કે જેના એક-એક અવયવમા મૃદુતા ક્રોમળતા અને સુદૃઢતા ભરેલી છે, તેનું યોગ્ય ઋતુ દોરવાને કે તેનું અપેક્ષ વર્ણન કરવાને માગમા શક્તિ નથી ’ વીરમે લુખમાથી કંઈ અને કોઈ ગાડા માણસની જેમ ને મધુરીના અર્વાગ તરફ આંખો ફારીને નેહ ગ્લો

વીરમ આ દશામા કટલોય વખત બેમી રહેત પરંતુ મધુરીએ તેને એકો હતો ત્યારથી ઉડાડ્યો અને એ ખડમા બિહાવેલા પક્ષગ ઉપર અતિ આગ્રહથી મુગમ્યો મધુરી પક્ષગ ઉપર બેમી તેના મમ્મત ઉપર પોતાનો ક્રોમળ દંડ દબાવવા લાગી વીરમ તરડાળ વમવમાટ ઉઠી ગયો મધુરી તુરંતજ પક્ષગ ઉપરથી ઉડી અને ખડની બહાર જવાને દાર તરફ વળી પણ બહાર જતા પહેલા તે પક્ષગ પામે જગાવાર ઉભી રહી અને નિદ્રાધિન વીરમના મુખ તરફ એક ધ્યાને જોઈ ગઈ શું મધુરી પણ વીરમની જેમ નોદમા ગારી થઈ ગઈ હતી ? આ પ્રશ્નનો અપેક્ષ ઉત્તર આપવાને લેખક અસમર્થ છે મધુરી જેવી ચચળ સ્વભાવની અને માત્ર સ્વાર્થપૂરતો નેહ ગમ્પનારી સ્ત્રી વીરમ ઉપર મોહિત થાય, એ અસંભવ છે મધુરી ખડના દાર તરફ ચાલી એ કાણે એના મુખ ઉપર ગર્વયુક્ત હાસ્ય રમતુ હતું મર્ખના શિંગેમણિ વીરમને પોતાના સ્પની પાછળ પાગલ બનાવવાને માટે તે ગર્વથી હમતી હતી હાય, સ્પલખ્ય તરણ ! મર્ખ વીરમ ! આ સુદર દેખાતી સ્ત્રીના હાથે તારી શી દશા થશે ! ખરેખર સ્ત્રીના સૌ દર્યે દતિહાસના ક્રમને જોટલો ફેરવી નાખ્યો છે, તેટલો જીવન ક્રોધએ લાગ્યેજ કેન્દ્યો હશે !

મધુરી દાર પાસે પહોંચી કે તેજ કાણે ક્રોધએ દાર ઉપર ત્રણ-ચાર ટકાગ માયા તેણે તુરંતજ દારને ખોડ્યુ મામે સ્પાય વસ્ત્રધારી એક મન્યામી ઉભો હતો મધુરીએ તેને ચૂપ રહેવાની અને પોતાની પાછળ ચાલ્યા આવવાની મના કરી

“ ન્યાને મોડી મને બીક્ષા નાની / તમે દારાના તો નથી થયાને / ” મધુરીએ તેરીજ ગભીરતાથી પ્રછયુ

બીક્ષા નાની કેમ / મુ આ મન્યામી પ્રગગોપાત આ પ્રમાણે બીક્ષા લેવાને માટે આવી આવતો નથી / ” મન્યામીએ ઉત્તર આપતા હ્યું

“ અરે મન્યામી મદાગજ / તમને આ શુ વયુ છે ? તમે શુ બોલો છો એનુ તમને જગએ લાન છે કે નહિ ? ” મધુરીએ દેખીતા ગુસ્સાથી પ્રશ્ન કર્યો

‘ ન્યાને હુ આહી આવુ છુ અને તને મારી મનમુખ બેઠે છુ , ન્યાને હુ શુ બોલુ છુ અને શુ બોલતો નથી, એનુ લાન મને રહેતુ નથી ” એ પ્રમાણે જવાબ આપીને એ મન્યામી આસન ઉપરથી ઉભો થયો તેણે પહેરેલુ કપાય વસ્ત્ર ઉતારીને કેટલી દાધુ અને ત્વગથી પ્રછયુ ‘ હવે આ મધુરીનો ક્યારે અત આવશે / ’

મધુરી ખડખડ હમી પડી તેણે હમતા હમતા હ્યું “ અરે ! શુ તમે મગદાર જયતમિહજ છો / ક્ષમા કરજો ! અત્યાગ સુધી હુ તો એમજ માનતી હતી કે તમે ખરેખર મમાગત્યામી મન્યામીજ છો ”

“ હવે એ તારી મધુરીને અને તારી ચતુરાઈને જવા દે અને જે નવા સમાચાર સીધી ગીતે આપવાના હોય તે બનતી ઉતાવળે આપી દારણુ કે મારે તુરતજ પાછા જવુ છે ” એ મન્યામી કે જે મગદાર જયતમિહજ હતો, તેણે ઉતાવળથી હ્યું.

મધુરીએ સ્થિત લાવથી હ્યું ગજકુમાર વીગમ અત્યારે પેલા ખડમા સુખેથી નિદ્રા લે છે અને પ્રભાતમા નિશ્ચિત કરેલા સ્થળે તમને મળવાને માટે જનાર છે તે તમારી સલાહ અને સૂચના પ્રમાણે અવશ્ય વર્તશે, એમા જગએ શક નથી, દારણુ કે તે બિચારો મારા રૂપ ઉપર કેવળ દિવાનો થઈ ગયો છે તેના દિવાનાપણાની શી વાત કહુ ‘ તે કહે છે કે મધુરી ! તારા અમૃત્ય મૌદર્યની આગળ અણહિલપુરનો ગજમુગટ પણ ટાઈ રિસાતમા નથી કહો, આ તેની કેવી અને કેટલી મોહમુગ્ધતા / પણ આજ તે આહી આત્યા ત્યારે મપૂર્ણ ક્રોધમા હતા મને લાગે છે કે તેને તેની ગણી અમરદેવીની સાથે કલેપ થયો હોવા બેઠએ ’

“ એનુ શુ દારણુ ? શુ તારા ગુપ્ત પ્રેમ-મળધના અગર તો આપણા કાર્યક્રમના ખખર તેની ગણીને પડી ગયા હશે ? ” જયતમિહે શકા કરી

“ મારા હૃદયમા પણ એજ શકા ઉદ્ભવેલી છે અને મને જણાય

“ અન્યાં ગોડી મને બીલા રાની / તમે દીવાના તો નથી
ધયાને / ” મધુરીએ તવીજ ગબીગતાથી પછયુ

બીલા શાની કમ / મુ આ મન્યામી પ્રમગોપાત આ પ્ર-
માણે બીલા લેવાને માટે આવી આવતો નથી / ” મન્યામીએ ઉત્તર
આપના કહ્યું

‘ અરે મન્યામી મદારજ / તમને આ શુ થયુ છે / તમે મુ
જોલો છો, એનું તમને જગએ લાન છે કે નહિ / ” મધુરીએ દેખીતા
શુભાથી પ્રશ્ન કર્યો

‘ ત્યાં હુ આહી આવુ છું અને તને મારી મનમુખ લેઉ છું,
ત્યાં હુ મુ જોલુ છું અને મુ જોલતો નથી, એનું લાન મને મહેતુ
નથી ” એ પ્રમાણે જવાબ આપીને એ મન્યામી આમન ઉપરથી ઉભો
થયો તેણે પહેલેલુ કપાય વસ્ત્ર ઉતારીને કેટી દીધુ અને ત્વગથી પછયુ.
“ હવે આ મધુરીનો ક્યાં અત આવશે / ”

મધુરી ખડખડ હસી પડી તેણે હમતા હમતા કહ્યું “ અરે! શુ
તમે મરદા જયતમિહજ છો / ક્ષમા કરોને / અત્યાગ સુધી હુ તો
એમજ માનતી હતી કે તમે ખરેખર મમાગ્યાગી સન્યામીજ છો ”

“ હવે એ તારી મધુરીને અને તારી ચતુરાઈને જવા દે અને જે
નવા મમાગ્યા સીધી રીતે આપવાના હોય તે બનતી ઉતાવળે આપી
દારણુ કે મારે તુરતજ પાછા જવુ છે. ” એ સન્યાસી કે જે સગદાર
જયતમિહજ હતો, તેણે ઉતાવળથી કહ્યું.

મધુરીએ સ્થિર ભાવથી કહ્યું ગજકુમાર વીગમ અત્યારે પેલા
ખડમા સુખેથી નિદ્રા લે છે અને પ્રભાતમા નિશ્ચિત ડરેલા સ્થળે તમને
મળવાને માટે જનાર છે તે તમારી સલાહ અને મૃત્યના પ્રમાણે અવગ્ય
વર્તશે, એમા જરાએ શક નથી, દારણુ કે તે બિચારો મારા રૂપ ઉપર
કેવળ દિવાનો વધ ગયો છે તેના દિવાનાપણાની શી વાત કહુ / તે કહે
કે કે મધુરી / તારા અમૃત્ય મૌદર્યની આગળ અણુહિલપુરનો ગજમુગટ
પણ કાંઈ વિસાતમા નથી કહે, આ તેની કેવી અને કેટલી મોહમુગ્ધતા /
પણ આજ તે આહી આપ્યા ત્યારે સપર્શ ક્રોધમા હતા મને લાગે
છે કે તેને તેની ગણી અમરદેવીની સાથે કલેપ થયો હોવા બેધએ ”

“ એનું શુ દારણુ / શુ તારા ગુપ્ત પ્રેમ-મબધના અગર તો આ-
પણા કાર્યક્રમના ખબર તેની રાણીને પડી ગયા હશે / ” જયતમિહ
રાકા કહી

“ મારા હૃદયમા પણ એજ રાકા ઉદ્ભવી છે અને મને જણા

છે કે એ શક્તિ ખરી હોવી નેદરે એ દારણ કે અમરદેવી સામાન્ય સ્ત્રી નથી ' મધુરીએ પોતાના મનની શક્તિ કહી અનાવના જવાબ આપ્યો.

' અમરદેવી ગમે તેવી અસામાન્ય સ્ત્રી હોય, તો પણ આપરે એક અખળા સ્ત્રીજ છે તે આપણને સી દટીકત કડી શક્તિ ' જ્યતસિદે અમરદેવીનો વિશેષ પરિચય મેળવવાના ઉદ્દેશથી પ્રશ્ન

' સ્ત્રીઓની ટિમત નમે મળ્યોજ ઓછી આંતનાગ છે એટલે તમને એમ લાગતુ દશે. મધુરીએ ઉત્તર આપનાં કહ્યું પણ અમરદેવી આપણી મકળનામા એક મોટા વિદ્વા મમાન છે, એ તમારે ખાસ રૂતિને ધ્યાનમા ગણવાનુ છે. તે ધારે તો આપણા કાર્યક્રમને ઉલો વાગી કે એટલી નેનામા શક્તિ છે '

તુ એક સ્ત્રી માગ કાર્યક્રમને ઉલો વાળશે ? " જ્યતસિદે જુમ્માથી કહ્યું. " કેવી મર્મતાની વાત કરે છે, મધુરી ' "

" મગ્ગર જ્યતસિદ ' સ્ત્રીના સામથ્યને તમે જાણના નથી તેથીજ માગી વાતને દમી કાઢો છો, પરંતુ મારે તમને સ્પષ્ટ રાખે- માં કહેવું નેદરે એ કે એમ કહેવામા તમારી ગંભીર ભૂલ થાય છે તમે જાણો છો તેમ વીરમ જેવા મહાન કાંધી, અભિમાની અને ઉચ્ચ જ્વભાવના ગજકુમારને મે કહેવો પાગલ અનાવી દીધો છે ! મગ્ગરમા સ્ત્રીઓએ જતાનામા પડકાર પાછળ રવા છતા તથા મુખને ધુવટમા ડાવાવી ગમ્યા છતા જે મહાન કાર્યો કર્યા છે જે મોટા નાટા ગાન્યોને એકસુત્રે દેખ્યા છે અને જે ભયરુ યુદ્ધો કમળા છે, તે નિદાનપ્રમિદ પટનાઓને તમે કેમ બૂલી જતો છો, એ કુ મમજી ગતી નથી સ્ત્રી એ મમાજ અને મમાગના અધતેથી તથા નાઓની આનાર્યા દમાવી ગમેલો અખિ છે એ અખિને- સ્ત્રીશક્તિને દમી કાઢવામા કામ માગ નથી '

' ખમ કર, મધુરી ' સ્ત્રીઓના વખાણને દવે મધ કર ' જ્યતસિદે મોટો ડિયર દાથ કરવના કેવળના નરીથી કહ્યું. પુરના નામ નેદર પુરારથી પુરતી અને કરતી સ્ત્રીમા શક્તિ કે અમરદેવી જેવી મર્મ વસ્તુ મેળ, એ ન માનતો નથી. મિત્રાની સ્ત્રી અમાર છે તેનું કુવન પુરવના તેમ ઉપરજ નુમે છે એવી પત્રવ દેવના મનરૂની જલ તુ વમાનું કરે છે, એ કર મને વ્યવ માર શક છે.

એ રીતે જુઓ કુવન આજના મેળુ એકમ કહ્યું ' પણ

સ્ત્રીઓને પરત્ર દશામા ગળી મકનાર કાણુ છે ? પુરુષોજ, કારણુ કે તેઓ સ્ત્રીનાં મામર્થથી મન ડગતા દૂર છે અને તેથીજ તેમણે નાસ્ત્રોની આજાઓ અને સમાજનાં બધાગણો સ્ત્રી સ્ત્રી કદિ પણ સ્વત્ર ધવાને લાયક નથી, એવો એકપક્ષીય મિદ્ધાત બહુર કરી દીધો છે. સ્ત્રીઓ ગિચારી પ્રેમી છે અને પુરુષના પ્રેમની ખાતર તેમણે એ મિદ્ધાતને સ્વીકારી લીધો છે, પરંતુ સાસ્ત્રની આજ્ઞા અને સમાજના બધાગણને દૂર કરી સ્ત્રીઓને સ્વત્રતા આપો અને પછી જુઓ કે એ અળખાઓ કેવી પ્રખળાઓ બને છે અને પુરુષોને મહાત કરી પોતાનું ત્રિયાગજ કેવી સરલતાથી ચાપે છે ? સ્ત્રીના મદલર નયનના એક કટાક્ષ આગળ પુરુષ બે હાથ જોડી પોતાનું ઉત્તત મન્ત્રક પણ નમાવે છે, મમજ્યા મરદાર ! ”

“ તારી આપ-બડાઇ જવા દે, મધુરી ! ” જયતસિહે પણ જુસ્સા-પૂર્વક કહ્યું “ સ્ત્રીજાતિના તું ગમે તેટલા વખાણુ કરે, પરંતુ આખરે સ્ત્રી અળખાજ છે અને મહજ વારમા વિદ્યારને વશ બની મહાન અનર્થ કરી બેમે છે શાસ્ત્રોના ગ્યનાગ મોટા વિદ્વાન અને માનવ-પ્રકૃતિના અભ્યાસીઓએ સ્ત્રીની બુદ્ધિ પગની પાનીએ દગવેલી છે, એ કાઈ દરખામાત્ર નથી, કિન્તુ કેવળ મત્ય વાર્તા છે ”

મધુરી જયતસિહની દલીલની વિરુદ્ધમા અત્યત જુસ્સાપૂર્વક અને પ્રખળ આવેગથી બોલવા જતી હતી, પરંતુ જયતસિહે તેને બોલતા અટકાવીને કહ્યું “ મધુરી ! અત્યારે આપણે સ્ત્રી કે પુરુષના મામર્થ અને શક્તિની ચર્ચા કરવાને બેકા નથી, તેમ એવી નિર્ચયક ચર્ચા કરવાનો આપણને વખત પણ નથી રાત્રિનો ત્રીજો પ્રહર ચાલતો હોય તેમ જણાય છે અને તેથી મારે ત્વગથી નિશ્ચિત સ્થળે વીરમ આવ્યા પહેલા પહોચી જવું જોઈએ પણ જતા પહેલા હું એટલું બોલવા માગુ છું કે વીરમ એ સ્થળે આવશે, એ નક્કી છે ને ? ”

“ હા, એ કેવળ નક્કી છે ” મધુરીએ ઉત્તર આપ્યો “ તમારે હવે જવું જોઈએ ”

“ હું તો નવા સમાચાર મેળવીને જવા તૈયારજ હતો, પરંતુ સ્ત્રીના મામર્થના વખાણુ કરી તેજ મને અત્યારસુધી રોકી રાખ્યો છે ” જયતસિહ આમન ઉપરથી ઉભો થયો અને જવાની રજા માગતા કહ્યું “ ત્યારે હું હવે જઉં છું ? ”

“ લલે પધારો ” મધુરીએ પણ આમન ઉપરથી ઉઠીને કહ્યું.

અને તે વખતે એ બન્નેના મુખ ઉપર મદ ગ્મિતની

પ્રસરી ગઈ. જયતસિદ્ધે તુરતજ કપાય વસ્ત્રને પહેરી લીધું અને તેજ ફેલે ત્વગથી ખડની બહાર નીકળી ગયો.

ત્યારપછી મધુગે એ ખડના ફાગને બહારથી બંધ કરી કે ખડમા વીગમ ઉઘતો હતો, તે ખડમા ગઈ તેણે તુરતજ ગજકુમાર વીરમને જાગૃત કર્યો અને કહ્યું “ યુવરાજ ! પ્રાતઃકાળ થયોને દે બહુ વાગ નથી આપને જ્યાનો સમય થઈ ગયો છે. ”

વીરમ આગમ મગડીને પત્રગ ઉપરથી ઉભો થયો.

“ અને આપનો થોડો તૈયાર છે. ” મધુગે કહ્યું.

“ કોઈ ત્યારે હું જઈ છું અને જેમ અને તેમ જાણીથી ખડે આવીશ ” વીરમે કહ્યું.

“ પધારો અને વિજયને વગે ” મધુગે એમ કહીને વીરમને અત્યંત નજીક આવી વીરમ એ કપના ગણિને એકવાર ધ્યાનપૂર્વક નેહાને ચાંચ્યા ગયો.

આખી રાતના ઉજ્જગારથી મધુગેને હવે ઉઘ આવતી હતી નિદ્રા લેવાને માટે તે પત્રગમા પડી અને થોડીજ ક્ષણમા નિદ્રાને આધિન થઈ ગઈ.

ગણિનો અનુરથ એટલે છેલ્લો પ્રહર ચાલતો હતો પ્રાતઃકાળ થયોને હવે બહુ વાગ ન હતી કોણે પવન અત્યંત બેઠથી ફુટતો હતો અને તેને થીંધે વનના વૃક્ષોની ઝાંઝાઓ અને તેના પત્રોના ધ્વજાણનો નિગારવાર મળ્યાનો હતો અંગેઅંગ આ સમયે વીરમ થોડેવાર ની વૃક્ષોની પડામા થઈને ચાંચ્યા જતો હતો થોડી વારમા પૃથ વિરામા ભળીને ઉઘ થયો અને અધરાત નહન ચાંચ્યા ગયો. વીરમ હવે બહુ વિચાર કે કપના કપો વિના થોડાને એક ધ્યાને આગળે મળ્યા અગામે જતો હતો પરંતુ કેટલાક માર્ગે કાપ્યા પછી તેણે નાંખેલી એક કોઈકાગળે આંખો જોયો અને તે ત્યાજ થોડાને ઉભો કરી આગળ ચડતો અટકી ગયો આમેથી આંખો થોડેવાર કાપ, વચ્ચે વીરમની મનુષ્ય આવી પહોંચ્યા વીરમે તેને આગળે ને નજીક જ નહીન હતો.

જ્યાં નહીને થોડાને અગામ અંધારો ઉભો મળ્યા અને વીરમને કુદરતે કહ્યું. “ તેને બેઠે બેઠે જ મનમગ આવી પહોંચ્યા છે, જે કે એ નેહા, મનમગ ન હતો ”

તેને મન નિમગ્ન છે અને મારા કપાળને માટે અથાગ

પરિશ્રમ કરો છો, એવી મને મપૂર્ણ ખાતરી થયેલી છે અને તેથી તમે જોલાવ્યા છતાં જો હું ન આવું, તો મારા જેવા ખીન્ને નગુણો કોઈ હોઈ રોકે નહિ. ” વીરમે તુરતજ કહ્યું

જયતમિદના ગભીર મુખ ઉપર હામ્યની છટા વિલસી ગઈ તેણે વીરમના મુખનું અવલોકન કરીને કહ્યું “ રાજકુમાર ? તમે અમારામાં વિશ્વાસ મૂક્યો છે એટલે પછી તમારું દિત વિચારવું અને તે પ્રમાણે વર્તન કરવું, એ અમારો ધર્મ છે ખરેખર ! તમને જે અન્યાય થયો છે અને હજી થાય છે, તેને માટે મને બહુ લાગી આવે છે પરંતુ હું કર કે મારા પાસા સવળા પડતા નથી નહિ તો તમને અણુહિલપુરની ગાદી ઉપર બેઠાં રેવામાં એક ક્ષણની પણ દીલ કરે નહિ ”

“ જયતસિદહ ! ” વીરમે ભોળપણથી કહ્યું “ મારા પ્રત્યેની તમારી શુભ લાગણીને માટે હું તમારો આભારી છું અને તમારા જેવા સાચા મલાદકાર અને ખરે મહાયક મેળવી આપવાને માટે મધુરીનો અત્યંત ઉપકાર માનું છું પરંતુ કહો, તમે મને અત્યારે આ વનમાં શા માટે જોલાવ્યો છે ? ”

“ આપણને વિના વિલખે પાટણુ જવાની જરૂર છે ” જય-તમિહે ઉત્તર આપતા કહ્યું “ અને તે કારણથીજ મેં તમને અત્રે જોલાવ્યા છે ”

વીરમ પાટણુ જવાની વાત સાંભળી દિલગીર થયો તે ધોળકા કે પાટણુમાં ગહેવા કરતા વીરમગામમાં ગહેવાનું વધારે ઇચ્છતો હતો, કારણકે વીરમગામમાં તે કેવળ અત્રે હતો, પાટણુમાં તેના દાદા લવણપ્રમાદનો અને ધોળકામાં તેના પિતા વીરધવળનો તેને ભય હતો, પરંતુ વીરમગામમાં તે તદ્દન નિર્ભય હતો વળી વીરમ-ગામનો અધિકાર તેના હાથમાં હતો અને તેથી તે ત્યાં જે મોજમજા માણી શકતો હતો અને રાજકીય ખટપટ કરી રહ્યો હતો, તે પાટણુ કે ધોળકામાં ગઈને કશું કરી શકે તેમ ન હતું આ કારણથી તે અણુહિલપુર પાટણુ જવાને રાજી ન હતો

તેણે જગ મુખ મરડીને પૂછ્યું “ પાટણુ જવાની એટલી બધી શી ઉતાવળ છે ? ”

જયતસિદ તેના મુખ ઉપરથી તેના મનનો ભાવ કળી ગયો તેણે ગભીરતાથી જવાબ આપતા કહ્યું “ રાજકુમાર ! તમારી મુખચર્યા ઉપરથી મને જણાય છે કે તમે પાટણુ જવાને ખુશી નથી અને તેના

કારણની હું કલ્પના કરી શકું છું. પરંતુ ધોળકામાં તમારા વિરુદ્ધ જે ખટપટ ચાલી રહી છે અને તમારા પિતા તથા મંત્રીઓએ તમારા તથા રાજકુમાર વિસળદેવના સંબંધમાં જે વલણ પકડ્યું છે, તેનો વિચાર કરતાં પાટણમાં તમારે તમારા દાદા લવણપ્રસાદની પાસે જવાની અને મહારાજને મળવાની ખાસ જરૂર છે અને તમારા ઉત્તર ધિકાર તથા યુવરાજપદના રક્ષણને માટે તનતોડ મહેનત કરવાની છે.”

રમાણીરત્ન અને રાજમુગટ એ એમાંથી વીરમ રમણીરત્નને વધારે ગાદતો હતો. પાટણમાં જવાથી મધુરી જેવી સુદરીના સહવાસમાંથી છુટા થવું પડશે, એ વિચારથી વીરમ પાટણ જવાને નાખુશ હતો, પરંતુ જયતસિંહનાં કથન અનુસાર તેને પોતાનાં ઉત્તરાધિકાર અને યુવરાજપદનું રક્ષણ કરવાની વાતને જતી કરવાનું પાલવે તેમ ન હતું.

તેણે પોતાની ઇચ્છાને મદા મહેનતે દબાવીને પૂછ્યું. “આપણે પાટણ તરફ ક્યારે જવાનું છે ?”

“ક્યારે કેમ ? અત્યારેજ.” જયતસિંહે તુરંતજ ઉત્તર આપ્યો.

“અત્યારેજ ?” વીરમે આશ્ચર્યનો ભાવ દર્શાવીને પ્રશ્ન કર્યો.

“હા.” જયતસિંહે દૃઢતાથી ઉત્તર આપતા પૂછ્યું. “અન્યથા પાટણ તરફ પ્રયાણ કરવામાં તમને કાંઈ અડચણ છે ?”

“અડચણ નો કાંઈએ નથી.” વીરમે રક્ષભાવથી જવા આપ્યો.

“ત્યારે ચાલો.” એમ કહીને સગદાર જયતસિંહે પોતાના પોતાને આમળા કર્યો. વીરમે પણ તેનું અનુક્રમણ કર્યું.

આ વખતે સૂર્યનો મપાળું ઉદય થઈ ગયો હતો અને તેના મોતેની પ્રકાશમાં સમગ્ર વનપ્રદેશ, ખુદી જમીનમાં ઉગેલું ઘાસ અને વૃક્ષોના પત્રો દીપ્તિ રજાં હતાં. મગદાર જયતસિંહ અને રાજકુમાર વીરમ બન્ને પોતાના ધોડાને પૂર ઝડપથી દોડાવે જતા હતા.

વીરમે ખાજખાજી વચ્ચે કર્યો “આપણે પાટણ ક્યારે પહોંચીશું ?”

“પાટણ ક્યારે પહોંચીશું, એ ચાલતે મનમાંથી કાઢી નાંખો. ખાજખાજી જમીનથી પાટણ પહોંચીશું છે, એ ચાલતે મનમાં રાખો.” જયતસિંહે ઉત્તર આપ્યો અને તેણે પોતાના ધોડાને એક મારે વીરમે પણ તેનું અનુક્રમણ કર્યું.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

શત્રુજયની યાત્રા.

પતિત-પાવની શેત્રુજ નદીના તટ-પ્રદેન ઉપર ધોળકાના મંત્રી વસ્તુપાળ અને તેજપાળ વિરાળ જાવણી નાખીને પડ્યા હતા આ જાવણી યુધ્ધે જનારા મેન્યનુ ગિજિગ ન હતુ કિન્તુ શત્રુજય તીર્થની યાત્રાએ નીકળેલા ચતુર્વિધ મધનો પડાવ હતો આ જાવણીની એક બાજુ અતિ ઉન્નત એવા સિદ્ધાચળ ગિગિગજના ધવલ શિખરો, તે ઉપરના ભવ્ય દેવાલયો અને તે ઉપર ફરકતા ખ્વજો આકાશ માથે વાતાલાપ કરી રહ્યા હતા, બીજી બાજુ શેત્રુજ નદીનો વિશાળ જળપ્રવાહ ખળખળ ખ્વની કરતો ચ્વચ્છદતાથી વહ્યો જતો હતો, ત્રીજી બાજુ એ ગિગિગજની લાખી અને વિન્નૃત પર્વતમાળા ચાલી ગઈ હતી અને ચોથી બાજુ વૃક્ષોની ઘટાથી છવાયેલો ક્ષીલોછમ વનપ્રદેશ નેત્રને પણ મુગ્ધ કરતો હતો આવા નૈમર્ગિક રમણીય સ્થળમા તીર્થયાત્રાએ નીકળેલા શ્રી મધનો મુકામ આવેલો હતો વાઘેલા રાજના રાજનગર ધોળકાથી નીકળેલા આ મંધમા શ્રી વિજયસેન-શ્રી વગેરે આચાર્યો, સધપતિ વસ્તુપાળ તથા તેજપાળ ઉપરાંત ધોળકાનો નગરશેઠ ચરોરાજ અને ભણકચ્છનો શેઠ રાજ્યદ્ર, વસ્તુપાળની બન્ને સ્ત્રીઓ લલિતા અને સૌખ્યલતા, તેજપાળની સ્ત્રી અનુપમા, જયદેવની પત્ની પદ્મા અને રાજ્યદ્ર ગેડની પુત્રી યશો-મતી, વસ્તુપાળનો પુત્ર જૈત્રમિહ અને તેજપાળનો પુત્ર હુણમિહ, સોમશ્વર તથા હુગિહર વગેરે કુવિઓ અને બીજા અમખ્ય યાત્રાળુ જનો હતા અને ગાડી, ધોડા, બળદ, હાથી, રથ, પાલખી ઇત્યાદિ સાધનોની તો કાંઈ સીમા નહતી, તેમજ સમસ્ત સધના રક્ષણને માટે સોમસિહ નામના સેનાપતિ નીચે ચાગ હજાર ધોડેસ્વારોનુ મૈન્ય પણ સાથે હતુ મદળ સધના મુકામની વ્યવસ્થા થઈ ગયા પછી મહામંત્રીએ સધ માથે શત્રુજય ઉપર આરોહણ કર્યું અને માર્ગમા જે જે મંદિરો આવતા ગયા તેમા દર્શન વગેરે વિધિ કરતા કરતા છેવટ શ્રી આશ્વિન લગવાનના મુખ્ય દેવાલયમા તે આવી પહોચ્યા મુખ્ય દેવમંદિરમા આવ્યા પછી તેણે લગવાનની વિધિસહિત પૂજા કરી અને તેજપાળ વગેરેએ પણ તેનુ અનુકરણ કર્યું પૂજાવિધિ મમાપ્ત થઈ ગયા પછી ઇન્દ્રોત્સવ કરવા અને ઇન્દ્ર-

એ પ્રતિભાશાળી આચાર્યની વાણી મીઠી અને શાંત હતી તેમના શબ્દોમાં જુસ્મો ન હતો, પણ દૃઢ નિશ્ચય હતો અને તેને માંલણીને ધર્મ, સમાજ અને તીર્થનાં રક્ષણને માટે સમસ્ત માણસોનાં હૃદયો ઉત્સાહથી ધડકવા લાગ્યા.

ક્ષણવાગ થોભી આચાર્યે પુનઃ કહેવા માંડ્યું “ મહાતુભાવો ! આ તીર્થની જમિ ઉપર ઉભા ઉભા મારે તમને જે જે શબ્દ કહેવા હતા, તે કહી દીધા છે, માટે હવે અત્યારના કાર્યક્રમની શરૂઆત કરો. ”

આ વખતે એક બાળા મમસ્ત જન-મહલમાથી બહાર નીકળી અને આચાર્ય સન્મુખ આવી વદન કરી ઉભી રહી તેણે વિનય અને નમ્રતાથી કહ્યું “ ગુરુવર્ય ! આપના અમલ્ય ઉપદેશો મારા હૃદયમાં ધાળી અગર કરી છે. ત્યારથી હું વિવેકશુદ્ધિનો ઉપયોગ કરતા શીર્ષ છું, ત્યારથી મારા અતઃકરણમાં આપણા દેશ, સમાજ અને ધર્મની મેળા કરવાની ઇતિ ઉદ્ભવેલી છે અને તેને આજે આપના ઉપદેશથી અત્યંત ટેકા મળ્યો છે. જગદ્ગુરુ શ્રી આદિનાથના ચરણકમળથી અને તારા પાવન ચંદ્ર ગમેલી આ જમિ ઉપર ઉભી રહી તથા ગમ્મ તીર્થ કરી શ્રી મહાવીરના પ્રતિનિધિરૂપ આપની પામે મસ્તક નમાવી નિવેદન કરું છું કે હું દેશ, સમાજ અને ધર્મની સેવાને છવનદ મુખ્ય કર્મ ગણીશ. મહારાજ ! મને આશીર્વાદ આપો કે મારા એ નિશ્ચયને દૃઢ રહી કાર્યમાં મકવાને શક્તિવાન થઈ શકું. ”

શ્રી વિજયમેનચંદ્ર આચાર્યથી એ બાળા તરફ જોઈ રવાના થઈ પ્રગતવદનથી પ્રશ્ન કર્યો “ બાળા ! તું કોણ છે ? કોઈ પુત્રી છે ? ”

“ મહારાજ ! ” એ બાળાએ નમ્રતાથી ઉત્તર આપ્યો. “ મનુષ્યજાતિના શ્રેષ્ઠ ગણ્યકની યજ્ઞોમતી નામે પુત્રી છું. અને હું આજે મને આશીર્વાદ આપવાની કૃપા કરો, તો હું મારી અભિપ્રાયને મનુષ્યજાતિને કહું. ”

આચાર્યે પ્રમત્તતાથી કહ્યું. “ યજ્ઞોમતી ! તારી અભિપ્રાયને સ્વચ્છ મનુષ્યજાતિને કહું, આપણા ધર્મ, ગાય, સમસ્ત સમાજ અને દેશના જનમાન પ્રતિનિધિનો વિચાર કરતા આચાર્યત્યાગી માનુષ્યોનાં મનની કાંઈ અભિપ્રાય છે અને તું એવી મેવા આપવાને તૈયાર થઈ છે, તે મેટું અને ધન્યગતિ છે અને મારા આશીર્વાદ છે કે હું તારા નિશ્ચયને દૃઢ રહી તારી અભિપ્રાયને કાળ કરવાને શક્તિવાન થાઉં. ”

યનોમતી ગુરુમહારાજને વદન કરી પાછી કરી અને ત્યાં એક જથ્થા નર તથા નારીઓએ હર્ષનાદથી તેને વધારી લીધી પણ એ બધાથી વસ્તુપાળની પામે ઉભેલા એક યુવકની એ ચક્ષુ-ઓમા જે આશ્ચર્ય મટકા અને ધન્યવાદની છાયા હતી, તે જોઈને યનોમતી શરૂમથી નીચું જોઈને શ્રીમદ્મહામા લખી ગઈ મહામત્રી વસ્તુપાળની પામે ઉભેલા એ યુવક હુણુમિદ હતો એ અપેક્ષા કરવાની અત્રે અગત્ય ગણેતી નથી.

એ પછી તીથના અધિકારીએ ઇદ્રમાળ જતાવીને તેનો રીવાજ મુજબ ચડાવો કરવાનું મવંને ઉદ્દેશીને કહ્યું તીર્થયાત્રાએ આવેલા આ વિશાળ મધમા જૂદા જૂદા ગામ અને નગરોથી નીકળેલા ખીજ પણ ઘણા મધો હતા અને તે બધા મવના મધપતિઓએ પોતાની શક્તિ અનુમાર ઇદ્રમાળનો ચડાવો કર્યો, તેમા મહામત્રી વસ્તુપાળની માગણી બધાથી ચઢીઆતી થઈ આ સમયે એક પચામેક વર્ષનો દરિદ્ર વજાને પુરૂષ માણુમેના અમુદાયમાથી બહાર આવ્યો. તેણે આવીને આચાર્યને વદન કર્યું અને પછી કહ્યું.

“ ગુરુ મહારાજ ! શ્રી મધને મારી એક વિનંતિ છે અતિ અમૃદ્ધિશાળી મત્રીશ્વર વસ્તુપાળજી અને આહી ઉભેલા અનેક શ્રીમત પુરૂષોની આગળ જો કે હું કાંઈ હિમાળમા નથી તો પણ મને ઇદ્રમાળ ધારણ કરવાનો ઉમંગ થઈ આવ્યો છે, મારે મુજ ગરીબ ઉપર કૃપા કરીને એ ઇદ્રમાળ મને આપો ”

ત્યાં એક જથ્થા અસખ્ય નરનાગીઓ એ દરિદ્ર પુરૂષ તરફ હાસ્યલય્યાં મુખે જોઈ ગયા અને ગુરુમહારાજ શુ કહે છે, તે સાંભળવાને આતુર થઈ ગયા.

ગુરુએ તેના મર્વાંગ તરફ જોઈને શાંતિથી પૂછ્યું “ તમે કાણ છો, લાઈ ! ”

“ મહારાજ ! ” એ પુરૂષે જવાબ આપતા કહ્યું. “ હું અહીંથી નજીક દીમાણા નામના ગામમા રહું છું અને મારું નામ માગ માતપિતાએ જો કે ત્રિલોકચંદ્ર પાડ્યું છે, તોપણ લોકો મને દીલો શ્રીમાળી એ નામથી ઓળખે છે અને બોલાવે છે ”

“ ત્રિલોકચંદ્ર ! ” આચાર્યે કહ્યું, “ લોકો તમને લલે દીલાના નામથી બોલાવતા હોય, પરંતુ હું તો તમને તમારા ખરા

નામથી મળેલીશ. તમે જાણતા હોશ કે ત્યારે તીર્થની યાત્રા મધ્ય
રૂમેન કરવામાં આવે છે ત્યારે ઇતિહાસ અને ઇદ્રમાળ ધારણ કરવાનો
વિધિ કરવામાં આવે છે, અને ઇદ્રમાળનો ચડાવો કરતાં છેવટ જેની
માગણી ચડીયાતી થાય છે તેને માળા આપવામાં આવે છે
મધ્યપતિ વસ્તુપાળની માગણી બીજા મધ્યપતિઓથી વધારે થઈ છે,
એ તમે જાણો છો. તેમજ ઇદ્રમાળ મધ્યપતિનેજ ધારણ કરાવવામાં
આવે છે એ પણ તમાગ જાણવામાં હશે. ”

“ હા, ગુરુવર્ય ! ઇદ્રમાળના ઉત્તમવને અને તેના વિધિને હું
માગીગતે જાણ છું; પરંતુ જે હું વસ્તુપાળથી વધારે ચડાવો
કરૂં તે એ માળા મને આપવામાં શી દરકત છે ? ”

“ તમે કેટલો ચડાવો કરો છો ? ” મંદિરજીએ વ્યાસ ક્યો

ગુરુજી ! હું બી વેચવાનો વેપાર કરૂં છું. એ વેપારમાં મે
નાય અને નીતિથી જે કાંઈ ધનમઘદ ક્યો છે, તે બધો આ
માળાના ચડાવવામાં આપી દેવાને તૈયાર છું. મારો ધનમઘદ કેટલો
તે મને બેગેબર યાદ નથી, પરંતુ જાણની ગણતરીએ અત્યંત
સમૃદ્ધ છે, એટલું મને યાદ છે અને એ બધા દામ આપીને
જે ઇદ્રમાળ ધારણ કરવાની માગી દર્શા છે માટે મુજબ પામ
તો મંદિરને એ માળા આપવાની દૃષ્ટા કરું. ”

મંદિરનાના ગાદાત્વ અવતાર અને ઉનાદરણકૃપ દીક્ષા શ્રીમાળીની
જાનનાની સાત માળાળીને મરજી મવ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયો
તે તો આશ્ચર્ય મળાગત શી આજ્ઞા કરે છે, તે જાણવાને પણ
તમની તરફ નજર નહીં

આશ્ચર્ય જાણનાર વિચાર કરીને મને ઉદ્દેશીને કહ્યું “ બપુએ
જાત બોલો ! મને બોલે છે કે તમને અને જાણ કરી મુખ્ય મ
તે વસ્તુપાળ માળાને કાલ દરજત ન થાય, તે આ ત્રિવેદ્ય
કરી મળવાનો આજ્ઞા બીજા કરેલ નેતરજી, ધારણ કે તેના મન
જે આજ્ઞા બધું કિતમ છે અને થળી તે પોતાની બધી મધ્યપતિ આપી
તેને તૈયાર કરેલ છે અને તેથી તેની અભિયાપાને પણ કરવી, એ
તે માટે જાણનાર મળાને. ”

મળાને આજ્ઞા કરીને મળાળીને વસ્તુપાળે પ્રમત્તનાર્થ
તે ‘ મુદ્દેય ’ નામની આજ્ઞા મળે અને મળમત્ત મળને મિત્ર
મળ છે આ ઇદ્રમાળ ત્રિવેદ્યને આપવામાં અને તેની અભિ

લાયા પૂર્ણ કરવામા મને કે મને કરી પણ દુરુદ્ધ નથી ત્રિલો-
ક્યદ ગમે તેવો ગરીબ કે દરિદ્ર હોય, તો પણ તે માંગે માધર્મી
બધુ છે શ્રી મધની આગળ કોઈ ઉચ્ચ કે નીચ નથી, કિન્તુ મર્વ
મમાન છે ત્રિલોક્યદ્ર પોતાની બધી મમ્મદિ માટે આ માળા લેવાને
તૈયાર થયો છે, ત્યારે તેના અત કરણની શુદ્ધ ભાવનાનો
આપણને મદનમા ગ્યાલ આવી શકે છે મપત્તિમા નિયમ, શક્તિ
છતા લમા, યોવનમા નત અને દારિદ્રમા દાન, એ અલ્પ હોય તો
પણ વધારે લાભલાભ થાય છે કોઈ મોટો ધનવાન, મપત્તિશાળી
અને મમ્મદિયુક્ત માણસ માંગે કાર્યમા અદળક ધન વાપરે, તે
કરતા કોઈ દરિદ્ર માણસ પોતાની આજીવિકામાથી બચાવ કરેલું
થોડું ધન પણ મારા કામમા વાપરે એ વધારે ઉત્તમ છે કાગણ કે
કાર્યના ફળનો આધાર ધનની વિપ્લવતા કરતા મનની શુદ્ધ ભાવના
ઉપર ગ્રહેલો છે અને તેથી એ હદમાળા ત્રિલોક્યદ્રને ધારણ કરવા
દઈ તેની ભાવનાને પૂર્ણ કરવી એ ચોગ્ય છે "

એ પછી સધપતિ વસ્તુપાળેજ દીલા શ્રીમાળીના લલાટપર
તિલક કર્યું અને તે માળા તેના કડમા આગેપી દીલાએ માળાને
ધારણ કરી પ્રભુને, આચાર્યને અને સધને પ્રણામ કર્યા લોકો વસ્તુ-
પાળના આ ઉદાર કાર્યથી ખુશી થયા અને તેની પ્રશસા કરવા
લાગ્યા ઇદ્રમાળનો ઉત્સવ આ પ્રમાણે પૂરો થતાં રગમડપમા એકત્ર
થયેલા બધા સ્ત્રી-પુરુષો શ્રીજગદ્ગુરુને વદન કરીને પર્વત ઉપરથી નીચે
ઉતરવા લાગ્યા અને કેટલોક મમય ગયા બાદ મુકામ પર આવી
પહોંચ્યા.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

ધર્મનો પ્રભાવ.

શ્રી સિદ્ધાચળની પવિત્ર અને મીઠી છાયામા દીમાણા નાનું ગામ
હતું. દીમાણામા પ્રજાનો ઘણો ભાગ ખેડુતવર્ગનો હતો ક્ષત્રિય, બ્રા-
હ્મણ અને વૈશ્ય વણાં થોડા હતા આ ગામમા રહીને દીલો શ્રીમાળી
ધી વેચવાનો વ્યાપાર કરતો હતો તેણે કેટલીક ગાયો તથા બેસો
ગામી હતી અને તેનું જે બી થતું, તે પામેના શહેરમા લઈ જતે

અને ત્યાં ધીના મોટા વ્યાપારીઓને વેચીને સાગર પહોંચાં ઘેર આપે
 ટીકો દમેગા પ્રજાનમા ઘણો વહેલો હતો અને ધર્મનું
 જ્ઞાન નદિ દોવાથી ગાગડાના એક ખુણામાં એથી જગતના પિ
 થી આત્મનાથના પવિત્ર નામની ત્રણ વાર માળા કેવલે ત્યાં
 ગાયો તથા બેસીને દોવાના કામમાં તેની શ્રીને મદદ કરતો એ
 જનવચેની પોત્ત આગવાગમાં પડતો તે પછી દૂધ ફી કે
 જે દોય તે ગેટલા માથે ખાઈ લેતો અને આગલા દિવસે તેની શ્રી
 ને થી નૈયાગ કરી ગાખ્યુ દોય તે કાંઈ શરૂરમાં વેચવાને જતો
 મધ્યા મમય પહેલા પાછો આવતો ઘેર આવીને તુરતજ વાણુ
 લેતો અને પાછો જનવચેને દોવાના તથા તેમની સાગવાગના કું
 મા તેની શ્રીને મદદ કરે થતો. ટીકાની શ્રીનું નામ જે કે પ. ૧
 ૧૫. તે પછી ગામડાના લોકોને એવું અવક અને કૃતિ
 ગાવવામાં કાવતુ નદિ દોવાથી તેઓ તેને પાણુ નામથી સંબોધ
 રતા ટીકો અને પાણુ અનેની અવચ્ચા અને અનેના સ્વભાવ
 બગ મમાન હતા તે પછી એક ગામતમા તેઓ જુદા પડતા
 ગય કરાની ગામતમા ટીકો ઉદાર હતો, ત્યાં પાણુ કે
 લોખી હતી અને આ સમયમાં તેઓને કાષ્ઠવાન તરગાર પછી
 હતી એ મિત્રાપ આ દપતિ ખીજી અધી રીતે એક ખીજતે
 ફાગ હતો અને પોતાનો માધાગળુ મમાગ પ્રેમપર્વકે ચલાવતા
 નાની જાનના પૈસા અને વિજ્ઞાન નાના ગામડામાં દોનાં
 ગામડાના વાણુ રત્નુ ખાણુ કામ પોતાના હાથેજ કરે છે. દાણુ
 માણુ ત્યાં કરી પાણી ભરી વાવતુ અને ૪૦ તથા આજી
 માણુક ના ૧૫ એ ગામડાની ગોઠીઓના મુખ્ય કર્તાઓ છે પ.
 આ ત્રીસ કરાઓ કિમતથી કરતી અને તે ઉપરાંત છોડના
 અને તેમના જીવનના સાંસારમાં ગાયો-નેમોને માચવની ટી
 રીતે મગરમાં નાચ અને નીતિથી વળતો હતો અને વેપારમાં
 ના નમોનો તરીકે મનોપ માનીને સુખી જીવન ગાળતો હતો.

૧૫. નાના ગામડાનું આણુ મીઠું, મગર, જાન અને નિર્ભય
 દાણુક મગરો ૧૦૦ તરીકે ગામ માનમાં મોટા ગાંડેથી લખતે નાના
 ૧૦૦ તરીકે જન ન અને અન્યથા જીવન ગુણે છે. વૈષ્ણવ
 વિન નાના ને ૪૦ નેમોને જીવનની જરૂરીઓનો ખાણુક વધારી
 ને કરતે કરતે ૧૦ દુધાન ને ૪૦ માનક મમાગને આવનનિમિત્ત
 દુધાન માનક ૨૦ ૧૦ તરીકે એ ૪૦ માનક નિર્ભયામિત્ત જનવચે

આમ્ય અને ગરેગી છવનની તલના દરવાનું તથા ભૂતકાળ અને વર્તમાન કાળની મમાલોચના કરવાનું કાર્ય અગ્યાને ગણાશે તેથી એ વાતને આટલેથીજ જતી કરવામા આવે છે આ અંતિદામિક નવલકથા પોતેજ ભૂતકાળના એક મમયાવગેષનું દર્પણ છે અને તેમા નજર નાખવાથી એ મમયના ધર્મ, મમાજ, મમાગ, આમ, નગર અને દેશની પરિસ્થિતિનો કાષ્ઠક ખ્યાલ આવી શકશે અને વર્તમાન મમયની પરિસ્થિતિ સાથે તે મમયની તલના કરવાનું પણ ખતી શકશે આ કારણથી અત્રે એ મમયમા વધુ વિવેચનમા ઉતરવાનું ઉચિત માન્યુ નથી.

દીલો શ્રીમાળી સિદ્ધાચળ ઉપર ઇદ્રમાળ ધારણ કરીને આવ્યો, તેના ખીજ દિવસે જન્મવાને બેઠો હતો, તે વખતે એક સાધુ બીક્ષા માટે અચાનક આવી ચડ્યા શહેરના લોકો કરતા ગામડાના લોકો અતિથિ, સાધુ કે મતનો મતકાર કરવાને નિગતર તૈયારજ હોય છે સાધુને જોઈ દીલાએ તુરતજ તેની સ્ત્રીને સાધુને બીક્ષા બેઠારાવવાનું કહ્યું પણ દીલાએ ધરનું બધું દ્રવ્ય ઇદ્રમાળ માટે વાપરી નાખ્યું હોવાથી તે તેના ધણી ઉપર ગુસ્સે થઈ હતી અને તેથી તેણે તેના ધણીને કાઢ જવાળ આપ્યો નહિ, તેમ સાધુને બેઠોગવ્યું પણ નહિ પાલુના સ્વભાવને દીલો જાણતો હતો એટલે તેણે પામે પડેલા પાત્રમાથી સાધુને ઇચ્છા મુજબ દહી બેઠોગવ્યું અને સાધુ ધર્મલાલ આપીને તુરતજ ચાલ્યા ગયા

સાધુ ચાલ્યા ગયા પછી પાલુએ અત્યંત ક્રોધ કરીને કહ્યું “અરે! તમે તે કેવા ઉડાઉ માણસ છો? મહા મહેનતે એકત્ર કરેલું બધું ધન એક બે બદામની માળા માટે પર્વત ઉપર વાપરી આવ્યા અને અત્યારે માધુને બધું દહી આપી દીધું, એ તે કેવી વાત! આમને આમ બધું ઉડાવી દેશો, તો પછી ધરનો નિર્વાહ શી રીતે ચાલશે? ધનને વાપર્યા વિના અને નિર્વાહની વસ્તુ સાધુ સતને આપી દીધા વિના શું ધર્મ થઈ શકતો નથી? આ પ્રમાણે બે ધગની સપત્તિ ઉડાવી દેશો, તો હું સાફ કંઈ છું કે, મારે અને તમારે ધડી વાર પણ ખનશે નહિ.”

દીલો તેની સ્ત્રીના લોભી સ્વભાવને સારી રીતે જાણતો હતો તેથી તેને તેના ક્રોધયુક્ત વચ્ચનોથી સામે ક્રોધ દર્શાવવાને બદલે શાંતિ ધારણ કરીને કહ્યું “ગઈ કાલે સિદ્ધક્ષેત્રમા ઇદ્રમાળને માટે જે બધું ધન મે વાપરી નાખ્યું છે, તે માટે તારે જરા પણ બેદ કરવો નહિ, કારણ કે ધર્મ અને તીર્થની જગ્યામા ધનનો ઉપયોગ કરવાથી મોટું પુણ્ય ઉપાર્જન થાય છે વળી અસારે મે માધુને દહી બેઠોગવ્યું છે, તે વારતે પણ તારે દિક્ષગીરી કરવી નહિ, કારણ કે તપસ્વી, સયમી અને કાચ

તથા કામિનીના ત્યાગી એવા સાધુને દાન આપવાથી પણ ધર્મ નથી મળાય છે. ધનનો તીર્થભૂમિ ઉપર મદુપયોગ કરવા અને પાંચ મદ્ય પાનણ કરનારા સાધુને અન્નદાન આપવું, એ કાર્યો જેવા તેજ મામાન્ય નથી કિન્તુ ભાગ્યનો મહોદય થયો હોય, તોજ પ્રાપ્ત સર્વર્થ મર્મદાર્પમા સદૃશ્ય કરવાની ભુદ્ધિ મુજે છે. માટે તુ મારાં કાર્યને મેં સા વાસ્તે ક્રોધાયમાન થાય છે અને તારાં મનને અંતગત દર્શન દુષ્ટિન કરે છે. અતિથિની મેવા અને તેનો યોગ્ય સન્કાર એ ગૃહસ્થ દર્શન છે અને તેમાયે સાધુ જેવા સુપાત્રની ભક્તિ એ તો અત્યંત મુખ્ય ધર્મ છે, તેને વિમરી જઈને તુ તારા અતઃમાં ખેડને ધાગણ કરે એ તારી ગભીર ભૂલ થાય છે. ધર્મનો મર્મ અને બેદ તથા મેં જ્ઞાન અને ગદ્ય-એ આપણે સમજતાં નથી. આપણે માત્ર એટલું જ જાણીએ છીએ કે ધર્મની જગ્યામા ધન વાપરવું અને સુપાત્રને દાન આપવું, એ મહાન પુણ્યના કામો છે એ બન્ને કામોને મેં ગદ્ય કાંચે અભ્યાસે કયા પેલાવાથી મને જેમ સંતોષ અને આનંદ થાય છે તેમ તારા મનમાં અને આનંદને હૃદયમાં ધ્યાન આપી પુણ્યના ભાગીદાર બને એ એ છે શ્રી. મેંધનો ત્યાગ કરી સાતિથી વિચાર કરી જે એક મારી વાત તારા મનજવામા આવી રાગે.

દીવાની શ્રી દીવાના શાન અને મીઠા વચનો સાંભળીને મારી ગમ અને તેનો મોધ ચાલ્યો ગયો. તેણે ધીમેથી કહ્યું. “ નમો શાન મારી જોકે તીર્થભૂમિ ઉપર ધન વાપરવાથી અને સુપાત્રને દાન આપવાથી પણ પુણ્ય ઉપારજન થાય છે, પરંતુ ધન વાપરવામાં આપણું આપણી શક્તિનો વિચાર કરવા જોઈએ. વગના છાંછા કરી મારે અને ઉપાધ્યાયને આપે આપંચા, એવું આપણું જેવા મામાન્ય અને ગરીબ મામાન્યની બની નહીં નહિ. આવી આપણી શક્તિ અનુકૂળ કાર્ય કરવામા મારી ના નથી.

“ પ્રાચીનમા ધન વાપરવામા શક્તિનો વિચાર કરવા એવી નો આજમાથી એક નવું ધાર્મિક કાર્યમા ધનનો મદુપયોગ કરીને નહિ. મારા કાર્યમા ધનનો ઉપયોગ કરવાથી તેની દાનિને અનુદય થયો હશે. મારા પુણ્યના કરવાની સાધનમા શક્તિનો વિચાર કરવાની અવગણના નથી.

પણ નિહા પાતુના મનનું દીવાની વાતથી મહોદય મહાદા ન મનનું પરંતુ તેનું, છૂટી નાચે વિચારમા ઉતરવા જેટલી મેં મેં દુષ્ટિ ન કરે અને તેની નિજા પાયા વિના નથી ગાલી નહીં.

દીલો જમી ગયા પછી ઘી વેચવાને માટે નહેરુમા જવાનો વિચાર કર્યો હતો એટલામા કૃષ્ણામા બાધેલી એક ગાય ખીલેથી છૂટી ગઈ દીલો ગાયની પામે ગયો અને ખીલો દીલો પડી ગયેલો હોવાથી તેને મજબુત કરવા લાગ્યો એ વખતે જમીનમા ખાડો ખોદતા ધનથી ભરેલું એક પાત્ર તેના જોવામા આવ્યું, ધનના પાત્રને જોતાંજ તે આત્મચ આને આનંદને પામ્યો અને તેણે તેની સ્ત્રીને ત્યા બોલાવી. પાત્ર ત્યા આવી કે તુરતજ તેણે ખુશી થતા થતા કહ્યું

“ ધર્મનો પ્રભાવ કેવો છે, તે જો અને દિલગીરીનો ત્યાગ કરી અતરમા ખુશી થા ”

પાર્વતિએ આમ તેમ દ્રષ્ટિ ફેરવતા પૂછ્યું. “ શું જોઉં ? ક્યા જોઉં ? ”

‘ નુ અને ક્યા જોઉં કેમ ’ આ તારી સન્મુખ ખાડામા ધનથી ભરેલું પાત્ર જણાય છે, તેને તું જોઈ શકતી નથી ? ” દીલાએ ઉત્તર આપતા કહ્યું

પાર્વતિએ નીચા નમીને ખાડામા નજર નાખી અને તેમા ધનથી છંભાળેલ ભરેલા મોટા પાત્રને જોઈને તેના આશ્ચર્યનો અવધિ આવી રહ્યો.

તેણે તેના પતિની સામે જોઈને આશ્ચર્ય પામતા કહ્યું “ આ શું ? આવી આવી રીતે ધનનું પાત્ર કાણે મૂક્યું હશે ? ”

દીલાએ ઉત્તર આપતા કહ્યું “ આ બધો ધર્મનો પ્રભાવ અને તેનો મહિમા છે મે શ્રી સિદ્ધાયણ ઉપર જે ધન વાપર્યું તથા સુપાત્ર એવા સાધુ મહાગજને દહી વહોગવ્યું, તેના કળરૂપે આપણને આ નિધાન મળ્યું છે હું તને કહેતો હતો કે સારા કાર્યમા ધન વાપરવાથી નેત્રી હાનિને બદલે વૃદ્ધિ થાય છે, તેના પ્રત્યક્ષ પ્રવારૂપે આ પ્રમાણે અચાનક ધનની વૃદ્ધિ થઈ છે ”

પાર્વતિએ તુરતજ કહ્યું “ ખરેખર ધર્મનો પ્રભાવ અને મહિમા અપાર છે ધર્મનું આવું મહાન મહાત્મ્ય હશે, એ માગ સમજવામા ન હતું અને તેથીજ ન્યારે તમે ઇદ્રમાળમા બધું ધન વાપરી નાખ્યું અને સાધુને બધું દહી આપી દીધું, ત્યારે હું તમારી સાથે ધનની હાનિ કરવાના કારણને માટે તકરાઈ કરવાને તૈયાર થઈ હતી, પરંતુ હવે મને જાણ થઈ કે ધર્મના કામમા ધનનો ઉપયોગ કરવાથી ધનની હાનિ થતી નથી પણ વૃદ્ધિજ થાય છે તમારી સાથે ખોટો કલેષ કરવાને માટે મને હવે પશ્ચાત્તાપ થાય છે ”

“ સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ આમાન્ય રીતે લોભી હોય છે અને તેથી

નવાને આવ્યો નથી, પરંતુ તમારા જેવા ધર્મપ્રાણ, પ્રમાણિક અને ઉદાર નરો ગૃહસ્થ ગતવાને આવ્યો છું. હું ગુજરાતનો મુખ્ય મંત્રી છું પરંતુ તે ક્યારે-કે જ્યારે હું ગજમલામા બેઠો હઉં ત્યારે બાકી તે મિત્રા મમાજમા, મધમા અને જનતામા હું માત્ર એક મામાન્ય માણુમજ છું અને તે પ્રમાણે ઝોળખાવવામા અને વર્તવામા ગોંચ માનુ છું. ઇષ્ટ માણુમ આર્થિક કે ગજકીય દ્રષ્ટિએ મહાન પદવી-ધારી હોય તો પણ તેણે મમાજ, મધ અને જાતિમા સર્વની માથે બાતુલાવ અને મમાનતાથી વર્તવું જોઈએ, એવી મારી માન્યતા છે ત્રિલોક્યદ્ર. તમે મારે અગત કરવામા મુજાતા હો, તો તમારી મુજવણનો ત્યાગ કરો. કાગણ કે તમારે આનિથ્ય હું ઘણી ખુશીથી સ્વીકારીશ પણ મારા આતિથ્યને માટે તમારે ઇષ્ટ પણ જાતની તૈયારી કરવાની નથી. હું મુવર્ણ કે હીગજડિત પાત્રો અને ઉત્તમ પ્રકારના ભોજ્ય પદાર્થો ઉપયોગમા લેતો હોઈશ એવી કલ્પના બાકી તમે મારા માટે તેવી તૈયારી કરવાને માટે ગભરાતા હો તો મારે તમને સ્પષ્ટ કહેવું જોઈએ કે એવા આડઅડગરતા માટીના પાત્રમા પ્રેમથી અપાયેલો થોડો રોટલો અને ગાયનુ તાણુ દધ ખાવામા હું વધારે આનંદ માનનારો છું મહ્યવાન પાત્રો અને મુરમ ભોજન કરતા પ્રેમપૂર્વક અપવામા આવતુ સાદુ અન્ન અને તાણુ દધજ વધારે ઉત્તમ છે. ”

વસ્તુપાળ એટલું કહીને થોડી વાર અટક્યો આ દરમ્યાન ટીલાનો ગભરાટ અને મુજવણ ચાલ્યા જતા તે સ્વસ્થ બનીને વસ્તુપાળની મામે જોતો ઉભો હતો. પાર્વતિ તો વસ્તુપાળ આવ્યો કે તુરંતજ ત્યાંથી ચાલી ગઈ હતી.

ટીલાએ વિનયથી કહ્યું “ ત્યારે આપ મારે આતિથ્ય સ્વીકારવાને ચાલો આપના જેવા મોટા માણુસને માટે મારાથી બનતુ હું કરીશ ”

“ હું જ્યારે આહી બાસ તમારી પાસેજ આવ્યો છું, ત્યારે તમારા આતિથ્યનો સ્વીકાર કર્યા વિના જઈશ નહિ, માટે એ બાબતમા તમે નિશ્ચિત રહેશો ” વસ્તુપાળે એમ કહીને પૃથ્વુ “ પણ, ત્રિલોક્યદ્ર. તમે હમણા મારા વિષે શી વાતો કરતા હતા અને મારા આગમનને શા માટે ઈચ્છતા હતા ? ”

ટીલાએ તુરંતજ જવાબ આપતા કહ્યું “ મંત્રીશ્રવ. વાત એમ છે કે આ સામે ગાયના ખીલા પાસે ખાડો ખોદતા તેમાંથી ધનનુ એક વિશાળ પાત્ર નીકળી આવ્યું છે અને તે પાત્ર હજી તે ખાડામાંજ છે આમ અચાનક નિધાન પ્રગટ થવાથી હું અને મારી સ્ત્રી ધર્મના મિ

અને પ્રભાવને માટે આશ્રય પામતા હતાં અને આ નિધાનનો શો ઉગ્રોગ કરવો એ વિશે વિચાર કરતાં હતા. વિચારના અને મને એ લાગ્યું કે આ નિધાનને આપને જતાવવું અને આપ કોઈ તે પ્રમાણે ઉપયોગ કરવો પરંતુ મારી સ્ત્રીએ “આપ જેવા મોટા માણસ અમ જેવા સામાન્ય માણસના ઘરે આવું કે નહિ” એવી શકા કરી અને તે લાગે આપ આવી પહોંચ્યા. આવી રીતે નિધાન પ્રગટ થવાથી અને આ જેવા ધર્મધુરંધર અને વીરગિરોમણિ પુરુષનું ચિત્તવન માત્ર કરતાં આગમન થવાથી આજે મારા ભાગ્યનો ઉદય થયો છે. હવે આપ નિધાનને નજરે નિહાળો અને તેનો શો ઉપયોગ કરવો, એ જાણવું ગોચર મલાદ આપણો.”

એમ કહીને દીલો વસ્તુપાળને ખાસ પામે લઈ ગયો અને ધન પાવને જતાવવા લાગ્યો.

વસ્તુપાળે એ જોઈને કહ્યું. ‘ખરેખર, ત્રિલોક્યદ્ર! તમારો વાળનો અને પૂંપડનો ઉદયજન થયો છે, કાગળ કે તે વિના આમ અજાન નિધાન પ્રગટ થાય નહિ, તમે ગઈ કાલે ઈંદ્રમાળા માટે તમારું મરિયાન વાપરીને જે પૂંપડ ઉપાર્જન કર્યું હતું, તેનાં તાત્કાલિક ફળો તમને આ મદત લાભ મળ્યો છે.” એમ કહીને વસ્તુપાળે પૂછ્યું. “પણ ત્રિલોક્યદ્ર! તમે આ ધનનો શો ઉપયોગ કરવા માગો છો, તે પ્રગમ કોણ?”

દીલોએ તુરંતજ જવાબ આપ્યો. “મત્રીધર! અમારા ગામમાં પરમાત્માનું એક દેવાલય નહિ હોવાથી આ ધનથી એક નાનું મંદિર દેવાલય બંધાવવાનો મારી સ્ત્રીનો વિચાર થયો છે અને મને તેનો વિચાર મળ્યાનું લાગે છે. પણ હવે, આપનો શો વિચાર છે? કેમકે હું તે આપના વિચાર પ્રમાણેજ તેનો ઉપયોગ કરવાનો છું.”

“તમારી સ્ત્રીનો વિચાર પ્રજ્ઞા ઉત્તમ છે.” વસ્તુપાળે તેનાં કથનને જનનમાં આપતાં - “હું પણ તમના વિચારની માથે મળતો થઈ છું અને તમ બંધાવવા ધારેલા દેવાલયના મંદિર માટે તમારો આ નામની ઉપજ નામના માટે આપું છું અને આ ગામના મુખીનો સંવિનય તમ માથે આવે તમને સુખ્યત્વે હું તે મળવાના લેણા માર તરફ તમને મળી જશે.”

આ વાતના દીલો દિવા ત્રિલોક્યદ્રના દર્શની ગીમા વડી નહિ તેમજ એ વસ્તુપાળના ઉત્તર માનતાં - “આપનો મારા ઉત્તર

પોતા આલાગ થયો છે. પરંતુ તે ક્યા નબદોમા કહી ગતાવું, તે મને આ-
હતું નથી. ધર્મના પ્રભાવથી માણસને શું મળતું નથી ? મતવળ કે
ધુ જ મળે છે. અહો ! ધર્મનો મહિમા ઘણો મોટો છે. તેનું વર્ણન મારા
જવા મામાન્ય અને અજ્ઞાન માણસથી શી રીતે થઈ શકે ? ”

એટલું કહીને દીલો મંત્રીશ્વર વસ્તુપાળને તેના ઘરમા લઈ ગયો.
અને તેને તથા તેની માથે આવેલા બધા માણસોને બોજન કરાવ્યું. વસ્તુ
પાળે ત્રિલોકચક્રને તથા તેની સ્ત્રી પાર્વતિને ઉત્તમ પોશાક અર્પણ કર્યો.

તે પછી શ્રી વસ્તુપાળે મધ મહિત ગિરનાર તરફ પ્રયાણ કર્યું.

પ્રકરણ ૧૩ મું

પ્રથમ પરિચય.

આજે વાઘેલાના રાજનગર ઘોળકામા ઉત્તમવનો દિવસ હતો,
પરણ કે મંત્રીશ્વર શ્રી વસ્તુપાળ ગતુલ્ય, ગિરનાર, તળાજ, મહુવા,
કાદીનાર, દીવ અને પ્રભાસપાટણ વગેરે તીર્થોની સઘ મમેત યાત્રા કરી
ઘોળકામા આવી પહોંચ્યો હતો. રાજ વીરધવળે ગત્ય તરફથી આજ્ઞા
કાદીને સમન્ત નગરને શણગારવાનો પ્રબધ કરેલો હોવાથી લોકોએ નગ-
રને ઇંદ્રપરી મમાન બનાવી દીધું હતું, ગજમાર્ગ ઉપર પુરોની અને
મહાલયોના ઝરખામા નારીઓની દલ જમી હતી અને સર્વ કોઈ મધ-
પતિ વસ્તુપાળનો પ્રવેશ-મહોત્સવ જોવાને આતુરતાથી ગાહ જોઈ રહ્યા
હતા. રાજ વીરધવળ પોતે ચારી મહિત પોતાના માનીતા અમાત્યને
લેવાને માટે તેની સામે નગર બહાર ગયો અને ઘણાજ સન્માર્ગપૂર્વક
પોતાની સાથે એકજ વાહન ઉપર બેસારીને તેનો નગર પ્રવેશ કરાવ્યો.
પોતાના પ્રબલત્મક ગજને અને તેની બન્ને બાજુએ લોકપ્રિય મંત્રી-
બધુઓ-વસ્તુપાળ અને તેજપાળને જોઈ લોકોના હંપની કોઈ સીમા
ગહી નહિ અને ઝરખામા બેઠેલી નગરનારીઓએ તેમને પુષ્પોથી વધાવ-
વામા રૂશી પણ મણા ગમી નહિ. તે પછી ગજએ મંત્રીબધુઓ સહિત
યાત્રાએ ગયેલા તેમામ માણસોને રાજમહાલયમા બોલાવીને પોતાની તર-
ફથી બોજન કરાવ્યું તથા વસ્તુપાળ અને તેજપાળને ઉત્તમ અને અમૂલ્ય
પોશાક આપ્યો. આ પ્રમાણે આજના ઉત્તમવની પૂર્ણાહુતિ થતા મંત્રીશ્વર
પોતાના કુટુંબ માથે પોતાના આવાસે ગયો.

વસ્તુપાળ જે આવામમા ગહેનો હતો, તે ઘણો વિશાળ હતો. તે મંત્રીશ્વરનું કુટુંબ ગહેવા ઉપગત અવારનવાર આવતાં મહેમાનોને સ્વગરીતે ગહેવાની મગવડ હતી. વસ્તુપાળે તીર્થયાત્રામાં સાથે આવતા મહેમાનો પોતાના ઘણા મગા તથા મેદીઓને તેડાવ્યાં હતા. પણ તેમાના ઘણાં જાત્રાગમથી સઘ આગ્યા પછી આગ્યા ગયા હતા. માત્ર ભૂગુડચ્છના જે રાજ્યદ, તેમની પુત્રી યગોમતી અને મંત્રીશ્વરની બહેન પદ્મા એટલા મંત્રીશ્વરના અતિ આમદથી ગેદાયા હતા. તેઓ પણ હવે બે-ત્રણ વિમલા જવાના હતા. કારણકે ભૂગુડચ્છથી જયદેવે તેની પત્ની પદ્માને તેલાવવાને માટે માણસો મોકલ્યા હતા અને તેથી પદ્મા જવાને માટે ઉપરના થઈ ગઈ હતી. જોકે તેને ગેદવા અનુપમાનો ખામ આમદ હતો અને તેને પોતાને પણ ગહેવાની પ્રતિજ્ઞા હતી, પરંતુ પતિનું તેનું આગ્રહી તે હવે વધારે ગહેવામાં ખુશી ન હતી. પદ્મા જવાની હોવાથી યગોમતી અને તેના પિતા રાજ્યદ પણ તેની માથેજ જવાના હતાં, કારણકે તેની માથે જવામાં મગવડ ઘણી હતી.

મધ્યાહ્નનો સમય હોવાથી મંત્રીશ્વરના વિશાળ આવામમા મંત્રીનાતિ હતી. મંત્રીગણુઓ ગજગભામા ગયા હતા અને સ્ત્રીવર્ગ ગૃહમાંથી પગપાડીને ઘડીબાર વિશ્રાંતિ લેવામાં પડ્યો હતો. આ વખતે તેમના પુત્ર ભુગુડિત બહારથી આગ્યા અને થોડીવાર આવામમા આમને-તેમને રાજ્યદ ગેને જે ભાગમા હિતાગે આપવામાં આગ્યો હતો. તે ગયો ભુગુડિત રાજ્યદ ગેને પ્રગલ્ભાત મળતો હતો, પરંતુ વમના હિતાગે મળેલ મળ ગયા ન હતો. આજે અને અન્યારે તે અગાઉના હિતાગે ગયા ના ખરા, પરંતુ હિતાગે પહેલ્યતારજ એકદમ અડીને પદ્મા હિતાગે ગયા અને અદર જયુ કે ન જયુ, તે મગધમા વિચારવાને થાગ્યા હતા એક બે વાર તા પાછા વળવાનો વિચાર કર્યો, પરંતુ નાજી નાના ના, તા રાજ્યદ ગેને મળતો જાઉં, એવા વિચાર કરીને એકદમ ગયા અને રાજ્યદ ગેને ઉપર પાગ આગ્યા. રાજ્યદથી થોડેજ દુર એકદમ હતો અને તેમજ રાજ્યદ ગેને એક દરે, એમ વિચારી તે એકદમ દાગીરી ગયા, પણ તેનું નુસ્તરજ જેમ હીપુ કે આગમાં રાજ્યદ ગેને ન હતો. કિન્તુ તેમની પુત્રી યગોમતી એટલી જ હતી અને તે તેમની પાસેના વસ્ત્રોને એટલીને કીડાવડ કરતી હતી. ભુગુડિતે થોડેજ દુર અને એકદમ દાગીરી હતી, પરંતુ આ પ્રમાણે એવનમ આગ્યો કે તે ન હતો. તેમજ તેની માથે નીચી રીત કીડાવતીવાપ પાગુ કર્યો હતો, તેથી ભુગુડિતે તે ન હતો એમ કહેવાનો હતો, પરંતુ યગોમતી

દામમા પડલી હોવાથી તેનું ખ્યાન તેની તન્દ્ર દોઢાયું નહિ એટલે તેણે પાત્ર આપ્યા જવાનો ફનીને પણ વિચાર કર્યા નેદ તે ચતુર્થમા તો યજ્ઞોમતીની માથે વાનગિત કંવામા નહિ હતો પણ એટલામા પવનના નેરથી ઓગડાના દ્વાર બધ થઈ ગયા જેથી યજ્ઞોમતી દ્વાર ઉઘાડવાને આવના તેણે લુણ્મિતે ત્યાં વિચારગ્રસ્ત અવસ્થામા ઉભેલો તેયો યજ્ઞોમતીએ પણ તેને ધણીવાર નેર્યો હતો પરંતુ આવી રીતે અને આવી ગિચિતિમા કદિ નેર્યો ન હતો તેમ તેની માથે વાન કંવાનો અવગર પણ મળ્યો ન હતો બન્નેની આગ આખા ભંગી થઈ ન થઈ અને બન્નેએ નીચું નેદા લીધું હવે એમાથી ટાળ પાંદડું બાલે ૬ ચાલે ' પણ આવા પ્રમગમા પ્રથમ પુરુષમા દિ મત આવે છે તેમ આ વખતે પણ થયું

તમાગ પિતાશ્રી શુ વરમા નથી ' ' લુણ્મિતે મહેજ ઉતાવળથી કહ્યું

તેં યજ્ઞોમતીએ ઉત્તર આપેવાજ નેદાએ તેથી તેણે જગ શરમાતા કહ્યું " ના તે તો મહાર ગયા છે "

" ફીટ, ત્યારે હું જાના " લુણ્મિતે કહ્યું અને તે યજ્ઞોમતીના મુખ મામે નેદા રહ્યો

યજ્ઞોમતીએ પણ તેની મામે નંચું પણ કદા કદ્યું નહિ

હવે વધારે વખત ઉભા મહેવાનું ગાય્ય નહિ લાગતા લુણ્મિતે પાછા ફરતા કહ્યું ' તમાગ પિતાશ્રી આવે એટલે તેમને માગ આગમનની વાત કહેજો."

એટલું કહીને લુણ્મિતે તાદરની નજર આવી પહોચ્યો અને ઉતરવાને માટે પગથીઆ ઉપર પગ મડતો હતો એટલામા યજ્ઞોમતીએ કહ્યું " પિતાશ્રીને બહાર ગયે બહુ વાર થઈ છે એટલે હવે હમણાજ આવશે તમને કાદા ખામ કામ કે હરકત ન હોય, તો જેમને । "

તેણે જોયું કે આ વચનોમા દેખીતો આગ્રહ ન હતો, પરંતુ યજ્ઞોમતીના નયનોમા આગ્રહ અને મત્કાર ભરેલા હતા અને તેથી તેને ત્યાં ખેસવાની અને આ મત્કારી બાળા માથે વાર્તાલાપ કરવાની ઇચ્છા થઈ વળી એટલા માટે જ તે આવ્યો હતો એટલે આવી અમલ્ય તકનો લાલ જવાદે, એટલો બધો તે ભાળો ન હતો તેથી તુરંત જ તે પાછો ફર્યો અને બોલ્યો -

" મારે અત્યારે કાંઈ ખાસ કામ નથી, તેમ આહી ખેસવામા મને કશી હરકત પણ નથી

“ ત્યાં આ ઝોગડામા આવો અને ખેંચો. ” યજ્ઞોમતી એમ ક’
ઝોગડામા ગઈ. સુશુભિદ તેની પાછળ ગયા.

યજ્ઞોમતીએ એક આમન નરક આગળી કરીને કહ્યું :
આમન ઉપર ખેંચો.

સુશુભિદ આમન ઉપર એકા એકલે યજ્ઞોમતી ન્યાયી થાથી
અને તેથી તે જગ ઉદાસ થયો. તેને કાચુ કે કાતો યજ્ઞોમતી ગમ
દે અને કાતો તેના આગમનને ઘસડતી નથી પણ થોડીજ કાપુમા
પાંચી આવી તેના મુઠામળા દુરમા ચાલીનું પાત્ર હતું અને તેમા દે
વામતી ટેડલીક ઉનમ વસ્તુઓ હતી. તેણે એ પાત્રને સુશુભિદની
મનતા કરી.

“ આમાથી કાઢી મુખવામ લેજો. ”

સુશુભિદે મહેજર ઝિમત કરીને કહ્યું. “ ખુશીથી કાઢવા ”

એમ જીને તેણે તેમાથી મેનવાગ વસ્તુઓ કાઢી મુખમા મ
યજ્ઞોમતી ઝોગડાના કાગ પામે જીને ઉભી હતી. તેને ઉદ્દેશીને તેને
“ તમે એમ કિયા ત્યા મુખી મહેજો. ” ખેંચાને. ”

યજ્ઞોમતી ઝોગડાની મેયમા પડકા આમન ઉપર જીને
તે તજ ના. ” એમ ત્યા મરી પાગુ કિયા મહેજામા મને કશી મ
ની. ”

સુશુભિદ એ સાર ત્યા મા ઝોગડાનું અવધોતન કરીને
ત્યા મરી તેમાની ઉપરથી જીવા. ” એક નમે કાલેજ ના
ની. ”

યજ્ઞોમતીએ ત્યા ન ઉન ત્યા મારે મને મામા પ્રજ
ત્યા ના મારેજો મારે ના. ”

ત્યા ના મારેજો મારેજો અને તેકલા મારેજો ત્યા
મામા ના મારેજો ના. ”

ત્યા ના મારેજો મારેજો ના. ” ત્યા ના
મામા ના મારેજો મારેજો ના. ”

“ ત્યા ના મારેજો મારેજો ના. ” સુશુભિદ
મામા ના મારેજો મારેજો ના. ”

ત્યા ના મારેજો મારેજો ના. ” ત્યા ના
મામા ના મારેજો મારેજો ના. ”

“ માન પિતાત્રી કોઈ ગજકીય દાર્પને માટે મને આવી ગજવાને માંગે છે ” લુણ્ણિહે પૂર્વવત્ દ્વિગીરીયુક્ત ભાવથી ઉત્તર આપ્યો.

“ એવું ક્ય ગજકીય કાય છે કે જેના માટે તમારા પિતાત્રી તમને આવી દેવાકામાજ ગજવા કચ્છે છે ” યજોમતીએ પ્રશ્ન પૂછવાનું ચાલુ જ નાખ્યું.

“ એ ગજકીય કાયની મને કલ્પ મપણુ ખગર નથી પરંતુ એ કાય ગજકુમાર વીગળની માથે ગહેવાનું હશે એમ મને લાગે છે ” લુણ્ણિહે ઉત્તર આપ્યો.

“ એટલે ” શુ તમારા પિતાત્રી તમારી પામ ગજકુમારની ચોટી ડગવાને કચ્છે છે ” યજોમતીએ આવશ્ય પામતા પૂછ્યું.

“ કાષ્ઠ એમજ લુણ્ણિહે જગ દસીને કહ્યું.

લુણ્ણિહ. “ યજોમતીએ પહેલીજ વાર તેને નામથી મખોધીને ગભીરતાથી કહ્યું “ તમારા લોકોની ગજકીય ખટપટની વાત માલખીને ખરેખર મને ત્રામ થાય છે તમારી આ ખટપટનો અત ક્યારે આવશે અને દેગમા શાંતિનું સ્થાપન ક્યારે થશે ”

“ એનો અત કોણ જાણે ક્યારે આવશે અને શાંતિનું સ્થાપન પણ કોણ જાણે ક્યારે થશે ” લુણ્ણિહે રક્ષ ભાવનાથી કહ્યું.

“ ત્યારે તમે લોકો એવા અનિશ્ચિત બવસાયમા રામાટે પડ્યા છો ” શુ તમને ખીજો કોઈ વ્યવસાય મળતો નથી કે રાજખટપટના અતિ ક્ષુદ્ર વ્યવસાયમા પડી ઉત્તમ માનવજીવન વ્યર્થ ગુમાવી ગયા છો ” યજોમતીએ કાષ્ઠ ઉત્તેજનાથી કહ્યું.

“ યજોમતી ” લુણ્ણિહે પણ તેને પહેલીજ વાર તેના નામથી ઉદ્દેશીને કહ્યું “ અમે ગજકીય ખટપટમા પડીને અમારા જીવનને વ્યર્થ ગુમાવતા નથી, કિન્તુ તેનો સદ્વ્યય કરીએ છીએ ”

યજોમતીના મહેજ લગગોળ મુખ ઉપર આજી ગિમત ફગડી રહ્યું તેણે જગ દસીને કહ્યું “ તમે લોકો ગજકીય ખટપટમા પડી તમારા જીવનનો સદ્વ્યય કરો છો, એ નવાઈની વાત છે પણ કૃપા કરીને કહેજો કે તમે જીવનનો શી રીતે સદ્વ્યય કરો છો ”

“ ગજકીય બાબતોમા માયુ મારી નેતા બનવાથી પોતાનું, જ્ઞાતિનું, મમાજનું, ધર્મનું અને દેશનું હિત સાધવામા વણી મગળતા થાય છે, એ શુ તમે જાણતા નથી ” લુણ્ણિહે ઉત્તરરૂપે આમો મવાલ કર્યો.

“તમે કોણ છો તેમ કાચ હશે પરંતુ હું તે માની ગઈ છું કે
યજ્ઞોમનીએ કહે “ મને તો કાચે છે કે મનુષ્ય આયનોમાં
મારી ખટખટમાં ઉતરવાથી આયનોમાં ગાળી શકાય છે પ્રકાશવર્તી
ગરબો નથી કિન્તુ કોઈ કાચા માથા કપટ, દિમાકાદિ અનેક
શુભાચર વધારા પ્રમાણમાં પ્રકાશી નીકળે છે

“ તમારું ક્યારે પાડું નથી સુશુભિલે કહે “ પરંતુ
જાણાય છે કે જેઓ કેવળ આયને વગર કાચા મટપટ જાગડાં
માટેના મનુષ્ય વિષયમાં પડતા હોય, તેઓને માટે તમારું ક્યારે
પાડી શકાય, કેમ અને કેવળ કાચાણના શુભ હેતુને માટે જેઓ
કોઈ આયનોમાં પડતા હોય તેઓને માટે તમારું ક્યારે આયનો નહીં
હીં, પણ તમે આ સ્વીકારી જાવ કોણ છે કે અત્યંત
અસાધ્ય માન આપીને કોણ છે ” યજ્ઞોમનીએ કહ્યું.

“ યજ્ઞોમની ! ખરું કહું તો અત્યંત કાચાણના અસાધ્યને કોણ
કેટલા દુશ્સ મારામાં આમળ નથી તમે મારા જેવા આમાન્ય હોય
પણ કાચાણનો અસાધ્ય હોવાને કારણે કાચાણ હોય, એમ પણ કહી
શકાય ” સુશુભિલે ઉત્તર આપતા કહે

“ તમારું સુશુભિલે ! તમારું ક્યારે ઉપરથી સ્પષ્ટ જાણાય “
તમે તમારા જીવનના ક્યારે નક્કી કર્યું નથી. ” યજ્ઞોમનીએ એમ કહ્યું
“ હા, મારી માન્યતા ગાળી છે ને ”

“ મારી માન્યતા તરફ ગાળી છે ” સુશુભિલે કહે

“ તમારું સુશુભિલે ! તમારું ક્યારે ઉપરથી સ્પષ્ટ જાણાય “
તમે તમારા જીવનના ક્યારે નક્કી કર્યું નથી. ” યજ્ઞોમનીએ એમ કહ્યું
“ હા, મારી માન્યતા ગાળી છે ને ”

‘ એ ખરે પાળ બાવડ ૬ આશિષા ન્યાને યુવાન અવસ્થામાં
પાવ છે, ત્યાં તેને માતાપિતાની મહાદ અને તેમના પ્રોત્સાહન કરતા
૧૫ ખીલ વ્યક્તિની મહાદ અને તેનું પ્રોત્સાહન વધારે અસર કરે છે
અને તેથી તેનું મન તેની ગોધમાં ફરતુજ રહે છે ” લુણ્ણિહ એમ
હીને યશોમતી ઉપર પોતાના કથનની યી અમર થઈ છે, તે ધ્યાન
પ્રદ બોલ ન્હોતો

યશોમતીએ મરહતાથી પછયુ ‘ ખીલ કોઈ વ્યક્તિ જોટલે શુ ‘

યુવકને માટે તેનો મુમિત્ર અને તેની પત્ની યુવતીને માટે તેની
મહચર્ગ અને તેનો પતિ. ” લુણ્ણિહ ઉત્તર આપ્યો અને તે પહેલાની
જેમ તેની તરફ બોલ રહ્યો

ત્યાં તમે તમારી માન્યતાનુસાર તેવી કોઈ વ્યક્તિની સોધમાં
લગા ‘ ‘ યશોમતીએ ઉત્તર કીધી પછયુ

અવમ્બ છું ” લુણ્ણિહે હું કોઈ ઉત્તર આપ્યો.

‘ અને તમે તમારી એ ગોધમાં ફળિભૂત થયા છો કે નહિ ‘
યશોમતીએ પછયુ

‘ એના જવાબમાં હા અને ના એ બન્ને શબ્દોનો ઉપયોગ કરવો
પડ તેમ છે ’ લુણ્ણિહે કહ્યું

જોટલે ‘ તમારું કહેવું બેગબર નમજાય તેવું નથી ’ યશોમ-
તીએ લુણ્ણિહના મુખ પ્રત્યે નજર નાખીને કહ્યું

જોટલે મારા કહેવાનો આશય એ છે કે તેવી વ્યક્તિ તો મે
ગોધી ટાટી છે પરંતુ તે મારા મહચાર અને મહવામ સ્વીકારશે કે નહિ,
એ મ મધમાં મને હજી શકા છે અને તેથીજ હું તમારા પ્રશ્નના જવા-
બમાં હા અને ના બન્ને એક માથેજ કહું છું. ” લુણ્ણિહે પોતાના
કથનને સ્પષ્ટ કરી બતાવ્યું

“ ત્યાં તમે એ વ્યક્તિને તમારો મનોભાવ કહી બતાવ્યો નથી ‘ ‘
યશોમતીએ વાતને વધારે સ્પષ્ટ કરવાના આશયથી પ્રશ્ન કર્યો

‘ ના, કારણ કે એ વ્યક્તિની સાથે છુટથી વાર્તાલાપ કરવાનો
અને એકબીજાનું અત કુશળ ઓળખવાનો અવસર હજી મળ્યો નથી ’
લુણ્ણિહે જવાબ આપ્યો

લુણ્ણિહનો ઉત્તર માલખીને યશોમતી વિચારમાં પડી ગઈ,
લુણ્ણિહ સાથેની વાતના આટલા પગિયથી તેની લલ્લગ તો પલાયન

યગોમતીના જવાબથી લુણગિહને આશ્ચર્ય થયું પણ તેણે આશ્ચર્યના ભાવને દબાવીને કહ્યું ‘ તમારી ભાવના ઘણી ન્હોતી છે પરંતુ એ વ્રતના પાલનને માટે કુમારી અવસ્થામાં રહેવાની શી જરૂર છે ? એ હું સમજી શકતો નથી ”

“ એની જરૂર છે ’ યગોમતીએ કહ્યું “ કારણકે લગ્નથી અમારી ડાહ્યા-દશા અદલાઈ જાય છે લગ્ન પછી પતિની સેવા એજ અમારું મુખ્ય કર્તવ્ય બને છે અને પતિની આજ્ઞામાં રહેવા માટે સ્ત્રીને પોતાના ન્યત્ર વિચારને પણ તિલાંજલી આપવી પડે છે તમેજ કહો કે લગ્ન પછી હું માન મેવાવ્રતને પાળી શકું ખરી ? ”

“ પાળી નહીં ” લુણગિહે તુરંતજ કહ્યું

“ તદન અરાન્ય ’ યગોમતીએ કહ્યું “ કેવી રીતે ’

“ તમારો વિચાર એને તમારી ભાવનાને અનુકૂળ થાય અને તમને મહાયજ્ઞત થઈ પડ એવા પતિ તમે મેળવી શકો, તો જ તમે તમારો વ્રતને મગ્લતાવી પાળી ન શકો ” લુણગિહે યગોમતીના પ્રશ્નનો ઉત્તર તેની પાસેથીજ ડહાવવાને પૂછ્યું

“ તમારો પ્રત્ન સર્વાવાળો છે, પરંતુ પ્રથમ તો એવા પતિ મળવો મુશ્કેલ છે ” યગોમતીએ મગ્લ ભાવથી જવાબ આપ્યો

હવે વાતને શી રીતે આગળ ચલાવવી, એ વિષે લુણગિહ વિચારમાં પડ્યો યગોમતીનો મનોભાવ સપ્તર્ષી ગીતે જાણ્યા મિવાય તેનાથી એમ એકદમ શી રીતે કહી શકાય કે, હું પોતેજ તારા વિચારો અને તારી ભાવનાને અનુકૂળ થઈ તેવા પુરૂષ છું કે જેને તું તારા પતિ તરીકે પસંદ કરી શકે તેણે એ પ્રમાણે કહી નાખવાનો વિચાર કર્યો, પરંતુ તે તેમ કરી શક્યો નહિ તેમજ પહેલા પગિયમાં એક સરકારી અને ઉચ્ચ ભાવનાવાળા કુમારીના સાથે વાર્તાલાપમાં એટલી હદ સુધી ન્યત્રતા લેવી, એ તેને યોગ્ય લાગ્યું નહિ તે કેવળ પવિત્રતા નિર્દોષતા અને મગ્લતાની એ મતિમંત્રી બાળાની મામે ચિંતર દૃષ્ટિએ અને આરાતુર હૃદયે જોઈ રહ્યો આ વખતે બંનેના હૃદયમાંગમગમ વિચારોથી તોફાન મચી ગયું હતું

આ ક્ષણે રાજ્યદ્ર શેઠે એ ઓરડાના દ્વારમાં પ્રવેશ કર્યો તેણે લુણગિહને ત્યાં બેઠેલો જોઈને સ્વાભાવિક આશ્ચર્યથી પૂછ્યું “ કાણ લુણગિહ ? અત્યાગે આહી કયાથી ? ”

અને વસ્તુપાણ તથા તેજપાણના વીગમ પ્રત્યેના વચનની વાતથી નહીં જાણીતો કે તેની મહાનયુતિ પણ મેળવરાતો નેમનો વિચાર નો ના વિચારથી જ જ્ય તગિલ વીગમે મમતથી પાટણ લખ આપ્યા હતા

ગાનિનો પ્રથમ પ્રદર આવતો હતો સદિ અટમીનો અપરજદ રત તથાન વર્ષાથી ન્તો હતો ભીમદેવ અદનાળામા એકદ્યોત્ત અટા હતો અને આદાનમા પ્રદાનતા અથ અદને એક પ્યાને વંદા રતો હતો આ રખતે એકયુવક અદનાળામા આવી પહોંચ્યો તેની અવસ્થા પૂરા પચીના વપની જણાતી ન હતી જોઈ તેનું મુખ મોંઘથી લગ્નુ જળગાતુ હતુ અને તેની બ વિનાળ આખા લાલ હતી, તોપણ તમા ચિતાનો છાયા ન્પદ દેખાતી હતી તેની કો ડાળી બાલુએ તવવા લાટની હતી વીગમ ગામથી પાટણ આવેલો એ રજદુમાર વીગમ હતો,

ભીમદેવ વીગમની મામે મહત્ત આચર્યથી વંદને કહ્યું, ‘ દાણુ, વીગમ ’

વીગમે નમન કરીને વિનયથી કહ્યું હા મહારાજ !

ભીમદેવે જગા ક્યવદને કહ્યું આવ, વીગમ ! એમ કેમ આનન્દમા તો છે ને ?

વીગમ ભીમદેવની નજર જઈને બેઠા તેણે જવાબ આપવાને બદલે પછયુ “ તમે કેમ છો ? ”

ભીમદેવે કાણુવાર વીગમના મુખ મામે નેધ ગ્યો તે પછી તેણે આદાન તરફ નજર નાખીને ક્ષ લાવથી કૃદા ઉત્તર આપ્યો ‘ હીર છે ’

ભીમદેવને તેના અવિચારી ક્રમોથી જેટલો પત્રાતાપ અને જેટલું મનોદુખ થતા હતા, તેના કરતા તેના હવનની મહત્તરી, તેના મુખ અને દુખની ભાગીદાર અને તેના પ્રેમનું પાત્ર ગણી લીલાદેવીના અદાળ મૃયુથી વધારે જોડ અને અતિનય દુખ ઉપજતા હતા

વીગમે ભીમદેવનું જોડાતુર મુખ જોઈને પછયું “ મહારાજ ! તમે ાટલા બધા જોડાતુર કેમ છો ? શુ કાંઈ તેવા પ્રમગ ઉભો થયો છે ? ”

ભીમદેવે થોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું “ વીરમ ! મારા શોકના જો છે તુ હજી બાળક છે, તને તે શી રીતે મમજવુ ? ”

‘ બાળક તો છું ’ વીગમે જવાબ આપતા કહ્યું “ પણ મમજવાની શક્તિ અવશ્ય છે ”

હારી ગરુ છે / નમિગાદાથી મત્તા કે જેનું માત્રાન્ય મમત ૧૮૫
ઉપર પ્રમતી ૨૫ છે તેને વખતના વહેવા માથે દોણુ વગ ચર્ચુ નથી
મનવન કે મારી નિવાને એ અતિ આટલી મત્તાને નમ્યા વિના આવડુ
નથી.

આ વખતે પાટણની ગરુકીય યિતિ ઘણી જ અગત્ય હતી
તેનો અને તેના તથા વણિકો અને નાગરોની ખેડનાણુ નો તથા અ-
મમયથી આસની હતી પરંતુ તેમા ગરુકીય ક્ષેત્રમા પોતપોતાના વગ
૨૫ આપવાને માટે ગરુના અધિકારીઓ અને નગરના મુખ્ય આગેવાનો
સ્વચ્છતાની ખટપટ કરી હતી પાટણની આ સ્થિતિથી ખુબ
તોભા માનના બોળા ભીમદેવના અગત્ય એમી રહ્યો હતો. તે
માટે મારી પાટણ પ્રભામપાટણમા રહીને મહાદેવની ભક્તિમાય
પ્રતિભા વ્યક્ત કરતા હતા ત્રિભુવનપાળ માલકી પાટણમા જ રહે
અને ભીમદેવના મનુ પછી પાટણની નગરગાદી પોતાના હાથમા આપ
ત માટે પંતેરઠિ પ્રવલ્લો રહી રહ્યો હતો. દેશદ્રોહી દુરોહો જયતમિદ
ગરુ માટે વીરમને પદમા કાઈ તદ્દન નહીજ આજ એવનો દના
માત્રાજોનાના શુભેચ્છક અને દેવળ તટસ્થ પ્રતિના મારી આપ
ના માત્રાજી પાટણને માટી ખાટ આપી હતી અને ગરુકિતાગો
મલામ પાટણ કાલપ્રમાદ બોળા ભીમદેવના પદમા રહી પાટણની
ના-ત્રાગનાના ગરુકાને મરણુ ગળવાને મિથ્યા પ્રયામ કરેનો દને
માત્રાજીવની મનવન એ કાંઈ પાટણનું મન્ય અને પાટણની પ્રમદ
પાટણ અને નગર ખટપટ અને પદાપદથી ધીમે ધીમે નટ ચતુ જ
જે પાટણના નાના મુખ્ય નિગરના ગરુક વનગરો વમાનેય આગરિ
પાટણના નાના ગરુકાના પામ્યુ હતુ એક વખતનો એ

અને ચતુષાણ તથા તેજપાળના વીર્ય પ્રત્યેના વસણની વાતચી ન-
ણીતો કરી તેની મહાનુભૂતિ પણ મેળવવાનો તેમનો વિચાર હતો. આ
વિચારથી જ જ્ય તમિલ વીરમને મમગથી પાટણ લઈ આવ્યો હતો.

ગતિનો પ્રથમ પ્રહર આવતો હતો. સુદિ અષ્ટમીનો અર્ધચંદ્ર ગત-
તધાગ વર્ષાથી ગયો હતો. ભીમદેવ ચ દ્રગાળામા એકલા જ બેઠો હતો.
અને આઠાશમા પ્રહરનાતા અર્ધચંદ્રને એક ધ્યાને લેઈ ગયો હતો. આ
વખતે એક યુવક ચ દ્રગાળામા આવી પહોંચ્યો. તેની અવસ્થા પગ પચીશ
વધની જણાતી ન હતી. લેંદ્ર તેનું મુખ ક્રોધથી ભરેલું જણાતું હતું.
અને તેની બે વિનાળ આંખો લાલ હતી, તોપણ તેમા ચિતાનો છાયા
સ્પષ્ટ દેખાતો હતો. તેની કંઠે ડાળી બાલુએ તલવાર લટકતી હતી. વીરમ
ગામથી પાટણ આવેલો એ ગજકુમાર વીરમ હતો,

ભીમદેવ વીરમની મામે મહજ આશ્ચર્યથી જોઈને કહ્યું, “ દ્રાણ,
વીરમ ! ”

વીરમે નમન કરીને વિનયથી કહ્યું હા મહારાજ ! ”

ભીમદેવે જગા ડચ્છાદને કહ્યું આવ, વીરમ ! બેમ કેમ
આનંદમા તો છે ને ?

વીરમ ભીમદેવની નજર જઈને બેઠો. તેણે જવાબ આપવાને
બદલે પૂછ્યું “ તમે કેમ છો ? ”

ભીમદેવે ક્ષણવાર વીરમના મુખ મામે જોઈ ગયો. તે પછી તેણે
આઠારા તરફ નજર નાખીને રક્ષ ભાવથી કુંકા ઉત્તર આપ્યો
‘ ફીટ છે ’

ભીમદેવને તેના અવિચારી કામોથી જેટલો પત્રાતાપ અને જેટલું
મનોદુઃખ થતા હતા, તેના કરતા તેના જીવનની મહત્તરી, તેના મુખ અને
દુઃખની ભાગીદાર અને તેના પ્રેમનું પાત્ર ગણી લીલાદેવીના અકાળ
મૃત્યુથી વધારે ગ્રાહ અને અતિશય દુઃખ ઉપજતા હતા.

વીરમે ભીમદેવનું ગોઠાતુર મુખ જોઈને પૂછ્યું “ મહારાજ ! તમે
આટલા બધા ગોઠાતુર કેમ છો ? શું કાંઈ તેવો પ્રસંગ ઉભો થયો છે ? ”

ભીમદેવે થોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું “ વીરમ ! મારા રોકના
અનેક કાગણો છે. તું હજી બાળક છે, તને તે શી રીતે મમળવું ? ”

“ હા, હું બાળક તો છું ” વીરમે જવાબ આપતા કહ્યું “ પણ
માગમા થોડી ઘણી મમજવાની શક્તિ અવશ્ય છે ”

અને વસ્તુપાળ તથા તેજપાળના વીરમ પ્રત્યેના વક્ષાગની વાનથી જન-
ણીતો હશે તેની મહાનુભૂતિ પણ મેળવવાનો નેમનો વિચાર હતો આ
વિચારથી જ જ્ય તમિલ વીરમને મમગતવી પાટણ લખ આપ્યા હતા

ગતિનો પ્રથમ પ્રદર આજનો હતો સુદિ અટમીનો અર્ધચંદ્ર ગત-
તધારા વર્ષાવી ગતો હતા ભીમદેવ ચ દ્રાગામા એકલોજ એકો હતો
અને આદરામા પ્રદાનના અર્ધચંદ્રને એક પ્યાને જોઈ ગતો હતો આ
વખતે એકયુવક ચ દ્રાગામા આવી પહોંચ્યો તેની અવગ્યા પ્રગ પચીશ
વખતી જણાતી ન હતી જોઈ તેનું મુખ મેધવી ભગ્નુ જણાતું હતું
અતઃ તની જ વિચાર આખા લાલ હતી, તોપણ તેમા ચિત્તાનો છાયા
અપ્પ દેખાતી હતી તેની કંઠે ડાળી બાજુએ તલવાર લટકતી હતી વીરમ
ગામથી પાટણ આવેલો એ ગજકુમાર વીરમ હતો,

ભીમદેવ વીરમની મામે મહાજ આત્મચી જોઈને કહ્યું, “ કાણ,
વીરમ ! ”

વીરમે નમન કરીને વિનયથી કહ્યું હા મહારાજ !

ભીમદેવે જગ ક્યવદને કહ્યું આવ, વીરમ ! એમ કેમ
આનંદમા તો છે ને ?

વીરમ ભીમદેવની નજર જોઈને એકો તેણે જવાબ આપવાને
બદલે પૂછ્યું ‘ તમે કેમ છો ? ’

ભીમદેવ કણવાર વીરમના મુખ મામે જોઈ ગતો તે પછી તેણે
આદરા તરફ નજર નાખીને કહ્યું ભાવથી કુકો ઉત્તર આપ્યો
‘ હીર છે ’

ભીમદેવે તેના અવિચારી દામોથી જેટલો પગાતાપ અને જેટલું
મનોદુ ખ થતા હતા, તેના કરતા તેના હૃવનની સહયગી, તેના મુખ અને
દુખની ભાગીદાર અને તેના પ્રેમનું પાત્ર ગણી લીલાદેવીના અદાળ
મૃત્યુથી વધારે જોડ અને અતિશય દુ ખ ઉપજતા હતા

વીરમે ભીમદેવનું ગોડાતુર મુખ જોઈને પૂછ્યું “ મહારાજ ! તમે
આટલા બધા ગોડાતુર કેમ છો ? શું કાંઈ તેવો પ્રસંગ ઉભો થયો છે ? ”

ભીમદેવે થોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું “ વીરમ ! મારા ગોડના
અનેક કાગણો છે તુ હજી બાળક છે તને તે શી રીતે મમજવું ? ”

“ હા, હું બાળક તો છું ” વીરમે જવાબ આપતા કહ્યું ‘ પ
માગમા થોડી ઘણી સમજવાની શક્તિ અવશ્ય છે ”

ન્યતે વસ્તુપાળ તથા તેજપાળના વીગળ પ્રત્યેના વક્ષાગની વાતચી નન-
ળીતો કી તેની મદાનુભૂતિ પણ મેળવવાનો તેમનો વિચાર હતો આ
વિચારથી જ જ્યતિગિદ વીગમને મમજની પાટણ લઈ આવ્યા હતા

ગતિનો પ્રથમ પ્રદર આવતો હતો કદિ અષ્ટમીનો અર્ધચંદ્ર ગજ-
તધાર વર્ણવે ગતો હતો ભીમદેવ ચ દ્રનાગામા એટલેજ એકો હતો
અને આદારમા પ્રદાનતા અર્ધચંદ્રને એક ધ્યાને લેતા ગતો હતો આ
વખતે એક યુવક ચ દ્રનાગામા આવી પાદઓ તેની અવધ્યા પૂગ પચીગ
વપની જણાતી ન હતી જોઈ તેનું મુખ ક્રોધથી ભરેલું જણાતું હતું
અને તેની જે વિ તળ આખો લાલ હતી, તોપણ તેમા ચિતાનો છાયા
અષ્ટ દેખાતી હતી તેની કેડે ડાબી બાજુએ તલવાર લટકતી હતી વીરમ
ગામથી પાટણ આવેલા એ ગજકુમાર વીગમ હતો,

ભીમદેવે વીગમની મામે મહજ આત્યંધી જોઈને કહ્યું, “કાણ,
વીગમ !”

વીગમે નમન કરીને વિનયથી કહ્યું હા મહારાજ !”

ભીમદેવે જગ કચવાદને કહ્યું આવ, વીગમ ! જેમ કેમ
આનંદમા તો છે ને ?

વીગમ ભીમદેવની નજર જોઈને એકા તેણે જવાબ આપવાને
અફે પછયુ ‘તમે કેમ છો ?’

ભીમદેવે કાણુવાર વીગમના મુખ મામે જોઈ રહ્યો તે પછી તેણે
આદાર તરફ નજર નાખીને કહ્યું ભાવથી દુઃખ ઉત્તર આપ્યો
હીં છે ”

ભીમદેવે તેના અવિચારી ક્રમોથી જોઈને પત્રાતાપ અને જોઈને
મનોદુ ખ થતા હતા, તેના કરતા તેના છવનની મહત્તરી, તેના મુખ અને
દુખની ભાગીદાર અને તેના પ્રેમનું પાત્ર ગણી લીલાદેવીના અકાળ
મૃત્યુથી વધારે શોક અને અતિનાય દુ ખ ઉપજતા હતા

વીગમે ભીમદેવનું શોકાતુર મુખ જોઈને પછયુ “મહારાજ ! તમે
આટલા બધા શોકાતુર કેમ છો ? તું કાંઈ તેવા પ્રસંગ ઉભો થયો છે ?”

ભીમદેવે થોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું “વીગમ ! મારા શોકના
અનેક કારણો છે તું હજી બાળક છે તને તે શી રીતે મમજવું ?”

“હા, હું બાળક તો છું ” વીગમે જવાબ આપતા કહ્યું “પર
માગમા થોડી ઘણી મમજવાની શક્તિ અવશ્ય છે ”

કાલી નાટ્યુ '૭૧' મહાગાયત્રી મના કે જેનું આશ્રાન્ય મમન જન
 હિયર પ્રગટી રૂઝે તેને વખતના વહેવા માથે દોણુ વશ થયું ત્યો
 મલકાય કે મારી નિવાને એ અતિ આશ્રી મતાને તબ્યા વિતા થઈ

“ એ કહેવાને માટે તો હું તમારી પામે આવ્યો છું ”
વીગમે પોતાની આભાવિષ્ટ ઉતાવળથી જવાબ આપતા કહ્યું “ મને
ખાતરી હતી કે તમે એ હકીકતથી તન અજાતજ દશો. ”

ભીમદેવના મુખ ઉપર હાસ્યની છટા વિલમ્બી ગદી હતી તે ઉત્સુ-
ક્તાથી વીગમ પ્રતિ બોલે ગયો

વીગમે કહેવા માડ્યું. “ મહારાજ ! ધોળકાના રાજતત્તમા
નની વસ્તુપાળ અને તેજપાળે પોતાની જે મત્તા જમાવી છે, તેની
શી વાત હું ‘ વસ્તુપાળ મહાઅમાલ્ય અને તેજપાળ યુદ્ધમત્રી હોવાથી
આખા રાજતત્તમની આવી તેમના હાથમા છે વળી ગત્રુઓ ઉપર મેળવેલી
છતથી તેઓ એટલા બધા નેગવગ બની બેઠા છે કે બે તેઓ ધાગે
તો ધોળકાની ગજગારી પણ મહેલાઈથી પચાવી પાડે તેઓ સ્થળે
સ્થળે તેમના ધમના મઠિંગે, પૌષધશાળાઓ અને દાનશાળાઓ સ્થાપે
છે અને વખતોવખત મોટી જત્રાઓ પણ કરે છે અને એ રીતે
લોકોની પ્રીતિ મપાદન કરે છે આવા રાયોમા તેઓ અનર્ગલ દ્રવ્ય
ખર્ચ છે પરંતુ એટલું બધું દ્રવ્ય ક્યાંથી વાપરતા હશે, તેનો તમે
પોતેજ વિચાર કરજો વિશેષમા તેમણે પોતાના બેર અને મત્તાથી
માગ બાળા પિતાને દબાવી દીધા છે અને ધોળકામાથી મારો
બહિષ્કાર કરાવ્યો છે પણ તેની ખટપટ આટલેથી અટકતી નથી
તેઓ તો વીમળને મારી જગ્યા આપવાને ચાહે છે ”

ભીમદેવે વચ્ચે ચાલ ર્યો “ એટલે શું તેઓ વીસળને
યુવગજપદે સ્થાપવા માગે છે ? ”

“ જી, હા ” વીગમે ઉત્તર આપતા કહ્યું “ એટલુંજ નહિ પણ
ત્રીમળને ગભ્યનો ઉત્તરાધિકારી બનાવી ખાટણની ગજગાદીએ
બેમાગવાની ખટપટ તેઓ ચલાવી ગયા છે એ બન્ને ભાઈઓએ
માગ પિતાને તમારી હયાતી છતા ગુજરાતના મહારાજનું પદ ધારણ
કરવાની સલાહ આપી હતી, પરંતુ માગ પિતાએજ તેમની એ ઘાતક
સલાહનો સ્પષ્ટ અચ્ચીકાર કર્યો હતો ”

વીગમ ધારતો હતો કે તેણે કહેલી હકીકત માલખીને ભીમદેવને
અવશ્ય આશ્ચર્ય થશે, પરંતુ તેની ધારણામા તે નિષ્ફળ નિવડ્યો, કારણ
કે ભીમદેવના મુખ ઉપર આશ્ચર્યનું એક પણ ચિન્હ જણાતું ન હતું
તોપણ તેણે તેની લાગણી ઉશ્કેરવાને ભાગપૂર્વક કહ્યું. “ અને

તેણે તુરંતજ દુઝી નાખ્યુ. ‘ મહારાજ ! તમારૂં ક્ષયન ક્ષવળ મલ છે મરનાર જયતમિલ અપૂણુ રીતે મારા હિતમા છે ”

“ જનાજન ભીમદેવ કંતુ અને પાણુ ” અને હાલમા તે કયા છે ’

વીરમન હાણવાર વિચાર ચયો કે આ પ્રશ્નનો માર્યા ઉત્તર આપવો નહિ પરંતુ બીજાજ હાણુ તેણે એ વિચારને કેળવી નાખ્યો, અને તુરંતજ દુઝી ત આવી પાટણમા જ છે ”

આ સમયે એક પુરુષ ત્યા આવી પહોંચ્યો તેની અસ્થા લગલગ ભીમદેવની અવસ્થા જોટલી હતી પણ તેના ગરીબનુ બધા-ગણુ ભીમદેવ રૂઝના વધારે મળજીન અને ખડતલ હતુ આ પુરુષ અણ્ણહિલપુર પાટણનો મહામહાલેશ્વર લવણપ્રમાદ દિવા લાવણ્ય-મિત્ર હતો તેણે મહારાજ ભીમદેવને નમન કર્યું અને પછી વીરમ પ્રત્યે જોઈ આશ્ચર્યનો ભાવ દાખવતા રહ્યું ‘ વીરમ ! તુ આહી કયાથી ‘ કયાં આયો છું ’

વીરમ તેના દાદા લવણપ્રમાદને અચાનક આવેલા જોઈને મત્રમુગ્ધ થઈ ગયો તે તેમના પ્રશ્નનો જરો પણ ઉત્તર આપી નક્યો નહિ

લવણપ્રમાદે ભીમદેવની પામ એક બાલુએ જેસી ફરીતે પૂછ્યુ “ કેમ ઉત્તર આપતો નથી, વીરમ ! આહી પાટણમા તુ કયારે આવ્યો ’ ”

હવે ઉત્તર આપ્યા શિવાય ચાલશે નહિ, એમ વિચારી વીરમે કંતુ “ આજ માજે ”

“ આજ માજેજ ’ ” લવણપ્રમાદે ભાર દઈને પ્રશ્ન કર્યો

“ હા, અને મહારાજને મળી તમારી પાસેજ આવવાનો હતો ” વીરમે ઉત્તર આપ્યો

“ ઠીક, પણ તુ કેમ આવ્યા છે ’ ” લવણપ્રમાદે પ્રશ્નો પૂછવાનુ રાફે જ ગમ્યુ

વીરમ એ પ્રશ્નનો જો ઉત્તર આપે ‘ તે મૌનજ રહ્યો.

“ લવણપ્રમાદ ! ” ભીમદેવે વીરમની મુઝવણુ જાણી કહ્યુ “ તમે જોને એમ એકદમ પ્રશ્ન ઉપર પ્રશ્ન પૂછીને ગ મૂકો નહિ તમારે એ પ્રશ્નનો ઉત્તર જાણુંગ હોય તો સા ધાળકામા ચાલી ગેલી ખટપટ, વીરમવળની નળજાઈ અને -

લવણપ્રમાદને પોતાના પ્રિય પોત્રની આ ગિથિતિ નોંધને દયા
પાત્રી તેણે દરેણાભર્યા અવાજે ક્યુ “ વીરમ ! ”

વીરમે તેના દાદાના મુખ આગે નજર કરી

વીરમે લવણપ્રમાદ સામે જોયુ એટલે તેણે ક્યુ “ વીરમ !
તુ આટલો બધો મર્ખ અને જોજો હશે, એવું આજમુઘી માગ
જાણવામા ન હતું ખરેખર મને તારી દયા આવે છે ”

વીરમ જેમનો તેમ ચૂપ બેસી ગયો

લવણપ્રમાદે આગળ કહેવા માડ્યુ “ તે હજી પણ એ સ્વા-
માત્રોહી અને ખટપટની મૂર્તિ જયતસિહનો સગ છોડ્યો નથી, એ
જાણીને મને ઘણી દિલગીરી થાય છે અને ભવિષ્યમા તાર શુ
થશે, તેની ચિંતા થાય છે ”

આ માયાળુ વચનો માલજીને વીરમને ઝ્ઞાનિ ઉપજી અને
તેણે ધીમેધી એક નિશ્વાસ મૂક્યો

“ વીરમ ! ” લવણપ્રમાદે ક્યુ “ મે તને એટલી વધારે
વખત ક્યુ છે અને હજી પણ કહું છું કે તુ જયતસિહનો મગ
છોડી દે, પરંતુ તને મારી મલાહ પસંદ પડતી નથી તુ તેનો સગ
જા માટે છોડતો નથી, એ મારા મમજવામા આવતુ નથી શુ તુ
એમ ધારે છે કે તે તને મારી સલાહ આપી તારૂં હિત કરશે ? જો
તુ એમ ધારતો હોય, તો તારી એ ધારણા કેવળ ભૂલભરેલી છે
તુ ચાલ રાખજે કે તે તારૂં હિત નહિ, પણ અહિતજ કરશે અને
પોતાનો સ્વાર્થ માધી લેશે હું ખાતરીપૂર્વક કહું છું કે તેના
જેવો સ્વાર્થમાધક ભાગ્યેજ બીજો કોઈ હશે ”

હવે વીરમ જરા સ્વસ્થ થયો તેણે ટટ્ટાઝ બેસીને કહ્યું “ દાદાજી !
જ્યારે આખું જગત્ મારાથી વિરુદ્ધ છે, ત્યારે હું જયતસિહનો મગ ન
કરું અને તેની મલાહ માન્ય ન ગણું, તો બીજું શુ કરું ? ”

“ આખું જગત્ તારાથી વિરુદ્ધ છે, એ તારી માન્યતાજ મર્ખાઈ-
ભરેલી છે ” લવણપ્રમાદે કહ્યું “ તને જયતસિહને અને પેલી દુષ્ટા
મધુરીએ અવળા પાટા બધાવ્યા છે, તેથી તને એમ જણાય છે ”

“ દાદાજી ! તમે એક વાર વિચાર કરી જુઓ ” વીરમે કહ્યું
“ ધોળકાની પ્રજા, રાજ્યના મંત્રીઓ, મારો નાનો ભાઈ અને ખુદ
માગ માતાપિતા શુ મારાથી વિરુદ્ધ નથી ? શુ તેઓ મારાથી વિના
કારણ નારાજ નથી ? ”

લવણપ્રમાદે પોતાના પ્રિય પૌત્રની આગ્રહિતિ જોઈને ત્યાં
આવી તેણે દરણાભર્યા અવાજે કહ્યું “ વીરમ ! ”

વીરમે તેના દાદાના મુખ માંમે નજર કરી

વીરમે લવણપ્રમાદ માંમે જોયું એટલે તેણે કહ્યું “ વીરમ !
તું આટલો બધો મૂર્ખ અને ભોળો હશે, એવું આજમુખી મારા
જાણવામાં ન હતું ખરેખર મને તારી દયા આવે છે ”

વીરમ જેમનો તેમ ચૂપ બેસી રહ્યો

લવણપ્રમાદે આગળ કહેવા માડ્યું “ તે હજી પણ એ સ્વા-
ભાવોહી અને ખટપટની મૂર્તિ જયતમિહનો મગ છોડ્યો નથી, એ
જાણીને મને ઘણી દિલગીરી થાય છે અને ભવિષ્યમાં તારું શું
થશે, તેની ચિંતા થાય છે ”

આ માયાળુ વચ્ચનો સાલણીને વીરમને આંતરિ ઉપજી અને
તેણે ધીમેથી એક નિશ્વાસ મૂક્યો

‘ વીરમ ! ’ લવણપ્રમાદે કહ્યું “ મેં તને એકથી વધારે
વખત કહ્યું છે અને હજી પણ કહું છું કે તું જયતમિહનો મગ
છોડી દે પરંતુ તને મારી સલાહ પસંદ પડતી નથી તું તેનો સગ
જા માટે છોડતો નથી, એ માગ મમજવામાં આવતું નથી શું તું
એમ ધારે છે કે તે તને મારી સલાહ આપી તારું હિત કરશે ? જો
તું એમ ધારતો હોય, તો તારી એ ધારણા કેવળ ભૂલભરેલી છે.
તું યાદ રાખજે કે તે તારું હિત નહિ, પણ અહિતજ કરશે અને
પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લેશે હું ખાતરીપૂર્વક કહું છું કે તેના
જેવો સ્વાર્થસાધક ભાગ્યેજ ખીન્ને દોષ હશે ”

હવે વીરમ જરા સ્વસ્થ થયો તેણે દટાવ બેસીને કહ્યું “ દાદાજી !
જ્યારે આખું જગત મારાથી વિરુદ્ધ છે, ત્યારે હું જયતમિહનો મગ ન
કરું અને તેની સલાહ માન્ય ન ગણું, તો ખીલું શું કરું ? ”

“ આખું જગત તારાથી વિરુદ્ધ છે, એ તારી માન્યતાજ મૂર્ખાઈ-
ભરેલી છે ” લવણપ્રમાદે કહ્યું “ તને જયતમિહે અને પેલી દુષ્ટા
મધુરીએ અવળા પાટા બધાવ્યા છે, તેથી તને એમ જણાય છે ”

“ દાદાજી ! તમે એક વાર વિચાર કરી જુઓ ” વીરમે કહ્યું
“ ધોળકાની મળ, રાજ્યના મંત્રીઓ, મારો નાનો ભાઈ અને ખુદ
મારા માતાપિતા શું મારાથી વિરુદ્ધ નથી ? શું તેઓ મારાથી વિના
કારણ નારાજ નથી ? ”

“ કુળ ” લવણપ્રમાદે કહ્યું “ વીરમ ! આપણા કુટુંબના બધા માણસો ડગતા તારા ઉપર મારે અનેક વધારે છે અને તારા તરફ મારે અપમાન પણ છે પરંતુ જો તું તારા વર્તનને સુધારીશ નહિ અને મારી અપમાનગુને માન્ય ગણીશ નહિ, તો મારે પણ તારા ઉપર કેવો પ્રેમ અને ટેલો પક્ષપાત ગણવો એનો વિચાર કરવો પડશે ”

વીરમ તેના દાદાનું હેલુ વાક્ય સાંભળીને વિચારમાં પડ્યો આ અને તેનું સ્વાભાવિક દોષધી ભરેલું મુખ દિલગીરીયુક્ત જણાતું હતું

લવણપ્રમાદ ટેલીક વાર પય ત તેના મૂર્ખ પૌત્ર તરફ જોઈ રહ્યો હતો તેણે ઉભા થઈ, તેની પામે જઈ તથા તેના સમક્ષ ઉપર પોતાનો હાથ મુકીને ન્તોભરેલા અંગે કહ્યું “ વીરમ ! તારો મુખમુદ્રા ઉપરથી જણાય છે કે તને તારા વર્તનનો પત્રાત્તાપ થાય છે શું મારી મા માન્યતા માચી નથી / ”

વીરમે આમન ઉપરથી ઉભા થઈને કહ્યું “ તમારો માન્યતા માચી કે દાદાજી ! મને હવે મારા અગળ વર્તનનો પત્રાત્તાપ થાય છે ”

“ ત્યારે તું જ્યતમિલનો મગ છોડી દેશ ” લવણપ્રમાદે પૂછ્યું

“ હા વીરમે ઉત્તર આપ્યો

“ અને મધુરીને ત્યજ દેશ ” લવણપ્રમાદે ફરીને પૂછ્યું

વીરમે પોતાના કપાળે હાથ ફેરવ્યો અને ધીમેથી કહ્યું “ પ્રયાગ કરી જોઈશ ”

“ છેવટમાં ઘોળકા જઈને વીરધવળની ક્ષમા માગીશ ? ” લવણ પ્રમાદે પ્રશ્ન કર્યો

“ માગી જોઈશ ” વીરમે જવાબ આપ્યો

લવણપ્રમાદે ખુશી થતા કહ્યું “ હમણા તો તું આહી રહે. થોડા દિવસ પછી ઘોળકા જવાનું ગણજો પણ હજી મારી એક શિખામણ સાંભળ ન્યા મુધી તું મધુરીનો ત્યાગ કરીશ નહિ, ત્યા મુધી તારું વર્તન સુધરશે નહિ, એ ચોક્કસ માનજો ”

વીરમ મોન રહ્યો અને વિચારમાં ને વિચારમાં આમ તેમ આટા મારવા લાગ્યો લવણપ્રમાદ વીરમને એવી વિચારગ્રસ્ત રિયતિમાં રહેવા દઈને ત્યાથી ચાલ્યો ગયો

પૂર્ણિમાનો પૂર્ણચંદ્ર મોળ કળાથી પ્રકાશતો હતો સરસ્વતી નદીનું સ્વચ્છ જળ ચંદ્રના રૂપેરી અજવાળામાં સફેદ દૂધ જેવું જણાતું હતું હજી ગત્રિની ગરબાતજ હતી એટલે નદી-કિનારે

પાત્રી બાત્ર પળ તમારું ત્ય વીરમગામ જરુ નેત્રમે ૧ થોડા દિવ-
મા વીરમગામ જવાનો છું અને જે તમે મારી સાથે આવશો તો
સાપણને મુ સાકનીમા રાજાજી આનંદ આવશે.

વીરમ વિચારના વમગામા એવો તો ક્યાક જયો હતો કે તેમાથા
તાર નીકળવુ એ તેના જેવા અનુભવલિન અને જ્ઞાનશૂન્ય યુવાનને માટે
જ મુશ્કેલીમય હતુ તેણે ટટાળીને ને “ જયતમિહ ” તમે મને
અ ઉપર પ્રશ્ન કરીને મતાંવા નહિ માઁ મગજ અત્યાં કેટલો નવી
સાપણે ફરેને મળશુ, ત્યાર નાતિવી સાત દરદા હમણા તો તમે આવી
તે આત્યા નગેા એજ ફીટ છે.

તમામા નિરાગને કમાતો નેમને નેમ નિરાની ખુશી વાય, તેમ
જયતમિહ વીરમને પોતાની દૃષ્ટગ્તગમા ક્યાતો નેમને ખુશી થયો
ણે પુનઃતજ દ્યુ ‘ ગાદ માઁ તમારી કમજ મુજબ હુ આ પાણેજ
સાથો જાઉ છું, પરંતુ જતા પહેલાં એજ પ્રશ્ન પછી લેવાની આતુર-
તાને હુ મારી નહોતો નથી “ તમે મહારાજ બીમદેવને મળ્યા ”

“ એનો ઉત્તર પણ હુ તમને અત્યાં આપીન નહિ વીરમે
વેના વિશ્વએ દ્યુ ‘ અત્યાં તો મને એટલોજ ગહેવા દે ’

જયમિહને તેના છેડા પ્રતોનો ઉત્તર ખામ રીને નેમને હતો
પરંતુ તે માટે વીરમને હવે વિશેષ આગ્રહ કરવા એ તેને ફીટ લાગ્યુ
નહિ તેને જગ નિગના વધ આવી પણ ત્યાંથી આવ્યા ગયા મિવાય
હવે ખીન ઉપાય ન હતો

‘ ફીટ, ત્યાં હુ જાઉ છું ” એટલે કહીને જયતમિહ પોતાની
નામગજ છતા પણ ત્યાંથી આવ્યા ગયો

આ સમયે આઠારામા ધીમે ધીમે વાદળાનો જમાવ થતો હતો
અને તેને લીધે ચંદ્ર થોડી વાર વાદળામા પેચી જતો હતો અને પુનઃ
બહાર નીકળતો હતો મનલગ કે ચંદ્રને મપૂર્ણતાથી પ્રકાશવામા કાળા
વાદળા અતરાયમૂત થતા હતા બગેચર આજ પ્રમાણે વીરમનાં હૃદયા-
કાળની સ્થિતિ હતી, કાળુ કે તેનું હૃદય પણ વિચારેશ્વી વાદળાથી
છવાઈ ગયુ હતુ તેનું મસ્તક અનેક પ્રકારની દૃષ્ટનાઓ અને જુદા જુદા
તરંગોથી શુચવાઈ ગયુ હતુ તેનામા મુળ જુદિનો અશ બહુ થોડો
હતો અને જે થોડો વણો અશ હતો, તે પણ આ વખતે હુપ્તપ્રાય થઈ
ગયો હતો તેના અત કંઈમા જે જુદા જુદા વિચારોનું સુદ્ધ થનુ હતુ
એક તરફ તેના હિતચી દાદાની સલાહ અને શિખામણ અને બીજી તરફ

શ્રીઓની કલ્પવેલી.

મહીલા મહોદય. ભાગ ૨ જો.

આ ગ્રંથમાં નીચેના વિષયો જોશો.

પ્રથમ પરિચ્છેદ—પ્રજોત્પત્તિ.

ક્ષેત્રશુદ્ધિ વિભાગ.

ખીજ શુદ્ધિ વિભાગ.

મતતિતુ મૂલ્ય
મર્લ ન રહેવાના ડાગણો.
કમળતુ ફરી જવુ
ીઓના માન ગુપ્ત દર્દો.
ના લક્ષણો અને ઉપાયો
ાલી ગયેલી સ્ત્રીને મર્લ રહેવાના ઉપાય
તુ પ્રાપ્તિ (અટકાવ)
પાર્તવના ભદ અને ઉપાય.
દરના ભેદ અને ઉપાય
ાનભોદક ગુટિકા
ીના લાડુ
રાત્રીની ભરમ
ુદરી સૌભાગ્ય પાક
ૂત કળ.
મતુ શુદ્ધિ.
મર્લાશયના વિવિધ દર્દો તેની ઓળ
અને ઉપાયો
કળ કળાદિની શક્તિ.
મદનકળ
પીપળાના પ્રયોગ.
અશ્વમધાનો પ્રયોગ.
ખાખરાનો પ્રયોગ

મતતિ યજે કે કમ ૧ તે માટે સ્ત્રી-
પુરુષની પરિક્ષા.
દેહશુદ્ધિ અને વચ્ચાપચ્ચ
વ્યમન દગ ગુટિકા.
ખદેનોના મદવાડ
આયુષ્ય કેમ તુટે છે ?
ધાતુક્ષણતા
વિર્યવૃદ્ધિના ઉપાયો.
ધાતુપૌષ્ટિક પાક
કામોદીપન અને વીર્ય સ્તભન ઉપચારો.
કામોદીપન ગુટિકા.
ધાતુ સ્તભન દુચકા
શદોપચાર (વાચકરણ)
શઠત્વ વિનાશક લેખની કૃતિ
મકરધ્વજ ગુટિકા
મદનકાન્ત ગુટિકા
યાકૃતિ
પ્રમેહ
તેના ભેદ લક્ષણો અને ઉપાયો.
ઉપદંશ (ચાદી-ટાંકી)
તેના ભેદ અને ઉપચાર.
મોહું આણવું તથા વાળવું;

માએ જતી હતી અને ત્યાં દેવે પનાની પોતે બને મળ્યા લતી હતી
 યાગ્યાદ મધ્યાન-મિત્રી ગયા પછી ન પાતાના મઠને જતી અને માવ
 એક વાગ આદુ બોજન કરાને બાકીનો મગસ નાચના વાચન અને મન-
 તમા પમાર જતી હતી આ પ્રમાણે નિવ્યના મધધી પ્રીતિમતી વધવનુ
 અમલ દુષ્ણ બહી ગદ હતી અને પ્રાગ્જીઓની મેવામા મુખ માની
 માનવ હરને મદળ હતી હતી જગદના અને યોગના પોતાની
 મુત્રીના આવા વચન અને મુનર્યાધી દુષ્ણને વિમાર્ગ આનદમા ગેતા
 હતા અને ધર્મ તથા પુણ્યના ખીન્ન અને દામો દરીને મતોપ માનતા
 હતા

નિવ્યના નિયમ મુજબ પ્રીતિમતી આજ પશુ દાનનાળાએ આવીને
 પાતાનુ કાગ દરી બહી હતી આ રખતે તેણે કેવળ શુભ વસ્ત્રો પરિધાન
 કરેલા હતા તેના મ તર ઉપરથી વસ્ત્ર મહેજ દર ખગી ગયુ હતુ અને
 મન્તકના વાળની એકાદ લટ તેના તેજની મુખ ઉપર આનીને પડી હતી
 દામના પરિશ્રમયો તની મુકાળ નામિ । અને ન્યસ્ત્ર દપાળ ઉપર
 પ્રસ્વેદના મકંદ મોતી મરખા ઉલ્લસ ગિન્દુઓ બન્યા હતા
 અને તેના તેજની મુખ ઉપર આજ મદ હાચ્યની હટા વિલસી રહી
 હતી પ્રીતિમતી અવિશ્રાતપણે અને મહેજ પશુ દટાળ્યા વિના ગરીબ
 માણુમાને અન્ન આપી રહી હતી, તે વખતે તેનો પિતા જગદનાહ ત્યા
 આવી પહોચ્યો તેની માથે સ્વેત વસ્ત્રધારી એક સાધુ અને ખીન્ને યુવક
 એમ મે પુરૂષો પશુ હતા તેઓ ત્રણે પ્રીતિમતીની પામે આવી પહોચ્યા
 પ્રીતિમતીએ મુખપર આવી પડેલા વાળની લટને દર દરીને તેમની મામે
 નેયુ અને તેના હાચ્યવી લંગ્લા મુખ ઉપર લલિતભાવ છવાઈ ગયો તેણે
 હલા વદ નાકુને વદન કરીને કહ્યું “ પદાગે, ગુરૂ મહારાજ । ”

આ માધુ તે આચાર્ય પરમદેવ મુરિ હતા તેમણે હમીને કહ્યું
 “ ધર્મલાલ, પ્રીતિમતી ’ તારા પિતાના આગ્રહથી હું તારા કાર્ય અને
 વ્યવસ્થા જોવાને આવ્યો છું ’

“ મારાપર આપની બહુ કૃપા વદ ” પ્રીતિમતીએ કહ્યું “ મારા
 કામ અને વ્યવસ્થા સખધી આપ જે રમ લ્યો છો, તે માટે હું આપની
 અત્યંત આભારી છું ”

‘ એમા આભાર માનવાની કશી અગત્ય નથી ’ સૂરિએ કહ્યું,
 ‘ જગદુરાહના આગ્રહ વિના પણ મારી પોતાનીજ આહી આવવાની
 અને તારા મતકાર્યને જોવાની ઇચ્છા હતી ’

આ પ્રમાણે દાનનાણાનું નિગીરણ કરતા કરતા ગદ્યા મુખ્ય દારૂ પામે આવી પડેઆ ત્યાં પછી પ્રીતિમતી તેમને દાનનાણાની ગાલુ- મા આવલી પાનાળાએ લઈ ગઈ

પશુનાળાના દારૂમા પ્રવળ કરીને પ્રીતિમતીએ કહ્યું “ શુશ્રવ્ય ! આ પાનાળામા ગળડતા તથા માદા પશુઓને અને પક્ષીઓને ગળ- વામા આવે છે અને તેમના ગેગોની ચિટ્કિયાના જણકાર માણુમે ગેદી તેમની માગવા- કરાવવામા આવે છે આવી રીતે માગવા કરવાથી જે પશુઓ માન અને મનકત થાય છે તેમને લાગણીવાળા અને ધર્મપ્રેમી માણુમાને પાળવા માટે અપાય છે મતલબ કે આપની મલાહ મુજબ જન્મે શાળાની વ્યવસ્થા ગળવામા આવે છે ”

પ્રીતિમતી જન્મે શાળાનું કામ અને તેની વ્યવસ્થા બતાવી રહી એટલે પન્મદેવચન્દ્રિએ કહ્યું ‘ પ્રીતિમતી ! જન્મે શાળાની વ્યવસ્થા અને તે પરત્વે તારી મલાજ લેકને મને વણાજ આનંદ થયો છે. આ- પણા ગાલોમા દાનધર્મનો મહિમા વણી રીતે વર્ણવેલો છે દાનધર્મના ઘણા પ્રકાર છે પરંતુ તેમા અભયદાનને મવધી એટલું છે અભય- દાનનો ખરો અર્થ તો મૃત્યુના લયમા આવી પડેલા જીવને ઉગારવો અને તેને નિર્ભય બનાવવો એજ છે, પરંતુ તેના બીજા પણ પ્રકાર છે. લુપ્તમા માણુમેને અન્ન આપવું, નિગાધાર માણુમેને આશ્રય આપવો, રોગી માણુમેની માગવા કરવી અને દુ ખથી પીડાતા માણુમેને અનેક રીતે સહાય આપવી, એનો પણ તેમા મમાવેશ થાય છે મારે કહેવાનું નાત્પર્ય એ છે કે જીવોનું અનેક પ્રકારે રક્ષણ કરવું, તેનું નામ અભયદાન છે એટલામા નાના અને અતિ છુટ્ટ કીડાથી લઈને દેવાના અધિપતિ છંદ્ર સુધીના જીવોને ખામ કરીને જીવવાની વિશેષ ધ્યાન હોય છે અને તેથી ધર્મના આઠહેતુકે અભયદાનજેવું ઉત્તમ એક પણ દાન નથી જ્યારે તે કેટલોક મમય પૂર્વે તારે તાર જીવન શી રીતે વ્યતિત કરવું અને કયા કાર્યો કરવાથી વધારે પૂરક ઉપાર્જન થશે, એમ પછીને મારી સલાહ મારી હતી, ત્યારે મે તને મર્વને કષ્ટ અને મર્વનું હિત કરનાર એવું જે અભયદાન-તેને માટે પ્રયાસ કરવાનો અને દાનશાળા તથા પશુશાળા સ્થાપીને જીવોની જરૂરીઆતો પૂરી પાડી તેમનું અનેક પ્રકારે રક્ષણ કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો હતો, એનું કારણ તું હવે મમજી હશે જીવોને અભયદાન આપવાથી માણુમ દીવાંચુ, નિરોગી, લોકમુહુર્મા પ્રિય, મૌદર્યમપન્ન, બળવાન અને તેજસ્વી થાય છે અને તે વિશેષ પુણ્ય મ પાદન કરી ભવિષ્યમા સુખનો ભોક્તા બને છે પ્રીતિ-

“કેમ ત્યાં દાર્દ આમ દાર્દ જે ” મૃગિએ ગ્વાલાવિદ ગીતે
મ ક્યો

‘ હા હા ’ જગદનાદે ઉત્તર આપતા હ્યું “ આ નગરનો
૧૮ કે જેને ગુજરાતના મહાગજ લીમદેવ બાણાવળીએ બધાઓ
તો તેને ટેલોદ મમય પહેલા યગપાદરના ગજ પીડેવે તોડી નાખ્યો
૩ હાજમાં આ કોટને મે કીધી ચણાવવાનો આદર ક્યો છે રાજ
પીડેવને આ વાતની જાણ થઈ તો તેથી તેણે પોતાનો એક દૂત મોકલી
ને દલાવ્યું છે કે જે ગધેડાને માથે બે શીંગડા ઉગવાનો સહય હોય,
૧૧ તુ કીને કોટ ચણાવી શકે આ મદેશના જવાબમાં મે પણ પીડ-
વને દલાવ્યું છે કે ગધેડાના માથે બે શીંગડા ઉગાડીને પણ હું આહી
૧૮ બધાવવાનો પ્રયત્ન કરીશ આ પ્રમાણે હકીકત બનવાથી દિલ્હો
મુગે ચતા સુધી તેના ગજાણને માટે યોગ્ય પ્રબધ કરવાની અગત્ય છે
મદેશવરના અધિકારી પામે પીડેવની મામે થવા જેટલું મૈન્યબળ નથી,
તેમ અધિકારી પોતે પણ જર્વાર અને માહમિક નથી તેથી મે દિલ્હાના
ગજાણ વાસ્તે મૈન્યબળની મહાય માટે ધેળડાના ગજ વીરધવળની
પામે જવાનો નિમ્મય ક્યો છે દારણ કે આ નગર અને આમપામનો
પ્રદેશ તેના તાબામાં છે વળી ધેળડામાં આપણા સાધર્મી બધુઓ
વસ્તુપાળ અને તેજપાળ ગત્યના મુખ્ય મત્રીઓ છે એટલે ત્યાંથી
જોઈએ તેની મદદ મળી રહેશે ”

“ બહુ મારું ” મૃગિએ હ્યું “ પણ ત્યારે તમે ધેળડા જાઓ,
ત્યારે ગજ વીરધવળને અને બન્ને મત્રીઓને મારા ધર્મલાભ
જરૂર હોશે ”

એટલું કહીને પરમદેવમૃગ પોતાના એકાત ખડમાં ચાલ્યા ગયા
અને જગદુશાહ તેના મુનિમ જેતમી માથે પોતાના મકાને આવ્યો

“ કેમ, ત્યાં કાઈ ખામ કામ છે ? ” સ્ત્રીએ ગ્વાલાવિદ્ ગતે શ્રી કર્યો.

“ હા, હા ” જગદુગાદે ઉત્તર આપતા કહ્યું “ આ નગરનો ૧૮ કે જેને ગુજરાતના મહાગણ લીમ્ફેવ ગાણાવળીએ બધાઓ તો તેને કેટલોક મમય પાંડ્યા યગ્ધાગદ્ગના ગણ પીંદેવે તોડી નાખ્યો ? હાલમાં આ કોટને મેં કુરીથી ચણાવવાનો આદ્ર કર્યો છે. ગણ પીંદેવને આ વાતની જાણ થઈ તો તેથી તેણે પોતાનો એક ફત મોકલી ને કહ્યું છે કે જો ગદ્ગદને માથે બે શીંગડા ઉગવાનો મલક હોય, ૧૧ તુ કુરીને કોટ ચણાવી શકે આ મદેશના જવાબમાં મેં પણ પીંદેવને કહ્યું છે કે ગદ્ગદના માથે બે શીંગડા ઉગાડીને પણ હું આંહી ૧૮ બધાવવાનો પ્રયત્ન કરીશ આ પ્રમાણે હકીકત બનવાથી કિલ્લો તુરં વળા મુધી તેના ગદ્ગદને માટે યોગ્ય પ્રબધ કરવાની અગત્ય છે મદેશના અધિકારી પાસે પીંદેવની માથે થવા જેટલું મૈન્યબળ નથી, તેમ અધિકારી પોતે પણ ગર્વીર અને માહમિક નથી તેથી મેં કિલ્લાના ગદ્ગદ વાસ્તે મૈન્યબળની મદાય માટે ધેળદાના ગણ વીરધવળની પાસે જવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, કાગલુ કે આ નગર અને આમપામનો પ્રદેશ તેના તાળામાં છે વળી ધેળદામાં આપણા સાધર્મી બધુઓ વસ્તુપાળ અને તેજપાળ ગાંધના મુખ્ય મંત્રીઓ છે એટલે ત્યાંથી જોઈએ તેવી મદદ મળી રહેશે ”

“ બહુ સારું ” સ્ત્રીએ કહ્યું “ પણ ત્યારે તમે ધેળદા જાઓ, ત્યાં ગણ વીરધવળને અને બન્ને મંત્રીઓને મારા ધર્મલાલ જરૂર કહેશે ”

એટલું કહીને પરમદેવમુગિ પોતાના એકાત બડમાં ચાલ્યા ગયા અને જગદુગાદ તેના મુનિમ જેતમી માથે પોતાના મકાને આવ્યો

જેતસીએ આવીને તુરતજ પૂછ્યું “કેમ, શું વાગી ગયા છે ?”

“કાણુ લાઇ જેતસી !” પ્રીતિમતીએ પુત્તકમાથી મુખને બદાવ
ફાંને કહ્યું “આંવા હમણા આપણા ગાસ્ત્રનો એક ધાર્મિક ગ્રંથ મે
પાચવા માડ્યો છે ”

જેતસીએ મામે બેમીને હમતા હમતા કહ્યું. “તમને ધાર્મિક ગ્રંથ
પાચવા બહુ ગમે છે, પરંતુ મને તો એવા ગ્રંથ વાચતા કટાળો આવે છે
કાણુ કે આપણા ધર્મનું તત્ત્વજ્ઞાન બહુજ કઠિન અને ન સમજાય
તેવું છે ’

“એ ખરું છે ” પ્રીતિમતીએ પુત્તકને બંધ કરી એક બાબુએ
કુટ્તા કહ્યું ‘ પણ આપણુ તત્ત્વજ્ઞાન એટલા બધા ઉચ્ચ પ્રકારનું છે
તે વાચતા અને મનન કરતા જીવ, અજીવ વગેરે બેદોનું અને આ
પમાગની બધી બાબતો મનજી જ્ઞાન હસ્તામલકવત્ વધ ગહે છે ”

“પણ મને તો ચિંતાનુયોગના ગ્રંથો વાચવા વધારે ગમે છે
કાણુ કે તેના વાચનથી આનંદની સાથે જ્ઞાન પણ મળે છે ” જેત
સીએ કહ્યું

“તમે મતી અજનાનું ચરિત્ર વાચ્યું છે !” પ્રીતિમતીએ પૂછ્યું

“હા, એ ચરિત્ર મે વાચ્યું છે ” જેતસીએ ઉત્તર આપતા કહ્યું.

એ ચરિત્રમા પવનવેગે તેની પતિપ્રાણા અને સતી સ્ત્રીનો દેવળ દારણ
ચિના બાવીસ વર્ષ સુધી ત્યાગ કર્યો હતો, એ પ્રસંગ બહુજ કરુણા-
જનક છે પુરૂષો પોતાના ઉતાવળા અને માહસિક સ્વભાવને વશ થઈ
પોતાની નમ્ર અને આજ્ઞાધારક સ્ત્રીઓને કોઇ કોઇ વાર દુષ્ટ
દેવામા આગળ પાછળનો વિચાર કરતા નથી એ આશ્ચર્યજનક છે ”

“કોઇ મૂર્ખ પુરૂષો તમે કહો છો તેમ કરતા હશે, પરંતુ એ
ઉપરથી બધા પુરૂષોને દોષિત ગણી શકાય નહિ ” પ્રીતિમતીએ કહ્યું

“એ ગમે તેમ હોય, પરંતુ મારા મતાનુસાર તો સ્ત્રીઓની
અવદશાને માટે ઘણે ભાગે પુરૂષો દોષિત છે ” જેતસીએ કહ્યું

“લાઇ જેતસી ! તમે પુરૂષ થઇને સ્ત્રીઓનો પક્ષ લઇ પુરૂષોને
જ દોષિત કરાવો છો, એથી જણાય છે કે તમે સ્ત્રીજાતિના પક્ષપાતી છો ”
પ્રીતિમતીએ મહેજ હસીને કહ્યું

“અલબત્ત ” જેતસીએ મગજખીંચી કહ્યું. “મને સ્ત્રીજાતિને
માટે અપૂર્ણ માન છે અને તેથી હું તેનો પક્ષપાતી બન્યો છું. ”

પ્રીતિમતી સ્ત્રીજાતિના પક્ષપાતી તરફ પ્રત્યે ઘડીભર સ્થિર

મારી અને તમારી વચ્ચે જમીન આગમાન નેટનું મોટું અંતર મે-
નાથી એ લાગણી નિર્વ્યક હતી અને તેથી મે તને આગળ વધતી જા-
તી ગણી ત્યાગ્યાં પણ વર્ષ પછી તમારા વિવાદની ચર્ચા આવી,
ત્યારે પણ મે શાંત મનથી વિચાર કરી જોયો અને તેના અંગે મને મા-
નુષ્ય પડ્યું કે ક્યા તમે અને ક્યા હું ' ક્યા ત્રીમત માતાપિતાની લાડકી
પુત્રી અને ક્યા નિધન વિધવાનો નિગદાગ પુત્ર ' આ વિચારથી મે
મારી લાગણીને પુનઃ પણ જ્યાંથી ગળા થોડા સમય પછી તમારું જન્મ
થઈ ગયું અને મે લાગણીના અંગે ઉદભવેલી આગાનો અર્થ ત્યાગ
કર્યો પણ તે પછી તુરંતજ તમે વિધવા થયા આ પ્રમગે તમારા માતા
પિતાને અને તમને દુઃખ થાય, એનો સ્વાભાવિકજ હતો, પરંતુ મને
પણ અતીવ દુઃખ થયું હતું એ કહેવાની કશી અગત્ય નથી તમારું
નિધન્યત્વ અમલ દુઃખ દેખી નહિ રાડવાથી જગલગ એ વર્ષ પહેલા ત-
મારા માતાપિતાએ તમારું પુનર્જન્મ કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી હતી અને
જો તમે તેમની ઇચ્છાનો સ્વીકાર કર્યો હોત, તો હું અત્યારે જે વાત કરી
ગયો છું, તે કરવાનો પ્રમગ આવત નહિ અને કદાચ આવ્યો હોત, તો
જૂદા સ્વરૂપમાજ, પરંતુ તે વખતે તમે તેમની ઇચ્છાનો અસ્વીકાર કર્યો
હોતો, એ ઘટના તમને અવસ્થા યાદ હોવી જોઈએ ”

એટલું કહીને જેતસી કણુવાર અટક્યો અને પછી તેણે પુનઃ ગભી-
રતાથી કહેવા માડ્યું “ મારી વાતની પ્રસ્તાવના રૂપે આટલું વિવેચન
કર્યા પછી હવે હું મૂળ મુદ્દાના વિષય ઉપર આવું છું. પ્રીતિમતી ! મારે
તમને કહેવું જોઈએ કે હજી પણ તમારા માતાપિતાની તેવીજ ઇચ્છા છે
અને જો તમે તેનો સ્વીકાર કરવાને તૈયાર થાઓ, તો તમારા હૃદયમા જે
લાગણી તમને પહેલીજ વાર જોતા જન્મી હતી, તે ત્રીજાના રૂપમા પ્રત્યક્ષ
થઈ રહે તેમ છે ”

જેતસી વાત સરતા અટક્યો એટલે પ્રીતિમતીએ તેની સામે જોયું
અને એકદમ કહ્યું “ તમારું કંઈન હું બરોબર સમજી શકી નથી. તમે
જે કહેલા ઇચ્છતા હો, તે વધારે સ્પષ્ટતાથી કહો ”

‘ અવિનય કે અવિવેકને માટે મે પહેલેલીજ તમારી ક્ષમા માગી
લીધી છે, તેથી અત્યારે પુનઃ માગતો નથી ” જેતસીએ સહેજ ધ્રુજતા
અવાજથી કહ્યું ” પ્રીતિમતી ! હું તમને આહુ છું અને તેથી જો તમે
તમારા માતાપિતાની ઇચ્છાનો સ્વીકાર કરો, તો તમારી સાથે-એક બાળ
વિધવાની સાથે-જન્મ કરવાને હું તૈયાર છું ”

જેતસીના સ્પષ્ટ કંઈનથી પ્રીતિમતીને આઘાત થયો તેની પવિત્ર-

“ જેતસી ! પ્રીતિમતીએ અગમી જુગમાં લાવીને કહ્યું “ માનં
સાચુ ગોચ છે કે અગોચ, એ જોવાનું તમારું કામ નથી ”

પ્રીતિમતી ! ” જેતસીએ જાતિથી કહ્યું ‘ એમ જુગે ન
જોતા માગ હૃદયમાં તમારા માટે લાગણી છે, એવું છે અને પ્રેમ પણ
એ લાગણીની જ હું તમારા મુખમાં અત્યવશ્યક થતા તમારા
સાચાને અગોચ કહું છું. ’

પ્રીતિમતીએ એટલું કહ્યું ‘ તમારા હૃદયમાં માગ માટે કાંઈ
લાગણી હોય તો તે કાંઈ નાખતા માગે તમારા એવું કે પ્રેમ કશાની
રૂં નથી

સહ તમારી એવી ઈચ્છા હશે, તો હું તમારા પ્રત્યેની લાગ-
ણિ માગ હૃદયમાંથી કાઢી નાખીશ ” જેતસીએ કહ્યું “ પણ મારી
૧૮ વાતને શાંતિ અને ધીરજથી સાંભળજો ’

પ્રીતિમતીએ કટાણાવી કહ્યું “ બાલો, જે કહેવું હોય, તે જલ્દી
હી નાખો ’

જેતસીએ પ્રીતિમતીના ગૌરવન તરફ નિહાળીને કહ્યું “ પ્રી-
તિમતી ! તમારા માતાપિતા તમારું પુનઃજન કરી આપવાને ઈચ્છે છે
અને હું તમારી માથે-એટલા બાળવિધવાની માથે લગ્ન કરવાને તૈયાર છું.
મહત્તા તમે દુગ્રાહથી એ વાતનો સ્વીકાર કરતા નથી, એ તમારી
બીજી બુદ્ધિ થાય છે હું મારી મિથ્યા પ્રજામાં કરતો નથી પરંતુ અત્યજ કહું
કે મારા જેવા કામદેવને પણ લગ્નવેતવા મુદ્દા તરફથીને અત્યજ કહું કર-
વાને અમારી જાતિની અનેક યુવાન જાળાઓ આતુર છે અને તેઓમાંથી
માગ માતૃશ્રી એકાદ બાળા માથે પાણિગ્રહણ કરી મારા માડવાનો મને આ-
શ હું કરી રહ્યા છે, તે છતાં તથા વિધવા યુવતીની માથે વિવાહ કરવાથી જાતિ-
શાંતિગ્રહાર મમાજનો અલિપ્તાર અને માતા તથા મગા મળધીઓનો
ગ્રાપ મહન કરવો પડશે, એવું જાણવા છતાં પણ હું તમારી સાથે લગ્ન
કરવાને હિમત રૂં છું, ત્યારે મારા હૃદયમાં તમારા માટે કેટલી અને
સ્ત્રી લાગણી હશે, તેનો તમારે વિચાર કરવો જોઈએ તેમજ મારી
માગણીનો અને તમારા માતાપિતાની ઈચ્છાનો સ્વીકાર કરી તમારે
મુખી થવું જોઈએ પ્રીતિમતી ! જીવનમાં મુખી થવાનો પ્રમગ વારં-
વાર આવતો નથી, માટે આપોઆપ આવેલા પ્રમગને વ્યથ વહી જવા
દેવો, એ કેવળ મૂર્ખતા છે વળી તમારી આ નાણુક દેહલતા શું વૈધ-
વ્યનું અમાપ હું જીવનભર સહન કરી શકું ? ના, ના એવું કુખ
તમાગથી મહન થઈ શકશે નહિ માટે દુગ્રાહને ત્યજ દો અને કૃપા કરીને

હતી અને તેની જે આખા ઘાઘ અજળ પ્રકારના તેજસ્વી પગડતી હતી
જે જોઈ જેતમીના ઉપમા પ્રીતિમતીને માટે ગ્યાલાવિદ ગીતે લલિતભાવ
ઉત્પન્ન થયો. તેણે પ્રીતિમતીને નીચા નગી નમસ્કાર કરીને કહ્યું “બહેન !
પૂજનીય દેવા !

તે આગળ જોડવા જતો હતો. પરંતુ તે વખતે જગદુશાહે જે
ખડમા પ્રવેશ કર્યો અને તેથી તે અટકી ગયો.

જગદુશાહ પ્રીતિમતી તથા જેતમી પ્રત્યે જોતો કાણુવાર મોન
હોતો ત્યો ત્યારવાદ તેણે જેતમીને ઉદ્દેશીને પૂછ્યું “ જેતમી ! જોડતો
ક્રમ અટકી ગયો ! ”

જેતમીએ ઉત્તર આપતા કહ્યું “ શેડા ! તમારી પુત્રી માનુષી
તથી ટિન્ટુ દેવી છે ”

“ તે હું જાણ છું ” જગદુશાહે એમ કહીને પૂછ્યું “ પણ તેણે
તારી માગણીનો સ્વીકાર કર્યો કે નહિ ! ”

જેતમી એતો કર્યો ઉત્તર આપી શક્યો નહિ તે પ્રત્યુત્તરમા પ્રી-
તિમતીના મૌન્ય મુખચર તરફ દેવળ જોઈ ત્યો જગેજગ આ સમયે
ચાર-પાચ વૃદ્ધા સ્ત્રીઓ નવયુવતીને જોભે તેવા સુદર વસ્ત્રાભૂષણો પહે-
રીને ત્યા આવી પહોંચી

તેમની એક જગદુશાહને ઉદ્દેશીને પુરતજ કહ્યું “ જગદુશાહ !
જેનું તારી વિધવા પુત્રીનું પુનર્લગ્ન કરવાને ઇચ્છતો હોય તો અમારા
માટે પણ પુનર્લગ્નની તૈયારી કરો ગમજો ”

આ બધી સ્ત્રીઓ જગદુશાહના કુટુંબની હતી તેઓ વિધવા
અને છવનમમુદ્રના નિનારે પહોંચેલી વૃદ્ધા હતી તેણે તેમને યુગાર સજી-
ને આપેલી જોઈને ત્યા આ પ્રમાણે જોડતી સાલગીને આશ્ચર્ય પામતા
પૂછ્યું “ તમ આ શું કરો છો ? ”

“ અમે ફીડજ કહીએ છીએ ” એક વૃદ્ધાએ જવાબ આપતા
કહ્યું “ કારણ કે અમાગથી હવે વધવ્યનું દુખ મહન કરી શકાતું નથી ”

આ સમયે પ્રીતિમતીએ વચ્ચેજ કહ્યું “ પિતાશ ! આ કુળવ-
તીઓ શું કરે છે, તે તમે સમજ્યા કે ? ”

જે વૃદ્ધાના તથા પ્રીતિમતીના મામિક વચનોથી ચતુઃ જગદુ-
શાહ તેમના કથનને પુરતજ ગમજી ગયો.

તેણે લલ્લન પામતા “ તમારા મર્મથી ભરેલા ઉપદેશ અને

સાત એકલીજ બી હતી આ આખા આવામને અચ્છી રીતે નબળાંસો
તો અને તેમા અને મુગધી દીપકો બળી ગયા હતા રઝીયા યોવનના
ગ બહારમા હતી, તેથી અને ઉગ્ની વતના કિમતી વસ્ત્રામૃપણોના
પણુગાઓ તેનુ ચલાવિત મૌદર્ય અવિગેષ દીપી નીકળ્યુ હતુ તે જોડે
સાતળી અને મીઠી માટી જેવી હતી, તોપણ તેના પ્રત્યેક અવયવો
સાદીલા, સુડોળ અને મનોહર હતા જ્યાં તે શાહી દરબારમા જતી,
ચાંદે આદશાહને જાજે તેવો પોશાક પહેરતી હતી અને નાહી ઝખ્ખો
આ તાજને પણ ધાગણ કરતી હતી એ વખત સિવાય બાકીના વખ-
તમા તે જનાના પોશાકમા રહેતી હતી એ રીવાજ મુજબ અત્યારે તેણે
મુમલમાન યુવતીને જોભે તેવા અતિ ઝીણા અને મુલાયમ રંગમી વસ્ત્રો
આ બહુ મૃદ્ય આમૃપણો પરિધાન કરેલા હતા એ બાસીક વસ્ત્રોમાથી
તેનુ રમણીય રૂપ અને લલિત લાવણ્ય ડોકિયા કરી રહ્યુ હતુ તથા
આવાસમા બળતા અમખ્ય દીપકોના પ્રકાશમા તેનુ તેજસ્વી મૌદર્ય
આમૃપણોથી ઝળહળી રહ્યુ હતુ. માગશ કે સુલ્તાના રઝીયા રૂપવતી,
સાવણ્યમયી અને જોખનવતી લલના હતી અને તેથી તેના મૌદર્ય અને
દીપકોના પ્રકાશથી આખા આવામમા જ્યાં જુઓ ત્યાં રૂપ, લાવણ્ય
તેજ અને મૌદર્યજ નોવામા આવતા હતા

સુલ્તાના રઝીયા ઉપર કહ્યુ તેમ ચિતાતુર અને વિચારગ્રસ્ત અવ-
સ્થામા કેટલીક વાર જેમની તેમ ખેસી ગઈ તે પછી તેણે તેની ખામ
માદીને જોઈ હાક મારી “ બાદી ! ”

“ હલુગ ! ” બાદીએ દારમા પ્રવેશ કરી નમીને કહ્યુ

“ ગાનાગી તથા નાયનારી બન્ને રમણીઓ આરી છે કે નહિ ? ”
રઝીયાએ અધિગતાવી પ્રશ્ન કર્યો. ”

“ નામવગ સુલ્તાના ! ” બાદીએ નમ્રતાથી જવાબ આપતા કહ્યુ

“ તેઓ ક્યારની આવી પહોચી છે અને આપના હુકમની ગહ જોની
બહાર ખેડી છે ”

“ તો પછી તેમને આહી જલ્દી મોકલી આપ ” રઝીયાએ હુકમ
આપ્યો

“ જોવો હુકમ ” એટલુ કહી તથા નમીને બાદી ચાલી ગઈ અને
તે ગયા પછી થોડીજ વારમા બે રમણીઓ રઝીયાની મમલ આવીને
ઊભી રહી તેમણે સુલ્તાનાને અદબથી સલામ કરી અને પછી તેઓ
નીચે ખેસી ગઈ. આ બે રમણીઓ પૈકી એક ત્રીશક વર્ષની સ્થૂલકાય
તરણી હતી અને બીજી સોળ વર્ષની નાનુક યુવતી હતી આ પ્રમ

અપના એક યુવકે આવામના દારૂમાં પ્રવેશ કર્યો તેણે પોતાના મરતકને તમીનપર્યંત નમાનીને રજીયાને સલામ કરી અને જે હાથ જોડીને અન્ન-
ધી ઉભો રહ્યો

રજીયાએ પોતાની તીવ્રણ દૃષ્ટિથી એ યુવકને ધ્યાનપર્વક જોઈ
લીધા એ યુવકને જોનાજ તેના મુખ ઉપરની ચિત્તાની છાપ દૂર થઈ
1. 16 અને તેની જગ્યાએ મનોપ તથા આનંદની ઉર્મિઓ ઉછળવા લાગી.

“ મુઆરક ! ” રજીયાએ એ યુવકને ઉદ્દેશીને મળોધન કર્યું.

“ હ હજુર ! ” મુઆરકે વણીજ નગમાગથી જવાબ આપ્યો

“ બાગનુ કામ કેમ ચાલે છે ? ” રજીયાએ પ્રશ્ન કર્યો

“ મુસ્તાનાની મેહેરગાનીથી બહુ અચ્છી ગીતે ચાલે છે ” ગુલામે
1. 17 આપ્યો

“ તને બાગના માળીનુ કામ બહુ પસંદ છે, કેમ ખરૂં ને ? ”
રજીયાએ માર્મિકલાવથી પૂછ્યું

“ હ, હા ” મુઆરકે જવાબ આપતા કહ્યું “ અને તેથી આપે
ત્યારે મને કોઈ મારી નોકરી આપવાની ઇચ્છા જનુંદર કરી, ત્યારે મે
માગી બુઝીયી માળીની નોકરી માગી લીધી હતી હું આ નોકરીમાં આ-
પની કૃપાથી મુખી અને ખુશી છું ”

“ મુઆરક ! તું જો કે એક નાચીજ ગુલામ છે, તોપણ તારામાં
નમ્રતા, ગભીરતા અને વિનય ઇત્યાદિ ગુણોનો મારી ગીતે વાસ થયેલો
કે અને તે ઉપરાંત બુદ્ધિબળ અને શારીરિક મૈદર્ય પણ વસેલું હોવાથી
તું માળીની નોકરી કરતા કોઈ સાગી નોકરીને લાયક છે માગી ઇચ્છા છે
કે મૈન્યમાં કોઈ ઉચ્ચ અધિકારવાળી જગ્યાએ તને દાખલ કરી તારી
લાયકીની યોગ્ય કદર કરવી ” રજીયાએ કહ્યું

“ આપની શુભેચ્છા માટે હું આપનો અહેસાનમંદ છું ” મુઆ-
રકે વિનયથી કહ્યું “ પણ મને તો આ માળીની નોકરી વધારે પસંદ છે,
એ મિવાય બીજી નોકરી કરવાની માગી ઉમેદ નથી ”

“ બરેબર છે, પણ જો તને માળીનીજ નોકરી પસંદ હોય, તો
તને આ સામાન્ય બાગ કરતા કોઈ અસાધારણ અને અસામાન્ય બાગના
માળીનુ કામ સોંપવું જોઈએ, એવી માગી ઇચ્છા છે ” રજીયાએ માર્મિક
લાવનાથી એ પ્રમાણે કહીને પૂછ્યું “ પણ મુઆરક ! તારા આ હમીન
કપ ઉપર કોઈ નાજની મોહી પડી છે કે નહિ, એનો જવાબ જાણવાને
હું ઇન્ટેજર છું ? ”

“ હા, અને તે પણ દેદખાનાની. ’ રઝીયાએ પૂર્વવત્ મોઘધી જ-
મ આપ્યો.

“ જેવી આપ નામવરની મગ્જ ” મુળારકે કહ્યું. “ આપનો આ
સમ જે ગુન્હેગાર હોય, તો મગ્જ સહન કરવાને તૈયાર છે ”

રઝીયા નીચું મુખ રાખીને ઉભેલા એ સુદર ગુલામ તરફ એક
ને બોધ ગઈ તેણે એ ગુલામના રૂપનું પોતાના તૃપાતુર નયનોદ્વારા
લીક કાણ મુઘી પાન કર્યું અને પછી મનના ઉત્તેજનને વશ બનીને
તે યદને તેણે કહ્યું “ જેમ તારો ગુન્હો જૂદા પ્રકારનો છે, તેમ તેની
જ પણ જૂદા પ્રકારની થશે ”

‘ જૂદા પ્રકારની એટલે શું મોતની ? ’ મુળારકે જરા ભય પા-
ને ઘણીજ નમ્રતાથી પૂછ્યું.

‘ નહિ, મોતની નહિ પરંતુ કેદ થવાની અને તે પણ એક સુદ-
ના બાહુપાશમા ” રઝીયાએ ગભીરતાથી જવાબ આપતા કહ્યું

“ સુદરીના બાહુપાશમા ? યા અહાહ ! આ શો ભેદભરમ ? ’
મુળારકના મુખમાથી આશ્ચર્યના ઉદ્ગારો નીકળી પડ્યા તેણે અરજ
ગીને કહ્યું ” જહાપનાહ ! આ બાગમા માળીનું કામ કરતા જ્યારે હું
‘ યાદ સુદરીના બાહુપાશમા કેદ થવાની સ્થિતિએ આવી પહોંચ્યો છું,
યારે મને આ બાગમાથી છૂટો કરી આપ કહો છો તેમ બીજા બાગના
માળીનું કામ મોપી માગી ઉપર આવી પડેલી આક્રમકમાધી મને મુક્ત
કરશે, એવી આ દીન તાબેદારની અરજ છે ”

“ ભલે, તારી એવી અરજ છે, તો તને મેં કહ્યું છે તેમ બીજા મા-
ળીનું કામ મોપવામા આવશે, કારણકે તે બાગના માળીના પદને તું
ત્યાગી છે ” સુલ્તાનાએ તેની અરજનો સ્વીકાર કરતા કહ્યું “ પણ
એથી તને જે સગ્ગ થવાની છે, તે તો થશેજ ”

“ બેગમ સાહેબા ! મને માફ કરશો, પરંતુ આપની અત્યારની
વાતચિત્તથી મને ઘણી અઘડાઈ થાય છે ” મુળારકે કહ્યું

“ ખરૂં છે, પણ જે સુદરીના બાહુપાશમા તારે કેદ થવાનું છે, તે
સુદરી કોણ છે, એ જ્યારે તું જાણશે ત્યારે તારી અઘડાઈનો અવધિ
આવી ગશે ” રઝીયાએ મુળારકની નજીક આવીને ઉત્તેજિત સ્વરથી
કહ્યું “ ઓ મુળારક ! સાલણ એ સુદરી બીજી કોઈ નહિ, પણ જનત-

પણ ન્યાય દેહકાનો છવ નતો હતો, ત્યારે યગડાને લાગ્ય થત તુ, તેમ શુભામ મુખારકની પ્રિયિત્ર દના નવરને રજીયા લગવા લાગી બે હમતા હમતા હુ “ મુખારક ! તુ ચાટકો ગધો તા માટે હું , એ હ મમદ નકતી નથી ! દિલીની ગુસ્તાના હુ પોતેજ ન્યાયે તારી ઉપર ચાલક થઈ છું, ત્યારે તારે કરવાનું હતું પણ કાગળ નવી તા ગુલામ ! તારા નગીમનો મિતારે અત્યાચ્ચી બુલ્લદ બન્યો છે. તારુએ આજયો હુ તારી દિલીજ છું અને તુ મારો મોત છે માટે ભનો ત્યાગ કર અને બુઝી તા

પણ મુખારક લય, શાહ, અનવચ્ચી વગેરે અનેક પ્રકારની તાગલીઓના પ્રચ્ચી વ્યવ મુઝાર્ક ગયા હનો અને તેથી કાંઈ પણ નહિ તાલતા માનજ રતો

એ જોઈને રજીયાએ મ્નેહલચાં વ્યચ્ચી કહ્યું “ ખ્યારા દોમ્ત ! મ કાંઈ બોલતો નથી ! તા માટે તારા દિલને બોલતો નથી અને શા માટે તારી માથુડ માથે મીડી જળાનથી વાર્તાલાપ કરતો નથી ! યાદ રાખ કે તુ હવે સામાન્ય બાગનો માળી નથી, પણ તારી સુસ્તાનાના સૌવનરૂપી અમામાન્ય બાગનો માળી બંદક માલેક બન્યો છું ”

“ મુખારક મહા મહેનતે માનતો લગ કરીને ગલીગતા અને ગોક-લચાં અવાજથી કહ્યું “ નામવર બેગમ સાહેબા ! ગુસ્તાખીને માટે મને માફ કરગો, પર તુ મારે નિરૂપાયે કહેવું પડે છે કે આપનું મન્તક કાંઈ કાગળથી અત્યાચ્ચે ભ્રમિત બની ગયું છે અને તેથી આપને મારામાગનું હતું લાન હોય, એમ જણાતું નથી આપ શાહી ખાન્દાનના કરજદ અને હુ રખડતો ગુલામ ! આપ દિલીના તખ્તનશીન સુસ્તાના અને હુ આપનો તાબેદાર નોકર ! આપ વિચાર કરીને કહે કે મારી અને તમારી વચ્ચે પ્રેમમબધ બાધવો ઉચિત છે / હુ તો એકદમ ક્લીશ કે હરગીજ નહિ અને આપ પણ વિચારના અતે તેમજ કહેશો, માટે ખોટા આવેગને છોડી દો, શાંતિથી વિચાર કરો અને મને જવાની રજા આપો ”

“ મુખારક ! તારી ભૂલ થાય છે પ્રેમના વિષયમા ખાન્દાન કે દરજ્જાનો વિચાર કરવાનો નથી હુ તને માફ દિલથી કહું છું કે તુ ગમે તેવો માસુલી માણસ હોય, તો પણ હુ તારા રૂપ અને ગુણ ઉપર આશક થઈ છું અને પાગલ બની છું, માટે મેહેરબાની કરી મને હવે વધુ સતાવ નહી, મારા બળતા ડગરને વધારે બાળ નહિ ” રજીયાએ વચ્ચમા મ્નેહ અને આર્જવતા આણીને કહ્યું

રઝીયા દાણવાર વિચારમાં પડી ગઈ તેજે પોતાના ઉમેરગણેના મનને જાત કંવાને મિથ્યા પ્રયામ કર્યો પણ તેમાં એ નિઃકળ નીવડી તેણે અવાજમાં મહેજ જુઓ લાવીને કહ્યું. “ મુળાગક ! તું ગુલામ દો-
તાના દાગણુથી મારી માથે મહેજત આધવાને લાયક નથી, એમ માનતો
હાય તો તે તારી મોટામાં મોટી ભૂલ છે દાગણું પ્રેમના વિષયમાં
અગીર કે ગુલામ, ઉચ્ચ કે નીચ તથા શ્રીમત કે મુકલીમનો બેદલાવ
રોતો નથી આના પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણરૂપે અત્યાગનો પ્રમગજ બસ છે તું
ગુલામ છે એ મુસ્તાના છ તેમ છતાં પણ એ તને માંડે તન, મન અને
મન અર્પણ કરવાને તૈયાર થઈ છ, એનું દાગણું મારા દિલમાં તારી પ્રત્યે
ઉદ્ભવલો પ્રેમજ છે મતલબ કે પ્રેમ સબધમાં એવા બેદલાવને વચ્ચે
જાવવાની અગત્ય નથી તેમ છતાં પણ તને તારી ગુલામી અવસ્થા ખુ-
ચતી હોય, તો એ તને બાદશાહી મૈન્યમાં આગ અધિદાગવાળી જગ્યા
આપીને તથા જગ્યારના ઉમગવની પદવીથી નવાજીને તારી ગુલામી
સદાને માટે દુર કરી દાલા મુળાગક ! હવે તારા દિલમાંથી ભય
તથા આનંદને કાઢી નાખ, તારા કપાળા મુખને મદ હાન્યથી ભરી દે
અને કહે કે ‘ આપની મહેજતનો મેં નીકાર કર્યો છે ’ ”

એટલું કહીને રઝીયાએ મુળાગકને તેના બન્ને હાથ પકડી ઉભો
કર્યો અને પોતે પણ ઉભી થઈ તેના ખભે પોતાનો કોમળ ડર બળપૂર્વક
મકીને ઉગ્રતાથી કહ્યું “ અને મુળાગક ! જો તું મારી મીઠી મહેજતનો
તિરંગાર કરીશ અને મારી માગણીનો અગ્વીકાર કરીશ, તો યાદ રાખજો
કે મારો પ્રેમ વેરના રૂપમાં બદલાઈ જશે અને એનું પરિણામ ઘણું લાય-
કર આવશે ”

રઝીયાનું ઉગ્ર સ્વરૂપ જોઈને મુળાગક મોટી મુઝવણમાં તથા ધર્મ-
મંડતમાં આવી પડ્યો તેણે દુગમ્મહી સ્ત્રીની માથે વાદ વિવાદ કરવા કરતા
મૌન રહેવાનુંજ વધારે પસંદ કર્યું અને તેથી તે રઝીયાના ક્રોધપૂર્ણ
વદન તરફ એક ધ્યાને જોતો જેમનો તેમ દીનભાવથી ઉભો રહ્યો

મુળાગકને દીનભાવે અને મૌનપણે ઉભેલો તથા ગભગણેલો જોઈને
રઝીયાના દિલમાં કંઈક અસર થઈ તેણે થોડીવાર વિચાર કર્યો અને પછી
ક્રોધને ત્યજી દઈ આત્મસંયમ કરીને કહ્યું “ દોસ્ત મુળાગક ! મેં દર્શા-
વેલા ક્રોધ અને જુસ્સાથી તું ગભરાઈ ગયો હોય તેમ જણાય છે પણ એમ
ગભગવાનું કશું કારણ નથી, કારણકે હું તારી ઉપર અતરથી જરાપણ
શુરમે યઈ નથી તેમ છતાં દિલની લાગણીને વશ થઈ મેં તને જે સં-
વચનો કહ્યા છે, તે વાગ્દે મને હવે દિલગીરી થાય છે મને ખાતરી છે

અત્તમશને ત્રણ પુત્રો ફીંગેજશાહ, મોલુદીન અને નામિરદીન તથા એક પુત્રી રઝીયા એ પ્રમાણે ચાર મતાનો હતા, તે ત્યાં મુલ્તાનમા પગલોડવાગી થયો, ત્યાં તેનો વડો પુત્ર ફીંગેજશાહ ગાદીએ બેઠો, પરંતુ તે દુગચાગી અને જુલ્મી હોવાથી તેને દરબારીઓ ધિક્કારતા હતા રઝીયા આ વખતે તેના પિતા માથે હોવાથી દિલ્હીમા ન હતી પણ તેના પિતાના મૃત્યુ પછી તે ફોજ માથે દિલ્હી આવી પહોંચી અને દરબારના મોટા મોટા અમીરો તથા ઉમરાવોને પોતાના પક્ષમા લઈ લીધા તેઓ પણ ફીંગેજશાહના ખગળ વર્તનથી નારાજ હતા એટલે તુરતજ તેના પક્ષમા ગયા અને તેમની મદદથી ફીંગેજશાહને પદબ્દ કરી તથા તેની માતા અને તેના ભાઈઓને કેદ કરી રઝીયા દિલ્હીની મુલ્તાના બની બેઠી

રઝીયા દિલ્હીના તખ્ત ઉપર બેઠી, ત્યારે તેની ઉંમર માત્ર વીશ વર્ષની હતી તે જીર્ણોદ્ધારી અને ન્યાયપ્રિય હતી દિલ્હીમા મુસલમાની બાદશાહી સ્થાપન થયાને થોડાજ વર્ષો થયા હોવાથી તેનો અમલ બહુ જાગ્રો ન હતો અને તેથી એ વખતે હિન્દુઓ અને મુસલમાનો વચ્ચે વખતોવખત નજીવી બાબતમા તકરારો થતી હતી અને સામાન્ય અપાઝ પીના પ્રમગો પણ ઘણા બનતા હતા આવી તકરારો શાહી દરબારમા આવતી, ત્યાં શુતતાના રઝીયા મુસલમાનોનો પક્ષ કર્યા વિના તેનો ન્યાય કરતી અને હિન્દુઓ ઉપર જુલમ ન ચાલ, એ વિષે કાળજી રાખતી તે પોતે બાદશાહી અખબો અને તાજ પહેરીને હમેશા દરબારમા જતી અને અરજદારોની અરજ જતે સાલણીને પોતેજ ઘટતા હુકમો આપતી. સારાશ કે રઝીયા સ્ત્રી હોવા છતાં દિલ્હીના શામનને બહુજ દક્ષતાપૂર્વક ચલાવતી હતી આ પ્રમાણે રઝીયામા દક્ષતા, મમાનતા, ન્યાયશીલતા, દયા અને ક્ષમાદિ ગુણો હોવાની માથે એક ખામી હતી અને તે મનની અતિશય દુર્બલતા મનની દુર્બલતાને વશ થઈ તે તેના એક અતિ સામાન્ય ગુલામના રૂપ અને ગુણ ઉપર મોહિત બની ગઈ પ્રથમ નો તેણે આ ગુલામને રાજમહાલયના બાગનો મુખ્ય માળી બનાવ્યો, પરંતુ ત્યારબાદ તેની પાસે પોતાનો પ્રેમ જાહેર કરી તેને સૈન્યમા સાગ અધિકારની જગ્યા અને ઉમરાવની પદવી પણ આપી. રઝીયાની હિન્દુઓ પ્રત્યેની સમાનતા જોઈને શાહી દરબારના કેટલાક કટ્ટર અમીરો અને ઉમરાવો તેનાથી નારાજ થવા લાગ્યા હતા, પરંતુ તેઓ તેને એ સબધમા ખુલ્લી રીતે કાંઈ કહી શકતા ન હતા. પણ ત્યાં રઝીયાએ એક ગુલામ તરફ પક્ષપાત દર્શાવવા માડ્યો, ત્યારે તેઓ અપૂર્ણ રીતે તેની ઉપર નાખુશ થયા અને તેની વિરુદ્ધ છૂપી રીતે ચળવળ પણ કરવા લાગ્યા

અને તે મુખારકના ફેટલાક ઉચ્ચ ગુણો અને તેની ઉત્તમ લાયકાત. પણ પગ નીચે ચાપ્યા જતા જ્ઞાને નહિ જોતા માત્ર ગ્રીન્નનો ચેનકેન પ્રકારે પાવ જોનાગ માણુગોને મુખારકની લાયકાત અને રઝીયાની ગુણુચાલકતાનો-વિચાર કરવાની કુરચલ ન હતી તેમને તો હરકાઈ ઉપાયે તેમની સામાન્ય નિર્જળતાને મોટું કંપ આપી કાગનો વાધ કરવાનું જ કામ હતું

મધ્યાન્હનો સમય હતો ગ્રીન્ન રતુ ચાલતી હોવાથી તાપ ગ્રમ વડનો હતો દિલ્હીની સુત્રાના રઝીયા દગ્ગાગના કામકાજથી પરવારી તથા ભોજન લઈને આગમને વાગ્તે પક્ષ ગ ઉપર આડી પડેલી હતી અને પ બાદીઓ પ ખાવડે તેને પવન નાખતી હતી રઝીયાનું સુદર મુખ-મળ વિપાદની છાયાથી અહેજ કરમાઈ ગયેલું જણાતું હતું અને તેની ળાળી મોહક આખામા દિક્ષગીરીની અપજ છાપ જણાતી હતી થોડીવાર સ્થી નિદ્રા લેવાના વિચારથી તે પક્ષ ગમા સ્વસ્થતાપૂર્વક પાસાભેર સુતી, પરંતુ તુરતજ એક બાદી બહારથી આવી અને તેણે નમીને કહ્યું ‘ જનાબ ! ઉમરાવ મુખારકખા હુલુરમા આવવાની રજા માગે છે ’

“ આવવા દે ” રઝીયાએ તુરતજ કહ્યું અને તે પક્ષ ગમા આડી ાઈને બેઠી

બાગનો માળી ગુલામ મુખારક કે જે હવે સુત્રાનાની ગૃહેમથી ઉમરાવ મુખારકખા રયો હતો, તે સુત્રાનાની સન્મુખ આવીને ઉપરિચિત રયો તેણે ગ્યાઝીને નીચા નમીને મક્કામ કરી અને અદખથી સામે ઉભો થઈ મુખારક આગ્યો કે તુરતજ બન્ને બાદીઓ સુત્રાનાની ઇશારતથી ચાથી ચાલી ગઈ હતી

મુખારકે ઉમરાવને રોભે તેવો પોશાક પહેરેલા હતો. કારણકે તેને પોતાના દગ્ગાન પ્રમાણે પોશાક પહેરવાનું સુત્રાનાનું કન્માન હતું તથા તેની કમરે કાળી બાલુએ તલવાર પણ લટકતી હતી મુખારકે ઉમરાવના પોશાકમા બહુ ગોભતો હતો રઝીયા ક્ષણભર તો આ મન-મોહન તરણ પ્રત્યે અનિમિષ નયનોએ જોઈ રહી તેણે જગ હસીને કહ્યું ‘ આવો, મુખારકખા ! બેસો ’

મુખારક પણ જગ હચ્ચો, પરંતુ તેના હાથમા આનદ ન હતો તે કાઠપણું નહિ બોલતા સામે પડેલા આમન ઉપર બેઠી ગયો

રઝીયા પક્ષ ગમા આડી પડી હતી, તે સ્વસ્થ બનીને બેઠી તેણે કંટલીકવાર પર્યંત તો મુખારક તરફ ચિય દષ્ટિથી જોયા ક્યું પછી અવાજમા મદુતા અને સ્નેહનો લાવ લાવીને તેણે પૂછ્યું. “ ખ્યા

“ વ્યભિચારીણી ! ” રઝીયાએ ઓકદમ પૂછ્યું.

“ જી, હા ” મુળારકે જવાબ આપ્યો “ તેઓ આપની ઉપર એવું અધરિત અને અમત્ય દોષારોપણ કરવાનું પણ સુક્યા નથી ”

રઝીયા વિચારમાં પડી ગઈ અને તેના મુખ ઉપર ચિંતાની દાલિમાં ચરારાઈ ગઈ તેણે ક્ષણવાર પર્યંત વિચાર કરીને પૂછ્યું. “ મુળારક ! તો કોઈ મારી ઉપર એવું અયોગ્ય દોષારોપણ કરતા હોય તો ભલે કરે. એથી મને શી હરકત થવાની છે ? ”

“ નામવગર મુદ્દતાના ! ” મુળારકે ગંભીર ભાવથી કહ્યું “ એથી માપને ઘણી હરકતો થશે અને તેથી આ વાતની ઊપેક્ષા કરવાની જરૂર થી જો આ ગુનામનું કહેવું આપ કબુલ કરે, તો આપે આપના પોતાના, દિલ્હીના તખ્તના અને સર્વ મામાન્યના હિતની ખાતર મારી ઉપર ધોષા મોલને દર કરી મને આપની નોકરીમાંથી મુક્ત કરવો જોઈએ ”

રઝીયાએ મુળારકનું કથન સાંભળીને જરા ઉત્તેજિત બનીને કહ્યું. ‘ વ્હાલા મુળારક ! માફ અને આ દિલ્હીના તખ્તનું ગમે તે થાય, એની મને દરકાર નથી, પરંતુ હું તને છોડીશ નહિ, તારા જેવા નૌજવાન, મળવાન અને રૂપવાન યુવકના પ્રેમની ખાતર ગમે તેટલું સહન કરવું પડે તો તે હું મહન કરી લઉંશ ”

મુળારક વિચાર અને ચિંતાના ભાગથી કાઢ પણ નહિ બોલતા આવનત મુખે આસન ઉપર ઋધિગતાથી બેસી રહ્યો રઝીયા તેની આવી અવસ્થા નિહાળીને પક્ષગ ઉપગ્રથી ઉડીને તેની પાસે આવી અને એજ આમન ઉપર તેની અડોઅડ બેઠી તેણે મુળારકના ખભે પોતાનો હાથ મૂકીને જોગદાર વાણીથી કહ્યું “ પ્યાગ દોસ્ત ! હું એક ઓરત તારા પ્રેમની ખાતર અમીરો કે ઉમરગલો કાઢીને પણ દરકાર નહિ કરતા ચાહે તેટલો ભોગ આપવો પડે તો તે આપવાને તૈયાર થઈ છું, તો પછી તું જવામર્દ પુરૂષ થઈને શા માટે કરે છે ? તારા કહેવા મુજબ આપણી મહોબ્બતમાં જો કાંઈને મહન કરવું પડે તો તે મારેજ છે અને તે માટે હું તૈયાર છું, તેમ છતાં તું શા માટે લય પામે છે ? ”

મુળારકે આસન ઉપરથી ઉઠવાનો પ્રયાસ કર્યો, પરંતુ રઝીયાએ તેને બળપૂર્વક બેમારી રાખ્યો અને તેથી તે નિરૂપાય જોમનો તેમ બેસી રહ્યો રઝીયાએ એ સુદર યુવક તરફ કેટલીકવાર પર્યંત અનિમિષ નયનોએ જોયા કર્યું અને પછી તે તેના હાથને પોતાના કરમાં પડી પોતાના હાથ ઓછકય સુધી લઈ જઈ તેને સુખનથી અદિત કર

રઝીયાએ ટેવળ તેની માથે નોંધુ પણ કાઈ ઉત્તર આપ્યો નહિ એટલે તે સુતાનાને કુર્નિંગ કરીને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

મુબારક ગયો તે પછી વઝીરે રઝીયાને પૂછ્યું મેહેરબાન સુલ્તાના! ઉમગવ મુબારકખા કેમ ચાલ્યા ગયા ? ”

“ તેને કદાચ કાંઈ કામ હતું ” રઝીયાએ જવાબ આપતા પ્રશ્ન થી “ પણ તમે અત્યારે આગમના વખતે કેમ આવી પહોંચ્યા છો ? શું કાંઈ ખામ અગત્યનું ઘમઘાજ છે કે કાંઈ કારણ બનવા પામ્યું છે ? ”

વઝીરે પોતાની આખો સાફ કરીને કહ્યું “ આપને આરામ લેવાના ખતે હું આપ્યો છું એટલે આપને તકલીફ તો પડશે પણ શું કરે ? કામ શું અગત્યનું હોવાથી માથે આ વખતે આવવું પડ્યું છે અને આપ જો ત્રણ આગમ કરી ગયા હોત, તો પણ આપને માથે જાગૃત કરવા પડત ”

રઝીયાએ આશ્ચર્ય પામીને પૂછ્યું “ પણ એટલું બધું ઉતાવળનું ને જરૂરનું શું કામ આવી પડ્યું છે ? શું શહેનશાહતમા કોઈ સ્થળે ગો કે શીસાદ થયો છે ? અથવા તો હિન્દુઓ અને મુસલમાનો વચ્ચે ક્ષાન થયું છે ? ”

“ બેગમ સાહેબા ! પરવરદેગારની રહેમથી શહેનશાહતમા દગો શીસાદ તો થયો નથી, તેમજ આપની ન્ખાથી રાજ્યપદ્ધતિથી હિન્દુઓ ને મુસલમાનો વચ્ચે તોક્ષાન થવાનો સંભવ પણ અત્યારે જણાતો નથી ” વઝીરે ઉત્તર આપતા ગભીરતાથી કહ્યું “ પણ હું તો અત્યારે કેક બુદ્ધિજન કારણમગ અને જરૂરની વાતચિત કરવાને માટે આપ્યો છું માપને મારી વાત માલજવાની પુગમદ છે ? ”

“ એ શું કહ્યો છો ? ” રઝીયાએ તુરતજ કહ્યું “ મારા હિતેન્દુ ખતે વકાનાર બુઝર્ગ વઝીરની વાત માલજવાને મને ગમે તે વખતે કુર-દાજ છે ”

“ ત્યારે માલજો, સુલ્તાના ! ” વઝીરે પોતાની દાટી ઉપર હાથ દેરવતા દેરવતા ધીમેથી અને ગભીરપણે કહ્યું “ હું અત્યારે આપના આગમના વખતે જે કારણમગ જરૂરની વાતચિત કરવાને આપ્યો છું, તે એ છે કે મુબારકખા લાયક માણસ હશે તથા તેનામા યોગ્યતા પણ હશે, પરંતુ આપે તેને માણીના અતિ મામુલી પદથી શાહી દરબાગના અતિ ઉચ્ચ ઉમગવપદે ચડાવી દીધો છે, એ વ્યાજબી કર્યું નથી દર-બાગના અમીરો તથા ઉમગવો આપના આ અવિચારી કાર્યથી નાગજ થયા છે એટલુંજ નહિ પણ તેઓ આપની વિરૂદ્ધ ખટખટ જગાડવાન

બને તેથી તેઓની મલાદ લેવાથી આપની ચવનત્રતામા જગપણુ
મી આવતી નથી ”

“ તો પછી એમજ દહોને કે દિલ્હીની સુલ્તાના પોતાની મગ્જ
ત્વ દશુ દગી શકતી નથી, તે સાદી દરબારના અમીરો અને ઉમરા-
ની શુલામ છે. ” રઝીયાએ ધીમેધી પણ દટાક્ષપૂર્વક કહ્યું અને પછી
જ ગુસ્સાથી પૂછ્યું “ દીક છે, પરંતુ મારે અને મુબારકનો ગુપ્ત
મંધ છે, એવું તમે શા આધારે કહો છો ? ”

“ એમ મારેમા ? ” વઝીરે નમ્રતાથી કહ્યું “ આપની અને
મારકની વચ્ચે કાંઈ પ્રકારનો મબધ હોવાનું હું કહેતો નથી, તેમ
વાનું મને દશુ કાગળું નથી હું તો માત્ર લોકો જે વાત દગી રહ્યા છે,
તે ઉપેક્ષા નહિ કરવાને માટે આપને મહેળા ચેતાવું છું ”

“ એ મારે હું તમારે અલેશાન માનું છું ” રઝીયાએ ગુસ્સાને
લાવી દધને કહ્યું. “ પરંતુ જે અમીરો અને ઉમરાવો તથા જે લોકો
તે સાચી ખોટી નિદા કરતા હોય, તેમને તમે કહેશો કે સુલ્તાના
લાના જાહેર જીવનમા કાંઈ ખામી જણાય, તો તે મારે તેઓ ચર્ચા
લા દીકા અવસ્ય કરે, પરંતુ તેના ખાનગી જીવનમબધી વાતો કરવાનો
ને કશો પણ અધિકાર નથી ”

“ જેવી સુલ્તાનાની મગ્જ ” વઝીરે નારાજ ઘઘને કહ્યું. “ પણ
જે રાતે ઉમરાવોની સલા ચવાની છે, એ વાતને લક્ષ્યમા લેવા મારી
જ છે ”

“ બહુ સારું ” રઝીયાએ દટાળીને કહ્યું “ અને હવે તમારે કાંઈ
શોખ કહેવાનું નહિ હોય એમ માનું છું ”

વઝીર સુલ્તાનનું છેલ્લું વાક્ય માલખીને તુરતજ ઉઠ્યો અને નમીને
લ્યો ગયો.

વઝીર ગયો તે પછી રઝીયા ચિંતા, ક્રોધ, શોક દત્યાદિ માનસિક
ગણીઓના પૂરમા તણાતી જેમની તેમ સધ્યા અમય પર્યંત ખેસી રહી
ને પછી રાત્રિ પડતા તુરતજ એ આવામનો ત્યાગ દગી અન્યત્ર ચાલી ગઈ.

નાગડ જે આમન ઉપર બેસે હતો, તેજ આમન ઉપર બિંદુ બેસે
ને પૃષ્ઠ " ગજવાડામાથી ક્યારે આવ્યા ? "

" હમણાજ નાગડે જવાજ આપ્યો ' આલી આલીને બેસે કે
તજ તમે આવી પડ્યા ' " ફીક પણ હમણા તમે વિચારગ્રસ્ત અને
તાતુર જણાઓ છો એનું શુ કાણુ ' " બિંદુ નાગડ પ્રત્યે નિહાળીને
શ્રેયો

" એનું કાણુ એજ કે મારા પાયા પોચા પડતા નથી " નાગ
ઉત્તર આપ્યો

' અને કહે કે ઘન્ટુપાળ તયા તેજપાળના પોચા પડે છે "
૧૯ કહ્યું

" બેસો છો ' નાગડે ગભીર વાણી અને ગભીર ભાવથી કહ્યું
ગજદગ્યામાથી તેમનો પગ કાઢવાને માટે હું જેમ જેમ પ્રયાસ અને
હંતત કડે છું, તેમ તેમ તેમનો પગ દટળનતો જાય છે વળી ગજદગ્યા
|| જૈનોનું જંગ વધે, એથી હું કેવળ નાગજ છું કાણુકે તેથી જૈનધ
ની ઉન્નતિ થવાની માથે આપણા શ્રેવ ધર્મને અનેક હુકતો થવાનો
ભાવ છે આ કારણથી ગજદીય ક્ષેત્રમાથી જૈનોને મત્તર ફર
વાને માટે હું ઘણી ખટપટો કરું છું, પરંતુ તેમા ગમે તે કાણુથી વિ-
ન્ય મળતો નથી હવે તો તમે કાંઈ ઉપાય કે માર્ગ દર્શાવો તો સાર ' "

" તમારા કથન ઉપરથી જણાય છે કે તમે નિગરા વધ ગયા છો "
મેહે કહ્યું " પણ તમારા જેવા જાહેશ મુત્સદી પુરૂષને આમ નિગરા
થવું, એ યોગ્ય નથી ગજદીય ક્ષેત્રમાથી જૈનોને ફર કરવા, એ ઘણું
જરૂરનું છે, પરંતુ તે માટે હું તમને જો ઉપાય કે ગો માર્ગ બતાવી
શકું ' એ માટે ઉપાય અથવા માર્ગ કાઢવો, એ તમારું મુત્સદીનું કામ છે
અને તેમા તમને સહાય કરવી, એ મારું કામ છે "

" તમારી મહાયની તો મને પૂરતી જરૂર છે, કારણ કે એકલા હાથે
તાળી પડતી નથી, " નાગડે કહ્યું. " પણ તમારી મહાયની સાથે મને
અત્યારે કાંઈના બુધ્ધિબળની પણ અગત્ય છે, કારણ કે મારી બુધ્ધિ અનેક
કલ્પનાઓ તથા ખટપટો રચીને બહાર મારી ગઈ છે અને તેથી નવો કશો
ઉપાય કે માર્ગ મને હવે સુજતો નથી હું જો કે હજી નિગરા થયો નથી,
તોપણ હવે કદાચ મારે નિગરા થવું પડશે "

" જો તમે નિરાશ થશો, તો પછી આપણી મહત્વાકાંક્ષા શી રીતે
પાળ પડી શકશે ? " સિંહે પૃષ્ઠ

સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ.

(આપના મેયન ૧૯૫૨)

સામાન્ય માળાપના ત્યા ન મળી ગઈ એવા શાગીરિક નસિક અને ધામિક ઉત્તરિના સાધનો આ સંસ્થાના વિદ્યાર્થીઓને પુરા પાડવામા આવે છે આજ સુધીમા લગભગ દ્વિસો વિદ્યાર્થીઓ તેનો લાભ લઈ સન્માર્ગે ચડ્યા છે, ને તેથી આપણી કોમના અનેક કુટુંબો તરી ગયા છે

હાલમાં ૫૪ વિદ્યાર્થીઓ વગર લવાજમે અગર નામ ત્રના લવાજમે તેનો લાભ લઈ રહ્યા છે

ધર્મ અથવા તીર્થની રક્ષા કોણ કરી શકે ?

શાસનનાં તીર્થ તથા સીદ્ધાતા સાધર્મી લાઈઓની રક્ષા મેશાં સળળ અને સસ્કારી પ્રજાએ જ કરી છે જૈન કોમમા આ સળળ સસ્કારી અને સેવાસિક પુરુષો ઉત્પન્ન કરવાનો આ સંસ્થાનો મ્હોટામા મ્હોટો અભિલાષ છે

૩૧. ૫૦૧) આપના ગૃહસ્થ એક દિવસના લોજન આર્થમાથી અમને કાયમને માટે નિશ્ચિત કરી શકે છે, અને તે ઘર બેઠે વરસમા એક દિવસ નિયમિત સ્વામીવાત્સલ્ય રવા બેટલુ પુણ્ય હાંસલ કરી શકે છે બાલાશ્રમ એવા ૩૬૦) બી ગૃહસ્થો મેળવવા ક્યારે લાગ્યશાળી થશે ?

" મને યાદ રાખજો "

પર્વના પવિત્ર પ્રસંગે કે આનંદોત્સવના અવસરે આ બાલાશ્રમને આપ કેમ યાદ ન કરો ? તેના ચોખ્ખા વહિવટ અને કસ વ્યવસ્થા વિષે કોઈની કશી ક્યાર નથી માત્ર આપની

મીઠી નજર અને મદદનીજ

આશા રાખી રહ્યું છે

વ્યવસ્થાપક

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ
પાલીતાણા.

શ્રી જૈન વનિતા વિશ્રામ.

ગોપીપુરા-સુરત.

સ્થાપના.

આ સંસ્થા સ ૧૯૭૧મા પ્રાત સ્મરણીય શ્રીમદ્ આર્યશ્રી વિજયવલ્લભચૂરિ મહારાજ સાહેબના ઉપદેશથી સુરતમા સ્થાપવામા આવી છે

શરૂઆત.

૧૦ વિદ્યાર્થીનીઓથી શરૂ કરેલ આ સંસ્થામા અત્યારે ૨૦ વિદ્યાર્થીનીઓ લાભ લે છે. વિદ્યવાઓ તેમજ ત્રણ વર્ષથી ૧૦ વર્ષની ઉમરની બાળાઓ આ સંસ્થાનો પૂર્ણ લાભ જાવી રહી છે. સંસ્થા તરફથી પ્રગટ થએલ રિપોર્ટ મંગાલે વાચો.

માસિક આવક રૂપ-૦-૦ માસિક ખર્ચ રૂપ-૦-૦
પરિણામ.

આ સંસ્થામાથી ઉત્તમ સસ્કારોવાળી કેળવણી પામી અભ્યાસ બાળાઓ પોતાને ઘેર પાછી ફરી છે. જેમના જીવન અનુકરણીય નિવડયા છે

પરધર્મમા વટલી જતી, અનાથ બની જતી, રખડી રતી, મૃતપ્રાય થઈ જાય તેવી સ અભ્યાસ નિરાશ્રિત બહેનો મહિ નવુ જીવન અને ઉત્તમ સસ્કારો પામી આદર્શ શ્રાવિત્રાઓ બની શકે છે જેનો જાતે મુલાકાત લીધા શિવાય માગ્યેજ ખ્યાલ આવી શકે.

જૈન વનિતા વિશ્રામ—

ગુજરાતમા સૌથી પહેલી આ આદર્શ જૈન સંસ્થામા આપણી સ્વધર્મી જૈન ન્હાની મહોટી બહેનો ઉત્તમ સસ્કારો પામી ઉચ્ચ જીવન જીવતાં શીખે છે. ધાર્મિક-આધ્યાત્મિક-ધર સંસારી નૈતિક કેળવણી સથે સંગીત ભરત-ગુંથણની કેળવણી આપાય છે

સરદાર ! તમે માવ બોળા છે. ગજ તમારૂં ધન માન્ય નહિ કરે, તો મેં શું કર્યો ? ”

નાગડની એ વાતથી શિંહ વિમામણમાં પડ્યો. તેણે ક્ષણવાર ડીને કહ્યું “ પણ તે મારી વાતને શા માટે માન્ય નહિ કરે ? ”

“ આજપર્યં ત વસ્તુપાળ તથા તેજપાળની વિરૂધ્ધની ઘણી વાતો ના સાબળવામા આવી છે, પરંતુ દરેક વખતે એવી વાત કહેનાગનોજ તેણે તરફદાર કર્યો છે અને એટલાજ માટે તે તમારી વાતને માન્ય નહિ રાખે અને કદાચ તમારો તિરસ્કાર પણ કરશે ” નાગડે ઉત્તર આપતા કહ્યું.

શિંહ પુનઃ વિમામણમાં પડ્યો કેટલીક વાગસૂધી વિચાર કર્યા પછી શું કહ્યું “ અમાગ મળધના અગે તે મારો તિરસ્કાર કરશે નહિ અને મારી વાતને લક્ષ્યપૂર્વક સાબળશે, એવી મને ખાતરી છે તેમ છતાં જો મારો તિરસ્કાર કરવા જેવી મુર્ખાઈ કરશે, તો હું એને મહન કરી લઉં વો નિર્મળ નથી ”

“ હીક ત્યારે ” નાગડે કહ્યું “ તમારે રાજ વીરધવળને જો કહે-
' ઘટે, તે કહેજો અને તેનું પરિણામ જો આવે, તે મને જણાવજો ”

“ બહુ માર ” શિંહે કહ્યું “ પણ હવે શાત ચિત્તથી આપણી હત્તાશક્ષા પૂર્ણ કરવાનો કોઈ માર્ગ શોધી કાઢો. તમાગ જેવા બાહોશ રૂપને નિરાશ થવું, એ શોભતું નથી ”

નાગડે પોતાના કપાળે હાથ ફેરવીને કહ્યું. “ ઘણા પ્રયામેમા નિષ્ફ-
તા મળે, ત્યારે ગમે તેવા બાહોશ પુરૂષ પણ નિગાશ થઈ જાય, એ આ-
વાવિક છે મારા મળધમા પણ એમજ બનવા પામ્યું છે, પરંતુ તમારા
તેજક વચનોથી મારામા આશાનો પુનઃ મચાર થયો છે અને મને
જણાય છે કે તમારા જેવા શૂરવીર સરદાર પક્ષમા હોવાથી આપણે આ-
પણી મુરાદ પાર પાડી શકશું ”

“ કહો, ત્યારે હવે આપણે દાવ કેવી રીતે ખેલવાનો છે ? ” શિંહે
રતજ પ્રશ્ન કર્યો

નાગડે ગભીર ભાવથી જવાબ આપતા કહ્યું “ ગજ વીરધવલ,
મહામહેશ્વર લવણપ્રસાદ, યુવગજ વીરમ અને કુમાર વીસળ એ ચાર
સંકી કોને પક્ષમા લેવાથી આપણે દાવમા જીતી શકીએ, એ પ્રથમ વિચા-
રવાનું છે રાજ તો જાણે આપણા પક્ષમા કોઈ રીતે આવે તેમ નથી,
મહામહેશ્વર ઘણો ભાગ પાટણમા રહેતા હોવાથી તેમને પક્ષમા લેવા-

“ મહેતાજી ! એક તમ્બુધી તમે નવી નવી બાજી ગ્યના બગો છો ને બીજી બાજીધી નિગાગ અને દનોત્માદ બનતા બગો છો, એનું શું ગણ ? ”

“ એનું કારણ એજ કે મેં હજી સુધી એકે બાજીમા જીત મેળવી થી ” નાગડે તેની નિગાગાનું કારણ કહી બતાવ્યું

“ પણ આ બાજીમા ભગવાન સોમનાથની કૃપાથી તમે જીત મેળવશો, એમ મને લાગે છે ” સિંહે કહ્યું.

“ મને પણ એમજ લાગે છે નાગડે કહ્યું “ પરંતુ તમારે એક મ કરવાનું છે ”

“ શું ? ” સિંહે જણાવવાથી પૂછ્યું

“ તમારા ભાણેજ અને તેજપાળના પુત્ર લુણ્ણિહ વચ્ચે ગાઠ ત્રી-સબધ છે, તે તોડાવવાનું કામ તમારે કરવાનું છે ” નાગડે ઉત્તર આપતા કામ કહી બતાવ્યું.

“ અને એ કામ હું કરી શકીશ ” સિંહે તુરતજ કહ્યું

“ તો પછી આપણે દાવ જીતી શકશું ” નાગડે ઉત્સાહથી કહ્યું.

“ ત્યારે હું હવે જાઉં છું ” સિંહે આસન ઉપરથી ઉઠીને કહ્યું

“ ભલે, પણ મેં કહ્યું તે લક્ષ્યમા ગમ્યશો ” નાગડે ભલામણ કરી.

“ તે બાબતમા તમે નચિત રહો ” સિંહે કહ્યું અને નાગડ મહેતાની રજ લઈને તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો

તે ગયા પછી નાગડ મહેતા ઉંડા વિચારમાને વિચારમા બાગમા ખેસી રહ્યો તેણે સિંહની સમક્ષ દાવમા જીત મેળવવાની આશા બતાવી હતી, પરંતુ અત્યારે તેનું મન આશા અને નિગાશા વચ્ચે ઝોલા બાતુ હતું

પ્રકરણ ૨૧ મું.

મામે અને ભાણેજ.

ગત પ્રકરણમા વર્ણવેલી ઘટના ઘટયા પછી બે દિવસ જેટલો મ-મય વ્યતિત થઈ ગયો હતો વખત પ્રાત કાળનો હતો ગજકુમાર વીસળ તથા તેનો મિત્ર અને મત્રી તેજપાળનો પુત્ર લુણ્ણિહ બ

“ ત્યારે તમે પૂરા ભાગ્યશાળી કે દુર્ણાટક નરેશની કુવરી માથે
૧૩ લગ્ન થયું ” લુણસિંહે સહજ ગ્રમિત કરીને કહ્યું

“ ત્યારે તમે પણ દુર્ણાટકની કાંઈ સ્યામળી કન્યા સાથે લગ્ન કર-
ી શા માટે ભાગ્યશાળી બનતા નથી ? ” વીસળે જગ ગભીર બનીને
૧૪ કહે

“ હું એજ વિચારમાં છું, પરંતુ મને તેવી કન્યા કાણુ લાવી
યે ? ” લુણસિંહે પણ ગભીરતા ધારણ કરીને ઉત્તર આપતા પૂછ્યું.

“ તમને જો સ્યામળી સ્ત્રી પસંદ હશે તો હુંજ તેવી કન્યા સાથે
૧૫ લગ્ન કરાવી આપીશ ” વીસળે ઉત્તર આપ્યો

“ તો આપણે તૈયાર છીએ ” લુણસિંહે કહ્યું અને પછી પૂછ્યું.
પણ રાજકુમાર ! મને પૂછવા દો કે શું તમને સ્યામા સ્ત્રી પસંદ નથી ? ”

“ શામાટે પસંદ ન હોય ? દુર્ણાટકે સ્યામતા એજ ખરેખર રૂપ
૧૬ ” વીસળે માર્મિકતાથી જવાબ આપ્યો

“ રાજકુમાર ! ” લુણસિંહે કહ્યું “ તમારા માર્મિક કથનથી
શાય છે કે તમે સ્યામા સ્ત્રીને પસંદ કરતા નથી અને તેથી દુર્ણાટક
રાની કુવરી કે જેને તમે પરાણીને હમણા લાગ્યા છો, તેને તે સ્યામા
વાના કારણથી કદાચ આહતા પણ નહિ હો, પરંતુ મારે કહેવું જો-
ગે કે સ્યામતા એ દુરૂપ નથી, કિન્તુ સૌંદર્યનો એક મનોહારી પ્રકાર
ખરીરીતે તો મુખ, નાસિકા છત્યાદિ પ્રમુખ અવયવોનું બેડોળપણ
ને લાવણ્યહિનતા એજ દુરૂપ છે, નહિ કે શરીરની સ્યામતા, કાર-
કે જો સ્યામતાની દુરૂપમા ગણના થતી હોત, તો સ્યામળા શ્રી
ણની પાછળ ગોપીઓ ગાડી બનત નહિ આ ઉપરથી મારે કહેવાનો
ાશય એ છે કે કોઈ સ્ત્રી શરીરે ભલે સ્યામ હોય, પરંતુ તે સાથે
ના પ્રત્યેક અવયવો સુકોમળ, સુગઠિત અને લાવણ્યથી ભરપુર
૧૭, તો તેની સુદર સ્ત્રીમા ગણના કરવામા કશી પણ હરકત નથી ”

લુણસિંહ બોલતો બધ થયો એટલે વીસળે દુરતજ કહ્યું લુણ-
સિંહ ! તમે સ્યામા સ્ત્રીના આટલા બધા વખાણ કરો છો અને સ્યામ-
ાની સૌંદર્યમા ગણના કરો છો, તેથી જણાય છે કે તમારા લગ્ન કાંઈ
્યામળા રંગની કન્યા સાથે થવાના હશે હીક, ત્યારે તમે પણ મારા
વા ભાગ્યશાળી તો ખરાજ ! ”

“ મારા લગ્ન હજી કાંઈની સાથે થવાનું નક્કી થયું નથી ” લુણ-
સિંહે જરા હમીને કહ્યું “ પણ કપાળી અને સ્યામળી એવી બે :

“ ગજકુમારની સાથે દગ્ગા દગ્ગામા હું માગારે ખુશી ન હોઉં ” લુણસિદ્ધે મીઘો ઉત્તર આપવાને બદલે માગો પ્રશ્ન મ્યો

એના ઉત્તરમા સિંદ ઉતાવળથી બોલવા વર્તે રના, તેને અટકાવીને વીમળે કહ્યું “ પણ મામા ! આના પ્રશ્નો પૂજ્યાનું તમારે શું પ્રયોજન છે ? હું અને લુણમિદ અને મિત્રા ધીએ અને તેથી અગે એક ખીન્ન સાથે ફરીએ દરીએ, એમા ખુશી કે નાખુશીનો ગ્વાલજ નથી ”

“ બહુ માર ” સિંદે ક્યવાતા મને કહ્યું “ તમને એ વાત પસંદ ન હોય, તો હું તમાગ મિત્ર લુણમિદને એ વિષયમા કાંઈ પછીશ નહિ પણ તમે શહેરમા ક્યારે જવાના છો ? ”

“ કેમ, માર કાંઈ ખાસ કામ છે ? વીસળે પૂછ્યું

“ ના, ના કાંઈ ખાસ કામ તો નથી ” સિંદે જવાબ આપતા કહ્યું “ હું તો મામાન્ય ગીતે માત્ર જાણવાના આશયથીજ પૂછું છું ”

“ હવે કાંઈ બહુ વાગ નથી ” વીસળે કહ્યું “ મહાદેવના દર્શન કરી લઈએ તેટલીજ માત્ર વાગ છે ” એમ કહીને વીમળ એટા ઉપરથી ઉઠ્યો અને તે સાથે લુણમિદ અને સિંદ પણ ઉઠ્યા તેઓ ત્રણે શિવાલયમા શ્રી શંકરના દર્શન કરીને ઘોડેસ્વાર થયા અને પોતાના ઘોડાઓને નગર તરફ ચલાવ્યા ઘોડા મમયમા તેઓ ગજમાર્ગે ચાલે રાજમહાલયના મુખ્ય દગ્ગાને આવી પહોંચ્યા

દરવાજાના દ્વારની બહાર પોતાનો ઘોડો મોકી ગળીને લુણમિદે વીસળને ઉદ્દેશીને કહ્યું “ હું હવે ગ્ગ લઉં છું, ગજકુમાર ! ”

“ લલે પણ પાછા ક્યારે મળેગો ? ” વીમળે તેને રગ્ગ આપતા જાણવા માગ્યું

“ મધ્યાન્હ પછી. ” લુણસિદ્ધે ઉત્તર આપ્યો

“ હા ” વીમળે કહ્યું અને તે તયા મિદ રાજવાડાની અદર ગયા ગજવાડામા પ્રવેશીને વીસળ તેના મહેલમા ગયો અને તેનો મામો સિંદ પણ તેની સાથેજ ગયો ઘોડો માણસને સો ૧૧ થા કપડા ઉતારીને વીસળ તેના મામાની પામે જઈતો ખેડો

ઘોડીવાર બન્ને મૌન ખેસી રહ્યા તે પછી સિંદે મૌનનો ભગ કરીને પૂછ્યું

“ યુવગજ વીગમના તમે કાંઈ મમાચાગ માલજ્યા છે કે નહિ ? ”

“ ક્યા સમાચાર ? ” વીસળે આતુરતાથી મામો પ્રશ્ન કર્યો

“ એનું કારણ ” વીસળે તુરતજ પૂછ્યું

“ એનું કારણ સ્પષ્ટ છે પરંતુ હું કહીને, તે નમાગ માનવામા આવશે નહિ ” સિંહે ઉત્તર આપતા કહ્યું.

“ પણ તમે કહો તો ખરા ” વીસળે બાણવા માગ્યું

“ વીસળદેવ ! ” સિંહે ગભીર મુદ્રા ધારણ કરીને કહ્યું. “ ભુણ્ણ-સિંહ તમારી સાથે ગામાટે મૈત્રીમળધ ગળે છે, એનું કારણ તમે જે માનતા હો, તેથી જૂદું છે તમે એમ માનતા હશે કે તે તમારી સાથે શુદ્ધ મૈત્રીભાવ ગળતો હશે, પરંતુ મારે કહેવું જોઈએ કે તમારી એ માન્યતા તદ્દન ભૂલભરેલી છે, કારણકે મહત્ત્વાદક્ષી વસ્તુપાળ તથા તેજ-પાળના એક વિશિષ્ટ સ્વાર્થમય હેતુને લઈને તે તમારો મિત્ર થયો છે વસ્તુપાળ અને તેજપાળ નમને પોતાના દાણુમા ગળવા ઇચ્છે છે તમને ધેળકાની અને બની શકે તો પાટણની ગજગાદીએ આપી તેઓ પોતાનો અનેક ગુણો સ્વાર્થ સાધી લેવા માગે છે અને તેમના નિર્માન્ય અહિસામય ધર્મને ગજધર્મ બનાવી જૈવધર્મ ઉપર વિનય મેળવવાને મથે છે ”

વીસળ તેના મામાના કથનને એકધ્યાને માલણી રહ્યો હતો

“ અને રાજકુમાર ! ” સિંહે સ્વરમા કાઠક જોર લાવીને કહ્યું “ આ ઉપરાંત તેઓ આ પ્રદેશના માડલિક અને બની શકે તો સ્વતંત્ર રાજ થવાના પણ પ્રયાસમા છે ”

“ મામા ! ” વીસળદેવે તુરંતજ કહ્યું “ તમારી વાત તદ્દન અસંભવિત અને નહિ માનવા જેવી છે ”

“ એ તો મે પ્રથમથીજ કહ્યું હતું કે મારી વાત તમારા માનવામા આવશે નહિ ” સિંહે ભવિષ્યવાદી જેવો ડાળ કરીને કહ્યું

“ પણ તમારી વાત માચી હોવાનો પુરાવો શો છે ? ” વીસળદેવે પ્રશ્નપૂછ્યો

“ પુરાવા એક નહિ પણ અનેક છે ” સિંહે એકદમ જવાબ આપ્યો “ પણ અત્યારે તો એકજ પુરાવા આપવાનું બસ ધાર હું ધોળ-કા રાત્રીનો સમગ્ર ધનભંડાર અને મમસ્ત મૈત્ર્ય તેઓના તામામા છે અને તેથી તેઓ ધારે તો એકજ ક્ષણમા તમારા પિતાને પદભ્રષ્ટ કરી ગજગાદીને પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ છે ”

“ પણ તેઓ મારા પિતાના પરમ વિશ્વાસુ અને રાત્રીના વ

છે પરંતુ મને હુણ્મિલની મંત્રીમા મળેજ પણ ન્યાર્થનો અરુ દોવાનુ જણાતુ નથી તેના જેવા મગલ અને શુભ દંડ્યનો ખીલે શુવક નથી ”

મિત્રે પ્રણુ ગભીરતા ધારણ કરીને ગભીર વાણીથી કહ્યું, “ વીમળદેવ ! મારા ભોળા ભાણેજ ! તમે કેવળ નિખાલમ દ્વિત્વના અને મરલ સ્વભાવના છો અને તેથી તમે ઉજળુ એટલું દુધજ દેખો છો, પરંતુ તમારા હિતેચ્છુ મામા તરીકે મારે કર્તવ્ય છે કે મારે તમને વસ્તુચિતિથી જાણીતા કરવા અને યોગ્ય સલાહ આપવી તેમ છતાં મારી વાતને મારી મનથી કે નહિ અને મારી મવાદને માન આપવું કે નહિ, એ વિચારવાનું કામ તમારું છે ”

વીમળ પ્રણુ વિચારમા પડી ગયો તેણે ફેટલોક સમય પર્યંત વિચાર કરીને કાઢક ચિંતાભરી વાણીથી પ્રછયુ “ ત્યારે તમારી મલાદ તો એવીજ છે કે મારે હુણ્મિલની મંત્રીનો ત્યાગ કરવો અને વસ્તુપાળ તથા તેજપાળથી ચેતના રહેવું ”

“ અવગ્ય ” સિ હે તુરંતજ જવાળ આપ્યો અને કહ્યું “ અને તે માથે તમારે નાગડ મહેતા ઉપર વિશ્વાસ રાખવો અને તેની મલાદ મુજબ વર્તવું ”

સિંહની સચોટ વાત અને હિનકારક જણાતી સલાહથી વીસળ વધારે શકારીળ થયો તેણે શાંતિ અને ધીરજથી કહ્યું “ મામા ! તમે કહેલી વાત અને તમે આપેલી મલાહના મળધમા હું મપૂર્ણ વિચાર કરી જોઈશ અને જો મને તે યોગ્ય અને હિતાવહ જણારો, તો હું તે પ્રમાણે વર્તીશ ”

“ ભલે, તમારે વિચાર કરંગ હોય, તો ખુશીથી કરો, પરંતુ વિચાર કરવ મા વધારે વખતને શુમાવગો નહિ ” મિ હે કહ્યું

વીસળદેવ કાઢ પણ નહિ બોલતા રૂપ બેસી રહ્યો

હવે વીસળને વિચાર કરવાની તક આપવી જોઈએ, એમ વિચારી સિ હે ઉભા થઈને કહ્યું “ હું હવે જાઉ છું ? ”

એના જવાબમા વીમળે માત્ર પોતાનું મન્તક નમાવ્યું તે જોઈ સિ હ ધીમે ધીમે ખડતો ત્યાગ કરી ગયો અને વીમળ ઉડા વિચારમાં ઉતરી પડતા ત્યા જંગનો તેમ બેસી રહ્યો તે આ પ્રમાણે ફેટલો વખત બેસી રહેત, એ કહેવું મુશ્કેલ છે, પરંતુ ફેટલીક વાર પછી એક દાસીએ ખડમા પ્રવેશીને ભોજનનો સમય વ્યતિત થઈ ગયો છે, એમ કહ્યું, ત્યારે જ તે ધ્રુષ્ટા નહિ છતાં પણ ઉક્યો અને દામીની સાથે ગણીવામમા ગયો

યશોમતી જો કે પદ્મા ક્રૂતા વયમાનાની હતી, પરંતુ પદ્મા અવભા-
વમા હજી મુઘ્ધા ગાલિકા જેવીજ ગાલી હોવાથી તેની અને યશોમતીની
વચ્ચે મમાન વયની મળીઓ જેવો અનેક ભાગ્યો હતો. બાળન વગેરે
કાર્યમાંથી નિવૃત્ત બનીને આ બન્ને મળીઓ-એક તરૂણી અને એક
નવયુવતિ-આવામના પાછલા ભાગમાં આવેલા વાડાનો એકાંતિક
લતામડપમાં આવીને વાર્તાવિનોદ કરતી બેઠેલી હતી એ વખતે એક
રિચાગિદા લતામડપમાં આવી પહોંચી અને પદ્માને વચ્ચેમાં છપાવેલી
કાંઈ વસ્તુ આપીને તથા નેત્રમંદિત કરીને ત્વગથી પાછી ચાલી ગઈ
પદ્માએ એ વસ્તુને પોતાના હાથમાં છપાવેલી ગળીને યશોમતીની મામે
જોયું અને મહેજ મિમિત કરીને પ્રશ્ન “ યશોમતી ! કહે જોઈએ, આ
શી વસ્તુ હશે ? ”

“ તમે એ વસ્તુને ખુલ્લી કરી જતાં આ એટલે હું તુરંતજ કહી આ-
પીશ કે એ શી વસ્તુ છે ? ” યશોમતીએ આગ્રહતરી રીતે વસ્તુને ખુલ્લી
કરવાની સૂચના કરતા જવાબ આપ્યો

“ જો હું તેની ઉપરના વચ્ચેને ફર કરી દઉં તો તું કહી આપ,
એમાં આશ્ચર્ય શું છે ? ” પદ્માએ કહ્યું

“ એમાં આશ્ચર્ય તો કાંઈ નથી ” યશોમતીએ જવાબ આપતા
પ્રશ્ન કર્યો “ પણ વચ્ચેમાં છપાવી ગયેલી વસ્તુને નજરે નિહાળ્યા વિના
માગથી શી રીતે કહી શકાય કે તે અમુકજ વસ્તુ છે ? ”

“ હીક, એ વાતને જવાદે ” પદ્માએ તુરંતજ કહ્યું “ પણ મેં આ
વસ્તુ તારા માટેજ મગાવી છે, મમજી ? ”

યશોમતીએ હમતા હમતા કહ્યું “ ત્યારે એ વસ્તુ કાંઈ સ્વાદિષ્ટ
ફળ કે ખાવાનો ઉત્તમ પદાર્થ હશે કાગળ કે તમે મને ખાવાની વસ્તુઓ
વખતોવખત આપ્યા કરો છો અને તેથી આ વખતે પણ એવીજ કાંઈ
સારી ખાવાની વસ્તુ હોવી જોઈએ, એવી મારી માન્યતા છે, પરંતુ
અત્યારે તમે મને આગ્રહપૂર્વક બહુજ જમાડેલી હોવાથી હું એને ખાઈ
શકીશ નહિ ”

“ ત્યારે આ વસ્તુ તારે જોઈતી નથી ? ” પદ્માએ પ્રશ્ન કર્યો

“ બિહુલ નહિ ” યશોમતીએ ચોક્કસી ના પાડી

“ પણ ના પાડવામાં જો જે પડતાતી નહિ ? ” પદ્માએ વચ્ચેને

જરા દૂર કરીને કહ્યું

“ ભલે ” યશોમતીએ તુરંતજ કહ્યું “ એ ગમે તેવું ઉત્તમ ફળ

પછી યગોમની લુણ્મિહના ચિ તે ધ્યાનપૂર્વક વેદરહી અને આ પ્રમાણે
કરવામા પડાનો ગો રેતુ હશે એ વિગે વિચારમા પડી.

કેટલાક મમય ચિત્તને ધ્યાન પૂર્વક જોયા પછી તથા પડાની અત્યા-
નીવર્તણુક ગળધમા વિચાર કરી લીધા પછી તેણે પોતાના મનને ધીમેથી
કહેવા માડ્યું “ મારા પૂર્વના વિચારોમા અને સેવાવ્રતની અભિલાષામા
ધીમે ધીમે પરિવર્તન થતુ જાય છે, એનું શું કારણ ? માટે ચિત્ત પ્રથમ
કેવળ જ્ઞાત અને નિર્ગળ હતુ, તેના બદલે હવે એટલું બધું અસ્થિર અને
અશાંત બની ગયું છે કે કાંઈ પણ કામમા કે વાર્તાલાપમા મને શાંતિ
નથી મનુ ભાન થતુ નથી એનું પણ શું કારણ ? શ્રી શત્રુજય તીર્થ ઉપર
ગુરૂ મહારાજની મમલ જાહેર કરેલી ઇચ્છાનો અને કુમારી અવસ્થામા
જીવન ગુજારવાની મારી અભિલાષાનો શું મારે ત્યાગ કરવો પડશે ? લુણ્-
મિહને જોવા માત્રથી મારા હૃદયમા લાગણીઓનું જે પૂર ઉભરાય છે
અને મમસ્ત શરીરમા જે કંપ અનુભવાય છે, તેનો શો અર્થ ? મારું મન
આટલું બધું નિર્બળ શાથી બની ગયું હશે ? “અને મેં માલજ્યુ છે કે એ વ્રતને
ઉત્તમ પ્રકારે પાળવા માટે તમે કુમારી અવસ્થામા રહેવાને ઇચ્છા છે એ
શું સાચું છે ? ” એવા લુણ્મિહના પ્રશ્નના ઉત્તરમા એ માયું છે એવો જ-
વાબ આપતી વારે મારામા જે થોડી ઘણી દૃઢતા હતી તે પણ હવે ચાલી
ગઈ છે અને હું કેવળ હતાશ અને નિગશ બની ગઈ છું મારાથી મનની
અસ્થિરતા અને શરીરની અસ્વચ્છતા હવે સહન થતી નથી હું કૃપાનિ-
ધાન પરમાત્મા ! મારા હૃદયની દુર્બળતાને દૂર કરવાનું મને મામર્થ્ય
આપો અને કૃપા કરીને મને આ પ્રકારના મોહાધકારમાથી પવિત્ર પ્રકાર-
મા જવાનો માર્ગ બતાવો ”

લકતની પ્રાર્થના સાલજીને દેવતા જેમ પ્રગટ થાય, તેમ તે ક્ષણે
લુણ્મિહ ત્યા આવી પહોચ્યો તેણે કહ્યું “ ઉત્તમ મગ્દાર અને વિચાર
વાળી બાળા ! તમારી સન્મુખ આમ અચાનક આવવાને માટે મને ક્ષમા
આપજો તમારું સ્વગત કથન મેં અપૂર્ણ માલજ્યુ છે અને તેથી હું કહે-
વાની હિમત કંઈ છું કે તમારા મનની દુર્બળતાને દૂર કરવાને એજી
માર્ગ તમારા માટે અવગેય ગણ્યો છે ”

જેના મળધમા યગોમતી પોતાના મન માથે વાત કરી રહી
હતી, તેને આગળ્ય દેવની જેમ પોતાની સમક્ષ નિહાળીને તેને સ્વાભાવિક
રીતે જ ગુપ્ત આનંદની સાથે કોલ થયો, અને તેના હાથમાથી ચિત્ર
નીચે જમીન ઉપર પડી ગયું

પત્રીયગોમતી લુણુગિહના ચિત્તને પ્યાનપર્વદ જોઈ ગઈ અને આ પ્રમાણે
ગવામા પડાનો ગો દેતુ દગે, એ વિષે વિચારમા પડી

કેટલાક સમય ચિત્તને પ્યાન પર્વદ જોયા પછી નધા પડાની અત્યા-
ન્નીવર્તણુક અજઘમા વિચાર કરી લીધા પછી તેણે પોતાના મનને ધીમેથી
કહેવા માડ્યું “ મારા પર્વના વિચારમા અને સેવાવ્રતની અભિલાષામા
ધીમે ધીમે પરિવર્તન થતું જાય છે, એનું શું કારણ ? માટે ચિત્ત પ્રથમ
કેવળ જાત અને નિરાળ હતું, તેના અંદરે હવે એટલું બધું અસ્થિર અને
અશાંત બની ગયું છે કે કોઈ પણ કામમા કે વાર્તાલાપમા મને શાંતિ
નધા રમતું ભાન થતું નથી એનું પણ શું કારણ ? શ્રી શત્રુજય તીર્થ ઉપર
ગુરુ મહારાજની સમક્ષ જાણે કે રેલી ઇચ્છાનો અને કુમારી અવસ્થામા
ઝવન ગુજરવાની મારી અભિલાષાનો શું મારે ત્યાગ કરવો પડશે ? લુણુ-
મિહને જોવા માત્રથી મારા હૃદયમા લાગણીઓનું જે પૂર ઉભરાય છે
અને સમરત શરીરમા જે રૂપ અનુભવાય છે, તેનો શો અર્થ ? માટે મન
આટલું બધું નિર્બળ શાથી બની ગયું હશે ? “અને મેં માલજ્યુ છે કે એ વ્રતને
ઉત્તમ પ્રકારે પાળવા માટે તમે કુમારી અવસ્થામા ગહેવાને ઇચ્છા છે એ
શું સાચું છે ? ” એવા લુણુમિહના પ્રશ્નના ઉત્તરમા એ ગાયું છે એવો જ-
વાબ આપતી વારે મારામા જે થોડી ઘણી દૃઢતા હતી તે પણ હવે ચાલી
ગઈ છે અને હું કેવળ હતાશ અને નિરાશ બની ગઈ છું મારાથી મનની
અસ્થિરતા અને શરીરની અવસ્થા હવે સહન થતી નથી હું કૃપાનિ-
ધાન પરમાત્મા ! મારા હૃદયની દુર્બળતાને દૂર કરવાનું મને આમર્થ્ય
‘આપો અને કૃપા કરીને મને આ પ્રકારના મોહાધકારમાંથી પવિત્ર પ્રકા-
રામા જવાનો માર્ગ બતાવો ”

લક્ષ્મીની પ્રાર્થના માલજીને દેવતા જેમ પ્રગટ થાય, તેમ તે ક્ષણે
લુણુમિહ ત્યા આવી પહોંચ્યો તેણે કહ્યું “ ઉત્તમ મંદાર અને વિચાર
વાળી બાળા ! તમારી સન્મુખ આમ અચાનક આવવાને માટે મને ક્ષમા
આપજો તમારું સ્વગત કથન મેં અપૂર્ણ માલજ્યુ છે અને તેથી હું કહે-
વાની હિમત કંઈ છું કે તમારા મનની દુર્બળતાને દૂર કરવાને એન્જ-
માર્ગ તમારા માટે અવગેય રહ્યો છે ”

જેના અજઘમા યગોમતી પોતાના મન માથે વાત કરી ગઈ
હતી, તેને આગળ દેવની જેમ પોતાની સમક્ષ નિહાળીને તેને સ્વાભાવિક
રીતે જ ગુપ્ત આનંદની આંધે કોલ ધર્યો, અને તેના હાથમાંથી ચિત્ર
નીચે જમીન ઉપર પડી ગયું

કુમારીકાની માથે વાર્તાલાપમાં એટલી દદ મુધી ચત્રવતા લેવી, એ મને ચોખ્ખા લાગ્યું ન હતું અને તેથી હું મૌનજ ગતો હતો. પછી તમે તુરતજ ભૃગુચ્છ આપ્યા ગયા અને મને તમારી સાથે વધારે સહવાગમાં આવી મારા દિલની વાત કહેવાનો પ્રસંગ મળ્યો નહિ. પણ માગ માતુ-શ્રીએ તમારા જેવી ઉત્તમ ભાવનાવાળી બાળાને પોતાની પુત્રવધૂ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હોવાથી તેમણે મારા ઈચ્છા અને તમારા સખી પદ્માબ્દેનને તમારું મન મારી પ્રત્યે વાળવાને માટે ચોખ્ખું સૂચના આપેલી હતી અને તેથી મારા ઈચ્છા તમને આગ્રહ કરીને પોતાની સાથે અંહી ધોળકા નગરમાં તેડી લાગ્યા છે અત્યારે આ લતામડપમાં તમને લઈ આવવામાં તથા મારું ચિત્ર તમને આપીને આહીથી આપ્યા જવામાં તેમનો હેતુ આપણને એકાતમાં મળવાનો અવકાશ આપવાનો છે, એ તમારા સમજવામાં હવે આવી શક્ય હશે તેમજ મારાં ઈચ્છાએ મોડલવાથી હું અહીં આવ્યો છું અને લતામડપની બહાર હિલા રહીને મેં તમારું મનોગત કથન બધું જાણેલું હોવાથી તમારા મનની દુર્બળતાને દૂર કરવાનો એજ માર્ગ તમારા માટે અવગેય રહ્યો છે, એમ લતામડપમાં પ્રવેશતાજ કહેવામાં મારે એ આશય હશે, એ તમને હવે સમજાવવું પડે તેમ નથી.”

યશોમતી લુણસિહનું કથન નીચી નજરે પણ એક ધ્યાનથી સાલળતી હતી તેણે લુણસિહને બોલતો બંધ ગ્રહેલો જોઈને તેની આમે એકવાર જોયું. પરંતુ તે કાંઈ પણ બોલવાનું માહમ કરી શકી નહિ.

લુણસિહે થોડી વાર રહીને કહેવા માડ્યું. “યશોમતી! મેં તમને અત્યારે જે વાત કહી બતાવી છે, તેથી તમે મારા દિલની વસ્તુ-ચિત્તિને સમજી શક્યા હશે, એવી મારી માન્યતા છે તેમ જતા જો તમને આથી વધારે અપેક્ષાઓની જરૂર હોય, તો અત્યાર મુધી તમારા પ્રત્યેના પ્રેમને મારા હૃદયમાં ધારણ કરી ગળ્યો હતો, તેને આ વખતે સ્પષ્ટ કરું છું મારા કં જેમ તમારા દિલમાં મારા માટે ચોક્કસ લાગણીનો જન્મ થયો છે, તેમ મારા દિલમાં પણ તમારા માટે તેવીજ લાગણીનો જન્મ થયો છે અને તેથી હું તમારી પાસે તમારા પ્રેમની યાચના કરું છું મને ખાતરી છે કે તમે મને નિગાહ નહિજ કરો.”

યશોમતીના મુદર અને મોહામણા મુખ ઉપર સંતોષની અસ્પષ્ટ છાયા થોડીવાર છવાઈ ગઈ અને પાછી અદશ્ય થઈ ગઈ. તે તેના શુદ્ધાબી ગાલને કામળ કરાગુલીથી ટેકાવીને વિચારમાં પડી ગઈ, કાગળ -

માગને માગરૂપ અને સુખમય યનાયવો જોઈએ અને જો તેને માત્ર પાતમકત્યાણજ કરવું હોય, તો મમાગનો ત્યાગ કરી માધુજીવન ગુમગવું નેઈએ માગશ કે સમાગમા ગ્વા છતા સ્ત્રીએ કુમારી અવસ્થામા જીવન ગ્નગ્વાની ઇચ્છા ગખવી, એ માગી માન્યતા મુજબ અયોગ્ય છે: માટે શોમતી ' તમને માગી સલાહ છે કે તમે જીવનભર કુમારી અવસ્થામા રહેવાની ઇચ્છાને ત્યજ દો અને કૃપા કરી મારી યાચનાનો સ્વીકાર કરો, " હુણમિહે પોતાના કથનના આગયને અપદ્ત કરી દર્શાવતા કહ્યું

“ હુણસિહ । ” યગોમતીએ વ્યથિત અત કરણથી કહ્યું “ તમાગ ગ્વા મજ્જન અને ગમિટ યુવકની પ્રેમયાચનાનો સ્વીકાર કરવો, એ હર-
14' આળાના જીવનનું મદ્દલાગ્ય છે અને હું તેનો સ્વીકાર કરવામા યાનાકની કડ જી, તેને માગ જીવનનું દુર્ભાગ્ય માનું જી, પરંતુ તમે માનેજ કહો કે માગથી તમાગી યાચનાનો સ્વીકાર થઈ શકશે ખરો ? ”

“ તમાગ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપુ, તે પહેલા હું તમને એક સલાહ કહવાની ગ્ન લઉં છું ' હુણમિહે કહ્યું અને પૂછ્યું “ અને તે એ છે - તમે જીવનભર કુમારી અવસ્થામા રહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે ? ”

“ ના, એવી પ્રતિજ્ઞા મેં કરી નથી, પરંતુ મારી તેવી ઇચ્છા છે ” યગોમતીએ જવાબ આપ્યો,

“ અને તેવી ઇચ્છા ગખવાનું કારણ શું છે ? ” હુણસિહે ફરીને પૂછ્યું

“ એનું કારણ માગ જીવનનો આદર્શ, દેશ સમાજ તથા ધર્મની સેવામા જીવન વ્યતિત કરવાનો કહેલો નિશ્ચય ” યગોમતીએ ઉત્તર આપ્યો

“ ત્યારે યગોમતી ! જીવનભર કુમારી અવસ્થામા રહેવાની તમે પ્રતિજ્ઞા કરેલી નથી એટલે માગી યાચનાનો સ્વીકાર કરવામા તમને કશી પણ હરકત નથી ' હુણમિહે આનંદ પામીને કહ્યું

“ પણ મેં નિશ્ચય કર્યો છે, તે શું તમાગ ખ્યાનમા નથી ? ” યગોમતીએ તુરંતજ પૂછ્યું

“ તે માગ ખ્યાલમાજ છે અને તેનું નિરાકરણ કરવું સગલ છે હુણમિહે ઉત્તર આપતા કહ્યું “તમાગ સેવાવ્રતના વિચારો અને ભાવના જોને હું અનુકુળ થઈરા અને તમાગ કાર્યમા મદાય પણ કરીશ. કહો, હવે તમને કશી હરકત છે ? ”

યગોમતી હુણમિહના છેવટના પ્રશ્નના ઉત્તરમા ચૂપ રહી તે હુણમિહની સાથે પોતાના નિશ્ચય અને ઇચ્છાના મળધમા ચર્ચા કરી ગઈ હતી

યશોમતીના મુખ ઉપરના બારો અવાગેલો લેખને ઓટ્ટે ૩ પોતાને અનુકૂળ થયેલો નિહાળીને લુણ્મિહ એવઘાર્યા અવાગથી કહ્યું. “યશોમતી! હવે મારી પ્રેમયામનાનો સ્વીકાર કરવામા ગા માટે શા સગાડો છે? મને હવે ગા માટે તકમાવો છે? શુ હજી પણ તમે ” હુ તમારી યાચનાને સ્વીકાર છું ” એમ કહેવામા વિચાર કરા છે? ”

યશોમતીના હૃદય ઉપર લુણ્મિહના પ્રેમભર્યા વગનોથી ધારેલી અમર થઇ અને તેણે કાંઈક અમાતા અને કાંઈક મદ્રાય પામતા કહ્યું. “લુણ્મિહ! હુ તમારી ”

યશોમતી લલ્લમથી આગળ જોડી નકી નહિ તેનુ સુદર વદન ક્રમણ શરમથી લાલ જની ગયુ અને તેની લલ્લમશીળ આખો નીચી દૃષ્ટી ગઈ

પણ લુણ્મિહ તેની યાચનાનો સ્વીકાર થયો છે, એમ તુરંતજ મમજી ગયો અને તેથી તેના આનંદની કાંઈ મીમા નહી નહિ તે ખુશી થતો થતો સહાસ્ય મુખે લલ્લમવતી યશોમતી પ્રત્યે પ્રેમભરેલી દ્રષ્ટિએ જોઈ રહ્યો આ મમયે જન્નેના હૃદયમા કેવા કેવા તરંગો અને વિચારો ઉપજતા હશે, તેની દ્રષ્ટના કચ્વી મુગ્ધેલ છે તેમજ એ ઉભયને કેવો અલૌકિક આનંદ થતો હશે, તેનુ વર્ણન કરવુ ધણ કઠિન છે આરાશ કે એ લતામડપમા તથા ઉભય પ્રેમીઓના હૃદયમદિરમા તે વખતે એવુ તો સ્વર્ગીય વાતાવચ્ચુ ફેલાઈ ગયુ હતુ કે તેનુ શાબ્દિક ચિત્ર દોરવાનુ કાર્ય સહજ કિવા સગલ નથી.

જરોબર આ મમયે પદ્મા તથા અનુપમાએ લતામડપમા મહમા પ્રવેશ કર્યો લુણ્મિહ તથા યશોમતી પદ્માની સાથે અનુપમાને પણ ત્યા અચાનક આવેલી જોઈને આમન ઉપરથી એકદમ ઉભા થઈ ગયા અને શરમથી કેવળ નીચુ જોઈ રહ્યા

અનુપમાએ જન્ને પ્રત્યે એકલરેલી નજરે જોઈને કહ્યું. “પુત્ર લુણ્મિહ અને પુત્રીતુલ્ય યશોમતી! તમારી અત્યારની હકીકતથી પદ્માખેડેને, મને બાણીતી કંઈ હોવાથી તથા મારા મનની મુગ્ધ પાર પડેલી જોઈને હુ ઘણીજ ખુશી થઈ છું મારા! તમને ઉભયને આશીર્વાદ છે તમે જન્ને એક બીજના વિચાર અને કાર્યને માનુકૂળ બનીને તમારા ગૃહમમારને સુખરૂપ ચલાવવાને ભાગ્યશાળી થાઓ ”

અનુપમાના આશીર્વાદના વચનો માલખીને લુણ્મિહ તથા યશોમતી જન્નેએ તુરંતજ તેની પ્રત્યે એ કંઈ જોડીને પોતાના મસ્તક નીચા નમાવ્યા

ખરેખર નકાળોપોશ અનેલો હતો વિશેષમાં તેના ધોડા ઢાળા મંગો હોવાથી વનમાં પ્રવરી રહેલા અધિકારમાં તેને દોષ નોંધાવવાની શક્તિ તેણે મલવ ન હતો માત્ર યોગની ખરીઓના અવાજથી તથા તેના ખુખારથી ટાલ ધોડેઆર પમાર થાય છે, એટલું જાણી નકાળ તેમ હતું આ ધોડેઆર અપાટાનધ આગળ વધતો હતો, પરંતુ તેની પાછળ એટલી વધારે ધોડાના દમડા વાગતા હોય, એવી શક્ય થવાથી તેણે પોતાના યોગને લગામ ખેંચીને ઉભો ગાખ્યો અને તેને માર્ગની એક બાજુએ એક વૃક્ષ નીચે લઈ જઈને પાછળ આવતા ધોડેઆરની તરફ જોવા લાગ્યો થોડીવારમાં એ યોડેઆરે ત્યાં થઈને આગળ ચાલ્યા ગયા પરંતુ ત્યાંજાઈ ત્રીજે ધોડેઆર ધીમે ધીમે ધોડાને ચકાવતો એ મધ્યે આવી પહોંચ્યો તેણે ત્યાં પોતાના ધોડાને એકદમ ઉભો ગાખી દીધો અને પહોંચે ધોડેઆર કે જે માર્ગની બાજુએ વૃક્ષ નીચે ઉભો હતો, તેને ઉદ્દેશીને કહેતો હોય, એમ તેણે તુરંતજ પુછ્યું “ખુદના કસમ, વૃક્ષ નીચે ધોડેઆર બનીને એ દ્રાણ ઉભું છે ?”

વૃક્ષ નીચે ઉભેલો ધોડેઆર ખીજ ધોડેઆરની પામે આવ્યો અને તેણે જવાબ આપવાને બદલે સામે પ્રશ્ન કર્યો “દ્રાણ સુખેદાર અલ્પનિયા કે ?”

“હા હા, બેગમ માહેબા !” ખીજ ધોડેઆરે જવાબ આપતા આવર્ય પામીને પૂછ્યું “પણ આપ અત્યારે મધ્ય ગાંઠના મમયે અહીં ક્યાથી ?”

આ બન્ને ધોડેઆરો નકાળોપોશ હતા અને ગાઢ અધકારને લીધે એકબીજાને જોઈ શકતા ન હતા, પરંતુ તેઓ અવાજથી એક બીજાને ઓળખી ગયા હતા આ ઉપરથી વાચક મહારાજો સમજી ગયા હશે કે પ્રથમ ધોડેઆર એ દિલ્હીની મુલ્તાના રજીયા બેગમ હતી અને દ્વિતીય ધોડેઆર એ ભટ્ટીડાનો સુખેદાર અલ્પનિયા હતો.

રજીયાએ પ્રશ્નનો જવાબ નહિ આપતા આશ્ચર્યમિશ્રિત સ્વરથી સ્વાલ કર્યો “અને તમે આ વખતે ક્યાથી આવો છો અને આમ ક્યા જાઓ છો ?”

અલ્પનિયા તુરંતજ જવાબ આપી શક્યો નહિ તેણે થોડીવાર રહીને કહ્યું “હું ભટ્ટીડેથી આવું છું અને દિલ્હી તરફ જઈ છું”

“સુખેદાર !” રજીયાએ કહ્યું “તમે અમત્ય જોલો છો; ભટ્ટીડાથી દિલ્હી જવાનો આ માર્ગ નથી”

“ત્યારે અધાગી રાત હોવાથી હું કદાચ માર્ગ ભૂલ્યો હોઈશ” સુખેદારે કહ્યું

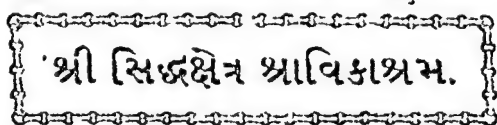
જાહેનોની વહારે.

यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः ॥

જ્યાં સ્ત્રીજાતિ તન્નુ કાળજી-માન છે, ત્યાં દેવતા દાખલ રહે છે એ મદાવાક્યની સત્યતા નજરે જોવી હોય તો શ્રીકૃષ્ણજિ માટે યથાશક્તિ કાળજી ગમ્મવાની જરૂર છે.

અત્યારે એ કંઠા જાહેનો ગરીબીના દુઃખથી અને સંયાળા પેઢવાઓ રક્ષણ વિના હુ ખી છવન વિતાવે છે, અને પેટને માતર અસહ્ય આપદા સહે છે. તેમના તન્નુ દયા આવતી હોય ! માવી જાહેનોને પદચ્યુત થતી ગયાવી લેવાની તમારી કુરજ ! મજતા હો તો તેમને લાણવી-ગણાવી સંસ્કારી ગનાવવાથી તે ! માનમા, સેવીકા તરીકે દીપી નીકળશે

હાલમા આવી જાહેનોને માટે પાલીતાણામાં—

ખુલુ છે જેમા અભ્યાસી તેમજ ઉમેદવાર જાહેનોને રાખીને હેવા-ખાવાની સગવડ રાખી છે, અને વ્યવહારધર્મનું શિક્ષણ તતિ દેખરેખ નીચે અપાય છે વળી શ્રી ઉપયોગી ઘગ્ગથ્યુ પુસ્તક-ઉદ્યોગ, ગ્સોઈકળા વગેરે પણ શીખવાય છે એટલે તમારી જરૂમાં કોઈ જાહેન મુંઝાતી હોય તેને આ ખાતાનો આશ્રય લેવા કહેશો, અને તમારી જાહેનો માટે આવી સગવડ નભાવ શામાં યથાશક્તિ રકમ વાર, પર્વે કે સર અવસરે મોકલવી તે અખગાના આશિર્વાદ લેવા જેવું છે

ગ. સ્વ. શરીજાહેન અ. સૌ. મુરજાહેન તે નરોત્તમદાસ
(દલપતભાઈની પુત્રી) લાણજીના ધર્મપત્નિ

પ્રમુખ.

અ. સૌ. અમરતજાહેન તે કેશવલાલ
મ. નાં ધર્મપત્નિ

અ. સૌ. હરકોરજાહેન તે મોહનલાલ
ગોવિંદજીના ધર્મપત્નિ

પત્રવ્યવહારનું સિરનામું:—

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર શ્રાવિકાશ્રમ:—પાલી

ગૌ-માતાનું રક્ષણ કરો !

— ૧૮૪૪ —

પ્રવંતી શાસ્ત્રીજી તરફે નાન મપત્તિ પામ્યા છા । નેથી વધુ સાધુ આધવાને ગૌ-માતાની રક્ષા એ અપૂર્વ સાધન છે આવું ખાતુ પાલીતાણા (મિહલેત્ર) જેવા પવિત્ર સ્થળમા ગળેલું છે તેમાં પોતાની યથાક્તિ ખર્ચેલું દ્રવ્ય અપૂર્વ અને અનતગણ્ય ફળને આપનાર થાય છે તેમજ આવા પરમાર્થીજ ખાતામા તન, મન, ધનથી મદદ આપનાર અને અપાવનાર ભાગ્યશાળીઓની દૃઢ્ય લાગણી સ્તુતપાત્ર ગણાય છે.

ત્ર્યંબકજીનાની કમીટી અધારણુ પૂર્વજ આ ખાતુ ચલાવે છે, હીનાળ ચોખ્ખો મો છે અવગ્યા જેવા આવગો એવી વિનંતી છે

આ ખાતાને અગે દરેકજ પાંચવાને જુવાર નખાય છે. તેમજ જનવરોની રક્ષા કરવા ઉપરાંત “ પાણીનો અવેડો ” છે જેમા લગભગ આખા ગામના જનવરો માટે લાભ લઈ રાહે છે

ગત દુષ્કાલના અંગે આ ખાતાને લગભગ રૂ. ૨૨૦૦ નું દેણું થયું છે. તે ઉપરાંત આ માલ ઘામ વાસ્તે હુગર રાખેલ છે માટે રૂ. ૧૮૦૦ ની જરૂર છે તેથી કુલ રૂ. ૪૦૦૦ ચાર હજારની ખોટ છે, માટે પરલાવતું ભાતુ બાવવા નીમીત્તે અને આ લવમા સુખ, સપત્તિ, દીર્ઘાયુષ, અને આગેગ્ય આપનાર ગૌ-માતાનું રક્ષણ કરો

આ ખાતામા ખાસ કરી નિલાવવા જેવી સ્થિતિવાળી લુહી, લંગડી, આંધળી, અપંગ, અગત્ત, વરોળીયા, ઘરડી, ભુખથી મરતી તથા સડેલા, માંદા, પાકટ, રસકસ વગરના, દુઃખી થતા જનવરોની જાતી દેખરેખ નીચે મલાળ લેવાય છે તેમજ હુગર ઉપરથી પડી ગયેલ ગાયો વિગેરેને ડોળી કરી છિતારી લાવવા સાથે પાટા પીડી કરી રક્ષણ કરવામા આવે છે જે અત્રે જત્રા કરવા આવનાર ગૃહસ્થો જનવરોની મારવા નજરે નીહાળી આ રહિત થાય છે

જનવરોને પેટપુરતુ ધામ, પાણી, દવા, ગોળ, ખોળ, કપા શીયા વિગેરે જરૂર પ્રમાણે અપાય છે. તો અહીંસા વર્મના પાલન કરતાં ભાગ્યવત ભાઈયો અને ખડેનો તરફથી સારી મદદ મોકલવામા આવશે તેમ આગા ગાખીયે છીએ લીં ગૌ-સક્તો,

ગૌ-રક્ષા ખાતું
પાલીતાણા.

વકીલ પરશોત્તમ ત્રીકમજી
કપાસી જમનાદાસ મેઘજી
આ સંકેટગીઓ

લાગણી ઉઠે છે અને કાવત્રા રચે છે, તે અમીર-ઉમરાવોને કાવત્રા બાળેની ઉપમા આપવામા દર્શી પણ દરજ્જા નથી ”

“ અને જે સુલ્તાના પોતાનો નાહી દરજ્જાને જાણી જાળવે એક નાચીજમા નાચીજ ગુલામની તરફ ઉઘાડો પક્ષપાત દર્શાવે છે, તેને શી ઉપમા આપવી જોઈએ ? ” અલ્તુનિયાએ પણ તેનાજ જુસ્સાપૂર્વક પ્રશ્ન કર્યો.

“ સુબેદાર ! ” સુલ્તાનાએ ગભીર અવાજથી કહ્યું. “ તમને તમારા દરજ્જાનું જ્ઞાન હોય, એમ જણાતું નથી તમે ગમે તેટલી ઉચ્ચ પદવીના અધિકારી હો, તો પણ આખરે માગ તાબેદાર નોકર છો અને તાબેદાર નોકરે પોતાના માલેક આગળ વિનય અને સબ્યતાની હદમા રહીનેજ હમેશા વાત કરવી જોઈએ, એ તમારી જાણુમા નથી કે શું ? ”

“ બેગમ સાહેબા ! ” સુબેદારે પણ ગભીર સ્વરથી કહ્યું “ હું એક પવિત્ર દરજ્જાનો સુબેદાર હોવા છતાં આપનો તાબેદાર છું, એ વાત જાણી છે, પરંતુ હું માગ માલેકના ગમે તેવા વર્તનને સહનતાનાં કંતની ખાતર નિભાવી લેવાને તૈયાર નથી ”

“ એટલે તમે શું કહેવા માગો છો ? ” રઝીયાએ ધીરજથી પૂછ્યું.

“ એજ કે આપ આપના ગુલામ સુમારડ તરફ જે પક્ષપાત અને લાગણી દર્શાવો છો અને તેની પ્રત્યે જે વર્તન ચલાવો છો, તે આપને-જેલ્લીની સુલ્તાનાને રોલનું નથી અને તેથી હું જ માત્ર નહિ, પરંતુ નાહી દરજ્જાના બધા અમીર-ઉમરાવો આપનાથી નારાજ થઈ ગયા છે એટલું જ નહિ પણ આપનું એવું વર્તન નિભાવી લેવાને તેઓ રાજી થી ”

“ અને એ કારણથીજ તમે બધા મારી તરફ બેવફા બનીને મટપટ અને કાવત્રા રચો છો ? ” સુલ્તાના રઝીયાએ ફરીને ધીરજથી પૂછ્યું.

સુબેદાર અલ્તુનિયા તેના ઉત્તરમા ચૂપ રહ્યો તે પછી થોડીવાર રહીને તેણે કહ્યું “ નામવર સુલ્તાના ! નાહી દરજ્જાના બધા અમીર-ઉમરાવો માગ હાથમા છે અને હું ધારૂં તો તેમને બધાને પુનઃ આપની તરફ વફાદાર બનાવી શકું ”

“ એમ કે ? ” રઝીયાએ દેખી ની શાંતિથી પ્રશ્ન કર્યો “ તો પછી તમે એ પ્રમાણે શામાટે કરતા નથી ? ”

“ એમ કરવાને મારી ના નથી ” અલ્તુનિયાએ જવાબ આપત

“ બેગમ સાહેબા ! અસ્તુનિયાએ ધીરજથી જવાબ આપ્યો
“ એમા નકતે રધાન આપવાનુ કાઈ પ્રયાત્ન નવો ”

“ બહુ મારું ” રજીયાએ દરતાપૂર્વક કહ્યું “ તમારી ગરબો
મારે મજબૂર નથી, હું તેનો સ્વીકાર કરી ગઈ છું નથી. અમીર-ઉમરાવા
કાલે બહુ ઉદાવતા હોય, તો કાલે આજે ઉદાવે. મને તેમની પરવા નથી
અને તમે રાવત્રાખાજ અમીર-ઉમરાવાના પક્ષમા લખાને મારી તમ્હ
મેવકા બનવાને માગતા હો તો કાલે, મને તમારી પણ દરકાર નથી હું
તમને બધાને મા’ મૈન્યગળથી મહાત કંવાને ગકિતશાલિની છું ”

“ મુસ્તાના ! સુબેદારે ધીરજથી કહ્યું “ એ તમારું મિથ્યા
ગુમાન છે. કાગળકે આપના મૈન્યને પણ આપની વિરુદ્ધ ઉચ્ચેરવામા આત્મ
ક અને આપના ભાઈ મોલુનીને દિહીના તમ ઉપર બેસારવાની ગુમ
ફેારીઓ પણ ચાલી ગઈ છે અને તેથી આપ ને આપના મૈન્યગળ
કેપર મુસ્તાક રહેતા હો તો આપનું એ અભિમાન કેવળ નિર્ગર્થક છે.
આપને આ ગુમ વાત કહું છું અને આપની પાસે બે શરતો કસાવવાને
મંજૂર છું, એ કેવળ આપના હિતને માટેજ છે અને તેથી આપે મારી
કાતને લક્ષ્યમા લઈ મારી શરતોનો સ્વીકાર કરવો, એ મજાક લગેલું છે. ”

અસ્તુનિયાની ગુપ્ત વાત માલખાને મુસ્તાના વિચારમા પડી ગઈ
મને કેટલીક વારપર્યંત કંથુ ખોલી નહિ.

અસ્તુનિયાએ તેને મૌન રહેલી બેઠને પૂછ્યું “ કેમ કાઈ ખોલતા
થી, બેગમ સાહેબા ! આપને મારી શરતો મજબૂર છે ? ”

રજીયાએ થોડીવાર ગઈ પૂર્ણ વિચાર કરીને ઉત્તર આપ્યો.
‘ બિલકુલ નહિ ”

“ ત્યારે બેગમ સાહેબા ! ” સુબેદારે કાંઈક જુગ્મમાંથી કહ્યું
‘ મારી શરતોને ના કબુલ કરવાથી આપને પસ્તાવું પડશે ”

“ કાંઈ શીકર નહિ ” રજીયાએ તુરતજ કહ્યું

“ મુસ્તાના ! ” સુબેદારે અવાજને ધીમે કરીને કહ્યું “ આપ
ગરોબર વિચાર કર્યા વિનાજ જવાબ આપો છો. આવી જરૂરી અને
મહત્ત્વની બાબતમા ઉતાવળ કરવાની અગત્ય નથી બે આપને વિચાર
કરવાનો વખત બેઠતો હોય, તો આપણે આવતી કાલે બેગમર આ
મમ્મે આહી કરીને મળશું ને દરમ્યાન આપ શાનિથી વિચાર કરીને
નિશ્ચય કરી ગમ્બો કે આપના પ્રેમને કાણુ લાયક છે ‘ ગુનામ સુખાગર
કે સુબેદાર અસ્તુનિયા ’

“ બેગમ સાહેબા ! અસ્તુનિયાએ ધીગળથી જવાબ આપ્યો એમા રાકને ધ્યાન આપવાનું કાંઈ પ્રયોજન નથી ”

“ બહુ મારું ” રજીયાએ દ્વેતાપૂર્વક કહ્યું. “ તમારી શરતો રિ મજબૂર નથી, હું તેનો સ્વીકાર કરી નહીં નથી. અમીર-ઉમરાવા લે બહુ ઉદાવતા હોય તો લેલે આજે ઉદાવે, મને તેમની પરવા નથી. ને તમે કાવત્રાબાજ અમીર-ઉમરાવાના પક્ષમા લાગીને મારી તરફ વફા બનવાને માગતા હો તો લેલે, મને તમારી પણ દગ્ગાર નથી હું. મને બધાને માન મેન્યમળથી મહાત કરવાને મક્કિતશાસિની છું ”

“ મુસ્તાના ! મુબેદારે ધીગળથી કહ્યું. “ એ તમારું મિશ્યા માન છે કાણુકે આપના મેન્યને પણ આપની વિરુદ્ધ ઉઠેરવામા આવ્યું અને આપના કાંઈ મૌલુકીનેને ઝિંદીના તખ્ત ઉપર બેમારવાની શુભ સારીઓ પણ ચાલી રહી છે અને તેથી આપ બે આપના મેન્યમળ પર મુસ્તાક ગહેતા હો તો આપનું એ અલિમાન કેવળ નિર્ગર્થક છે. આપને આ શુભ વાત કહ્યું છું અને આપની પાસે બે શરતો કરાવવાને છું છું, એ કેવળ આપના હિતને માટેજ છે અને તેથી આપે મારી ને લક્ષ્યમા લઈ મારી શરતોનો સ્વીકાર કરવા, એ મક્કાદ લગેલું છે ”

અસ્તુનિયાની શુષ્ક વાન માલણીને મુસ્તાના વિચારમા પડી ગઈ ને કટલીક વારપર્યંત કંથુ બોલી નહિ

અસ્તુનિયાએ તેને મૌન રહેલી જોઈને પૂછ્યું. “ કેમ કાંઈ બોલતા ની, બેગમ સાહેબા ? આપને મારી શરતો મજબૂર છે ? ”

રજીયાએ થોડીવાર ગૂંધી પૂર્ણ વિચાર કરીને કતર આપ્યો. બિહકુલ નહિ ”

“ ત્યારે બેગમ સાહેબા ! ” મુબેદારે કાંઈક જુગમાથી કહ્યું મારી શરતોને ના કબુલ કરવાથી આપને પગ્તાવું પડશે. ”

“ કાંઈ શીકર નહિ ” રજીયાએ તુરતજ કહ્યું

“ મુસ્તાના ! ” મુબેદારે અવાજને ધીમો કરીને કહ્યું “ આપ ગેબર વિચાર કર્યા વિનાજ જવાબ આપો છો. આવી જરૂરી અને હસ્તવતી બાબતમા ઉતાવળ કરવાની અગત્ય નથી જો આપને વિચાર આવતો વખત જોઈતો હોય, તો આપણે આવતી કાલે બરોબર આ બંધે આવી કરીને મળશું તે દગ્ગમ્યાન આપ સાતિથી વિચાર કરીને ત્રય કરી ગબજે કે આપના પ્રેમને કાણુ લાયક છે ? શુનામ મુબારક મુબેદાર અસ્તુનિયા ? ”

“ કેદી ? ” અલ્તાનાએ ગાડ પાડી “ શું તું દિલ્લીન સુલ્તાનાને કેદ કરવાની હિંમત કરે છે ? ”

“ મારે નિરૂપાએ તેવી હિંમત કરવી પડે છે. ” સુખેદારે બેપગવાથી જવાબ આપ્યો.

રઝીયાએ ઘોડીવાગ વિચાર કરીને આમપામ ઉભેલા ઘોડેસ્વારોને ઉદ્દેશીને કહ્યું “ ઘોડેસ્વાનો ! તમે કોણ છો, એ હું અધકાને લીધે જોધ કે જાણી શકતી નથી તમે ગમે તે હો, પરંતુ હું દિલ્લીની સુલ્તાના રઝીયા બેગમ તમને હુકમ કરૂં છું કે તમે આ બેવક્ષ અને નિમકહરામ સુખેદારને એકદમ કેદ કરી લો ”

પણ ઘોડેસ્વારે જ્યાં ઉભા હતા, ત્યાંથી જરાપણ આધા કે પાછા ખસ્યા નહિ.

“ નામવર સુલ્તાના ! ” અલ્તુનિયાએ મસ્કરીની ઢળથી કહ્યું “ આ જ ગલમા આપના સાહી હુકમને કોઈ માન્ય ગણવાતું નથી, માટે મિથ્યા શુમાનનો ત્યાગ કરી મારી શરતોને મજબૂર ગણો અને નહિ તો મારા કેદી બનો, હું આપને મારા કિલ્લામાં સુલ્તાનાને જાજે તેવા માન અકગમથી ગંજીશ અને આપની સગવડતામાં કોઈ પણ પ્રકારની ઉણપ આવવા દઈશ નહિ ”

અલ્તુનિયાના મસ્કરીવાળા વચનો સાલળીને રઝીયા ક્રોધથી સળગી ઉઠી, પરંતુ તેની સાથે ખાલી ક્રોધ બતાવવાથી કાંઈ વળે તેમ નહિ હોવાથી ગમ ખાઈ ગઈ તેણે શાત લાવથી કહ્યું “ સુખેદાર ! તમારી શરતો મજબૂર ગણવાને માટે મારે વિચાર કરવો પડશે અને તેથી આવતી કાલે સંધ્યા મમયે ગજમહેલમાં તમે મને મળશો હું એ વખતે તમને તમારી શરતોના મબધમાં ચોક્કસ ઉત્તર આપીશ ”

પણ સુખેદાર અલ્તુનિયા રઝીયાને એમને એમ જવા દે, એવો મર્ખ ન હતો તેણે ગભીર લાવથી કહ્યું “ બેગમ સાહેબા ! માફ કરો મારી શરતોનો સ્વીકાર કર્યા વિના આપ અહીંથી જઈ શકશો નહિ

“ એમ કે ? ” રઝીયાએ એકદમ પૂછ્યું

“ જરૂર ” અલ્તુનિયાએ તુરત ઉત્તર આપ્યો.

“ કીક ” એમ કહીને રઝીયાએ પોતાની આમપામ ઉભેલા ઘોડેસ્વારો તરફ ઝીણી નજરે જોયું અને તુરતજ પોતાના ઘોડાને જોરથી એડી મારીને એજ બાજુ લીધો અને ચારે બાજુ ફરી વળેલા ઘોડેસ્વારોની મધ્યમાંથી ઝપાટાબધ બહાર નીકળીને ઘોડાને પૂરવેગ્ય

“ પણ તમે ગજમોલના ગણુનો તો જગજગ જોગજન કરી
ખેંચો છે ને ! ” સુલતાનાએ પુનઃ પૂછ્યું

“ એ ગજધમા આપ દર્શી ચિતા ગજરો નહિ ” વજીરે ઉત્તર
માગ્યો

“ શાહી દરબારના અમીર-ઉમરાવો જાડકાગે, એમ તમે નકદી મા-
નો છો ! ” સુલતાનાએ વિશેષ ખાતરી કરવાને માટે પ્રશ્ન કર્યો

“ એમા જગ પણ ગદા ગણવા જેવું નથી ” વજીરે તુરતજ
જવાબ આપ્યો, ‘ ટાંગણે તેમણે કાલે ગતે મળેલી મલામા જાડ કરવાનો
નેવચ કરેલો છે અને મારી ધાગણા મુજબ જે વખત જાય છે તેમા જાડ
વાક્રમ ઉડવું જોઈએ ”

રઝીયાએ દિલ્લગીરી ભરેલા અવાજે કહ્યું “ વાન આટલી હદે
પહોંચ્યો એવું મારે માનવું ન હતું, પણ હવે તો જે થાય તે ખરું ”

“ મેં તો આપને વખતમર ચેતવણી આપી હતી કે આપ મુબારક-
કની ઘાત છોડી દે અને અમીર-ઉમરાવો કે જેઓ શહેનશાહતના મથભો
કે, તેમના ઉમ્મેદગારોલા દિલ્લને શાત કરે, પરંતુ આપે એ વખતે મારી
સલાહને માન્ય ગણી ન હતી ” વજીરે પોતાની લાખી ડાઠી ઉપર હાથ
કરવાના હોય “ અને હજી પણ હું કહું છું કે આપ મુબારકને આ દેશ
છોડીને ચાલ્યા જવાનો હુકમ અત્યાચર કરતા હો તો મને આશા છે કે હું
ઉમ્મેદગારોલા અમીર તથા ઉમરાવોને શાત કરી સમીપ ”

રઝીયાએ ક્ષણવાર વિચાર કરીને કહ્યું “ હું જો વિષે વિચાર કરી
જોઈશ હાલ તો તમે જાઓ અને અમીર-ઉમરાવોની દિલ્લચાલની વિશેષ
ખાતરી મળે તો તે લઈને સધ્યા વખતે પાછા આવજો ”

વજીરે સુલતાનાને કુર્નિસ જગમગને ચાલ્યો ગયો અને રઝીયાએ
તુરતજ પોતાની વિશ્વાસુ બાદીને બોલાવી બાદી હાજર થતા તેને મુબારક-
રકને એકદમ હાજર કરવાનો તેણે હુકમ સંભળાવી દીધો બાદી એકદમ
ચાલી ગઈ અને થોડી વાગ પછી મુબારક રઝીયાની સન્મુખ આવીને
ઉભો રહ્યો રઝીયા કેટલીક વાગ મુઘી એ સ્વરૂપ મુદર તરણ પ્રત્યે અનિ-
મેષ નયનોએ જોઈ ગઈ, પરંતુ કાઈ બોલી નહિ

મુબારક રઝીયાની દિલ્લગીરીયુક્ત અવસ્થા જુના ગયો અને તેણે
પૂછ્યું “ જોગમ સાહેબા ! આપ ઉદાસ અને દિલ્લગીર કેમ જણાઓ છો ! ”

રઝીયાએ મૌનનો ભગ કરી સહેજ અજાયબી દર્શાવતા સામે
પ્રશ્ન કર્યો “ મારી ઉદાસિનતા અને દિલ્લગીરીનું કારણ તમાગ જણવામા
આવ્યું નથી, મુબારકબા ? ”

“ જલાપનાહ ! ” મુખારકે ગળીગના પૂર્વક કહ્યું. “ આ બંધી શેલીઓમાંથી પાંચ ઉતરવાનો અને ઉગ્રેગવલા અગીર-ઉમરાંવાને ત્રીસ ઉતરવાનો માત્ર એક જ હવાજ છે અને તે એ છે કે આપે મારી ઉપના મોહને તિલાંજલી આપવી અને મને આપની નોકરીમાંથી મુક્તી રીતે દિલી શહેર બંધે મારા હિન્દુધાનને છોડી ચાલ્યા જવાનો હુકમ મારી દેવો. આ હવાજને એકદમ અમલમાં મૂકવામાજ આપનું હિત મારેલું છે. ”

મુખારકે બતાવેલો હવાજ અને તેને અમલમાં મૂકવાની તેની મલાહ બાળીને રજીયાની ઉદા સનતા અને દિલગીરી પદાયન થઈ ગઈ અને તે મુખ તથા તેની આખો ક્રોધથી એકદમ લાલચોળ થઈ ગયા તેણે આભર્યા સ્વરથી કહ્યું “ મુખારક ! જો નામદાર જવાન ! આવા અના અને કટોકટીના મગચે તને નાહિમતભરી વાતો માલબાળીને મને શાય છે કે તું ખરેખરો હિંદુશાસન છે અને તારા જેવા સ્વરૂપ સુદર યુ હિંદુશાસર ગુલામની ઉપર આશરૂ થવામાં અને તારી પાછળ પાગલ નવામાં મેં લય કર લૂલ કરી છે. ”

મુખારક બેગમના આકર્ષક ગુરુસાથી હેબતાઈ ગયો અને તેનું બ નિસ્તેજ બની ગયું તેણે ધીમેથી કહ્યું. “ નામદાર મુખારક ! હું તારા સાથે છું, પણ તે સાથે આપ કહેતા હો, તો હિંદુશાસરો અને મદદ જવાન પણ છું. ”

મુખારકના શાત વચનો માલબાળીને અને તેની નિસ્તેજ મુખમુદ્રા બાળીને રજીયાનો ગુસ્સો શાત થયો તે મુખારકની સુદર આકર્ષિત પ્રત્યેક ધ્યાને લેઈ રહી અને તેથી તેનો ક્રોધ ચાલ્યો ગયો અને તેના બદલે તા હૃદયમાં ચિકારી લાવના પુનઃ જાગૃત થઈ તેણે શાત અને મીઠા સ્વરથી કહ્યું “ પ્યારા મુખારક ! તને મારા વચનોથી માહુ લાગ્યું હશે, પરંતુ એમાં મારો દોષ નથી, કાગળકે મારું મસ્તક અત્યારે ભ્રમિત બની ચુકે છે અને તેથી ક્રોધને વશ બની મા મારી તને જે આકરા હરફો કહેવાઈ ગયા છે, તે માટે મને દિલગીરી થાય છે કીક પણ આ વખતે મેં તે તું મારી માગણીનો સ્વીકાર કરે છે કે કેમ, તેનો ઉત્તર મેળવવાને માટે જોડાવ્યો છે જોલ ત્યારે, હવે તારો જો ઉત્તર છે ? આટલા સમય સુધી એટલે લગભગ બે વર્ષ સુધી તે કોઈ એકસ ઉત્તર આપ્યો નથી, પરંતુ હવે તારે એનો સ્પષ્ટ જવાબ આપવોજ પડશે અને તે પણ અત્યારે અને આ વખતેજ ”

અત્યારે આ વિષય નીકળશે, એવી મુખારકને કલ્પના પણ ન હતી

સુલ્તાના ચાલી ગઇ તે પછી છુઝર્ગ વઝીર વિચારમગ્ન અવસ્થા-
માં ત્યાં ઘોડીવાર ઉભો રહ્યો હશે એટલામાં સમસ્ત શાહીમહેલ ઢાળા-
હળથી ગાછ ઉઠ્યો. વઝીરે આવામની બહાર નીકળીને જોયું તો બહુ-
ખેરો મહેલમાં આવી પહોંચ્યા હતા અને સુલ્તાના રઝીયાનાં જે ઘોડા
ઘણા વધારામાં માણસો હતા, તેમને કેદ કરીને અને દોષ સામા થવાની
દિશાત કહે, તે તેને માગીને મહેલના દરેક ભાગનો કબજો લેતા હતા.
જે ઉમરાવો વઝીર ઉભો હતો ત્યાં આવી પહોંચ્યા તેમણે તેને તુરતજ
કેદ કરી લીધો અને પછી રઝીયાના આવાસમાં ગયા, પણ ત્યાં રઝીયાને
નહિ જોવાથી તેઓ મહેલ નિરાશ થયા.

“ કદાચ તે નામી ગઇ હશે. ” એક ઉમરાવે કહ્યું.

“ પણ તેને પકડવીજ જોઈએ ” ખીજાએ દદતાપૂર્વક કહ્યું
“ તમે મહેલનો મપર્ણ કબજો લેવા માટે આહી રહો છો તેને પકડવા
માટે જાઉ છું. ”

આ રીતે બહુખેર અમીર-ઉમરાવોનો વિજય થયો તેમણે રઝી-
યાના ભાઈ મૌજુદીનને કેદમાંથી મુક્ત કરી દિલ્હીના તખ્ત ઉપર ખેસારી
દીધો અને સાગ શહેરમાં સુલ્તાન મૌજુદીનની આજુ ફેરવી દીધી.

પ્રકરણ ૨૫ મું

સ્વાર્થની શાદી.

રઝીયા દિલ્હીના શાહી મહેલમાંથી નામી ગઇ, ત્યાર બાદ કેટલાક
સમય પછીની વાત છે ભટ્ટીગનો સુખેદાર અલ્તુનિયા કિલ્લા માહેના
પોતાના મહેલમાં એક આસન ઉપર હુકેડો ગગડાવતો બેઠો હતો અને
તેની સામે મામાન્ય લશ્કરી પોશાકમાં સજ્જ અનેલો બાવીશેક વર્ષનો
એક જુવાન ઉભો હતો.

સુખેદારે એ જુવાનને એક વાર ધ્યાનપૂર્વક જોઇ લીધા પછી
પૂછ્યું “ તારું નામ શું છે અને તું કયાથી આવે છે ? ”

“ જનાબ ! ” જુવાને ઉત્તર આપ્યો “ મારું નામ રહેમત છે
અને હું અત્યારે દિલ્હીથી આવું છું. ”

મુખેદાર આ જુવાનની વાત અને તેની ખાતરીની છટકી વધા-
ને વધારા અગત્યના વતો જતો હતો તેણે અગત્યથીનો બાવ બતાવતા
પૂછ્યું “ ત્યારે તુ તુ રઝીયાની ખાતરી આપ ન માટ માની ખાતરી
આપ્યો છું ? ”

“ આપની ધાન્યુ મત્ય છે ” રહેમતે જવાબ આપ્યો “ જોટલા
માટેજ હું આપની પામે આગ્યા છું અને આપને રઝીયા મળધી ખાતરી
આપી તયા એ ગીતે આપને ખુશી હતી હું આપની નોકરીમા રહેવાને
મંજૂર છું ”

“ તો પછી કહે બેઠકો કે તે હાતમા ક્યા છે ” મુખેદારે પૂછ્યું
પણ તે પહેલા આપ જોટ વાતનો ખુલાસો કરો ” રહેમતે
જવાબ આપવાને બદલે મામા પ્રશ્ન કર્યો

‘ કદ વાતનો ’ ” મુખેદારે એકદમ પૂછ્યું

“ સાહેબ ! ” રહેમતે ધીરજથી જવાબ આપતા પ્રશ્ન કર્યો “ હું
આપને રઝીયાની ખાતરી તો આપુ, પરતુ આપ તેને કેદ પકડ્યો
ખરા ને ? ”

“ બેશક ” મુખેદારે તુરતજ જવાબ આપ્યો

“ અને તેને કેદ પકડ્યા પછી આ દિલ્લામા રાખ્યો કે નવા
શાહનશાહ મૌલુદીનને સોંપી આપ્યો ? ” રહેમતે બીજો સવાલ પૂછ્યો.

‘ એ મારી મરજની વાત છે ” મુખેદારે ઉત્તર આપ્યો.

“ ત્યારે રઝીયાની ખાતરી આપવી કે નહિ, એ પણ મારી મર-
જની વાત છે ” રહેમતે તુરતજ કહ્યું

જુવાનતુ કદ સાલળીને મુખેદારને અગત્યથી અને ક્રોધ બનતે
ધયા, પરતુ રઝીયાની ખાતરી મેળવવાની ખાતર ક્રોધને દબાવી દીધો
અને થોડીવાર વિચાર કરીને શાંતિ થોડું “ રહેમત ‘ વાત એવી
છે કે જો તુ ખાતરી આપીશ, તે હું રઝીયાને કેદ પકડીશ અને તને તેના
બદલામા મારી નોકરી આપીશ, પરતુ રઝીયાને કેદ કર્યા પછી તુરતજ
એમને એમ નવા શાહનશાહને સોંપી દેવાનો મારો વિચાર નથી, કારણ
કે મારે તેની સાથે શરત કરવાની છે અને જો તે મારી શરતને કબજાકરે,
તો હું તેને આઢીજ ગાંધીશ અને દિલ્લી દરબારમા કદિપણ સોંપીશ નહિ ”

“ આપ આ ખરજ કહો છો ? ” રહેમતે ભાગ દબને પૂછ્યું

“ મુખેદાર અલ્તુનિયા ખોડુ ખોનતોજ નથી ” મુખેદારે ગર્વથી
જવાબ આપ્યો

હસીદ હસીદી, એ ઘણી નવાઈની વાત છે." મુખેદારે આશ્ચર્યની માથે શકરીનો સહેજ ભાવ બતાવીને કહ્યું.

"ખરેખર એ ઘણીજ નવાઈની વાત છે." રઝીયાએ એમ દલીલે શ્રી કર્યો "પણ તમે મને કેદ કરો છો કે નહિ ?"

"વાહ !" મુખેદારે અગ્નયજ્ઞ થઈને કહ્યું. "આપ કેદી બનવા માટે માટલી બધી ઉતાવળ કરો છો, એ વળી વધારે અગ્નયજ્ઞીની વાત છે."

"તમારી અગ્નયજ્ઞી અને નવાઈની વાતને જવાબે." રઝીયાએ સહેજ કટાણીને કહ્યું "જો તમે મને કેદ કરવાને ઇચ્છતા ન હો, તો મળી હું આલીથી નાસી જવાને માગુ છું."

"પણ આપને કેદ કરવાને મારું દિલ માનતું નથી." મુખેદારે રઝીયાની સુદર તથા નાબુક દેહલતા તરફ જોઈને કહ્યું.

"એનું કારણ ?" રઝીયાએ પૂછ્યું

"એનું કારણ એજ છે કે આપના જેવી નાબુક નાજની કેદખાનાની કેદી બને, તે કરતા સત્તનતની મુસ્તાના અથવા તો મુલ્કના મલેકા બને, એ વધારે યોગ્ય છે" મુખેદારે પુરતજ જવાબ આપ્યો.

રઝીયાએ ન સહનાય તેવાં નિશ્વાસ મુક્યો તેણે સહેજ દિલગીરી ભરેલા સ્વરથી કહ્યું "એક વાર પદબ્રજ થયેલી આ રઝીયાને માટે શરોને સત્તનતની મુસ્તાના અથવા મુલ્કની મલેકા બનવું, એ કેવળ અશક્યજ છે "

"નહિ, એ અશક્ય નથી, પરંતુ શક્ય છે " મુખેદારે પોતાના દાદીના ટુકડા વાળ ઉપર હાથ ફેરવીને મક્કમ અવાજથી કહ્યું.

"કેવી રીતે ?" રઝીયાએ આતુરતા ફર્શાવીને પ્રશ્ન પૂછ્યો

"કેવી રીતે કેમ ?" મુખેદારે ઉત્તર-આપવાને બદલે સામો પ્રશ્ન પૂછ્યો "આજથી કેટલાક સમય પહેલા એક ધોર રાતે દિલ્હી પાસેના વનમાં આપની હજુરમાં મેં બે શરતો રજુ કરી હતી, તે આપને યાદ છે ?"

"જરૂર" રઝીયાએ મુખેદાર પ્રત્યે તીવ્ર દ્રષ્ટિથી જોઈને કહ્યું "

રઝીયાની દ્રષ્ટિ તીવ્ર હતી, પરંતુ તેમાં કોઈની છાયા ન હતી, એ મુખેદાર પુરતજ જાણી ગયો તેણે રઝીયાની દ્રષ્ટિ સાથે પોતાની દ્રષ્ટિ મીલાવીને કહ્યું "ત્યારે આપને એ બે શરતો હજી પણ મજબૂર હોય એટલે કે આપ ગુલામ મુબારકને છોડીને મારી માથે મહોબ્બત બાધવાને તૈયાર થઈ શકતા હો, તો દિલ્હીનું તખ્ત આપના કબજામાં છે એમ સમજી લ્યો અને મુખેદાર અલ્તુનિયા પોતાની માથુશને પુન મુલ્ક મલેકા બનાવશે ત્યારેજ જ પશે, એમ માની લ્યો "

“ માગે મગજ તો હું દિલ્હીના ગાળી તખ્ત ઉપર પુનઃ પ્રેમ,
તે પછીજ શાદી કરવાની છે, પરંતુ તમે તેટલો વખત ધીરજ રાખી મકાના
નહિ, એમ મને લાગે છે ” રઝીયાએ શાદીને માટે પોતાની નામરજ
હોવા છતાં કહ્યું “ માટે ખુશીથી તૈયારી કરો, હું પોતે તૈયારજ છું
કદત એ વખતે મને એક શુભખાની જરૂર પડશે ”

રઝીયા શાદીને માટે કશુંય ચનાં અસ્તુનિયાએ જે તૈયારી કરવાની
હતી, તે એકદમ કરી લીધી અને ઘોડીજ વારમા રઝીયા તથા અસ્તુનિ-
યાની શાદી કરી પણ ધામધુમ વિના એ ખડમાજ થઈ ગઈ.

શાદીની વિધિ ખલામ થતા રઝીયાએ કટાણીને કહ્યું “ હમણાં
હું ઘણી યાકી ગયેલી હોવાથી મને આગમની જરૂર છે, માટે અત્યારે
તમે જાઓ અને ગતે પાછા મળજો એ વખતે આપણે દિલ્હીના ત-
ખ્તને શી રીતે કરીને કબજે કરવું, એ મજબી મમલત કરશું ”

“ જેવી આપની મરજ ” અસ્તુનિયાએ સહેજ મ્હોટું બગાડીને
કહ્યું “ પણ હું આલીથી જઉં, તે પહેલાં માગે એ વાત માલજરો ? ”

“ તમારી શી વાત છે ? ” રઝીયાએ તુરંતજ પૂછ્યું

“ એજ કે આપણી શાદી થઈ છે, તેની ખુશાલીમા તમાગ લાલી-
મયાં ગાવ અથવા તો ગુનાખી હોઃ ઉપર એક-માત્ર એકજ ... ”
સુખેદાર એટલું કહીને રઝીયાના મુખ ઉપર અથવા તેની આખોમા પોતે
લીધેલી છટથી કાંઈ ફેરફાર થયો છે કે નહિ તે જોવાને અટકી ગયો

અસ્તુનિયાએ તુરંતમાજ લીધેલી છટથી રઝીયાની આખોમા
ગુમાની મહેજ લાલશ તરી આવી અને પોતાના પરવાળા જેવા હોડને
પગપર નેરથી દાખીને તે તેની સામે જોઈ ગઈ, પરંતુ કાંઈ બોલી નહિ

પણ અસ્તુનિયા પોતાની સાથે શાદી થયેલી નારીના આંવા સહેજ
ગુસ્સાથી કરી જાય તેવો ન હતો તેણે આ મદલયાં નયનોવાળી નાજનીને
પોતાની બાથમા લઈને ચોળી નાખવાનો અને તેના ગુલાખી ગાલ અને હોડને
ચુમી કાઢવાનો તથા એ રીતે તેના ગુમાનને કચગી નાખવાનો વિચાર
કર્યો, પરંતુ બીજીજ ક્ષણે તેણે એકદમ આવું માહમ કરવાનો વિચાર
માંડી વાળ્યો તોપણ રઝીયાને ચૂપ મ્હોલી જોડને તે તેની પામે ગયો
તેણે તેના કામજ કરને પોતાના હાથમા લઈ નેરથી દાખ્યો અને તે ઉપર
આવશ્યકપૂર્વક એક ચુબન પણ ભરી લીધું તે પછી કટલીક વારપર્યંત
રૂપસુદરી રઝીયાની સર્વાંગ સુદર દેહલતા પ્રત્યે એકધ્યાને જોઈ ગઈને
અસ્તુનિયા ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો અને રઝીયા કાંઈક તિરકકાગવી હમીને
તેને જોતો જોઈ રહી

“એમા અહેનાન માનવાની કાઈ જરૂર નથી” અસ્તુનિયાએ તજ કહ્યું “કાણુ કે એક બીજાનો કેવળ મુ મથી અને ક્ષમાથી હેશાન માનવા જેવા હવે આપણો મબધ નથી”,

“તમારૂં કહેવું રાસ્ત છે ‘રઝીયાએ અગીઆ મામે ગોડવેલા આમન ર બેમીને કહ્યું અને પછી પૂછ્યું “પણ તમે હવે શું કરવા માગે ?”

અસ્તુનિયા પણ પામેના આમન ઉપર બેમી ગયો અને પછી તેણે માથ આપતા ગર્વથી કહ્યું “આપને દિલ્હીના તખ્ત ઉપર પુન પારવા, એ મિવાય હું બીજું કાંઈ કરવા માગતો નથી”

“અને તે માટે તમે શી તૈયારી કરી છે ?” રઝીયાએ બાણવા વ્યુ

અસ્તુનિયાએ ઉત્તર આપ્યો “આપ જે પ્રમાણે હુકમ કરો, મુજબ બધી તૈયારી કરવાને હું હાજર છું”

“એમા મારા હુકમની શી જરૂર છે ?” રઝીયાએ નિશ્વાસ મૂકીને ક્ષિયનો ભાવ બતાવીને કહ્યું. “કેમકે હું તો તમારા શરણે આવેલી અને તેથી મારા હુકમની કાંઈ અગત્ય હોય, એમ મને જણાતું નથી”

“નમીબના યોગે તમારે માગ શરણે આવવું પડ્યું છે, એ માથુ અને તમે મારી સાથે શાદી પણ કરી છે, પરંતુ એ તો આપણા માનગી સબધની વાત છે બાકી જાહેરમા તો તમે સુસ્તાના છો અને કિલ્લેદાર છું અને તેથી કિલ્લેદારને સુસ્તાનાના હુકમની આવશ્યકતા હોજ” અસ્તુનિયાએ તાબેદાર નોકરને બાજે તેવી રીતે પણ તે સાથે વાપને બદલે તમે શબ્દનો ઉપયોગ કરીને કહ્યું.

રઝીયા અસ્તુનિયાના કથનમા રહેલી લુચ્ચાઈ અને તે સાથે નોનામા રહેલી વિદ્યારી ભાવના બાણી ગઈ, પરંતુ તેણે તે તરફ દુર્લક્ષ્ય કરીને કહ્યું “બહુ સારૂ જ્યારે તમને મારા હુકમની અગત્ય છે, ત્યારે તમને હુકમ કરવામા મને કશી હરકત નથી જેમ બને તેમ ઉતાવળથી આપણે દિલ્હી તરફ ફોજ સાથે કુચ કરવાની છે, માટે તમારા તાબાની તમામ ફોજને તૈયાર રાખો, એ મારો હુકમ છે”

“જેવો હુકમ” અસ્તુનિયાએ નમ્રતાથી કહ્યું

“પણ કહો, આહી કિલ્લામા કેટલી ફોજ છે અને તેટલી ફોજથી આપણે દિલ્હીના શાહી સૈન્યને પરાસ્ત કરી શક્યું ?” રઝીયાએ ધન્ટે-બરીથી પ્રશ્ન કર્યો

મૈનિકનો વેપ ધારણ કરી લઈને તેણે અલ્પનિયાને મ્મું " તમાની માત હીં છે પણ ચાલો હવે આપણે માગની તપાસ કરવાને મિલામા જઈએ "

નવાળી વેપમા સનજ થયેલો અલ્પનિયા આગળ અને મૈનિકના વેપમા મળજ અનેલી રજીયા પાછળ, એ રીતે તેઓ બન્ને દિલાના ને માગમા ફેળનો મુદ્દામ હતો, ને તરફ ફેળતુ નિગીરણ કરવાને માટે ગયા

ઉપરની ઘટના બન્યાને કેટલોક સમય વ્યતિત થઈ ગયો હતો. તે ઈઈ રજીયા તેના શૌહર અલ્પનિયાની સાથે જાગી ફાજ લઈને દિલ્હી મળી પહોચી અને આવીને તુરતજ તેણે દિલ્હીતુ તખ્ત તથા ખમ્મનો સાતાને સુખ્રત કરી દેવાને અને દિલ્હીમાથી વગર વિલખે ચાલ્યા જવાને માટે તેના ભાઈ મૌલુદીનને તાકીદ આપી દીધી બદલાદ બની બેઠેલો મૌલુદીન રજીયાના અચાનક આક્રમણ અને તેણે આપેલી તાકીદથી ભગાઈ ગયો ફાગણકે અલ્પનિયા અને દિલ્હીના કેટલાક ઉમંગવા કે જે અલ્પનિયાની મમજવટથી રજીયાના પક્ષમા ભળો ગયા હતા, તેમના બળે તે માગે રીતે બાણતો હતો અને તેથી રજીયાની સાથે મેદાનમા તગ ખેલવામા આવશે, તો પોતાની હારજ થશે, એવી તેને બીક હોવાથી રજીયાના આક્રમણ અને તાકીદથી ગભરામણ થાય, એ તદ્દન અવાલા-વેડજ હતુ આ ઉપરથી મૌલુદીને ગુલામ મુગારક કે જે રજીયાના તરફદાર પછી મૌલુદીનને મળી ગયો હતો અને તેણે તેને વઝીરની ક્ષત્રી આપી હતી, તેની સલાહથી તાત્કાલિક જગમા ઉતરવાને બદલે વેચાર કરવાને માટે બે દિવસની મહેતલ માગી હતી અને ઉદાર દિલની રજીયાએ અલ્પનિયાની નામરજ છતા તેના ભાઈની માગણીને કબૂલ આપી હતી આ દરમિયાન રજીયા અલ્પનિયાની સાથે દિલ્હી શહેરની મહાર બાવણી નાખીને બે દિવસ પૂરા થાય તેની ગહ બેઠ રહી હતી

મૌલુદીનને વિચાર કરવાને માટે બે દિવસો આપ્યા હતા, તે પૂરા થઈ રહેવામા માત્ર એક ગત્રિજ બાકી રહી હતી જે મૌલુદીન ત્રીજા દિવસના પ્રભાતમા તખ્ત અને ખમ્મનો સુખ્રત કરીને દિલ્હીનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ન જાય, તો તુરતજ યુદ્ધની શરૂઆત થવાની હતી અને તેથી રજીયા અને તેના શૌહર અલ્પનિયા બન્ને ફેળના વ્યુદ્ધની રચના કરતા હતા અને યુદ્ધની શી રીતે શરૂઆત કરવી, તે બામતમા મૈનિકને ઘટતી સૂચના આપતા હતા આ દામમાથી નિવૃત્ત થતા અર્ધગત્રિ વ્યતિત થઈ ગઈ હોવાથી રજીયા અલ્પનિયાને તેના તથુમા જવાની ગમ આપીને પોતે આશાયેરા લેવાના ઈર્ગદથી પોતાના તથુમા અવી તે હવે મૈનિકનો

એ નકાળાપોગ પુરો ગર્વથી જવાળ આપ્યો “ તા, મુળારકને, પરંતુ શુભામને બદલે દિલ્લીનો મુખ્ય વજીર મારી મિથિમાં એટલો તકાવત થયો છે. ”

“પણ હું તો તને શુભામજી કહીશ, કાગણે તુ શુભામ મહેવાનેજ વાપક છું ” મુળારકનો ગર્વમુક્ત જવાળ માંભળીને રઝીયાએ બાર દબને કહ્યું અને પછી પૂછ્યું “ હીક, પણ તુ અહીં શા માટે આવ્યો છું અને મૈનિકો તથા ઘોડેસ્વારોને સાથે લાવવાનો સોસળગ છે । ”

મુળારકે તુરતજ ઉત્તર આપ્યો “ મૈનિકો તથા ઘોડેસ્વારોને લાવવાનો તથા અહીં મધ્ય રાત્રિએ આવવાનો મળ્યો દિલ્લીના સુલ્તાનનો હુકમ બળવવાનો છે ”

“ એટલે તુ શું કહેવા માગે છે । ” રઝીયાએ ભુમ્માથી પૂછ્યું.

“ મારા કથનના અર્થને કદાચ તમે મમણ શરૂ નહિ હો ” મુળારકે સહેજ ધીમા અવાજથી ઉત્તર આપતા તથા તે સાથે નવાઈનો ભાવ દર્શાવતા કહ્યું “ પરંતુ આ મૈનિકો અને ઘોડેસ્વારોને જોઈને તમારા મનમાં કાંઈ ખ્યાલ આવી શકતો નથી, એ નવાઈ વાત છે હીક, પણ જ્યારે તમે તેનો સળગ મમણ શરૂ નથી અને કાંઈ ખ્યાલ લાવી શકતા નથી, ત્યારે મારે દિલગીરી માથે ખુલ્લું કહેવું પડે છે કે દિલ્લીના સુલ્તાન મૈનુ-નીનનો તમને કેદ કરવાનો હુકમ છે અને એ હુકમને અમલમાં મુકવાને માટે થોડાક મૈન્યની સાથે હું અહીં આવેલો છું ”

મુળારકનું સ્પષ્ટ કથન સાંભળીને રઝીયા ક્રોધથી સળગી ગઈ તેણે વરમા જુસ્સો અને જોર લાવીને કહ્યું “ ઓ નાલાયક તથા નીચ કુતરા ! તુ તુ મને કેદ કરવાને આવ્યો છે । શું તારામાં તેટલી હિંમત છે । ”

“ મારામાં તેટલી હિંમત છે કે નહિ, તેની ખબર તમને હમણાજ ડાશે ” મુળારકે મુખ ઉપવના વસ્ત્રને દૂર કરીને શાંતિથી કહ્યું, “ પણ જો તમે ગળખુશીથી અમરા તાબે થશો કે અમારે તમને કેદ પકડવાને માટે અમારા બળનો ઉપયોગ કરવો પડશે ? ”

મુળારકના શાંત અને મમવાળા હરફે સાંભળીને રઝીયાનો ક્રોધ ઓછો જતો હતો તેણે ફરીને પણ જુસ્સાપૂર્વક કહ્યું “ અરે ઓ માંનીજ શુભામ ! તારી જવાનને બધ કર મને-સુલ્તાના રઝીયા મેગમને કેદ કરવાની તારી મળલ નથી તુ મને કેદ કરવાનો પ્રયામ કરીશ, તે પહેલા તો તુ તથા તારા આ ઘોડાધણા મૈનિકો

“ નિમજ્જગમ ગુલામ ! મારા અગન્ધાન નથા દાન પ્રેમના નથા હોય અગર તો ડપાઇ ગયા હોય, તો બલ, પરંતુ ન્યાયાધી ”, જીવની છુ અને માંગ બાહુમાળજ છે, ત્યાસુધી તુ મને કે પમ્પી નામાના નથી ”

“ તમારુ ગુમાન રાત્ર નવી, માટે તેને છોડી દે અને અમે તમને પડવાને વાગ્તે તમારી ઉપર કાઇપણ બળાત્કાર કરીએ, તે પહેલા મહેરબાની કરીને અમાગ તાજે થઇ જાઓ ” સુવાગ્દે કાઇક લુગ્સાથી તથ આજ્ઞાદર્શક ભાવથી કહ્યું

રજીયા હવે એક નિઝાય ઉપર આવી ગઇ હતી તેણે ખજાને ખે-ત્રણ વાર આમતેમ ફેગવ્યુ અને તે મુબારક ઉપર એકદમ ધસી ગઇ મુબારક રજીયાના ધસાગ મટે તેના જ હતો તેણે પોતાની હાથવાગ્ને મ્યાનમાથી એકદમ ખેચી કાઢી અને ખજર ઉપર એવા ખેરથી ફટકો લગાવ્યો કે તે રજીયાના હાથમાથી છૂટી ગયુ અને અવાજ રતુ દર જઇને પડ્યુ. આ વખતે ખે ત્રણ મૈનિકા રજીયાની ઉપર ધસી આવ્યા અને મુબારકની ધશારતથી તેમણે તેના બન્ને હાથને મજબુત પાધી લઇને તેને કેદ કરી લીધી રજીયાએ એ મૈનિકાના હાથમાથી છૂટી પ્રવાની ઘણી મહેનત કરી, પરંતુ તેમા તે કાચી રાકી નહિ આવી રીતે દગા-ફટકાથી કેદ પકડાવાથી રજીયાના ગુસ્સાની સીમા રહી નહિ તેણે મુબારક તરફ ક્રોધથી બળતી આખેએ જોઇને પોતાના બધા જુસ્સાને એકત્ર કરીને કહ્યું “ જો નીચ અને વિશ્વામધાતી ગુલામો! હુ કેદ પકડાવાથી જરા

પણ ડરતી નથી, પરંતુ તારા જેવા સ્વાર્થસાધુ અને ઉપકાર ઉપર અપ-કાર કરનારા હરામખંદા માણસના હાથે કેદ થવાથી મને તીવ્ર દુઃખ થાય છે તુ માણસ નહિ પણ માણસના દેહમા ટાળો નાગ છુ મે તને તારામા રહેલા કેટલાક ગુણો જોઇને ગુલામની ગબડતી અને કગાળ હાલતમાથી દિલ્હી દરબાગનો ઉમરાવ બનાવ્યો, તારા બળતી પરીક્ષા કરીને શાહી મેન્યમા ઉચ્ચ પદવીનો અધિકાર આપ્યો અને તારા રૂપ નિહાળીને મારો આશક બનાવવાનો પ્રયાસ કર્યો મતલબ કે મે તારી ઉપર અહેશાન કરવામા કશી પણ મણા અથવા તો ખામી રાખી નહિ એટલુ જ નહિ, પરંતુ ફક્ત તારા માટે સુલ્તાના તરીકેના માગ માન અને આમરના ખનાલને દર રાખી શાહી દરબાગના અમીર-ઉમગવોની ખફગી વહેરી લીધી અને દિલ્હીના તખ્તને ઠોકર મારી તારી માથે નાની જવાની ઇમ્તિયા પણ દર્શાવી તારા ઇશ્કની ખાતર આટલુ બધું કરવા ઈતા પણ તે મારા અગાધ પ્રેમનો સ્વીકાર કર્યો નહિ અને તારા

દેખાનામાં ગાળ્યા હતા અને ત્યારબાદ ફેટલોક મગચ બધા દર્દને તેણે
બળેને શુભ રીતે દેખાનામાંજ મગવી નાખ્યા હતા

આ રીતે દિલ્હીની પહેલી મુમ્તિયાન મુલતાના રાજીયા દખ્ખા
મુવાર થઇ અને તે પણ તેના એક વખતના પ્રેમપાત્ર માણુમનાદાયેજ,
પ્રેમના ખરેખર શોધનક છે.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

ભદ્રેશ્વરનો દુર્ગ.

અણુદિલ્હી પાટણના માંડલિક ધોળકાના રાજ વીરધવળે શુભ
ગતમા શાંતિનુ ગ્થાપન કર્યા અને પાટણની પડતી દશામાથી ચડતી
સ્થિતિ કરવા માટે ધોળકામા જ નવું ગજતત્ર ગ્થાપ્યું હતું, તે હવે
સુદૃઢ થઇ ગયું હતું અને શુભ ગતમા તથા નજીકના અને દૂરના ખીન્ન
દેશોમા તેની સ્વતંત્ર ગજત તરીકે ગણના કરવામા આવતી હતી રાજ
વીરધવળે દેશમા સમાધાની સ્થાપવાના અને આસપાસના રાજ્યોને
શામ, દામ, દડ અને ભેદથી તાણે કરવાના અનેક ઉપાયો કર્યા હતા અને
મહા અમાત્ય વસ્તુપાળ તથા સેનાનાયક તેજપાળની સહાય અને સલા-
હથી તેમા સફળતા પણ મેળવી હતી વસ્તુપાળ-તેજપાળ જેવા મંત્રી-
ઓની કુશળતાથી તેણે મહારાષ્ટ્ર સુધીનો દેશ કબ્જે કર્યો હતો તથા
દરિયાના કિનારે આવેલાં ખીન્ન રાજ્યોને સમજાવીને પોતાના મિત્રા બનાવી
દીધા હોવાથી તેમના તગ્મથી વાર વાગ કિન્મતી ભેટો અને રોકડ નજરાણાં
પણ આવતા હતા દેશમા શાંતિ અને સ્વચ્છતા સ્થપાયાથી લોકો ખેતી-
વાડી, વ્યાપાર અને હુન્નર-ઉદ્યોગના કામો નિરાતથી કરતા હતા અને તેથી
દેશની તથા સમાજની આબાદી વધતી જતી હતી રાજ પોતે અને રાજ્યનો
મુખ્ય મંત્રી ન્યાય અને નીતિપૂર્વક રાજ્યનું તંત્ર ચલાવતા હોવાથી તથા
પ્રજાના ગ્લણનો પૂરતો બદોબત કરેલો હોવાથી લોકો કેવળ નિર્ભય
હતા અને દેશમાથી હલકા અને નીચ માણુસોની સખ્યા ઘટી ગઇ હતી
તથા તેથી શુન્દા પણ ઘણા થોડા બનતા હતા એ વખતે પ્રજા પાસેથી
વધારે પડતો અને અસહ્ય દગ લેવામા આવતો ન હતો એટલુંજ નહિ;
પણ જો કર રાજ્યના ધોરણ મુજબ લેવામા આવતો હતો, તેમાથી મોટો
ભાગ પ્રજાના સુખ અને સગવડના સાધનોમા વપરાતો હતો

પાળ ગજમહેલના એક ખાનગી આરામમાં મદત્તની વાનગિત દેના બેઠેલા હતા

“ મંત્રીશ્વર ! ” વીરધવળે ગાદી ઉપર મોજ લાગ્યા ચમને કહ્યું.
“ મને વીરમની બહુ ચિંતા થયા કરે છે જો તે પોતાની ઝીનબાન મુધાગે નહિ અને જ્યંતસિદ્ધ જેવા સ્વાર્થગાધુ તથા વિશ્વામધાતક સમ્પ્રદાન પદ્ધતિ રહીને તેના કહેવા મુજબ વર્તન ચલાવ્યા કરશે, તો પછી તેના સબધમાં શું કરવું, એની મને સમજણ પડતી નથી ”

“ આપની ચિંતા વાસ્તવિક છે, પરંતુ હાલ તે સબધમાં કાંઈ ચિંતા કે કશો વિચાર કરવાની અગત્ય નથી, કાગળકે યુવરાજ વીરમ-દેવને મહામહાશ્વરનું ધણુ જો છે અને તેથી જો આપ હિતાવળા થઈને યુવરાજના મબધમાં કંઈપણ પગલું ભરશે તો તેનું પરિણામ કુટુંબના કલેષમાં જ આવશે ” વસ્તુપાળે વાતનું સ્પષ્ટીકરણ કરતા કહ્યું.

“ તમારું કથન વ્યાજબી છે ” વીરધવળે થોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું “ મારો વિચાર તો આજ એ સબધમાં તમારી માથે ચર્ચા કરી કાઢક નિર્ણય ઉપર આવવાનો હતો અને એટલા માટેજ મેં તમને અત્યાગ્રામી બોલાવ્યા હતા પરંતુ તમારી મજાદ ગોળ હોવાથી હાલ હું એ વાતને પડતી મુકું છું ”

એ પછી વસ્તુપાળે કાંઈ કંઈ નહિ, એટલે વીરધવળે ખીજા વિષય ઉપર આવવાના હેતુથી પૂછ્યું “ હમણાં નિહાની શું ખબર છે ? ”

“ સુલતાના રઝીયાને પદ્મપટ કરી તેનો ભાઈ મૈલુદીન દિ હીનો મુલ્તાન થયો, એ હકીકત તો આપના જાણવામાં છે ” વસ્તુપાળે ઉત્તર આપ્યો “ ત્યારપછી રઝીયા અલ્તુનિયા નામના એક સુબેદારની સહાયથી મૈલુદીન ઉપર ચડી આવી હતી, પરંતુ યુદ્ધ થયા પહેલાં મૈલુદીનના વિશ્વામધાતથી તે તથા તેનો મહાયુદ્ધ સુબેદાર બન્ને કદ પકડાઈ ગયા અને કદખાનામાં તે બન્નેને છાની રીતે મનાવી નાખ્યા તેવા સમાચાર આપણો એક ગુપ્ત દુત લાવ્યો છે અને એ સમાચાર આપને કહેવા માટે હું અત્યાગ્રામી આપની પામે આવવાનોજ હતો ”

“ ત્યારે આ બનાવથી નિહાનીમાં ઘણી અશાંતિ ફેલાઈ ગયેલી હોવી જોઈએ ? ” વીરધવળે પૂછ્યું

“ નિહાની અમીર-ઉમરાવો જૂદાજૂદા પક્ષોમાં વહે ચાઈ ગયેલ હોવાથી ત્યાં ખટપટની તો કાંઈ મીમા રહી નથી તથા મુલ્તાન

માહુળજે હતેલુ ભદ્રેશ્વર નગર ભાવિ'યમા લાયમા આવી પડવાનાં મળ્યા
છે અને તે માટે માત્ર અને આગમન થયું છે.

“ ભદ્રેશ્વર શી ગીતે લાયમા આવી પડવાનાં છે ? ” પીરધવજે
આત્મ પામીને પ્રશ્ન કર્યો “ ત્યાનો અધિકારી નગરનાં રક્ષણના
વદોમસ્ત રાખતો નથી કે શું ? ”

“ ભદ્રેશ્વરનો અધિકારી નગરના રક્ષણને માટે તેનાથી બંધન
બધ ગણે છે, પરંતુ આગપામના પ્રાણ ગમત કે દિલ્લિદાની સાથે
હુમા ઉતરવાનો પ્રયત્ન આવે, તો તેની પાસે પરંતુ મૈત્ર્યભાવ નથી, તેમ
‘ નામા તેવી ત્રેવડ પથ નથી ’ જગદુશાહે ઉત્તર આપ્યા અને પછી
હું “ ગજાધિકાર ! હકીકત એવી છે કે સ્વર્ગસ્થ મહારાજાધિકાર
મિદેવ બાણાવળીએ ભદ્રેશ્વર નગરને બધાવલો દુર્ગ બંધપારખના
બા પીરદેવે ફેટલોક સમય પાંચા તોડી નાખ્યો હતો, એ વાત તો
સાપના બાણવામા હશે આ દુર્ગને મે દાલમા નગરજનોના સુખ,
ગવડ અને રક્ષણને માટે ફરીથી બધાવવાની મર્યાદા કરી છે આ વાત
પીરદેવના બાણવામા આવતા તેણે મને લાય કર્યો છે કે બે ગધિયાના
થેળે શીંગડા ઉગી શકે, તોજ તુ દુર્ગને ફરીથી બધાવી શકીશ તેના
વા ગર્વભર્યા સંદેશાનો મારો જવાબ મે આપ્યો છે કે ગધિયાનાં મારે
શીંગડાં ઉગાડીને પણ હું દુર્ગ બાધીન આ પ્રમાણે હકીકત બનેલી
વાથી પીરદેવ ભદ્રેશ્વર ઉપર વખત બેઠતે ચડી આવશે અને ત્યાનો
ધિકારી મજબુત નહિ હોવાથી તથા તેની પાસે મૈત્ર્ય પણ ધોડ
વાથી ફાટ બધાવવાના કાર્યમા વિઠા આવવાની સાથે ભદ્રેશ્વર નગર
મા આવી પડવાનો પરતો સભવ છે.”

ધીરધવજે જગદુશાહના જવાબથી ધોડીવાર વિચારમાં પડ્યો
। ત્યારપછી તેણે વસ્તુપાળને ઉદ્દેશીને પૂછ્યું “ પીરદેવે ભદ્રેશ્વરનો
તોડી નાખ્યો છે, એ વાત તો મારા બાણવામાં છે અને આપણે
ફરી બધાવવાને માટે ખીલત યુદ્ધ વજેરનાં કાગોમાં રાકામાથી આજ
પ્રધાન આપી શક્યા નથી. હવે જ્યાર નગરશેઠ જગદુશાહ પોતેજ
બધાવે છે, ત્યારે આપણે તેમને દરેક મકારની સલામ કરી બોલો;
તુ હું બાણવા માથું છું કે શું પીરદેવ જોટલો બધો બોરાગર બન
દત છે કે તે ફાટ બધાવવાના કાર્યમાં વિઠા ઉપરિમત કરવામાં અને એ
તે આપણા ક્રોધને બહારી લેવાનું સાહસ કરી શકશે ? ”

“ રાજાજી ! ” વસ્તુપાળે ઉત્તર આપ્યો “ પીરદેવનાં બોલો બધો
ગાવર નથી, પરંતુ ઉદ્ધત અને ગિમ્યાલિગાનો છે અને તેથી તે કદાચ

માણુજીને છતેલુ ભદ્રેશ્વર નગર ભવિષ્યમા ભયમા આવી પડવાનો મળ્ય
કે જાને તે માટે માટે અત્રે આગમન થયુ છે

“ ભદ્રેશ્વર શી ગીતે ભયમા આવી પડવાનું છે ” વીરધવજી
માર્ગ પામીને પ્રશ્ન કર્યો “ ત્યાનો અધિકારી નગરનાં રક્ષણનો
વિદ્યોમન્ત ગણતો નથી કે શુ ”

“ ભદ્રેશ્વરનો અધિકારી નગરના રક્ષણને માટે તેનાથી નતો
અધ ગણે છે, પરંતુ આમપામના દાદા ગન્ત કે દિલ્લેશની આથે
હમા ઉતરવાનો પ્રમગ આવે, તો તેની પામે પૂરતુ મૈન્યગળ નથી, તેમ
નામા તેવી ત્રેવડ પશુ નથી ” જગદુરાહે ઉત્તર આપ્યો અને પછી
હું “ ગજાધિગજ ” હકીકત એવી છે કે સ્વર્ગસ્થ મહારાજાધિગજ
ગીમદેવ બાણાવળીએ ભદ્રેશ્વર નગરને બધાવેલો દુર્ગ ધરપારકરના
મા પીરદેવે કેટલોક સમય પહેલાં તોડી નાખ્યો હતો, એ વાત તો
માપના જાણવામા હશે આ દુર્ગને મે હાલમા નગરજનોના સુખ,
ગવડ અને રક્ષણને માટે ફરીથી બધાવવાની શરૂઆત કરી છે આ વાત
પીરદેવના જાણવામા આવતા તેણે મને ભય દર્શાવ્યો છે કે જો ગધેડાના
થેળે શીંગડા ઉગી શકે, તોજ તુ દુર્ગને ફરીથી બધાવી શકીશ તેના
વા ગર્વભર્યા સંદેશાનો મામો જવાળ મે આપ્યો છે કે ગધેડાના માથે
શીંગડા ઉગાડીને પશુ હુ દુર્ગ બાધીશ આ પ્રમાણે હકીકત બનેલી
ચાથી પીરદેવ ભદ્રેશ્વર ઉપર વખત જોઈને ચડી આવશે અને ત્યાનો
ધેકારી મજબુત નહિ હોવાથી તથા તેની પામે સૈન્ય પશુ થોડું
ચાથી કોટ બધાવવાના કાર્યમા વિઘ્ન આવવાની સાથે ભદ્રેશ્વર નગર
મા આવી પડવાનો પૂરતો મભવ છે ”

વીરધવજી જગદુરાહના જવાબથી થોડીવાર વિચારમા પડ્યો
ત્યારપછી તેણે વસ્તુપાળને ઉદ્દેશીને પૂછ્યું “ પીરદેવે ભદ્રેશ્વરનો
તોડી નાખ્યો છે, એ વાત તો માગ જાણવામા છે અને આપણે
ફરી બધાવવાને માટે ખીજા યુદ્ધ વગેરેના કામોમા રોકાયાથી આજ
ની ધ્યાત આપી શક્યા નથી હવે ત્યારે નગરશેઠ જગદુરાહ પોતેજ
બધાવે છે, ત્યારે આપણે તેમને દરેક પ્રકારની સહાય કરવી જોઈએ,
તુ હુ જાણવા માગ્યું છું કે શુ પીરદેવ એટલો બધો જોગવર અને
જાત છે કે તે કોટ બધાવવાના કાર્યમા વિઘ્ન ઉપસ્થિત કરવાનું અને એ
ને આપણા ક્રોધને બહારી લેવાનું માહસ કરી શકશે ? ”

“ રાજાજી ! ” વસ્તુપાળે ઉત્તર આપ્યો “ પીરદેવ એટલો બધો
જોગવર નથી, પરંતુ ઉદ્ધત અને મિથ્યાભિમાનો છે અને તેથી તે કદાચ

નથી દુર્ગ બધાનવાન કામ આપાન પાડે છે. જગદના નામ આપાન
અનુ કામ જગદનાદ પોતે જ છે, ત્યાં નાન્યનો પૂર્વ છે
તે જોઈતી મદદ કરવી અને જગદનાદની માય તમની મદદમાં
પણ એક દબન મૈનિષ મોડલવા અને તેઓ દગ મપૂર્ણ બધા
ત્યામુધી ત્યાજ ગહે એવી મોડવણી કરવી, એવા માટે આભિપ્રાય છે "

" મંત્રીશ્વર ! તમારો આભિપ્રાય બાજબી છે " વીરધવળ કહ્યું.
જગદનાદ ગેહને આ કામને માટે મદાય કરવી, એ આપણી દુગ્ગર છે,
તેમને તેટલું મૈન્ય ખુશીથી આપો અને તે માથે નેમને ધનની
વશ્યકતા હોય, તો પણ તેઓ માગે તેટલું ધન પણ આપો જગદનાદ
જેવા રાજભક્ત, લોકમાન્ય અને મનુષ્ય પુરુષને બાઈતી સદાય
પવામા જરા પણ કચારા ગણવાની નથી "

" પ્રજાવત્સલ મહારાજ ! " જગદનાદ અત કહ્યુંનો આનંદ
જોત ક્રતા કહ્યું " આપની પ્રજાવત્સલતા, લેખના જનમાલની
મતી માટેની કાળજી તથા તે માથે અપૂર્વ ઉદારતા બાજબીને હું ધણો
નફ પામ્યો છું અને તે માટે આપનો અત કહ્યું પૂર્વક ઉપકાર
તુ હું મને ધનની આવશ્યકતા નથી, કારણકે પૂર્વના પુણ્યના મોગે
હી પામે પુણ્ય ધન તથા અપત્તિ છે મને માત્ર જરૂર છે આપના
બની અને તે આપ જોઈતું મૈન્ય આપીને પૂરી કરો છો એટલે હવે
કાંઈ ચિંતા નથી "

જગદનાદ બોલી રહ્યો કે તુરતજ વીરધવળ હમતો હમતો ઉભો
વસ્તુપાળ તથા જગદનાદે તેનું અનુકરણ કર્યું તેણે ખડના દ્વાર
મે આવતા આવતા એક વાર જગદનાદ તરફ તથા એક વાર વસ્તુ-
પાળ તરફ જોઈ હમીને કહ્યું. " ઠીક ત્યારે, મંત્રીશ્વર ! હવે હું જઈ છું;
રણકે રાજસભાનો વખત થવા આવ્યો છે તમે પણ શેકજની સારી
તે ખાતર બરદાશ કરીને તેમની માથે રાજમહામા વહેલા આવજો
થા ભદ્રેશ્વર મોકલવાના સૈન્યને માટે યુદ્ધમંત્રી તેજપાળને ધટિત
પાસા આપી દેજો "

એટલું કહીને વીરધવળ ખડની બહાર નીકળ્યો મંત્રી તથા શેક
બની સાથેજ હતા તેણે ગેહને સ મોઢીને કહ્યું " જગદનાદ ! ભદ્રેશ્વર
જવાને વાસ્તે તમે બહુ ઉતાવળા થશો નહિ પદરેક દિવસ નિરાતે રહીને
પછી સુખેથી જશો તે પછી અમે તમને વધારે આગ્રહ કરશું નહિ "

" આપના આગ્રહને માટે હું આપનો ધણો આભારી છું, પરંતુ
એટલો બધો વખત રોકાવાનું મને પાલવે તેમ નથી " જગદનાદે

એકગણું દાન

તે

સાહસગણું પુત્ય.

“દાન” એ મનુષ્ય જીવનને ઉચ્ચ ગતિનાં વિમાન
પણ એવું દાન સત્યાગ્રે થાય તોજ તેની સાર્યતા છે

આત્યારે તમારાં બાળકોને સલાખવા, ઢેળવવા અને
ધે ચઢાવવાનું કામ શ્રી યશોવિજયજી જેન ગુરુકુળ
દક્ષીતાણામા કરી રહેલ છે તેમાં મદદ ફેવાથી સ્વામીભક્તિ,
વંદાદાન, અને બાળપ્રદાચારીઓની ભક્તિના દ્વાવાનો એક
ભાગે વાલ મળે છે.

આ ગુરુકુળમાં જેન બધુઓના બાળ પ્રદાચારી બાળકોને
ગ્રન્થ, વસ્ત્ર, કપડા, પુસ્તક વિગેરે દરેક પ્રકારની સગવડતા કરી
આપવા સંઘે ધાર્મિક જ્ઞાન, આધુનિક પદ્ધતિથી ઉત્તમ રીતે
અપાય છે તથા ગમત ગમત અને કસરતના સાધનોથી શરીરે
મુદ્દબ બનાવવામા આવે છે.

કોઈપણ પ્રસંગની યાદગીરી માટે રૂ. ૧૦૦૧) મા મિષ્ટાન્ન
નાટેનો તથા રૂ. ૫૦૧) મા સાદા ભોજનનો દિવસ કાયમ
માટે મુકરર થાય છે રૂ. ૨૫૧) મા એક ટંક નોધાય છે

જો તમેને તમારા આ બાળકો માટે પ્રેમ આવતો હોય
તો હમણાંજ તેની મુલાકાત લ્યો, અને સતોષ મેળવી કંઈને
કંઈ મદદ મોકલો

પત્રવ્યવહાર } શ્રી યશોવિજયજી જેન ગુરુકુળ
(આય આશીર્વાદ) } પદ્મ પાંચધુનો મુખધ.

જન સસ્તી વાંચનસાથા - ના સારને ન મનાવે

પાઠાદ્યકાળમુદ્દાનન મેં - તેમજ સ્વભાવે

ગ્રંથ વર્ષમા અપાવતા નૌનિવરતા પાઠિ અંગે

ઉપરથી વલગને મેં ૧૯૫૬ ના મેસો નીચામ્મ નથી

સં. ૧૯૬૦ માં

૧ શ્રી આદિનાથ સ્વમિ (પાઠ - ગંગો પદ) ૨૫૫

૨ શ્રી મહાવીર ચાવીના દગ નામે પાંચ ૧૫૫

૩ ધનપાયા પુરાલિન ગમે તિલક મળ્યા ૬૫

મં. ૧૯૬૧ માં

૧ લીમ્બિદનેન દિવાન યાને વિદ્યમ્મ સમય ૧૫૫

૨ શ્રીમુનિ ગમે પ્રદેશી ગમ ૧૫૫

૩ શ્રી મળેશ્વર પાથના ૧૫૫

પોસ્ટ મને લવાઈમવી લુને સમજતા

ઉપરની દિમને મળ છે તવી સાથિ - ચાલુને મેરા મળે ૧૫૫

આજ થવામા સીટળ ન - ગમે ગમજે પા ગવી નીલી

અમુક પત્રક મળતા નથી

પર્યપ્રતિક્રમાણુચ્ચત્ર સંપૂર્ણ

ગદ્ય મુદ્ર પોસ્ટ માર્ગમા મેરા ટાઇપમા ગાગ દાગળ

અને પાઠ ગંગો મુકુ મુઆડીમા પણ આવગળ ગ્યા

ડી ગદ્ય તે માટે ખીયામા ૫ પુત્રની પેટીમા ગળી શેરા તેવુ

છે વળી વિવિધ અને પ્રમિદ ચેતવવનો સ્તવનો મુતિઓ,

શ્રી જોતમસ્વામીનો ગમ, હદો, નવગમગળ પીગે અને તે

ઉપગત બરેરી નોત્રા ગત્તા ૨૫૫૫૫૫૫ નવપદ લાવના

આદીનો મગ્ગ હવામા આવેન છે પૃથ લગલગ ૨૫૫ છતાં

૦-૧૦-૦ પચાસ નુલ સાથે મગાવવાયી હા ૨૫) મા મળગે

ગુજરાતી અક્ષરમાં નવરુમરણુ.

નિત્યની પ્રાત ડાળની ક્રિયામા અમગ્ય ચેત્ય ખીજન નોત્રા,

હદો, ગમ, વિગેરેના મગ્ગસાથુ ૧-૪-૦ આના ના ૨૦)

લખો - } જૈન સસ્તી વાંચનસાથા.
રાધનપુત્રી બજાર - ભાવનગર.

મઠરાણુ ૨૮ મું.

બાદશાહી ફોજનો પરાજય.

સવિતા નાગવળ ઉદયાચળના રાજા ૮૫૨ આદિ થયા ૧ આકાશ દેવળ સ્વચ્છ અને નિર્મળ છે. આણુ પર્વત પાસેનો વનપ્રદેશ ૧૭૧ દાયલોના પંચમસ્વરી ટહુકાર અને ૧૫૨૨ પદ્મીઆના ગાયુઃ સ્વિ- ક્ષાટથી ગાજી ગતો છે. પ્રભાતમલિન સર્પના ઉગતો પ્રમશ આણુ ઉપરનાં મહા પ્રતાપી મત્રી ત્રિમળગાદે બધાંવયા અત્યુચ્ચ દેવાલયોનાં ધવલ શિખરોને વધારે તેજસ્વી બનાવી ગતો છે. શાસ્ત્રોમા પવિત્ર મનાતા આણુ પર્વત અને તેની ઉપરનાં દેવાના વિમાન જેવા સુદર મદિરોની છાયામા આવેલો પ્રદેશ, ગરોની ઘટા, નાના મોટા દુર્ગોની દારો, તે વચ્ચેની ઉડી ખીણો, શુભ અને મીઠા જળથી ભરેલા મરોવરો, નિર્મળ પાણીના અગ્રો, બુદ્ધ બુદ્ધ દુર્ગરોમાથી નીકળતી નદીઓ તથા ત્રિવિધ જાતિના પશુઓ અને પક્ષીઓથી અતિ શોભામય, સુદર અને રમણીય જણાય છે.

પ્રકૃતિના આ આનંદ આપનારા સ્થાનમા એક નિર્મળ પાણીના ઝરાની પાસે જે પુરુષો પરસ્પર વાર્તાલાપ કરતા હતા છે તે બન્ને પુરુષોએ ઉત્તમ વસ્ત્રાલકારો પહેરવાની સાથે શસ્ત્રોને પણ સારી રીતે સજ્જેલા હતા તે જે પુરુષો માહેનો એક પુરુષ કે જે રાગે ઉઘો, બળવાન અને લાખા બાહુવાળો હતો, તે ગુજરાતનો મહામાત્ય વસ્તુ- પાળ હતો અને ખીજે પુરુષ કે જે કદમા સહેજ નીચો, સૌમ્ય મુખવાળો અને વસ્તુપાળની જેમ આનનબાહુ પણ હતો, તે આણુ પ્રદેશનો રાજા અને ગુજરાતનો માણિક પરમાર ધારાવર્ષ હતો.

“ રાજા ! ” વસ્તુપાળે ઝરામા વહેતા પાણી પ્રત્યે જોઇને ધારાવર્ષને ઉદ્દેશીને કહ્યું. “ ચ દ્રાવતીમા તમારા પિતાના સમયમા ચાલતી રાજકીય ખટપટનો અત આવ્યો છે અને રાજતત્ત્વ ઘણીજ સરલતાથી ચાલે છે, એ જાણીને હું ધણો ખુશી થયો છું અને હું ઈચ્છું છું કે તમે તમારા રાજ્યને સુખપુર્વક ભોગવવાને શક્તિવાન થાઓ ”

“ તમારી શુભેચ્છા માટે હું તમારો આભારી છું ” ધારાવર્ષે ઉપધારનો લાવ દશોવીને કહ્યું.

“ એમા આભાર બતાવવાની ક્ષી જરૂર નથી તમે ગુજરાતના

૧૧ " મોંઘી પીઠ નીર, માનવું " વસ્તુપાળે જાણીથી કરા. આ
 ૧૨ પેલે તેનું ઉચિત વ્યાખ્યાન કરવાને નિમિત્ત બની ગયા. નાનકડાના સર્વે અને
 ૧૩ એ જોઈને માટે બધા ગાળાવાળાના, ના માય ની જગત, જા નવાને જાણી
 ૧૪ દીધી કે એટલે આપણે ની રવે જાણાઈ જાય. આગમનની ની
 ૧૫ જોવાની છે "

એ પછી ધારાવર્ષે પામે ઉઠવા ધોડા ઉપર ચાલે જાયને કરા
 " હી, મનીષ્ય. ત્યારે ૨ હવે જલુ છુ "

" ખુશીથી " વસ્તુપાળે કહ્યું અને વિરામમાં ઉભેરું " અને એ
 આપેલી સૂચના પ્રમાણે વખતસર ગોઠવણ કરવાનું પાનમાં રાખીશો "

" તે માટે તમે નિશ્ચિત રહેજો " એમ કહીને ચંદ્રાવતી-આણુનો
 પંચાર ગજ ધારાવર્ષે પોતાના ધોડાને ત્યાંથી ધોડાવી ગયો

ધારાવર્ષના જવા પછી મહાગતી વસ્તુપાળ તથા રાજા રામ ત-
 ની તેમના ધોડા ઉપર ચાલે બનીને છાવણી તરફ ચાલ્યા થયા

ખીજા દિવસનું પ્રભાત થતાજ ગુજરાતી સૈનિકો વહેલા તૈયાર
 થ ગયા અને દિલ્હીના સૈન્યના આગમનની રાહ જોવા લાગ્યા. રાજા
 ધારાવર્ષ પણ વસ્તુપાળની સૂચના પ્રમાણે પોતાના સૈન્ય સાથે રણભૂમિ-
 આવી ગયો હતો અને એક અતિ જાડી ખીણમાં છૂપાઈને રહ્યો હતો.
 રોંધ્ય થયા પછી થોડીવારમાં આદ્રશાહી સૈન્ય આણુના સાકડા માર્ગ
 ની આવી ગયું અને માર્ગની સકડાશનો કાંઈ પણ ખ્યાલ કર્યા વિના
 જોસમાં સાકડા માર્ગે થઈને આગળ વધ્યું. સેનાપતિ પોતે પાછળ
 ૧, તે પણ તેના ખાસ સ્વારો સાથે સાકડા માર્ગમાં પ્રવેશ કરી
 ૨ થોડે તુરંતજ ધારાવર્ષે ખીણમાંથી બહાર આવીને એ માર્ગને
 ૩ પાછળથી પોતાના સૈનિકોને આડા ગોઠવીને બંધ કરી દીધો. દિલ્હીનું
 સમગ્ર સૈન્ય સાકડા રસ્તામાં આવી ગયું કે આગળથી ગુજરાતી સૈનિકો
 અને પાછળથી ચંદ્રાવતીના પરમારો મુસલમાનો ઉપર એકદમ અને
 અચાનક તુટી પડ્યા આવા બંને બાળુના અચાનક આક્રમણથી
 મુસલમાન સેના ગભરાઈ ગઈ, તેનો ધમારો મદ પડી ગયો અને તેની
 ગોઠવેલી હારો તૂટી ગઈ આગળ તથા પાછળ બંને બાળુથી મુસલમાન
 સૈનિકોની એવી કાપાકાપી ચાલી રહી કે તેઓ ત્રામ પામી ગયા અને
 તેમનામાં ભય કર બૂમરાણ મચી રહ્યું સુલતાન મૌલુદ્દીનનો સેનાપતિ
 પ્રથમ તો તેના સૈનિકો બૂમરાણ મચાવતા કેમ પાછા હડે છે, એ ..

દેવતાઓ આવી પહોંચ્યા નાનકડીની રમવા માટે રાખેલા નાનકડા
 જોડાનાં દોર (પર) નાનાનાં આવાજો (સંવાદ) થતાં
 સુખ મનાવે અને જોડાનાં આવાજો નાની છાતીમાં રમવા માટે
 અને આમણનાં બધાં બાળકોમાં એટલી બધી પડતી ના. કે બાળકો
 તેની કંઈક રીતો, નાનકડાનાં બાળકો (નાનાની) એક બાજુનાં બાળકો માટે
 અને તેનાં ગુણોનુવાદ ગાવાં વાગ્યા

— — —

પ્રકરણ ૨૯ મું.

પ્રપચ.

મરામતી વસ્તુપાળ કેટલોક મમય થયા બાતમા આવ્યા છે.
 લાતનાનો મમય હોવાથી આવગ્યદીય મિયાઓથી પગવારીને તે
 લાત નગરના મજમદાસના બાગમાં મવાગના મદમદ વહેતા રાયુનુ
 વન જવાને માટે એક આસન ઉપર એકલો બેઠેલો છે. તે આ પ્રમાણે
 લીવાર બેઠો હતો, એટલામાં એક પુરુષ ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને
 ધિકારીની રીત મુજબ નમન કરીને તેની મનમુખ ઉભો રહ્યો

“સલક્ષ મહેતા !” વસ્તુપાળે આવેલા પુરુષને સંબોધીને પૂછ્યું.
 “તમે આવી પહોંચ્યા, એ દીકરો થયું, કાગણ કે હું તમારી રાહજ
 બેતો હતો. ગઈ કાલે સાંજે તમને મચના આપ્યા મુજબ બધી ગોઠવણ
 થઈ ગઈ કે નહિ ?”

સલક્ષ મહેતા બાતના અધિકારી હતો તેનું શરીર બે કે
 દુર્બળ જણાતું હતું, પરંતુ તેના દરેક અવયવો મજબુત હતા, તેની
 આંખો તેજસ્વી હતી અને તેનું મુખ લવ્ય હતું સારાશ કે સલક્ષ પ્રભા-
 વગાળી પુરુષ હતો તેણે વસ્તુપાળના પ્રશ્નનો જવાબ આપતા કહ્યું
 “મત્રીશ્રી આપની સૂચનાનુમાર તમામ ગોઠવણ ગઈ રાતેજ થઈ ગઈ છે
 દિલ્હીના સુલતાનની મા બે મુમલમાન વહાણવટીને ત્યાં ઉતરી છે, તેનું
 ધર આપની આજ્ઞા મુજબ લટી લેવગતું છે અને લટનો બધો માલ
 ગુપ્ત સ્થળે રખાવ્યો છે આ મબઘમા વહાણવટી હમણાજ ફગિયાદ
 કરવા આવી પહોંચ્યો બેઠો”

“કાંઈ શીકર નહિ તમે એ બાબતમાં નિશ્ચિત રહો અને જૂઓ
 કે હવે શું થાય છે ?” વસ્તુપાળે સહેજ હસીને એ પ્રમાણે કહ્યું

બહુ માર. " મોંજીદીને કંતુ અને જાણવા માગ્યું. તમારી એ
તો માગણી કંઈ કંઈ છે, તે કંઈ જતાં નથી.

" મારી પહેલી માગણી એ છે કે આપે અમારી સંધિ સધી કરો.
મનિમગધ બાધવો, કારણકે પરસ્પર સલાહ સળધ રાખવાથી અમને
અને આપને જાનને લાભ છે. " વસ્તુપાળે તુરતજ કહ્યું.

આ વખતે દિલ્હીનો સેનાનાયક જોલવાને એકદમ ઉભો થયો. પ-
રતુ મોંજીદીને તેને જોલવાની મના કરીને વસ્તુપાળને પૂછ્યું. " અંત
તમારી ત્રીજી તથા ત્રીજી માગણી શી છે? "

વસ્તુપાળે જવાબ આપ્યો. " આપે અમારા હિન્દુ તથા જૈનના
મંદિરો, ઉપાશ્રયો તથા મહાલયોનો કોઈ પણ સ્થળે નાશ કરવો નહિ
તેમજ દાર્દની પાસે કગવંવો પણ નહિ કારણકે એ લોકોની જાહેર મી-
લત છે અને તેથી તેને સુરક્ષિત રાખવી, એ દરેક રાજકર્તાની ફરજ છે
આ મારા ત્રીજી માગણી અને મારી ત્રીજી માગણી એવી છે કે આપે
મને દિલ્હી નગરમાં અથવા તો તેની નજીકમાં અમારે એક દેવાલય બા-
ધવા દેવાની રજા આપવી. "

આ સમયે વૃદ્ધ કાજી દાઢીના વાળને હાથના આગળાવતી વળ
દેતો દેતો કાજી જુસ્સામાં અને કાજી ક્રોધમાં જોલવાને ઉભો થયો. પર-
તુ સુલતાને તેને ચૂપ રહેવાની ઇશારત કરતા તે મનમાં તે મનમાં બહુ-
હતો બહુહતો ખેરતો ગયો. પણ ત્યાં જોડેલા બે-ત્રણ ઉમરાવો માહેનો
એક ઉમરાવ કે જે વૃદ્ધ અને મુખ્ય હતો, તે પોતાનો જુસ્સો દબાવી દા-
ર્યો નહિ તેણે સુલતાનને એકદમ કંઈ નાખ્યું. " શાહનશા "

“મારો ખાતરી આપો છો, ત્યારે એ સંબંધમાં મારી પણ માફી છે.”

“બહુ માર.” મોબુદીને કહ્યું અને જાણવા માગ્યું. “તમારી એ ની માગણી કંઈ કંઈ છે, તે કહી બતાવો.”

“મારી પહેલી માગણી એ છે કે આપે અમારી સઘ સઘિ કરીને ફિનિશ થઈ જાય, કારણકે પરંપરા સલાહ સંબંધ રાખવાથી અમને અને આપને બંનેને લાભ છે.” વસ્તુપાળે તુરતજ કહ્યું.

આ વખતે ફિલ્ડીનો સંનનાયક જોલવાને જોડદમ ઉભો થયો. પરંતુ મોબુદીને તેને જોલવાની મના કરીને વસ્તુપાળને પૂછ્યું. “અને તમારી બીજી તથા ત્રીજી માગણી શી છે?”

વસ્તુપાળે જવાબ આપ્યો. “આપે અમારા હિન્દુ તથા જૈનના મંદિરો, ઊપાસથો તથા મહાલયોનો કોઈ પણ સ્થળે નાશ કરવો નહિ તેમજ કોઈની પાસે કગાવવો પણ નહિ. કારણ કે એ લોકોની જાહેર મીલત છે અને તેથી તેને સુરક્ષિત રાખવી, એ દરેક રાજકર્તાની ફરજ છે. આ મારા બીજી માગણી અને મારી ત્રીજી માગણી એવી છે કે આપે મને દિલ્હી નગરમાં અથવા તો તેની નજીકમાં અમારે એક દેવાલય બાંધવા દેવાની રજા આપવી.”

આ સમયે વૃદ્ધ કાજી દાઢીના વાળને હાથના આગળાવતી વળ દેતો દેતો કંઈક જુસ્સામાં અને કાંઈક ક્રોધમાં જોલવાને ઉભો થયો. પરંતુ સુલ્તાને તેને ચૂપ રહેવાની ઇશારત કરતા તે મનમાં ને મનમાં બડબડતો બડબડતો જોસી ગયો. પણ ત્યાં જોડલા જે-તણ ઉમંગવો માહેતો એક ઉમરાવ કે જે વૃદ્ધ અને મુખ્ય હતો, તે પોતાનો જુસ્સો દબાવી રાખ્યો નહિ. તેણે સુલ્તાનને જોડદમ કહી નાખ્યું. “માહન.”

દિલ્હીનો સેનાનાયક વસ્તુપાળ । ખુરસાગરનું એક સાબળી ।
 જેને યદ્ય ગયો તેણે જામણા ખુરસાની । 'સી' વસ્તુપાળ । સેનાના
 બાહુમા ફેટલું બળ છે, એ નાના બાળ સના ૫ તમ આ વખત જમાનો
 મે તે ફસાવીને છૂતી ગયા રા અટલ અત્યાર ગર્વથી વાત કરે નલા
 છે, પરંતુ એ તમારું મિથ્યા ગુમાન છે । અમારી અગણિત સત્તાથી અમે
 તમને મહાત કરવાને પુરતા સક્તિવાન છીએ અને તેથી ૮ તમને નાશ
 કરું છું કે અમારા જેવા રુતેલા સિહને ખાટો ગર્વ ખતાવી વિના કારણે
 જગાડવામા સાર નથી, એ નક્કી સમજી રાખજો ”

વસ્તુપાળે પોતાના ખુરસાને ઝાણુમા ગળીને ક્યું “ સેનાનાયક !
 જેમ મારા બાહુમા ફેટલું બળ છે એ તમે જાણો છો, તેમ હું પણ જાણું
 કે તમારા બાહુમા ફેટલું બળ છે, પરંતુ બળની પરીક્ષા મોઢાની ખાલી
 વાતોમા થતી નથી તેની પરીક્ષા તો યુદ્ધની મૂંઝિમા તલવારોના ઉપયો-
 ગથી થાય છે, સમજ્યા ! ”

આજુ પર્વતના સાકડા માર્ગમા વસ્તુપાળના હાથે મહાત થવાથી
 સેનાનાયક વસ્તુપાળની ઉપર ગુસ્સે તો હતોજ અને તેમા તેના વધારે ગં-
 બીર અને મસ્કરીયુક્ત વચનો સાબળવામા આવ્યા, ત્યારે તે વધારે ક્રોધા-
 તુર થઇ ગયો તેણે એકદમ કહ્યું “ વસ્તુપાળ ! તમારા બાહુમા ફેટલું
 બળ છે તેની પરીક્ષા હું અત્યારેજ કરવા માગુ છું અને તમારા અભિમા-
 નનો હમણા નાશ કરે છું ”

એટલું કહીને તેણે જીમ પાડી ‘ સિપાઇઓ । ગુજરાતના આ
 બોલકણા બનિયા વઝીરને કેદ કરો ”

દિવાને ખાસની બહાર ફેટલાડ સિપાઇઓ । ખુદી તરવાર
 ઉમેલા હતા, તેમાથી ચાર પાંચ સિપાઇઓ સેનાનાયકની જીમ

“ તમારી ઠંઠા વ્યાવસ્થા હું અને મારી મનુષ્ય પણ તેવીજ છે ’
 મોહુદોને હુ “ પણ આપણે અત્યારે કરલો સલાહ મળ્યો બિવિધ
 મા દિલ્લીની આદરાહી અને ગુજરાતના રાજ્ય માથે લાગે વખત ટકશે
 નહિ, એ પણ તમારે મનુષ્ય ગળવાનું છે ”

“ તેની ચિતા નહિ, દારણું બિવિધની ચિતા અત્યાગ્રી કરવાની
 અત્ય નથી. ’ એમ કહીને વસ્તુપાળે વિનતિના રૂપમા પ્રશ્ન કરો
 ‘ ત્યારે હવે મને માગ દેરામા જવાની રજા છે ’ ”

“ એ સળધમા હું અમાને પૃષ્ઠી જોઈરા ” મુસ્તાન મોહુદોને
 હોજ દસીને જવાબ આપ્યો અને ત્યારબાદ તેણે તખ્ત ઉપરથી ઉઠીને
 હુ “ પણ તમે તમારું મદિર બધાવવાને વાન્ટે શો બદોબસ્ત
 રવાના છો ”

“ એ બાબતમા હું આહીના એક જોન ગૃહસ્થને યોગ્ય સૂચના આ-
 તો જમશ ” વસ્તુપાળે આસન ઉપરથી ઉભા થઈને ઉત્તર આપ્યો

મુસ્તાનને તખ્ત ઉપરથી ઉભો થયેલો જોઈને બધા દરબારીઓ
 હુ ઉભા થઈ ગયા હતા તેમાથી વઝીર તથા કાજીને પોતાની સાથે
 ઇને મુસ્તાન દિવાનેખાસનો ત્યાગ કરી ગયો અને સેનાનાયક
 તથા ઉમરાવો બાદશાહનું આજ્ઞનું વર્તન જોઈને તેની ઉપર નાખુશ
 થતા તથા ચર્ચા કરતા કરતા ચાલ્યા ગયા. વસ્તુપાળ પોતે પણ તેના
 ઉતારે ગયો અને ત્યારબાદ એકાદ દિવસ દિલ્લીમા રહી તથા નવું મદિર
 બધાવવાના સળધમા યોગ્ય ગોકવણ કરીને યથાસમયે ધોળકામા
 આવી પહોંચ્યો

નમ્હારી અનુપમાની બહારનામાઝ વર્તતા હતી અનુપમા જ મ નુમ
 ઈશી હતી, તમ વીગ નારી પણ હતી અને તનો પતિ તેજપાળ ત ત
 વ્યમાપના અગે યુદ્ધમા જતા, ત્યાર તે વીગનાને રોખે તેવી રીત
 તેને ઉત્સાહિત કરતી હતી અને હમતા મુખ વિદાય પણ આપતી હતી
 ખાધી દેવવરૂપા અનુપમા સખધી આટલી પ્રસ્તાવના કરવામા અમારો
 માન્ય માત્ર એટલોજ રહેલો છે કે અનુપમા એ ખરખર અનુપમાજ હતી

મધ્યાહ્નના મમયને થોડી વાર હતી, મતલબ કે જોજનનો વખત
 આ આવ્યો હતો આ વખતે તેજપાળ તથા તેની પત્ની અનુપમા
 મિના આવામના એક ખડમા દિ ટોળા ઉપર બેઠેલા હતા અને ગમભર્યો
 ભાવિય કરતા હતા

અનુપમાને ટાંકક યાદ આવ્યું હોય તેમ સહેજ ઉતાવળથી તથા
 ટંક જણામાયી પૂછ્યું “ખીજી બધી રાજકીય વાત તો ઠીક, પરતુ
 ૧૫, અ જી પવ ત ઉપર મદિરો બધાવવાનું કામ ચાલે છે, તેના
 ખખર છે ‘ તથા મદિરો તૈયાર થવ મા હવે કેટલી વાર છે ”

તેજપાળે જવામ આપતા કહ્યું “તે એ વાત ઠીક સભારી
 તને એ સખધી ખખર આપવાનેજ આવ્યો છું, પરતુ ખીજી
 તોમા મળ વાતને વિસરી જવાયી તને અત્યારસુધી કહી શક્યો
 થી જાલી અનુપમા ! તારા સુખર સહવામમા હું જેટલો સમય
 રૂઝ, તેટલા વખતમા મારા સ્વાભાવિક લાનને જૂલીને તારા વ્યકિત-

આપને નહીં તો તમજ પાનાની રાતની પાણી
 કોઈને નહીં મહાન તરીકેની મળી જાય તો તમજ પાનાની રાતની પાણી
 મિલકતની સાથે દરેક તરીકેની માત્ર આપતો હતા તો ઉપરના
 દેવગુણો અને તેની બાંને રીતો પાણી નીચે, નીચેના તમા
 નમકારી અનુપમાની સત્તાવારનાર વર્તતા હતા અનુપમા જન્મ મુજ
 નિષ્કામી હતી, તેમ વીર નારી પણ હતી અને તેનો પતિ તેજગુણ તમા
 નવનામના અંગે મુદ્દમા જતો, ત્યારે તે વીરાગનાને સાથે તેની રીત
 તેને ઉત્તમોદિત કરતી હતી અને હમતા મુખ વિધાય પણ આપતી હતી
 આની દેવવરુપા અનુપમા સળધી આટલી પ્રસ્તાવના કરવામા અમારો
 આશય માત્ર એટલોજ રહેલો છે કે અનુપમા એ ખરેખર અનુપમાજ હતી

મધ્યાહ્નના સમયને થોડી વાત હતી, મતલબ કે બોજનનો વખત
 થયા આવ્યો હતો આ વખતે તેજગુણ તમા તેની પત્ની અનુપમા
 તેમના આવાસના એક ખડમા દિ ડોળા ઉપર બેઠેલા હતા અને સમજાર્યો
 ચર્ચાવાપ કરતા હતા

અનુપમાને કાંઈક યાદ આવ્યું હોય તેમ સહેજ ઉતાવળથી તમા
 કાંઈક જણાસાથી પૂછ્યું “ખીજ બધી રાજકીય વાત તો કીક, પરતુ
 નાય, અ જુ પવત ઉપર મદિરો બધાવવાનું કામ ચાલે છે, તેના
 શું ખજર છે તથા મદિરો તૈયાર થવ મા હવે કેટલી વાર છે”

તેજગુણે જવામ આપતા કહ્યું “તે એ વાત કીક સભારી
 હું તને એ સળધી ખજર આપવાનેજ આવ્યો છું, પરતુ ખીજ
 વાતોમા મૂળ વાતને વિસરી જવાયી તને અત્યારસુધી કહી શક્યો
 નથી બહાલી અનુપમા તારા સુખર સહવાસમા હું જેટલો સમય
 ગુજી છું, તેટલા વખતમા મારા સ્વાભાવિક બાનને બૂલીને તારા વ્યક્તિ-

અટલ ઈને અનુપમા તમા પતિ સામ દાન્ય સાં ગજીરના
 ઘાતીને જોઈ રહી અને પતિ જરૂરી પડી દગના લગતા ત તજપાગની
 અવત નહીં ગઈ અને પોતાનો પ્રમળ ટરે તેના લાય મુખ ઉપર
 પ્રેમપૂર્વક તથા મૃદુતાથી કંઈક જાગી તેજપાળે તેના ગળે લાધોને
 પ્રેમના જુગમાંથી એકદમ પકડી લીધા અને તે પત્ની આ પ્રોદાવરચાએ
 પ્રેમથી આવી પતિ તથા પત્ની બન્ને તથા યુવતીની પેઠે પડીબર
 નેહાલિગનના આનંદમાં તારીન બેઠી ગયા

યોડીવાર પછી અનુપમાએ સ્વામીના આલિંગનમાંથી છૂટી થઈને
 જુ “નાથ ! તમે મારા મામિત્વ ધવનનો યોગ્ય બદલો લઈ લીધો છે,
 હવે જે વાત મને કહેવાની છે, તે તુરતજ કહો કારણકે તે વાત
 અભિજ્ઞાને હું ધણી આતુર છું ”

તેજપાળે ઉત્તર આપતા કહ્યું “પ્રિય અનુપમા ! ચંદ્રાવતીના
 ચંપક મોઢ તરફથી અમાર્યાર આગ્ના છે કે તારા લાઇ ઉઘાડ કે જેને
 આપણે અત્ય બધાવવાનું બહુ કાર્ય માપ્યું છે, તે કામમાં બરોબર
 કાળગુણતો નથી અને તેના પરિણામે મદિરા ત્યાગ થતા ઠીક
 થાય છે.”

અનુપમા એ વાત જાણીને જરા દિલ્લગીર થઈ તેણે દિલ્લગીરીનો
 સ્પષ્ટ લાવ દર્શાવતા કહ્યું “પ્રાણુનાથ ! ધાર્મિક કાર્યમાં આવી રીતે
 દીલ થાય, એ મને યોગ્ય લાગતું નથી જાત્રોમાં કહ્યું છે કે ધર્મના
 ગર્ભમાં જરા પણ વિલગ કરવો જોઈએ નહિ કારણકે હવે પછી
 આપણો સમય કેવો આવશે ” અને આપણી સ્થિતિ તથા જુદી
 જેવી અત્યારે છે, તેવી ભવિષ્યમાં પણ રહેશે કે નહિ, એ કે

૪૮૧ ૧૧ અનુપમા તના પતિ જાન લખાવ જ નીરતા
 જાન બહુ ની અને પતિ તરી પડી હસતા હસતા ત તેજપાળની
 પતિ મહુકે મહુ અન તાનાની કામળ કર તેના જાન મુખ ઉપર
 મન તયા મુદુતાવા ની જાગી તેજપાળે તેના જાનને લાધોને
 મન જુગાવી એકદમ પડી જાધા અને તે પતિ આ પ્રોદાવરયાએ
 હવે આપના પતિ તયા પતિ યુગ તયા યુગતીની પેકે ધડીલર
 મનિજનના જાનદમા તારીન જાગી ગયા

યોડીવાર પતિ અનુપમાના રાગીના આલિજનમાથી છૂટી થઇને
 "નાથ ! તમે માન મામિડ ડ્યવનો યોગ્ય બદલો લઈ લીધો છે;
 હવે જે વાત મને કોનાની છે, તે તુરતજ કહો, કાગળુકે તે વાત
 મનિજાને કુ ધખી આવુર છું "

તેજપાળે ઉત્તર આપતા કહ્યું પ્રિય અનુપમા ! અદ્રાવતીના
 રપડ ગેઠ તરફથી મમાચાર આવ્યા છે કે તારા લાઇ ઉપર કે જેને
 બાપણે એવ્ય બધાનવાડુ બાપુ કાય નાચુ છે, તે કામમા બરોબર
 ગણજી ગણતો નથી અને તેના પરિણામ મારા તયા થતા ઢીલ
 થાય છે "

અનુપમા એ વાત માભળીને જરા દિલગીર થઇ તેણે દિલગીરીનો
 રપડ લાવ દરોવતા કહ્યું " પ્રાણનાય ! ધાર્મિક ગર્વમા આવી રીતે
 ઢીલ વાય, એ મને યોગ્ય લાગતુ નથી સાસ્ત્રોમા કહ્યું છે કે ધર્મના
 ગર્વોમા જરા પણ વિલગ કરવો નેહએ નહિ, કારણકે હવે પછી
 આપણો સમય કેવો આવશે " અને આપણી સ્થિતિ તથા
 જેવી અત્યારે છે, તેવી ભવિષ્યમા પણ રહેશે કે નહિ, એ

જાન્ય છે અને નથી. આજુ જાન્ય તપ્રમાણે જાન્ય નથી. જાન્ય તપ્રમાણે તથા જાન્ય વગેરેને મળાને મા' મારી સાથે ચેમસતી આવવાની તારી છે. નથી. "

" મારી જાન્ય તો છે. " અનુપમાએ જવાબ આપીને કહ્યું, " પરંતુ તમારી આજા હોય, તોજ હું તમારા સાથે આવવાને ઇચ્છુ છું. "

" અનુપમા ! તારા જેવી ગદ્યપલતા સમાન ઉત્તમ ગૃહિણી !! હજીને પૂર્ણ કરી, એ મારે પગમ કર્તવ્ય છે. " તેજપાળે કહ્યું. " પુત્રીવી મારી સાથે આવજો, કારણકે તને સાથે લઈ જવાની મારી જાન્ય છે. "

એ પ્રમાણે કહીને તેજપાળે હિંગોળેથી ઉતરીને પૂછ્યું " ભોજ- ને હવે શી વાર છે ? "

" વાર તો જરાએ નથી. " અનુપમાએ પણ નીચે ઉતરીને જવાબ આપ્યો. " માત્ર તમારા વડિલ જાન્ય પધારે એટલીજ હીત છે. "

" ત્યારે હું તપામ કરાવું છું કે વડીલ જાન્ય આવવાને હવે કેટલી-વાર છે ? " એમ કહીને તેજપાળ તેના વડીલ જાન્ય વસ્તુપાળના બે તરફ ગયો અને અનુપમા ભોજનની તૈયારી કરવાને માટે ભોજન- ગૃહ તરફ જવાને નીકળી એ વખતે તેના પુત્ર હુણસિંહની નવેદા પત્ની યશોમતી તેની પાસે આવી પહોંચી અને તેણે અનુપમાને ઉદેશી વિન-યથી કહ્યું " સાચું જાન્ય વડિલશ્રી હજીસુધી આજ્યા નહિ હોવાથી યાત્રાણુ જનો તથા અતિથિઓને જમવાને માટે બેસારી દાધા છે, પરંતુ જે સાંતુ મહામાઓ ભોજન બહારવાને માટે પધારેલા હોવાથી હું તમને બોલાવવાને માટે આવી છું. "

" યશોમતી ! એ તમે કીડ કર્યું ચાલો, હું ત્યાજ આવું. "

તેજપાળે અનુપમા પુરતજ યશોમતી સાથે ગઈ

બેયુ એટલે અનુપમા તે હી પાને મારજી ગઈ અને સન્યાસી પાંચુ
 “ સન્યાસી મહારાજ ! તમે આગતમ જામાટ દેત્યા કર છો , અને
 પાને બાજનનો થાળ પડ્યો છે , તેમાવી કેમ કાજ આરાગતા નથી ,
 તમારો કાજ ખીજી વસ્તુ બાજનના ગ્રીએ કે રુ , જ તમને પ્રાપ્ત
 વસ્તુની આસ્પદતા હોય તો મનમા જગ પશુ આનંદ રાખ્યા વિના
 રીત , એટલ તેને મગાવીને આપ હી સન્ન્યુજ હાજર કરે મહારાજ
 વીંધવળના પ્રમાણથી અમારો કાજ પણ વસ્તુની ખામી નથી ”

આન્નિશીલતા, નમ્રતા અને પાવિત્રતાની સાક્ષાત્ સજ્જ
 પ્રતિમા મગન અનુપમાને પાતાની નજીક આંતરી બેઠને તેતી
 પ્રત્યે એ સન્યાસી બાકતલરી દષ્ટિથી ઘોડીવાર સુધી બેઠ રહ્યો
 ટલીડ લણુપર્યંત એ પ્રમાણે બેઠ ગહેવાથી તેને જણાય કે સરીરે
 સ્થામ જણાતી આ નારીમા હૃદયનુ અનુગ્રહુ મૌદર્ય હતુ અને તેના
 સમન્ત અગમા રહેલુ તેજ, તેના ઉત્તમ ચારિત્ર અને અનેક સદ્ગુણોની
 સાક્ષી આપતુ હતુ એ સન્યાસીને અનુપમાનો પ્રભાવ, તેની નમ્રતા,
 વાણીની મધુરતા અને હૃદયની ગભીરતા નિહાળીને તે મૃત્યુલોકની
 માનુષી નહિ પણ સ્વર્ગલોકની દેવી છે, એવી તેના અત કરણુમા
 ખાતરી થઈ એવી ખાતરી થતા તે એકદમ ઉભો થઈ ગયો અને તેણે
 અનુપમાને બે હાથ બેડી નમસ્કાર કરીને કહ્યું.

“ બહેન અનુપમા ! તમારો મધુર વચનો, નિર્ગભિમાનવૃત્તિ
 અને તમારો રાજ્ય પ્રત્યેની તમારી શુભ ભાવના વગેરે જોના મને સ્પષ્ટ
 જણાય છે કે તમે માનુષી નહિ પણ દેવી છો હું તમને શ્રદ્ધાપૂર્વક વદન
 કરું છું. ”

“ સન્યાસી મહારાજ ! એ શું કરો છો , ” અનુપમાએ આવ-

તમારા પાના અનુપમાના ખરે કાંઈ છ. ૧૩ નન્યાસી નહિ. પરંતુ
વીરધવળ પોતેજ છ. તમે બન્ને ત્યાર મને ઝાળખી ગયા છો, ત્યાર
હવે મારે ગુપ્ત રહેવાનું કાંઈ લાગ્યું નથી ”

તેજપાળે મન્યાસીના પંતમાં આવેલા વીરધવળને નમસ્કાર કરી
હમીને કહ્યું “ રાજેન્દ્ર ! ૧૩ તમને તુરતજ ઝાળખી ગયો હતો કે તમે
મન્યાસી નહિ, કિન્તુ રાગ વીરધવળ પોતેજ છો, કેમકે તમે વેશ તો
ખરોખર સંભળ્યો હતો, પરંતુ તમાગ સ્વરને તમે ફેરવી શક્યા ન હતા
અને તેથી તમે ગુપ્ત રહી રોકો નહિ, એ સ્વાભાવિક છે ઠીક, પણ હવે
તમે અલારનું ભોજન આહી કરવાની કૃપા કરજો, એવો મારો ખાસ
આગ્રહ છે. ”

“ તમાગ આગ્રહને હું ઘણી ખુશીથી સ્વીકાર છું, કેમકે તમારા
આવાસે ભોજન કરવા માં મને ઘણો આનંદ થશે. ” વીરધવળે તેના
આગ્રહનો સ્વીકાર કરીને કહ્યું “ મત્રી તેજપાળ ! અનુપમાદેવી જેવા
ઉત્તમ સ્ત્રીચરિત્રને પ્રાપ્ત કરી રાકવાથી તમે ખરેખર મહાન ભાગ્યશાલી
રહ્યા છો અને તેમના જેવા સરકારી, આશાધારી અને ચારિત્રશીલા
ગૃહિણી તમને મળવાથી ગૃહસ્થ પુરુષોમાં ધન્ય, કૃતકૃત્ય અને પરમખુશી
છો અનુપમાદેવીમા તેમના નામ પ્રમાણે બધું અનુપમજ રહેલું છે.
મને તે સામાન્ય સ્ત્રી ડિવા માનુષી જણાતા નથી, કિન્તુ સ્વર્ગભૂમિમાંથી
ઉતરી આવેલા કોઈ સાક્ષાત્ મહાદેવી જણાય છે હું જાણુ છું કે તમારો
ગૃહસસાર બહુજ સુખી અને મનોહારી છે, પરંતુ તેનો બધો યશ અનુ-
પમાદેવીનેજ ધટે છે મત્રીશ્વર ! હવે આહી મન્યાસીના વેશે મારા થયેલા
આગમનના કારણે હું તમને સ્પષ્ટ કહી બતાવુ છું. તમારા કોઈ
શત્રુએ મને એકવાર કહ્યું હતું કે તમે બન્ને ભાઈઓએ ઘણી સર્પાત

અને લોકલગુ માત્રાન્ય બની ગયું હતું. ગાન વીરધવળના આત્માય
 વળતો, નગદંબારીઓ, અગત મરંઝા અને પ્રગ્નવતો ચિતાતુર
 વધુતા હતા, ધ્રુવ તેમના લોકાપય, ન્યાયી, ઉદાર, ધર્મનિષ્ઠ અને
 નિયમિત નગ્ન વીરધવળ અચાનક લયક વ્યાધિમા મપાઈ ગયો
 હતા અને તેમાથી તે બન્ની સારા કે દિ, એ સળધમા રાગદંધને રાકા
 હતી અને તેવી રાગદંધ નગરનો ગમસ્ત જનસમુદાય નિગરા અને ગોક-
 મસ્ત બની ગયેલો હતો વીરધવળને વ્યાધિ લાગુ પડ્યાને માગે
 દિવસોજ થયા હતા અને આજે ત્રીજો દિવસ હતો મતજય કે ત્રણ
 દિવસ પણ પૂરા થયા ન હતા, તેમ છતાં વ્યાધિનું એટલું બધું બેર હતું
 કે તેની જીવનદોરી તૂટી જવાની તૈયારીમા હતી વસ્તુપાળ તથા તેજ-
 પાળ અને ગજકુમાર વીસળ વીરધવળના રોગની કુશળ વેદો પાસે
 અત્યંત કાળજીપૂર્વક ચિકિત્સા અને તેના દીર્ઘ આયુષ્યને માટે અનેક
 પ્રકારના ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો તથા પુણ્યના કામો કરાવતા હતા, તોપણ
 તેના રોગમા એક સરખી વૃદ્ધિ થતી જતી હતી અને તેથી તેમણે તેના
 જીવનની આશા લગલગ ત્યજી દીધી હતી વીરધવળને થયેલો વ્યાધિ
 આમ અચાનક વધી જશે, એવું કોઈના જાણવામા નહિ હોવાથી
 મહા મહેલેયર લવણપ્રસાદને પાટણ આ સમાચાર હજી સુધી આપ-
 વામા આવ્યા ન હતા પણ ત્રીજા દિવસની સવારમા યુવરાજ વીરમ
 તેના પિતાની તળિયત જોવાને માટે આવી પહોંચ્યો, ત્યારે વસ્તુપાળને
 એ વાતની જાણ થતા તેણે લવણપ્રસાદને વીરધવળની માહિતીના
 સમાચાર આપવાને વાસ્તે એક સાદણીસ્વારને પાટણ રવાના કર્યો હતો
 વાયક મહાશયોએ યુવરાજ વીરમને છેવટ પાટણમા સરસ્વતીના

દેખા ને માન આપવું, એ રૂં આપણા ધર્મ નથી ! ”

“ રાજાશ્રીની આવી ઈચ્છા હતી, એ હું જાણુ છું અને તે પ્રમાણે વર્તવું, એ આપણા ધર્મ છે ” ચાહડ ઉત્તર આપતા કયું. “ પરંતુ તેમણે તેમની એ ઇચ્છાને જાહેર કરી પોતાના જાને કુમારોમાથી રાજ્યનો ઉત્તરાર્થિકારી બને કરાવવો, એ સળધમા દ્રો નિર્ણય કરેલો ન હતો અને તેથી મંત્રી માન્યતાનુમાર વીસળદેવને રાજ્યગાદીએ ખેમારી દેવા, એ યોગ્ય નથી જો કે હું જાણુ છું કે વીરમદેવ અનેક કારણોથી રાજ્યગાદીને લાયક નથી અને રાજદરબારીઓ તથા પ્રજાજનો તે રાજા જાને એમા રાજ પણુ નથી ”

“ ચાહડ ! તમારે ક્યન ખરે છે કે રાજાશ્રીએ પોતાની ઇચ્છાને જાહેરમા મૂકીને એ વાતનો નિર્ણય કર્યો ન હતો ” વસ્તુપાળે શાંતિ અને ધીરજથી કહ્યું. “ પણ તમે જાણો છો કે વીરમદેવ ખુદ પોતાના પિતાની વિરુદ્ધ ચાલતી ખટપટમા સામેલ રહેવાથી રાજ્યગાદીનો હક પોતાની મેજેજ ગુમાવી બેઠો છે અને વળી સ્વર્ગસ્થ રાજાશ્રીએ છેવટની બીડીએ મને તથા રાજ્યગુરૂને વીસળદેવને રાજ્યગાદીએ ખેસારવાની સૂચના કરેલી છે અને તેથી તેમની છેવટની સૂચનાને કિંવા ઇચ્છાને માન આપી વીસળદેવનો રાજ્યાભિષેક કરવો, એ કેવળ યોગ્યજ છે, એટલુંજ નહિ પણ આપણો ધર્મ છે. વળી રાજદરબારીઓ તથા પ્રજાજનો પણ વીસળદેવ રાજા ચાવ, એમ ઇચ્છતા હોવાથી આપણ અત્યાગ્રંથ કાર્ય દ્રાષ્ટ પણ રીતે અયોગ્ય નથી ”

વસ્તુપાળનું ક્યન સાબળ્યા પછી ચાહડ કાંઈ પણ નહિ જોક્તા ચાલ્યો ગયો તે ગયા પછી સોમેશ્વરે કહ્યું “ મંત્રીશ્વર ! રાજકુમાર

“ માણ - ૩ : ૬ વીનગર આ નગરનો ગણ ૬ ” રીનગર
સ્નાયવ - ૨૪ “ સરનાર નગર નથી ૬ ” મુવગર હોવાથી
પિતાના મૃત્યુ પછી આ નગરનો ગણ ગણતેજ ૬ ”

“ ગજગુમાર ” ગુરુનાગરને ન જાણતુ સગન નાજવાથી, જનન
મિલ જોવા રંગમીત્રોલી સરદારને પદમા રાખી તમારા પિતાની માથે
વિરોધ કરવાથી તથા પ્રજાનો પ્રેમ ન પાડન નહિ કરી નકવાથી તમે
તમારો મુવગરનો અને ગણનો હર કયાગનોય ગુમાની દીધો છે
અને તમારા બધુ વીસગદેવ ધોળગની ગજગારી ઉપર આરુઢ થયા છે,
એ સુ તમે અત્યાગ સુધી જાણતા નથી ” રાજમહાસયના દ્વારમાથી
દામજો સુલદ અવાજથી એ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો

વીરમે સુલદ અવાજથી એ પ્રશ્ન કરનાર પુરુષને તુરતજ ઓળખી
લીધો એ પુરુષ મત્રીશ્વર વસ્તુપાળ હતો અને તે વીસગદેવના રાજ્યા-
ભિષેકની ક્રિયા પૂરી થતા થોડેસ્વાર જનીને ત્યા આવી પહોચ્યો હતો
વીરમ વસ્તુપાળનુ પ્રશ્નાન્મદ ધ્યન માલગીને દોધાતુર થઇ ગયો તેણે
દોષના આવેશથી કહ્યું

“ વસ્તુપાળ ! તમારા ધ્યનથી જાણાય છે કે તમે વીસગદેવને
રાજ્ય ગાદી ઉપર બેમારી દીધો છે જો એ સાચુ હોય, તો તમને તમારા
એ અન્યાયી કાર્યનો બદલો આપ્યા વિના તથા વીસગદેવે રાજ્યસિહા-
મન ઉપરથી હારી નહ્યા મિવાય આ વીરમદેવ ગદેશે નહિ, એ નકકી
માનજો ”

“ ઠીક છે ” વસ્તુપાળે સાતિથી ચેતવણી આપતા કહ્યું “ પરંતુ
મને બદલો આપવાનો વિચાર કરતા પહેલા તમારી પોતાની સ્થિતિનો
વિચાર કરી રાખજો, અને નહિતો પાળજી તમારે કદાચ પરતાવું પડશે ”

નિષ્કર.

વીરમ તેના બાઈ વીમળ સાથેના યુદ્ધમાં પગભંગ પામ્યા પછી
ધોળકાથી નામીને પોતાના નગર વીરમગામમાં આવ્યો અને સીધા
પોતાના મહેલમાં ગયો તેના પિતા વીરધવળના મૃત્યુ પછી તે મુવરાજ
દેવાથી ગભર્યો હતો, તેમ છતાં મંત્રી વરતુપાળ વગેરેએ
તેના નાનાબાઈ વીમળને ગભરાવ્યો જોસારી દાવાથી તેના કોપના કાંઈ
સીમા રહી ન હતી. તેણે મહેલમાં પગ મૂકતાજ વીસળને ગમે તે ઉપાયે
ગભરાવ્યાદીએથી ઉઠાડી નૂકવાની મનમાં તે મનમાં પ્રતિજ્ઞા કરી. વીરમ
ધોળકાથી એકદમ નાસી આવેલો હોઈ ચાકી ગયો હોવાથી તથા મધ્ય-
રાત્રિ વ્યતિત થઈ જવા આવેલી હોવાથી તલવાર વગેરે શસ્ત્રો તથા
કપડાં ઉતારીને નિદ્રાધિન થવાને પલગમાં પડ્યો, પરંતુ અનેક પ્રકારના
વિચારોથી તેનું મસ્તક ભ્રમિત બની ગયું હતું અને તેથી નિદ્રાદેવીએ
તેની ઉપર કૃપા કરી નહિ નિદ્રા નહિ આવવાથી તે પલગમાંથી ઉઠીને
અનેક જાતની કલ્પનાઓ કરતો કરતો ખડમાં આમતેમ ફરવા લાગ્યો.
આ પ્રમાણે લગભગ ઉન્માદ અવસ્થામાં ફરતા ફરતા તેને કાંઈક વિચાર
સુઝ આવ્યો અને તેથી તેણે ઉતારી નાખેલા કપડાં તથા શસ્ત્રો પુનઃ
સજ્જ લીધા અને કપાટાબંધ ખડની બહાર નીકળ્યો.

ખડની બહાર જે-તથા દીપંકા રાત્રિ લગભગ પૂરી થવા આવેલી
હોવાથી ઝાખા ઝાખા બળતા હતા તેના આંખ પશુ સ્પષ્ટ પ્રકાશમાં
વીરમે જોયું તો તેની સામે તેની પત્ની અમરદેવી ઉભેલી હતી વીરમ
તથા અમરદેવીને મધુરીના કારણને લઈ તડાર થઈ હતી, ત્યારથી
તેઓ એકબીજાને કાંઈવાર મળ્યા ન હતા મતલબ કે એ ઘટના પછી
વીરમે અમરદેવીનો ત્યાગ કર્યો હતો અને તે ખુદલી રીતે મધુરીના
સહવાસમાં રહીને મજા લેવા લાગ્યો હતો, ત્યારે અમરદેવી પતિના વર્ત-
નને માટે શોક કરતી તથા પોતાના વિપરિત લાગ્યને દોષ દેતી
રહતી હતી તેના પતિનો તિરસ્કાર કરતી વખતે તેનામાં જે હિમત,

“ તથા તમે નાનગાદી પ્રાપ્ત કર્યાને માટે વાનગાદવની માંગે થયેલી ઝપાઝપીમા હારીને નારી આવ્યા છો, એ હકીકત પણ મરી જ ને ! ” અમરદેવીએ ત્રીજે પ્રશ્ન કયા.

આ ત્રીજા પ્રશ્નથી વીરમને લાગ્યું કે અમરદેવી તેને થયેલી ઘનુ સ્મરણ કરાવી મોંઘા મારે છે અને નારી આવવાની નિર્બળતા માટે મન્ડરી કરે છે અને તેથી તે પુનઃ ગુસ્સે યઇ ગયો. તેણે ગુસ્સાનો ભાવ બતાવતા એકદમ પૂછ્યું “ અમરદેવી ! આ બધી હકીકત મને પૂછવાનું અને જાણવાનું તને શું પ્રયોજન છે ? હું હારીને નાસા આપ્યો, એ વાતનું મને સ્મરણ કરાવી શું તું મારે ઉપહાસ કરવાને રચે છે ? ”

“ તમારું ઉપહાસ્ય અને તે હું કરું ! ” અમરદેવીએ વીરમનો ગુસ્સા ભરેલો પ્રશ્ન સાંભળીને લાગણીપૂર્વક કહ્યું “ નહિ, તમારું ઉપહાસ્ય કરવાની મારી જગ પણુ ઈચ્છા નથી હું તો માત્ર મેં જે હકીકત સાંભળી છે, તે સત્ય છે કે અમત્ય તે જાણવાને તથા તમે મારું કથન સાંભળો, તો એ મબધમા તમને જે શબ્દો સલાહના રૂપમા કહેવાને ઇચ્છુ છું અને તે માટેજ હું તમારી પાસે અત્યારે આવેલી છું.”

“ ત્યારે શું તું મને સલાહ આપવાને માટે આવી છું ? ” વીરમે ગુસ્સાપૂર્વક પૂછ્યું

“ હા, તેટલા માટેજ આવેલી છું, કેમકે તમને સલાહ આપવી, એ મારો-તમારી અર્ધાંગનાનો ધર્મ છે ” અમરદેવીએ પણ તુરતજ ઉત્તર આપ્યો

“ પણ મને તારી સલાહની આવસ્યકતા નથી ” વીરમે તિરસ્કાર પૂર્વક કહ્યું.

“ તમને મારી સલાહની આવસ્યકતા નહિ હોય, પરંતુ હું તો તમને સલાહ આપવાને આવી છું એટલે તમે ના કહેશો, તો પણ

પણ જતા નથી. મારી મા વનાડનાં મ નમાના નાનું કામ અપનાવ
 થી નથી; તેમ જાણી માનવી પ્રમાણે નાનીને નમાના માટે અવનાય
 કદ નથી લેાય, તો તુ મારાન પાવ નથી. હું તમારી પત્ની કિંમત
 અપીગના 'હું અને માનવ'ના નમાના માટે નહિવા નાંદ અને
 જેટલું કિંમત બધાં કરો, નહિવા નાંદ અને નહિવ કિંમત નમાના પ્રેમના
 પાવ અનેલી મધુરી અપસાતા બી ન માનના હવેમા બનવા નહિ તાય
 મે તમને પ્રથમથીજ વિનવિ નરી તની કે તમ મધુરીના માદનો
 ત્યાગ કરો તથા પિતાશ્રી નિવરુદ્ધમા કાવના અવસાન અમાન પાડી દો
 પરંતુ તમે મારી વિનવિને માન્ય નાખી નહિ, અને મધુરી તથા જ્યત
 મિહના પ્રપચમા ફસાઈને પિતાનું વાત્સલ્ય, પ્રવનનો પ્રેમ, મત્રીઓની
 મહાનુશ્ચિત તથા છેવટ દ્રાવણનું મલ્લસિત્તાનન પણ ચુમાવી બેઠા
 અને હવે પણ તમે મારી વિનાત કિંમત નન મલાહનો નીકાર નહિ
 કરો, તો ભવિષ્યમા તે નીચ નારી અને આગીદોહી જ્યતમિહના મદ-
 વાસથી તમારી કેવી સ્થિતિ થશે, તે હું કહી નક્કી નથી. માટે નાથ
 રૂપા કરીને મધુરીના મોહનો ત્યાગ કરો, જ્યતમિહના સગને છોડી
 દો અને દાદાજી પાસે જઈને તેમની સાદાય માગો અને તેમની સલાહ
 પ્રમાણે વર્તો. મારી-તમારી અર્ધાંગનાની આ નત્રતા બરેલી સલાહ છે
 અને તે અનુમાર વર્તવામા તમારે કલ્યાણ રહેલું છે, કારણ કે એ પ્રમાણે
 કર્યા વિના તમે રાત્ર્યગાદી પ્રાપ્ત કરી શકો નહિ, એ નિશ્ચિત છે. હવે
 તમારે બહાર જવાની ઉતાવળ હોય, તો ખુશીથી જાઓ, પરંતુ મારી
 સલાહ વિશે શાંતિથી વિચાર કરો, એવી મારી ખાસ કરીને વિનવિ છે.”

આ દરમ્યાન વીરમ ઘડીમા ગુસ્સે યઇ જતો હતો અને ઘડીમા
 સાત બની જતો હતો, તોપણ તેણે પોતાના ક્રોધી સ્વભાવને અનુસરીને
 કહ્યું. “મે તને એક વાર કહી દીધું છે કે મને તારી મલાહની જરૂર
 નથી, તેમ જતા તુ મલાહ આપવાની ધૃષ્ટતા શા માટે કરે છે? શું હું
 મૂર્ખ છું અથવા તો બાળક છું કે તુ મને શિખામણ આપવાની
 હિમત કરે છે?”

“નહિ, તમે મૂર્ખ છો અથવા તો બાળક છો, એવું હું કહેતી
 નથી, તેમ તેવું હું માનતી પણ હતી.” અમરેદેવીએ કહ્યું. “કિંતુ
 તમે તો બુદ્ધિશાળી અને શરવીર છો, પરંતુ તમારો સ્વભાવ જરા
 ઉતાવળો છે અને વિશેષમા મધુરીના મોહથી તમારી મતિ વિપરિત
 બની ગઇ છે અને તેથીજ તમે મારી વિનવિનો અને તે માથે માચી
 સલાહનો તિરસ્કાર કરો છો.”

[illegible]

“ હા અને તેની બધી સમજણ તમને મધુરી પાડશે ” જયત-
હે જવાબ આપ્યો અને તે પછી મધુરી તરફ એક અર્થસૂચક દ્રષ્ટિ-
ત કરીને ત્યાંથી એકદમ ચાલ્યો ગયો.

“ હા, ગજાજા.” મધુરીએ તેના મદલચ્યા નયનો નયાવીને કહ્યું
તે તે હસી પડી.

1. 1911年11月11日，在天津法租界，
 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835.

[illegible]

તે પ્રવચના દિન સાપ્તાનું મહુરીના માગી નામ રાધનજી
જોડાનીને અન્ન જસાય આપા સા એનું નામનું જ નામ ન આપ
સમજી સનમ નદિ, એ આપજાનું આપન અત્યાન દાનજીની
પામે જલુ હાય તો બલ પરતુ ન આપન બાદવી મદાય આપન નદિ,
એવી મરદાર જયતસિની માન્યતા છે અને તેવી તે આપ પાટણ
જવાને બાલે સીધા જયતપુર બાગે, એમ કહે છે મને પણ તેમની
માન્યતા બ્યાજગી જણાય છે અને તેવી મારી ઇચ્છા પણ તેવીજ છે ”

વીગમનુ સ્વાભાવિક અસ્થિર મન મધુરીના ઉત્તરથી વધારે
અસ્થિર બની ગયું તે મધુરી તરફ એક ધ્યાને નેતો ક્ષણવાર પર્યાંત
ઉડા વિચારમા પડી ગયો વીરમને વિચારમા પડી ગયેલો નેત્રને
મધુરી તેનો હાથ પકડીને પલંગ પામે તથા ગદ્ય અને તેને તે ઉપર
ખેસારીને પોતે પણ તેના કંઠની આસપાસ પોતાના કમળદંડ સમાન
બન્ને હાથની ચપડવર્ણી માળા રચીને તેની બાબુમા ભરાઈને ખેસી
ગદ્ય મધુરીના મધુર આલિંગનથી વીગમનુ ચચળ ચિત્ત ચડોડાળે ચડ્યું
તણે મનના ઉત્તેજનને વરા બની મધુરીની સુદર દેહલતાને પોતાના
બાહુમા સમાવીને પ્રેમથી ઉભરાઈ જતા અવાજથી કહ્યું ‘ પ્રાણુપ્યારી
મધુરી ! મારે અત્યારે જળલપુર જવું, એવીજ તારી ઇચ્છા હોય તો,
હું તારી ઇચ્છાને મર્વયા આધિન છું પરંતુ ત્યાંથી મને નેહળી મહામ
મળશે, એની ખાતરી શી ’ ”

એની ખાતરીની રી ૧૨૨ છે ' ' નધુરીએ તુરતજ કહ્યું
 " જખલપુર ડિવા ઝાલોરના રાગન દિલ્લસિદ્ધ આપના મસરા છે
 એટલે તે આપને વેંછતી મલાહ અને પૂગતી મદદ અવસ્ય આપશે જ,
 એવી મને સંપૂર્ણ ખાતરી છે "

‘ ઝે ખર ’ વીરમે તલુ ‘ પણ પ્રથમ દાદાજીને મળવાની.

745

— 卷四 —

शोकसन्ताप.

સમય મધ્યાહ્નનો હતો. યુદ્ધમત્રી તેજપાળ તેના શયનાગારમાં
ઝડલો ખેઠેલો હતો અને તેની સામેની દીવાલ ઉપર લટકાવેલા અનુ-
પમાના ચિત્ર તરફ ધ્યાનપૂર્વક જોઈ રહ્યો હતો. આ વખતે વર્ષા રૂતુ
વર્તમાન હોવાથી આકાશ કાળા મેઘોથી છવાઈ ગયું હતું અને કાંઈ
કાંઈ વાર મેઘોની ગર્જના પણ થતી હતી. બરોબર આ પ્રમાણે
તેજપાળનું હૃદયકાશ પણ દિલગીરી, ગોડ અને સતાપરૂપી સ્યામ
મેઘોથી આચ્છાદિત બની ગયું હતું અને તેના મુખમાથી નિશ્વાસરૂપી
ગર્જના પણ વખતોવખત નીકળી રહી હતી. તેજપાળ જેવા ધીર અને
વીર પુરૂષની આવી સ્થિતિ થવાનું કારણ તેની આદર્શ અર્ધાંગના
અને ધર્મશીલા પત્ની અનુપમાનું થયેલું સ્વર્ગગમન હતું. અનુપમા-
ના સ્વર્ગગમનથી માત્ર તેનો પતિ તેજપાળજ નહિ, પરંતુ વસ્તુપાળ,

‘જાણે’ નાનાય જાણે જાણે ને જાણે નાનાય
 જાણે જાણે નાનાય જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે
 જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે
 જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે

“હા, મહાનજી!” તેજપાળે અનુપમાના નિવૃત્તિને જોઈને
 મેઢને તથા ધીંગા નિવાસ મુકીને કહ્યું

એ વેંઠા સૂરિએ કય “મહી તેજપાળ! તને દેવી અનુપ
 માના નિવૃત્તિ તરફ વેંઠા નિવાસ મુકી દે, તથા જાણાય છે કે તના
 સ્વગમનથી ઉપગ્રસ્તા રાજાને તને હાલુ નાત કને સહા નથી”
 એમ નીને તેમણે પ્રજ્ઞુ “શુ મારી આ માન્યતા સાચી છે?”

તેજપાળે તુલજ ઉત્તર આપ્યો “આપની માન્યતા દેવળ નાત
 છે હું એ અસીમ રોડ અને અમાપ દિશાગીને હાલુ સુધી નાત કરી
 નકા નથી અને ભરિયામા તેમ કને નીને કે નહિ, તે પણ નાના
 નાના છે,

‘પણ મહીવર! સૂરિએ ગભીરતાથી કય “મને તમારો
 ગો આનંદો નાગનો નથી”

‘એટલે આપના હોવાની રી મતલબ છે?’ તેજપાળે નમ્રતાથી
 પણ અજાણીનો ભાવ બતાવતા પૂછ્યું

“મારા હોવાની મતલબ એજ છે કે તમે કપટ રમો છો, શોકનો
 ઢોગ કરો છો” સૂરિએ ગભીર ભાવથી ઉત્તર આપ્યો

‘કપટ! ઢોગ!’ તેજપાળે એકદમ કહ્યું આપ શુ કહો છો?”

“હું જે કહું છું, તે ઠીકજ કહું છું” આચાર્યે મહેજ હસીને
 માર્મિક ભાવથી કહ્યું “મંત્રીશ્વર! ચંદ્રાવતીના ગંગા શેકની પુત્રી
 અનુપમાની સાથે જ્યારે તમારે સગપણ કરવામા આવ્યું, ત્યારે એ વાત
 તમને ગમી ન હતી, કેમકે સગપણ સળધ થયા પછી તમારા બાણવામા
 આવ્યું હાલુ કે એ કન્યા સૌદર્યવતી નથી અને તેથી તમે એ સગપણ-
 મળધે ભાગવાને માટે પ્રયામ પણ કર્યો હતો જૂતકાળની આ વાત
 તમને યાદ આવે છે કે નહિ? અને અત્યારે તમે એજ સ્ત્રીને માટે
 આટલો બધો રોક કરો છો, એ તમારે કપટ અથવા તો તમારો ઢોગ
 નહિ તો બીજું શુ કહેવાય?”

આચાર્યનું માર્મિક ધ્યન સાબળતા તથા જૂતકાળની ઘટના યાદ
 આવતા તેજપાળને જગ હસવું આવ્યું. પણ ત્યાર પછી તેણે ગભીર

[illegible]

“ ગુરુ મહારાજ ! આપનું ધ્યન ગોચર છે, આપે આડી પધારી મારા હૃદયનો રોકબાર હલકો કરવા માટે ત્યાં મને સર્વવ્યધર્મનું જ્ઞાન કરાવવાને વાસ્તે યોગ્ય ઉપદેશ આપીને મારી ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. ” તેજપાણે આભારની લાગણી અતાવતાં કહ્યું “ હું જાણું છું કે પ્રાણીમાત્રને માટે તે મુક્તાવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય નહિ, ત્યાં સુધી જન્મ અને મૃત્યુ નિર્માણ ચલેલું છે અને તેથી તે વાસ્તે હર્ષ કે શોક કરવો, એ વ્યર્થ છે, પણ એવું જાણુતા છતાં દેવી અનુપમાના સ્વર્ગગમનથી મારા જીવનમાં જે એક પ્રગટરની મોટી ખામી આવી પડી છે, તે ક્ષાણ પણ ઉપાયે પૂર્ણ થાય તેમ નહિ હોવાથી હું મોટા શોકમાં ડૂબી ગયો છું અને એ શોકને હું એકદમ ખૂલી રાકીશ પણ નહિ, તેમ છતાં એ શોકને લીધે મારામાં જે પ્રમાદ આવી ગયો તે આપના અમુલ્ય ઉપદેશથી લગભગ દૂર થઈ ગયો છે અને સર્વવ્યધર્મનું અરોબર પાલન કરવાનો મેં નિશ્ચય કરી લીધો છે ”

એ પ્રમાણે ઝીને આચાર્ય શ્રી વિજયસેનમૂરિ ચર્મલાલ શબ્દને
મધુર સ્વરથી ઉચ્ચારીને ચાલ્યા ગયા તેજપાળ આચાર્યની

‘વનમય’ છે. ‘નિગમ’ તાત્પર્ય નાં માર્ગ ‘નિગમ’ ‘પુરુષોત્તમ’ તમાનું નિગમનું નામ નિગમનું નિગમનું નામ ઉપાય નથી કે નુ.’

“હું તરીકે માનતા કે તમારો ઉપાય નામ” તેજપાળે અન્ય કહ્યું.

“તમા નામ માનવતા નાં નામ નામ, નિગમ” સામ્યતાએ કહ્યું. ‘તેજા ઉપાય - નિગમ’ છે અને જો તમે એ ઉપાયનું અનુમાન નામ કરો છો, તો હું તમને એ ઉપાય જતાં રાત્રે નિગમ છું.

તેજપાળે કહ્યું. ‘પરંતુ તમારું નામ કે એવા તે જો ઉપાય હશે કે જેનાથી પોતાના નામ - મતાપ દેવાય’ વિચારના અંતે તેને જણાયું કે તેની બાબત સૌખ્યતા ઉપાયનું નામ કરને પોતાની મીઠી મસ્તીગર કરે છે અને તરીકે તેને મરન લાગી જાયું. ‘લાભી’ જો તમે એવા કોઈ ઉપાય દર્શાવો, તો હું તમારો આભારી બનું.’

પણ તમે એ પ્રમાણ વર્તવાનું કહ્યું કે હશે. ‘સૌખ્ય-વતાએ પુરુષોત્તમ’

હા, હું કહ્યું કે હું. ‘તેજપાળે સરજતાથી ઉતર આપ્યો ત્યાં માલજો, દિયર’.” સૌખ્યલતાએ જરા હસીને કહ્યું “તમારો સૌખ્ય નિવારણનો એક જ ઉપાય છે અને તે એ છે કે તમારે કોઈ લાગે, ગુસ્સો અને કપાળી કન્યાની માથે ફેરવે લગ્ન કરવું.”

પોતાના ગોઠના નિગમનું માટે સૌખ્યલતાએ જે ઉપાય દર્શાવ્યો, તેથી તેજપાળેને મહત્ત્વ આશ્ચર્ય થયું તેણે એકદમ કહ્યું “લાભી! તમે આ શું કહ્યો છો? શું મારે કરીને લગ્ન કરવું, એ મારા સોડને ફર કરવાનો ઉપાય છે?”

‘દિયર’ એમા તમને આશ્ચર્ય રાત્રી થાય છે.” સૌખ્યલતાએ કહ્યું “શું પુરુષો જીજી વાગે લગ્ન કરતા નથી કે તમે એથી આશ્ચર્ય-ચકિત થાઓ છો?”

પુરુષો જીજી વાગે લગ્ન કરે છે, એ ખરું, પરંતુ તેથી શું? ” તેજપાળે કંઠાકીથી પૂછ્યું “અનુપમા જેવી પ્રેમમયી પ્રેમદા અને ઉત્તમ અર્ધાગ્નના મૃત્યુ પછી મારે ફરીને લગ્ન કરવું એ શું યોગ્ય છે, લાભી?”

“ત્યારે એમા અયોગ્ય પણ શું છે, દિયર?” સૌખ્યલતાએ જવાબ અપવાને બદલે સમો પ્રશ્ન કર્યો “તમારા વડીલ બધાએ એક

ज्ञान वर्गीनाके पुष्पांको कव मुन्नांगे ?

श्री गार्गनाथ प्रभाषा पाचवा पट्टपर ओमाठ ओर
 पाख्याल गंधा व्यापन करनपाल श्री मयप्रवर्तन नरपदा
 लक्ष्मी ओमपाल गंधा व्यापक श्री उपदेशमन्त्र मण्डन
 जेनाचार्य श्री रत्नप्रवर्तन रत्नप्रणाय श्री फलोदी नगरमें
 से १९७३ में मृतिश्री ज्ञानमुन्दरजी महाराजक मनुष्यदशमे
 श्री रत्नप्रभाकर ज्ञानपुष्पमालाका व्यापना हृद जिम्मे
 आज तक ७८ पुष्पोकी १७८००० पीनाये प्रसिद्ध हो चुकी
 है कार्य चलु है इस समयान स्थल समयमें श्री शासनकी
 सेवा कैसी की है ? उनक लीये मर्यादा प्रशमापत्र जमा
 हो चुके हैं संख्याका उत्साह प्रतिदिन बढ़ता जा रहा है
 ज्ञानप्रेमियोंको इन पुष्पोकी सुगंधसे अपने जीघनको
 सुवासित अदृश्य बनाना चाहिये।

(१) जैन सिद्धान्तोंका तत्त्वज्ञान श्री भगवतीसूत्र
 पञ्चवणामूत्रादि द्रव्यानुयायका सरल हिन्दीभाषामें शोध-
 बोध भाग १-२-३-४-५-६-७-८-९-१०-११-१२-१३-१४-
 १५-१६-१७-१८-१९-२०-२१-२२-२३-२४-२५ वां जिस्में
 भाग १६ की तो पक्की कपडाकी जिल्द तीन हिस्सोंमें शेष
 कच्ची जिल्द माधारणके फायदाके लिये किम्मत मात्र रु ९)

(२) ज्ञानविलास जिस्में जुदी जुदी विषयोंके पच-
 बीस पुस्तकोंका सम्ग्रह कर पक्की कपडाकी जिल्दमें तैयार
 करवाइ है किम्मत रु. १॥)

(३) शेष कीतावोंके लिये सूचीपत्र मंगवाके देखे.

पत्ता—श्री रत्नप्रभाकर ज्ञानपुष्पमाला.

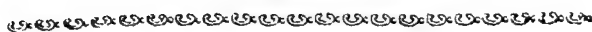
मु. फलोदी (मारवाड.) J. R.

श्री सुखसागर ज्ञानप्रचारक सभा.

मु. लोहावट (मारवाड.)

श्री वीर मण्डल ओफीस.

मु. नागोर (मारवाड.)

[illegible]

વાગેલાની ગાંધાની યોગકામા ઉપર વર્ણન કર્યા મુજબ ગાંધીય સ્થીતિ આલતી હતી, ત્યારે પાટણુમા પણ રાજકીય સ્થીતિ દિન-પ્રતિ-દિન બગડતી જતી હતી. ગુજરાતનો મહાગગ્ન લીમદેવ વૃદ્ધાવરચાને લીધે શારીરિક આરોગ્ય ગુમાવી ખેડેલો હોઈ માદગી ભોગવી રહ્યો હતો અને પાટણુની રાજ્યગાદીનો ન્દાડ અને મહામહાલેખવર લવણ-પ્રગાદ તેના પુત્ર વીરધવળ અને પૌત્ર વીરમના મૃત્યુથી તથા વીસળદેવના અયોગ્ય વર્તનથી હતાશ બની ગયો હતો મહા સામત ત્રિભુવનપાળ અને સરદાર વીરસિંહ પાટણુનું રાજ્યાસન હસ્તગત કરવાને તથા જયતસિંહ અને મધુરી પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાને અનેક પ્રચારની ખટપટ સ્વી રહ્યા હતા કુતુબુદ્દીનની ચડાઈ પછી સમસ્ત ગુજરાતમા જે અધાધુધી પ્રસરી રહી હતી તે વસ્તુપાળ તથા તેજપાળે પ્રબળ પ્રયાસ કરીને દૂર કરી હતી અને દેશમાં શાંતિનું સ્થાપન કરી પાટણુની ડગમગી ગયેલી રાજ્યસત્તાને સ્થીર કરી હતી, પરંતુ પાટણુમા ચાલત રાજકીય ખટપટ અને ઘોળકામા પરસ્પર વવાતા વિરોધના બી-જથી એ રિધરતા અને શાંતિનો ક્યારે નાશ થશે અને અણહિલપુરનો સૂર્ય ક્યારે આધમી જશે, તેની ડટપના થઈ શકે તેમ ન હતું.

નાગડ, સિ હ અને સમરાડ એ ત્રિપુટીની ઉચ્ચેરણીથી રાજા વીસળ-
દેવે રાજ્યના મુખ્ય મંત્રીઓની ખાસ સભા કોઈ વિશિષ્ટ હેતુથી ભરી હતી
રાજા પોતે, મુદ્દમત્ર તેજપાળ, ન્યાયમંત્રી નાગડ, કોપાધ્યક્ષ ચાહડ

તેના માથે આપનાં કોને માટે નહીં, જો તારી ની નયી આ મનથી
તેનેનો નાન જની ગયા તો આ મન એક જ નિરાશ માન્ય નામ તો
પક્ષમાં બાળીને તમારું મોરસા ન્ય તો તમારો નયો નનો નિ ત મનો
મનને બચાવના તમા

નામડી અર્થમન્ય પ્રતિષ્ઠા નવ મમજન પ્રતિષ્ઠા નમનકે
વસ્તુપાળને ઉત્તીન નુ. 'મ સી ૧૦' આજની આ મના બન રાનુ
નવુ પુર આપન દી જતા ત આપે જે અદ્યતન મર્પન એવી
કરી છે, તે ની રીત અંતે પ્રમાણથી કરી જા તંના આજની પુલાના
આપની પાનેથી મેળવવાન માટે આપણા મનજીએ આ જાન મલા
કરી છે અને તેઓની આજા મળે છે આપ તંના માન્ય પુલાના
કળો અને મમજના ઉદ્યમમાં ઉદ્ભવેલી રાજને નિર્વળ કરી નાખરો

સમગ્ર પ્રતિષ્ઠાના ધ્યનથી વસ્તુપાળનો પિત્તા ઉછળી આવ્યો
તેની જન્ને વિરાળ આખા લાલમૂમ જેની જની ગઈ અને તેનુ બન્ય
અને તેજથી મુખ તપાવેલા લોહ જેવુ લાલચોળ થઈ ગયુ. તેણે જુરસા-
ભરેલા સ્વરથી કહ્યું. " સમગ્ર ! તને આ સલામા આવવાનો તથા
કાંઈ પણ જોલવાનો અધિકાર નથી અને તેથી હુ તને આજા કરે છુ કે
તુ આહીથી એકદમ બહાર ચાલ્યો જા અને મારી આજા વિના ફરીથી
સલામા પ્રવેશ કરીશ નહિ "

પણ સમગ્રે વસ્તુપાળના ક્રોધ તથા આજાની કાંઈ પણ દરવાર
ડ્યા વિના કહ્યું " મત્રીશ્વર ! ક્રોધને કાળુમા રાખો અને શાત થાઓ
આપણા સર્વ સત્તાધારી રાજા વીસજદેવજીની આજાથી હુ સલામા
આવ્યો છુ અને તેઓશ્રીએ આપેલા અધિકારથી મે સલા ભરવાના
કાગળને કહી દર્શાવ્યુ છે હકીકત આ પ્રમાણે હોવાથી આપે કરેલી
આજાનો કાંઈ અર્થ રહેતો નથી "

" તો રાજાજીએ તને તેવી આજા તથા તેવો અધિકાર આપવામાં
મોટી ભૂલ કરી છે અને તેમની ભૂલને મુધારી લેવી એ મારું કામ છે "

વસ્તુપાળે વધારે જુરસાપૂર્વક કહ્યું " કારણ કે તારા જેવા કુદ્ર માણસને
આ સલામા કાંઈ પણ જોલવાની તો શુ, પણ ગુપચૂપ હિલા રહેવાની
રજા પણ આપવી જોઈએ નહિ હુ તને ફરીને આજા કરે છુ કે
આહીથી વિના વિલખે ચાલ્યો જા અને જો તને તારા હિતની પરવા હોય,
તો ફરીને આવી સલામા આવવાનુ કદિ પણ સાહમ કરીશ નહિ "

પ્રતિહાર ખુદ રાજાની કૃપાથી મસ્ત જની ગયો હોવાથી વ

“ તો તમારું મન તમારું નીતિ પાળી રાખવું જોઈએ. વીસળદેવના પુત્રને ઉપદેશ આપ્યા.”

વીસળદેવનું નામ તમારું વળગના પ્રાપ્તિની પાળના પ્રાપ્તિ કરવાનું થયું છે, એ દેવીદેવ વસ્તુપાળના વળગના પ્રાપ્તિની પાળના વીસળદેવના દલી સીમાપર્યંત નગરોના થતા, એ સીમાને પ્રાપ્તિની પાળ ન કરી અને તેથી તેનું ઉપર્યંત સંસ્કાર તથા અપર્યંત મનાવવાની તને આપ્યું થયું. પાળ તથા આપ્યુંના વળગ દેવપાળના નહીં. “ ત્યાર, નાનજી ! મને મદામ સીના પદ્મો લગભગ પાળ મોઠા, નાની પૂ. અત્યાચારી જે એ પદ્મો નિમ્ન થઈ છે. ”

“ અને તું પાળ મનાવવાના અધિકારથી મુક્ત થઈ પડે તેવ-
પાળ તુરંતજ કર્યું.”

“ લલે, તમે જાને જામુઓ તમારો અધિકારથી મુક્ત થવાને દેવતા હો, તો તમે અત્યાચારીજ છટા કરે પડે તમારો વિના મનદાર્ય પડ્યું હોવાનું નથી. ” વીસળદેવે નાગડ મત્રીની સામે ઓઢવાર બેઠાને જાને મત્રીજામુઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું “ પણ તમે અન્યાય અને લાચરી જે ધનલગત ઓઢેડા કર્યો છે, તેને તમે અધિકારથી છટા થાઓ તે પહેલા મારી પામે તમારે ગળું ફરી દેવો પડશે ”

વીસળદેવના ઉપર્યંત કથનથી વસ્તુપાળના કોધની સીમા રહી નહિ તેણે ગુસ્સાના આવેશમા જુસ્સાપૂર્વક કહ્યું “ રાનજી ! મને લાગે છે કે સમગ્ર જેવા દુષ્ટ માણસના લમાચારી તમારી મતિ શ્રમિત જાની ગઈ છે તું તમે એમ હોવાની હિમત કરો છો કે મારી પાસે જે ધન તથા સપત્તિ છે, તે મેં અન્યાય અને લાચરી એકત્ર કરેલ છે. જે તમે અમારા માથે એવું મિથ્યા દોષારોપણ કરતા હો, તો તેમ કરવામા તમારી મોટામા મોટી જૂલ થાય છે ત્યારે અમે તમારા પિતાની સેવાનો સ્વીકાર કર્યો, ત્યારે અમારી પાસે તથા લાખ દ્રવ્ય હતું અને તે ઉપરાત ખીલું અગણિત દ્રવ્ય અમને યાત્રાએ જતી વખતે એક ગ્રથજે જમીન ખોદતા મળી આવ્યું હતું. તેમજ ઉદાગરિત રાન વીરધવજે પણ અમને ઘણી વાર લાખ લાખ દ્રવ્ય ધનામ દાખલ આપ્યું હતું. રાન્ય-ગુરુ સોમેશ્વરદેવ આ બધી હકીકત મારી રીતે જાણે છે સાગર કે હાલમા અમારી પાસે જે અઢળક ધન તથા સપત્તિ છે, તે અમે પૂર્વના પુણ્યના ગોગે ન્યાયપૂર્વક મેળવેલા છે અને તેથી તે લઈ લેવાની તમને જરા પણ સત્તા કે અધિકાર નથી. તેમ છતાં તમે જે એ બાબતમા દુરાગ્રહ કરશો તો એવું પરિણામ ધણું ખરાબ આવશે, એ યાદ રાખજો ”

અન્ય માન્ય તથા કેવળ દ્રાવ્ય જગત માન્યતા પ્રકારથી ના જનાર, તેમની ઉપર વિષ્ણુના બાવ ઉપાસના, ના નમની સન્નિવેશના તથા બાવ દ્રવ્ય તથા, તે માન્ય નમન જગતના સામાન્ય મુખ્ય નિયમો અને તમામ પિતાનો એ અન્યનને પ્રાપ્તિ મુનીયી આપ્યું તથા નાન્યની નવામાં રહ્યા પછી તમને વાતના જગત જામિયાથી પણ પાનના પાન પ્રાપ્તિ થયું હતું અને તમણે જગત તથા પ્રજાની નિમમ પ્રવર જાનત રહી નેતા તથા અનંતક યજ્ઞોમાં રહ્યા હતા અપ્રત્ય માન્ય ન માટે તમારા પિતા ત્રીજા સ્થાને પ્રવરે તેમને ક્રનામમાં અર્જુન દ્વારા ઉદ્ધતાથી આપ્યું હતું ના બધી લખાના મારા જાણવામાં છે અને તે પ્રકારમાં મારા આરાય એ સારો છે કે તેમની પાને અત્યાર જે ધનજાગર છે, તે તેમણે દ્રવ્ય ન્યાયપત્ર દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલો છે અને તેથી તે લઈ લેવાનો તમને અધિકાર નથી મળતો. તમે વરતુપાળ તથા તેજપાળ જેવા પરમ ન્યાયી અને પ્રમાણિત મનીષ્ઠાની ઉપર અન્યાય અને લાચરો આરોપ નથી હા, એ તમને અંગ્રાજ છે મને લાગે છે કે તમને કોઈ પાપી પિશુ-નાત્માને તેમની વિરુદ્ધ ખોટી રીતે ઉચ્ચેર્યા છે ”

પડિત આમેશ્વરદેવ ગજપતિના ચુર હોવાથી તથા જુદા અને વિદ્વાન હોવાથી ગજપતિ તેનું ગાર માન હતું જુવાન વીસજદેવ પણ તેની તરફ માનજુદિ ગજપતિ હતો, તેથી તેનું ઉપરનું ક્યન સાલળીને તે શાત પડ્યો તેણે ધીરવી હતું “ રાજ્યચુર. તમે રહો છો એ હકીકત ખરી હશે પરંતુ મને તો તેમની પામે જે અગણિત દ્રવ્ય છે, તે સખધમાં પ્રગતી રાકા છે તેમ છતાં તમારા માનની ખાતર હું એ વાતને અત્યારે પડતી નહીં છું પણ એ બન્ને મિથ્યાભિમાની લાઈઓને અધિકાર ઉપર ગજવા, એ મને યોગ્ય લાગતું નથી અને તેથી હું તેમને અત્યાર-થીજ છૂટા કરું છું

“ અને અમે તમારા જેવા વાળ અને વાદરાની કક્ષામાં મુકવા લાયક રાજની પાસે રહેવાને ઇચ્છતા પણ નથી ” એ પ્રમાણે કહીને વરતુપાળે ગજપતિના વીસજદેવની સન્મુખ મુકી દીધી તેજપાળે પણ તેના મોટા લાઈનું અનુકરણ કર્યું અને ત્યાગ્યાદ વિશેષ નહિ બોલતા એ બન્ને લાઈઓ ગજસલાનો ત્યાગ કરીને એકદમ ચાલ્યા ગયા.

આ પ્રમાણે ઘટના બન્યાથી નાગડ તથા સિંહ અતરથી ખુરા ખુરા થઈ ગયા, પરંતુ સોમેશ્વરદેવની દિલગીરીનો પાર રહ્યો નહિ તેણે મુખ ઉપર દિલગીરીનો લાવ દર્શાવીને તુરતજ કહ્યું “ ગજપતિ !

ત્યાં જાતી નવો દત્તા અને તમાર મળા ત ત્વીમદના મળી
માદગીથી તે તદ્દન દત્તાન થઈ ગયા હતા

એક દિવસ નખ્યા નમય મહામ કલ્યાણ સ્વપ્નપ્રભાદ પાટળુમાં
આસના તેના આરામની એક માની પાન ઉભા હતા અને વિચાર તથા
ચિતાવરણ નિયંત્રિતા પરિમાનનમાં આયમતા નવનો જરૂરના નક્ત
પશુપિ પ્રદાન પ્યાનપર કંઈક નવા હતા મધ્યાન્ન દાન માત્ર પ્રદાનથી
તપ્તો સૂર્ય જેમ ધીમે ધીમે અન્તાવળ તરફ પ્રવાળુ કરતો કરતો નવળ
અન્ત પામરાની અણી ઉપર આવી ગયો હતો, તેમ પાટળુ કિવાસમગ્ન
ગુજરાતનો પ્રખર નૂય પળુ રખત નતા આવગી જરે કં શુ, એ તેનો
ચિતાનો વિષય હતો તેણુ એ ન્યય ઉભા ઉભા તથા આયમતા સૂર્યને
નિહાળતા નિહાળતા પાટળુની પ્રભુતા તથા ગુજરાતનુ ગાંધવ નિહારી
રાખવાને માટે અનેક વિચારે કર્યા અને અનેક કલ્પનાઓ પણ રચી
પરતુ તેમાંથી એક પણ વિચાર કે કલ્પના હાલની પરિસ્થિતિને અનુકૂળ
નહિ જણાતા તેની નિરાશાનો અવધિ આવી રહ્યો અને તેથી તે અન્ત
પામતા સૂર્યનુ અસહ્યકન કરતો જેમનો તેમ ઉભો રહ્યો

એ સમયે એક પ્રતિહારે આવીને કહ્યું મહાશ્વરજી ! મહારાગ્ન
ભીમદેવ આપને એકદમ યાદ કરે છે ”

લવણુપ્રસાદે એ પ્રતિહારનુ કથન સાંભળીને ખારીએથી પાછા ફરી
તેની સામે જોઈને પૂછ્યું “ શુ મહારાગ્ન મને યાદ કરે છે ? તેમનો
તબિયત કેમ છે ? ”

“ હા, જી ” એ પ્રતિહારે ઉત્તર આપતા કહ્યું “ તેમની તબિયત
તો સારી છે, પરંતુ તેમણે આપને જરૂરી બોલાવી લાવવાની મને આજ્ઞા
કરી છે ”

“ એમ કે ! ” એટલું કહીને લવણુપ્રસાદ પ્રતિહારની સાથે
ભીમદેવના મહાલય તરફ જવાને રવાના થયો અને જે ખડમા ભીમદેવ
માદગીના બીજાને પડ્યો હતો, તે ખડમા થોડીજ વારમા જઈ પહોંચ્યો

આ ખડમા વયોવૃદ્ધ મહારાગ્ન ભીમદેવ એક મોટા પલ્લગમાં
સુતેલો હતો વૃદ્ધાવસ્થા અને તે માથે ગભીર માદગીથી તેનુ પ્રચડ
શરીર કેવળ નખાઈ ગયું હતું અને તેનુ પ્રત્યેક અંગ વ્યાધિના જોરથી
શિથિલ અને અશક્ત બની ગયું હતું તેનુ લવ્ય અને પ્રભાવશાળી મુખ

ખાતરી સાવચાન માટે તે બધી મદદન કરવાને 'ગાંધી' એ જાણ્યો.
તેને તેને જાણવની - પાટણના આને પાન ને પાન બધાની મુશ્કેલી હતી

સંવત્ ૧૯૪૪ જીમદના પદ્મ પૂર્ણિમાના રોજ ગાંધીજીના
બેની બતાવેલા સાન - ટી જીમદ પીમા - ને મ - ન્યા ડ્રેસ
" પાટણના મળામ કલ્પન " અને ગજગતના નાજીયાનાની " મ
તમને સ્વામી જે અવતરના પ્રમને માટે આશાવા ૧૨, ન હોમ તમને
એક શ્રેષ્ઠ તવા મળતરની સાન કહેવા ૧૩. તમ જૂઓ ૧૪ અને જાણ
છે, તેમ હું આ માંગીમાની પુન ૮૧ સાનો એટલે કે જાનને ચરાનો
નથી, એ નિશ્ચિત જે એટલું જ નહિ, પરંતુ મારા જીવનદીપ પણ મોડા
દિનમામા જુઓ જરો, એ હું ખાતરીપૂર્વક કહું છું મારા જીવન દર-
મ્યાન કરેલી ગાંધી જુઓના પરિણામે પાટણનો ગજગત હામગી ગયો
છ, તેને ગિયર કચાને માટે મે પાટણથી કેવા પ્રયાગ કર્યો છે અને તેમા
હું કેટલે અને મહામતોગ્ય થયો છું, એ તમારી જાણ બહાર નથી
ગજગતની નિર્મળા બનતી ગજગતને ગજગત બનાવવાને વારતે તથા
ગજગત અધાધુધી અને બટપટ દર કચાને માટે મે તમારા પુત્ર
વીરધવજને માન ગુવગજ એટલે કે પાટણની ગજગાદીનો ઉત્તરા-
ધિકારી બનાવ્યો હતો અને વિગેમમા ગજગતની જડને મજબૂત
બનાવવાની ખાતર તેને ધોળકામા નવું રાજતત્ર સ્થાપવાની સલાહ પણ
આપી હતી અને મારી એ મલાહ પ્રમાણે વર્તિને તમારી તથા રાજકાર્ય-
કુસળ વસ્તુપાળ અને તેજપાળની સહાયથી તે રાજકાર્ય મકાનના ઢીલા
પડી ગયેલા મળને દઢ કરી દેશમા શાંતિનું સ્થાપન કરી શક્યો હતો,
પરંતુ તેનું મૃત્યુ થતા દઢ થયેલા મળ ફરીને ઢીલા થવા લાગ્યા છે, એમ
મારા જાણવામા આવ્યું છે મારા મૃત્યુ સુધી જે એ વીર વીરધવજની
હયતી હોત, તો મને કશી ચિંતા થાત નહિ અને મારી પછી પાટણની
રાજગાદી ઉપર કોનો અભિપ્રેક કરવો, એ સબધી વિચાર કરવાને
વખત જીવનની છેલ્લી થડીએ આવત નહિ તમે સમજતા હશે કે મારા
મૃત્યુ પછી પાટણની રાજગાદીને હસ્તગત કરવાને માટે ત્રિજીવનપાળ
અને વીસળદેવ બન્ને હરિદાષમા ઉતરશે, તેમની વચ્ચે લય ૭૨ ૯૬ પણ
થશે અને એ રીતે બેમાથી એક વિજય મેળવીને પાટણના રાજ્યસ-
હાસને બેસશે, પરંતુ એ પ્રમાણે ગાદીએ બેસનારો એટલો બધો નિર્જળ
બની જશે કે ભવિષ્યમા તે ગજગતની રાજસત્તાને દ્રઢતાથી ટકાવી
ગળશે કે નહિ અથવા તો એ રીતે નિર્જળ બનેલી ગજસત્તા કયા સુધી
ટકી રહેશે, એની કલ્પના અત્યારે મારાથી થઈ શકતી નથી, પણ લવ-
ણપ્રસાદ ! મારા મનોદેવતા મને કહે છે કે વીર વનરાજે સ્થાપેલી આ

લેખ્યપ્રમાણ લીધે મના નાવડા રાજાને નાનું નાનું
જાળ અને ગંધી તળુ વિચાર કરા ન લીધે ન વીસળી મારી મારી જી
વિષયે પછી નહીં નાનું નાનું નાનું નાનું નાનું નાનું થયે
આમા વિચારથી તળુ પીગરથી નાનું મારી નાનું મારી
આપની તળિયત ના નાનું નાનું નાનું નાનું નાનું નાનું
જીવન, પરંતુ આપને એ મળધમા નાનું નાનું ઉપર આપની
તોલણ મેય ના, એ નાનું નાનું નાનું નાનું નાનું નાનું
આપને એક સાર કીર્તિ વિના નાનું નાનું આપ આપના નાનું
તળિયતનો ખાતર કીર્તિ એ વાતને આપના મુદતથી નાનું, ના નાનું.

“ નહિ, એ સત્તને એક તળુ રાજને મારે તળુ મુદતથી મળવાની
માની ઇચ્છા નથી. ” લીમદેવે પ્રીમા તળુ મુદત આવાજથી કહ્યું

“ જલે, જેવી આપની ઇચ્છા ” લવણપ્રસાદે સાર્તથી કહીને
કહ્યું “ પણ આપે એ મળધમા ક્યા વિચાર કી રાખ્યો છે, ખરા ”

“ હા, ” લીમદેવે તુરતજ ઉત્તર આપ્યો “ એ મળધમા
મારા વિચાર એવા છે કે મારા મુદત પછી પાટણની ગાદીએ ત્રિભુવન-
પાળ જેસે અને તેને પુત્ર નહિ હોવાથી તે વીસળને યુવરાજપદ આપે,
તો મને કશી હરકત જણાતી નથી, કારણ કે એ પ્રમાણે ગોઠવણ કર-
વામા આવશે, તોજ તેઓ પરસ્પર યુદ્ધમા ઉતરતા અટકશે અને તેથી
પાટણની રાજગાદી સુરક્ષિત પણ રહી શકશે ” એ પ્રમાણે કહીને
તેણે કહ્યું. “ પરંતુ હો, તમારી એ મળધમા શી સલાહ છે ”

લવણપ્રસાદે વિના સંકોચે કહ્યું “ મહારાજ ! હું તો આપનો
વિશ્વાસુ સેવક અને મિત્ર હોવાથી આપની ઇચ્છાને માન્ય રાખવી અને
તે પ્રમાણે અમલ કરવો, એ મારો ખાસ ધર્મ છે પરંતુ ત્રિભુવનપાળ
એ શરતને એટલે કે વીસળને પોતાનો યુવરાજ બનાવવાની વાતને
કબુલ કરશે ? ”

“ કેમ નહિ કરે ” લીમદેવે એકદમ કહ્યું “ હું તેને મારી સમક્ષ
બોલાવીને સમજાવીશ અને મને ખાતરી છે કે તે મારી ઇચ્છાને માન
આપ્યા વિના રહેશે નહિ, પરંતુ વીસળને એથી મતોપ થશે કે નહિ,
એજ મને શંકા છે ”

“ અને આપની એ શંકા સાચી પણ છે. ” લવણપ્રસાદે કહ્યું,
“ કારણ કે મત્રી નાગડ તથા તેના મામા સિદ્ધે વિસળને
ભ્રમાવ્યાથી એ નાદાન કેવળ બદલાઈ ગયો છે અને તેથી મને એના

OTTO DI BAHAR

ઓટો

દીલ બહાર

નું

એકજ ટીપું રમાલ ઉપર લગાડવાથી
મધુર મોહક ખુશખો પ્રસરી રહે
છે, એકજ વખત ખાતી
કરી નુઓ.

હરેક ઠેકાણે વેચાય છે.

ખરીદતી વખતે ઓટો દીલ બહાર ખરાબર
વાંચીને પેકઅધ શીશી લેજો. નહિ તો
વેપારીઓ લગતુંજ આપી દેશે.

કીંગટી નાની ૦૧ દ્રામની ખાટલી રૂ. ૦-૮-૦ વચલી
૧ દ્રામની ખાટલી રૂ. ૦-૧૨-૦ છે મોટી ૦૧ આઉંસ
ની ખાટલી રૂ. ૨-૦-૦ વી પી. ખર્ચ ૦-૫-૦ નુદા.
સુગંધી કાર્ડનો રૂ. ૦-૧-૦

સોલ એજન્ટ-ધી એંગ્લો ઇન્ડિયન ક્લબ
એન્ડ કેમીકલ કંપની.

ન. ૧૫૫, નુમામસીદ-સુખમ.